



Alvidas Jancevičius

UŽMIRŠTASIS TAUROGGENAS

Gruss aus Tauroggen.

Alvidas Jancevičius

UŽMIRŠTASIS TAUROGENAS

© Tauragės krašto muziejus „Santaka“
© Alvidas Jancevičius
© „Tauragės kurjeris“

2021 m. Tauragė

ISBN 978-609-96066-9-9

Išleido

Tauragės krašto muziejus „Santaka“



Projektą vykdė

Darius Kiniulis, Agnė Vitartaitė, Audrė Šalkauskienė

Projektą finansavo



LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA



Tauragė

Tauragės rajono savivaldybė

Redaktorė

Birutė Slavinskienė

Maketavo

Saulius Bartkus – UAB „Reklamanija“

Spausdino

UAB „Printėja“

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

TURINYS

Pratarmės žodis	7
Aleksandras I	9
Aleksandras II Nikolajevičius	10
Sergejus Alferakis	11
Vladimiras Andrejevas	13
„Anshei Tavrigu“	16
Michailas Bajėvas	17
Antanas Baranauskas	18
Reuėnas Barkatas	22
Jonas Bauža	25
Julius Berkovičius	30
Luisas Hektoras Berliožas	32
Aleksandras Borodinas	34
Isakas-Leba Boruchovičius	35
Ką Tauragėje veikė Leonidas Brežnevas?	36
Aleksandras Chatovas	44
„Du kaimiečiai pakeliui į Tauroggeną“	46
Dantesas Žoržas Gekerėnas	50
Karlas Davydovas	52
Rachel Deutsch-Ostermann	54
Ivanas Dibičius-Zabalkanskis	59
Paul Tom Diek	63
Chaimas-Fishelis Epšteinas	64
Jakobas Epšteinas	69

Saimonas Fišmanas	73
Natanas Fridlandas	78
Aleksandras Frumkinas	82
Maksimas Ganfmanas	85
Popas Gaponas	87
Aleksandras Gercenas	92
Liudvikas Frydrichas Leopoldas fon Gerlachas	96
Ida Glat	98
Nikolajus Gogolis	102
Aleksandras Vilhelmas fon der Golcas	105
Tedas Grantas	108
Vasilijus Grigorovičius	113
Zvi Hiršas Grodzinskis	114
Valteris Heikė	117
Geršonijus Jangas	121
Efraimas Jessneris	129
Hansas Davidas Liudvikas fon Jorkas	134
Davidas Tuvijus Kacelenbogenas	138
Vincentas Juzumas	139
Samuilas Kalmanovičius	140
Martynas Kalvaitis	146
Karlas Klauzevicus	147
Vasilijus Kokorevas	149
Konstantinas Krylovas	150
Irena Kubiliūnaitė	150
Dovydas Kuperis	153
Jurijus Kurdiomovas	157
Pavelas Kurlovas	158

Laivas „Tauroggen“	159
Robertas Lemanas	160
Solomonas Levitanas	165
Nachumas Levy	169
Martynas Liadovas	179
Dmitrijus Logofetas	184
Eugenijus Lundbergas	185
Irenė Macijauskaitė-Piotrowski	187
Džonas Makartis	190
Mari Aldon	192
Molotovo linija	197
Džonas Motlis	205
Nikolajus Nekrasovas	208
Nežinomas II pasaulinis karas Tauragėje	209
Nikolajus I Pavlovičius	214
Niujorkas–Paryžius per Tauroggeną	215
Filipas Paulučis	221
Petras I Didysis	226
Pirmasis pasaulinis karas ir Tauroggenas	228
Mordechai Pogramansky	238
Prūsijos–Rusijos sienos apsauga	243
Šaul Pinkas Rabinovičius	252
Pavelas fon Renenkampfas	254
Maiklas Rotšteinas	258
Ivanas Sečenovas	264
Bernhardas Segalis	265
Irina Sysojeva (Byzova)	266
Sovietinė kariuomenė Tauragėje	268

Izmailas Sreznevskis	273
Chaim Stein	275
1863 metų sukilimas Tauroggeno apylinkėse	276
Džeisonas Sudeikis	284
Sveikatos apsauga tarpukario Tauragėje	289
Nikolajus Šenšinas	294
Samuelis Jozefas Šereševskis	295
Hermanas Šmelingas	303
Jurgis (George) Štuopis	305
Robertas Šumanas	308
Tauragės sukilimas	310
Tauroggenas knygoje ir kine	316
Tauroggener straže	322
Tauroggeno paštas	323
Piotras Semionovas-Tianšanskis	331
Fiodoras Tiutčėvas	332
Aleksandras Tolmačiovas	337
Piotras Tolstojus	338
Aleksandras Turgenevas	340
Konstantinas Tverbis-Tviordij	342
Borisas Vertogradovas	345
Mošė Zilbergas	349

Pratarmės žodis

Ilgus dešimtmečius būdama Rusijos imperijos ir Prūsijos, vėliau – Sovietų Sąjungos ir Vokietijos pasienio miestas, Tauragė, tiesiogine prasme, tapo daugelio ryškiausių Europos istorijos įvykių dalyve ir liudininke. Čia lankėsi asmenybės, kurių pavardes šiandien randame įvairiuose enciklopediniuose leidiniuose, istorijos vadovėliuose. Deja, kalbėdami apie tai dažniausiai prisimename vien Požerūnų malūne 1812 metų gruodžio trisdešimtą dieną Prūsijos kariuomenės generolo Johano Jorko fon Vartenburgo (Johann David Ludwig Yorck von Wartenburg) ir Rusijos kariuomenės generolo Ivano Dibičiaus (Hans Karl Friedrich Diebich) pasirašytą konvencijos aktą dėl karinių veiksmų tarp jiems pavaldžių karinių dalinių nutraukimo ir dėl bendrų veiksmų prieš Napoleoną – vadinamąją Tauragės konvenciją.

Plačiai nuskambėjęs faktas, jog prieš karą Tauragėje gyveno vieno turtingiausių pasaulio žmonių Romo Abramovičiaus tėvai ir seneliai. Žinoma ir apie garsiojo amerikiečių rašytojo Džeromo Selindžerio prosenelių gyvenimą mieste prie Jūros. Plačiai nuskambėjęs prieš keletą dešimtmečių kolegos žurnalisto Aleksandro Morozovo išaiškintas prancūzų literatūros klasiko O. de Balzako apsilankymas Tauragėje 1843 metų spalio dešimtą dieną ir čia, belaukiant pietų, parašytas vienintelis Lietuvos teritorijoje laiškas. Tačiau Tauragės vardą rašytojas kitame laiške E. Hanskai mini dar porą dienų prieš tai: „Imperatorius ne tik nedavė man pinigų, bet, priešingai, /.../ išsiuntė mane į Tauragę (Tauroggen) ekipažu, kurį prancūzai vadina tiesiog pašto karieta, bet rusai jį puošia imperatoriaus herbu ir kinko bemaž dviem dešimtėmis arklių.“ Kitame gi laiške, „Laiškų apie Kijevą“ cikle, O. Balzakas kritiškai pastebi: „Pagrindiniai Rusijos keliai puikūs, lygūs ir platūs kaip Paryžiaus Eliziejaus laukai, tuo tarpu smulkesni keliai atrodo kur kas prasčiau. Visoje imperijoje tėra tik greitkeliai tarp Peterburgo ir Maskvos ir tarp Peterburgo ir Tauragės (Tauroggeno), kuris dviem trečdaliais sutampa su keliu, vedančiu į Varšuvą. Nei kaimo, nei gubernijų kelių nėra apskritai, be didesnių kliūčių judėti galima tik rogėmis žiemą.“

Tarp pasaulyje garsėjusių išseivių iš Tauragės gana nemažai žydiškų pavardžių. Ir tai suprantama. Brokhauso ir Efrono žydų enciklopedijos duomenimis, 1847 metais Tauragės žydų bendruomenę sudarė 410 asmenų. Gaurėje jų buvo 314, Skaudvilėje – 204, Jurbarkė – 2527, Šilalėje – 747. Po penkiasdešimties metų, 1897 metais, vykęs surašymas parodė, jog Tauragėje iš 6655 gyventojų 3634 buvo žydų tautybės. Skaudvilėje šie skaičiai siekė 1390 ir 1012, Šilalėje – 1406 ir 786, Eržvilke – 709 ir 353, Jurbarkė – 7391 ir 2350. Beje, palyginimui, 1833 metais Tauragėje gyveno tik 630 žmonių. Enciklopedija pabrėžia, kad, pavyzdžiui, 1910 metais Tauragės žydų bendruomenė turėjo talmudą – torą ir pradinę dvimetę žydų liaudies mokyklą.

Daug faktų pačių tauragiškių kraštotyrininkų ir istorikų jau aprašyti įvairiuose straipsniuose bei „Tauragės enciklopedijoje“. Tačiau pastaraisiais metais kraštiečiai Vilniuje gyvenantis žurnalistas Alvidas Jancevičius atrado daug įdomios, mažai kam žinotos ar netgi visai negirdėtos Tauroggeno, Tavrigo, Tauragės praeities gyvenimo informacijos. Nuoširdžiai dėkojame „Tauragės kurjerio“ laikraščio redakcijai už leidimą pasinaudoti šiais straipsniais.

Tikimės, kad naujos atsivėrusios žinios sudomins platų ne vien Lietuvos smalsuolių ratą ir j daugelį istorijos faktų leis pažvelgti naujai.

Aleksandras I

(Rusijos imperatorius 1801–1825 metais)



Kaip žinia, 1805–1807 metais Tauragės dvaras buvo paverstas rusų caro būstine ir carinės Rusijos kariuomenės vyriausiąja tvirtove. Čia dažnai lankydavosi Rusijos caras Aleksandras I ir Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III.

Aleksandras II Nikolajevičius

(Rusijos imperatorius 1855–1881 metais)

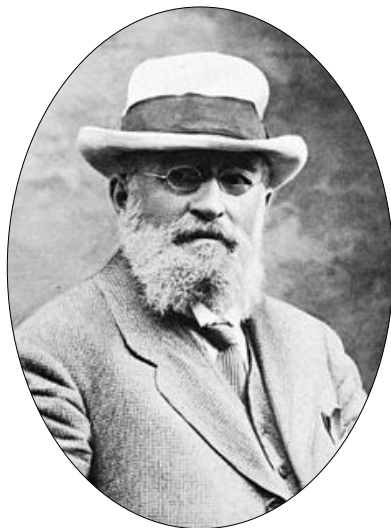


Dar vienas carų šeimos atstovas stabtelėjo Tauroggenė 1838 metais. Tiesa, oficialiu caru jis tapo praėjus septyniolikai metų po apsilankymo čia. Tačiau faktas lieka faktas – mieste prie Jūros upės lankėsi Aleksandras II Nikolajevičius. Būsimąjį Rusijos valdovą šioje kelionėje, kaip ir visose kitose po Sibirą bei Vakarų Europą, lydėjo didysis Rusijos poetas, vienas romantizmo rusų poezijoje pradininkų, vertėjas, artimas Aleksandro Puškino bičiulis Vasilijus Žukovskis. 1826 metų rudenį jis buvo paskirtas tuomet dar vos aštuonmečio sosto įpėdinio, būsimąjo imperatoriaus, „globotoju“. Nedidelė ištrauka iš V. Žukovskio tų dienų dienoraščio:

„6, penktadienis. Vakarieniavome Engelgardsgofė. Pusryčiavome Janištuose. Šavliuose (Šiauliuose) susitikimas su kunigaikščiu Dolgorukiu. Pusryčiai. Tauroggenė pietūs šeštą valandą vakaro. Iš Tilžės išvažiuavome pusę vienuoliktos vakaro.“

Iliustracija – Aleksandras II Nikolajevičius. Šaltinis Vikipedija

Sergejus Alferakis



Su Taurogenu, tiesa, labai netiesiogiai, susijęs vienas garsiausių pasaulio lepidopterologų (drugių tyrinėtojų), rusų ornitologas, entomologas su giliomis graikiškais šaknimis Sergejus Alferakis (1850–1918). Jis buvo išrinktas Londono karališkosios entomologijos draugijos garbės nariu, jo vardas netgi pavadintas vienas dieninių drugių. Brolis – garsus rusų kompozitorius Achilas Alferakis.

1910 metais žurnalas „Gamta ir medžioklė“ (Priroda i ochota) išspausdino labai įdomius mokslininko prisiminimus apie neįtikėtiną šeimos persikraustymą 1856 metais iš turtingų namų Peterburge į nuosavą dvarą pietų Rusijoje, prie Azovo jūros – į Taganrogą:

„Mano tėvas buvo nepaprastai turtingas. Namie turėjome labai daug patarautojų, o visa butis sutvarkyta taip, kad tiesiog buvo neįmanoma apsieiti be gausybės įvairių specialistų. Ir visus juos teko perkelti iš Peterburgo. Į Taganrogą taip pat vežtas visas namų turtas – baldai, biblioteka ir visa kita. Vežta arkliais, kadangi geležinkeliu susisiekti tuo metu galima buvo tik tarp Maskvos

Iliustracija – **Sergejus Alferakis**. Šaltinis Vikipedija

ir Peterburgo. Be to, kai kurie mūsų specialistai vyko ištisomis šeimomis – su žmonomis ir vaikais. Tai buvo įspūdingas persikraustymas ir net sunku įsivaizduoti, kaip visa tai galėjo įvykti. Vien baldų buvo gausybė, neskaičiuojant veidrodžių, šviestuvų, bronzos, stalo sidabro, daugybės servizų ir krištolo, lempų, per šimto didžiulių paveikslų su sunkiais rėmais, septynių rojalių ir pianinų, biliardo stalo, ginklų kolekcijos, begalės virtuvės įrankių ir indų, pagaliau, gausybė tėvų, kitų namiškių ir mūsų, vaikų, drabužių. Taip pat negalima užmiršti ir rūsio turinio – beveik aštuonių trūkstančių butelių geriausių rūšių vyno...

Ir beveik viskas, nesugadinta ir nesužalota, buvo pristatyta į vietą, jeigu neskaičiuosime, kad vieną mūsų ekipažą transporto kontora per klaidą vietoje Taganrogo pasiuntė į Taurogeną, ką mes sužinojome tik po daugelio metų. Kas tam ekipažui atsitiko, taip ir liko neaišku, bet nemanau, kad kurioje nors kitoje šalyje, išskyrus motinėlą Rusiją, būtų įmanomas toks transporto kontoros aplaidumas.“

Vladimiras Andrejevas



1878 metais Sankt Peterburge gimęs Vladimiras Andrejevas buvo carinės Rusijos kariuomenės pulkininkas ir kartu Rusijos fechtavimo čempionas, Bulgarijos Jo didenybės karaliaus karo akademijos profesorius.

1912 metais dalyvavo Stokholmo olimpinėse žaidynėse ir, nors Rusijos komanda pasirodė ne visai sėkmingai, po fechtavimo varžybų Švedijos olimpinis komitetas apdovanojo Volynės pulko leibgardijos kapitoną Andrejevą „Merit diplom“ (garbės diplomu).

Dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, vėliau Piliietiniame kare baltųjų pusėje. Jam pasibaigus, jau pulkininkas V. Andrejevas išvyko į Bulgariją, kur dvidešimt metų buvo Sofijos karo mokyklos fechtavimo dėstytojas. Jis laikomas Bulgarijos sportinio fechtavimo pradininku.

1928 metais Paryžiuje išleistuose Vladimiro Andrejevo atsiminimuose „Pirmieji rusų Didžiojo karo maršai – manevrai prie Gumbinės (Gusevo – A. J.) ir Marinos“ nemažai vietos skiriama ir autoriaus karo tarnybos Taurogene epizodams:

Iliustracija – **Vladimiras Andrejevas**. Šaltinis mikhael-mark.livejournal.com

„Šiauliuose išlipau iš traukinio ir raitomis pasileidau į tankius Tauroggeno miškus, kur radau savo 1-ąją atskirąją kavalerijos brigadą, Archangelogorodo dragūnus ir Irkutsko husarus. Abu pulkai sutarė draugiškai, nors, nežiūrint į tai, jog vienodai narsūs buvo ir raudonomis uniformomis apsirengę dragūnai su bėrais arkliais, ir avietiniai husarai ant širmų arklių, matėsi charakterių skirtumas. Dragūnai buvo kuklesni, tuo tarpu husarų pulkas ypatingai triukšmingas. Man vienodai patiko abu pulkai. Vis dėlto, neslėpsiu, savo dragūnus mylėjau labiau, todėl, kad juos pažinojau geriau. Dragūnai buvo stiprūs jauni žmonės, labai raštingi, linksmi, ramūs. Jie didžiavosi septyniais ryškiais sidabriniais ženklais „Už Berlyno paėmimą“, gautais prieš pusantro šimto metų iš nepakartojamo Suvorovo. Nuo to laiko mes su vokiečiais nekariavom; ir štai vėl susitikom kaip priešai. Artėjo ruduo, karščiai nuslopo. Laikėsi sausas ir ramus oras. Ką mes žinojom? Ir daug, ir mažai. Žinojome, kad didžiulė mūsų šalies teritorija ir nepakankamai išvystytas geležinkelių tinklas leidžia vienu metu mesti kovon visą rusų armiją ne anksčiau kaip po dviejų mėnesių. Tuo tarpu vokiečiai, jau penktą dieną užbaigę mobilizaciją, sugebėjo įsitvirtinti Rytų Prūsijoje ir pulti mus jau dešimtą dieną. Mes gi perėjom į puolimą tik penkioliktą dieną, ir tai nepilnai pasirengę, fronte neturėdami nė pusės armijos. Mūsų raiteliai pirmavo pasaulyje savo drąsa, bet jiems stigo naujos taktikos. Užtat mūsų pėstininkai šaudė geriau už visus ir buvo šiuolaikiškiausi. Kartu, lyginant su vokiečiais, mūsų artilerija atrodė labai varganai, ypač sunkioji lauko artilerija, be to, teturėjome vienai patrankai vos 800 sviedinių. Vokiečiai gi – 3000... Ir nors mūsų lengvoji artilerija laikyta pirmaujančia pasaulyje, bet mes, rusai, gerokai nusileidome vokiečiams ugnies galingumu.

Taigi, mes atsidūrėme pačiame šiauriniame didžiulio Rusijos karo fronto smaigalyje, jo dešiniajame sparne. Dviejų tūkstančių varstų plote vienuolika procentų rusų kavalerijos divizijų, kartu su pasienio sargyba, tapo mobilizacijos, sutelkimo ir strateginio rusų armijos išdėstymo priedanga; pirmosiomis mobilizacijos dienomis tai buvo labai sudėtinga užduotis. Tačiau mūsų kavalerija neapsiribojo vien priedangos veiksmis, o atlikinėjo aktyvią priešų žvalgybą. Raiteliai jau pirmosiomis karo dienomis parodė daug energijos, lankstumo ir narsos. Bet tinkamiausiomis įsiveržimui į Rytų Prūsiją galėjo būti tik pirmosios keturios vokiečių mobilizacijos dienos, nes penktąją jų 1-osios linijos armija

buvo visiškai pasirengusi mūšiams. Kartu vokiečiai, dar prieš skelbdami mobilizaciją, visame pasienio ruože surinko gerai ginkluotus vietos gyventojų būrius, o nuo pirmos mobilizacijos dienos iš pasienio landšturmo – tankią uždvarą mūsų raiteliams, palaikomą landvero dalinių ir gausių raitelių būrių. Jie sėkmingai naudojo savo išvystytą geležinkelių tinklą, asmeniniais automobiliais, kaimiečių vežimais ir požeminėmis telefono linijomis. Vis dėlto mūsų kavalerija jau antrąją karo dieną daugelyje vietų sugebėjo įsiveržti į Rytų Prūsijos gilumą – net iki penkiasdešimties kilometrų – visur sulaukdama gerai organizuoto pasipriešinimo. Per vieną tokį susidūrimą Tilžės miškuose ir aš gavau savo kovos krikštą. Tvirta vokiečių gynyba neleido žvalgybai prasimušti į šalies vidų. Vis dėlto pavyko užčiuopti nemažų priešų jėgų susitelkimą ties Gumbine.“

„Anshei Tavrigo“

Tauroggeno (Tavrigo) žydų ištikimybę savo kraštui liudija ir toks, atrodytų, nereikšmingas pavyzdys.

Apie 1890 metus didžiausiam JAV Minesotos valstijos mieste Mineapolyje atsirado Toros tiesomis paremta žydų ortodoksų kongregacija, jungusi čia gyvenusius žydus – Izraelio Knesetas. Ją įsteigė išeiviai iš Lietuvos. Į bendruomenę buvo priimami visi judaizmą pripažinę asmenys, nepriklausomai nuo pažiūrų ar padėties visuomenėje.

Ir šiandien tebegyvuojanti rabino Mordechajaus Kalatsky vadovaujama organizacija įsikūrusi Mineapolio Sent Luiso parke, dešimt minučių kelio nuo Mineapolio miesto centro, rengia bendras šventes, rūpinasi vaikų auklėjimu ir švietimu, visapusiškai remia apie šimtą kongregacijos narių šeimų.

Į Mineapolį devynioliktojo amžiaus pabaigoje laimės ieškoti kraustėsi nemažai Lietuvos ir, žinoma, gausios Tauroggeno žydų diasporos žmonių. Natūralu, jog pastarieji pradžioje, kol aklimatizuosis, irgi stojo į Izraelio Knesetą. Bet tik pradžioje.

1900 metais žydų imigrantai iš Tavrigo atsiskyrė nuo bendrijos ir įkūrė savo bendruomenę, pavadintą gimtinės vardu – „Anshei Tavrigo“ („Tavrigo vyrai“). Kongregacija veikė netrumpai – iki 1913 metų, kol bendrame susirinkime nutarė išsiskirstyti. O jų sinagogą North Fourth gatvėje 601 įsigijo naujai susikūrusi „Gemelus Chesed“ („Gailastingumo giesmė“) bendruomenė. Nuo tada tauragiškių naudotas mažas mūrinis pastatas, galėjęs sutalpinti iki keturių šimtų žmonių, sunyko. Tiesą sakant, Mineapolyje tebuvo vos septynios žydų bendruomenės – daugiausiai pagal šalių pavadinimus. Ir tik bene vienintelė įrašiusi pavadinime gimtojo miesto vardą – iš Tavrigo (Tauragės).

Michailas Bajėvas



Nuo 1872 metų 6-ajai Tauroggeno pasienio brigadai šešerius metus vadovavo trisdešimt penkerių Michailas Bajėvas, pirmasis Generalinio štabo akademią baigęs osetinas, vėliau paskirtas Jurbarko muitinės apygardos viršininku, o po dešimties metų tapęs generolu majoru.

Visą gyvenimą M. Bajėvas karinę tarnybą derino su rimta istoriko, geografo, etnografo ir topografo veikla. Ilgai iki Tauroggeno laikotarpio jis dirbo Finansų ministerijos ypatingų pavedimų tarnautoju pasienio klausimams. Nemažiau atsakingu tapo išrinkimas Kaukazo karinės apygardos topografijos tarnybos viršininku. XIX amžiaus šeštajame dešimtmetyje Kaukaze įkurtas Rusijos geografų draugijos filialas, kurio pirmininku vėlgi išrinktas Michailas Bajėvas.

Antanas Baranauskas



1853–1856 metais būsimasis „Anykščių šilelio“ autorius dirbo raštininko padėjėju Vainute, Raseiniuose, Sedoje ir Skuode ir visą tą laiką lenkų kalba rašė dienoraštį. Dar Varniuose susidomėjęs kalbotyra, tapo pirmuoju lietuvių dialektologu, lietuvių kalbos gramatikos terminų kūrėju. Eiles iš pradžių rašė lenkiškai, po to lietuviškai.

Kovo 28-oji. Šeštadienis: „Imu trejetą tvirtų arklių, kelias geresnis. Giedri diena, grynas dangus. Kalasi iš žemės žolė. Važiuojant akys klajoja plačiu Kėdainių apylinkių horizontu, o laisva mintis – kur kas gražesnės vaizduotės plotuose. Kėdainiuose išsiliejęs Nevėžis, daržais ir kalnais pasiekę tiltą, pervažiuojame jį. Kelias geresnis. Privažiuojame Josvainių miestelį už 17 varstų nuo Daukainių, mano nakvynės vietos. Valsčiaus valdyboje Raštininkas Butkevičius ir Mokytojas Kazanskis vaišina mane degtine. Imu arklius ir vakare privažiuoju Ariogalą, miestelį už 3 mylių nuo Josvainių, prie Raseinių kelio. Gatvės grįstos. Tvarkin-

Iliustracija – **Antanas Baranauskas**. Šaltinis wikipedia.org

gas miestelis, sustoju Valsčiaus valdyboje. Prastas kelias ir sunkus persikėlimas per Dubysą privertė mane ieškoti nakvynės; iki Raseinių 3 mylios. Nakvoju.“

Kovo 29-oji, sekmadienis: „Imu trejetą arklių, išvažiuoju. Persikeliu per Dubysą botu. Ketvirtą valandą po pietų visai išvargęs sustoju Raseiniuose. Nega- vęs pakaitinių arklių, nakvoju.“

Rytojaus dieną A. Baranauskui pavyksta Raseiniuose rasti iš Viduklės atva- žiavusį Višnevskį, todėl jo arkliais poetas atsiduria Viduklėje. Čia papietauja ir vėl keturias valandas laukia arklių. Gauna tik porą prastų, o saulė jau leidžiasi: „Nemakščių miestelyje, 1 mylia nuo Viduklės, imu kitą porą ir sukinkęs su pir- maisiais vykstu per Skaudvilę į Batakus, kurie yra už 4 mylių nuo Viduklės ir 6 mylių nuo Raseinių. 1 ar 2 [valandą] privažiuoju ir nakvoju.“

Kovo 31-ąją su pora arklių A. Baranauskas vyksta plentu į Tauragę. Beige- riškių kaime maino juos į trejetą. Sartininkų kaime pakeitęs arklius, temstant išvažiuoja iš čia purvynu, klanais, per duobes, miškais ir tiktai dvyliktą valandą nakties pasiekia tolesnio savo gyvenimo vietą Vainutą.

(Beje, laiške tėvams 1853 metų spalio mėnesį Baranauskas taip apibūdina Vainuto, pasienio miestelio, rudens situaciją: „Gatvėse ir keliuose – purvas iki kelių, miškuose kontrabandininkai ir plėšikai, vienkiemiuose apiplėštų gyven- tojų aimanos.“)

Gegužės 12-oji, antradienis. „Išsirengiau į Sartininkų kaimą prie Tauragės- Naumiesčio kelio grąžinti 22 pastotes. Revizituoju bajorą Jautakį.“

Gegužės 14-oji: „Iš ryto rašau, 4 valandą po pietų miestelyje kilo didelis triukšmas, išbėgame – koks siaubas – liepsnoja vienas namas, ir baisus vėjas neša į tą pusę, kur išsidėstęs visas miestelis ir Viešpaties šventovė. O Dieve! Koks siaubas! Kas gali tobulai apsaugoti šitą įvykį: tas gyventojų aimanas, mo- terų klyksmą, vaikų verksmą... Jau kitas užsidegė, trečias, ketvirtas, penktas, šeštas, dešimtas; o Aukščiausiasis Sutvėrėjau – nepraėjo nė penkių minučių, ir užsiliepsnojo visas miestelis, žmonės bėgdami apdegė, o kai kurie, negalėdami pabėgti nuo liepsnos, užtroško pagrindinės aikštės viduryje; lekiu į bažnyčią, ten Klebonas Kun. Butkevičius parpuolęs ant kelių šaukiasi Sutvėrėjo pagal- bos. Išnešame daiktus iš bažnyčios. Paskui bėgu namo gelbėti savųjų, tai at- likęs, vėl grįžtu į miestą; klyksmas, aimanos – liepsnos apsiaučia visą miestą.

Nuo tamsių dūmų paraudo saulė, žaižaruoja dangus, bet bažnyčia dar tebestovi sveika... Nuo kaitros jau juoduoja lentos... Jau rūksta... Dūmai... jau... Ak, jau visa liepsnoja! Virš miestelio iškilę liepsnų apimti kryžiai, rodos, grūmoja visam miestui už didžiules jo nuodėmes, dėl kurių Viešpats Dievas jį baudžia tokia didele bausme, kad net atima savo garbinimo buveinę, vienintelę jo prieglobą; ir sverdėdami, rodos, atsisveikina susirinkusius žmones, kurie visa tai stebi ašarodami, sielvarto suspaustomis širdimis. Nuvirto tuosyk kartu su bažnyčios skliautais. Visą naktį užtruko gaisras, dar smilko, todėl aš prižiūrėjau žmones, kad gesintų tuos degėsius, ir visiškai nuilsau; kai išėjau į miesto vidurį, baisaus tvaiko taip buvau priveiktas, jog kelias akimirkas negalėjau atgauti kvapo.“

Gegužės 15-oji dienoraštyje pažymėta vakarykštės nelaimės antspaudu: „Šiandien iš ryto man labai silpna nuo vakarykščio tvaiko, nuovargio ir susijaudinimo, arba išgąščio. Suskaičiuota miestelio namai ir nustatyta, kad sudegė kone 40 nemažų žydų namų, bažnyčia, dvi žydų sinagogos, parapinė mokykla ir 3 ūkininkų namai, ir [nustatyta dar] 71 žydas padegėlis.“

Rugpjūčio 24 diena. Pirmadienis. „Rašau. Išvažiuoju į Tauragę, nakvoju Sartininukuose pas seniūną Toleikį.“

Kitą dieną, rugpjūčio 25-ąją, A. Baranauskas dienoraštyje pažymi: „Užvažiuoju į Tauragę. Perku šukas, muilo, kamparo, voka, grįžtu namo. Atvyksta Liustratorius (auditorius) Polonskis su Sekretorium Novickiu, nakvoja.“

Rugpjūčio 30-oji: „Šv. Baltramiejaus šventės proga buvau Sartininukuose, pietavau klebonijoje, vakare grįžome namo.“

1854 metų kovo 1-oji. Pirmadienis. „Rašau pareiškimą, arba prašymą, Rūmams, kad mane paskirtų į Anykščius Raštininku, vakare išvažiuoju į Tauragę, Sartininukuose nakvoju pas Rastučius.“

Kovo 2-oji. Po arbatos, papusryčiaęs Margiškiuose pas P. Jautakį, A. Baranauskas rašo prieš pietus pasiekęs Tauragę, atidavęs raštus paštui. „Atsiimu laišką nuo tėvų su penkais rubliais. Atrašau jiems apie savo reikalus. Įteikiu paštui. Grįžtu namo. Po vakarienės einu gulti.“

Gegužės 23-oji. Sekmadienis: „Važiuojame į Vainutą, iš ten į bažnyčios šventinimo iškilmes Žvingiuose (miestelis dab. Šilalės rajone). Po pamaldų į Spraudaičius (kaimas dab. Šilalės rajone), pas Ercių pietų ir po arbatos iš ten pas

Makauskus į Žvingius. Išgėrę porterio iš ten pas Dilertą į Pajūriškius, išgėrę punšiuko iš ten pas Makauską nakvoti.“

Gegužės 31-oji. Sekmadienis. „Buvau Žvingių bažnyčioje, Spraudaičiuose maudžiausi Jūroje ir ligi nakties svečiavausi pas Motiejų Ercių.“

Birželio 15-ąją, antradienį, pagaliau atvažiuoja taip ilgai lauktas į A.Baranausko vietą paskirtas Kleinas.

Birželio 17-ąją po sumos ir pusryčių poetas išvažiuoja. Kadangi pila baisus lietus, nakvoja Šilalėje.

Birželio 18-ąją kelionė tęsiasi. Balsiai, Obelynas, Upyna, Skaudvilė, Nemakščiai ir Viduklė. Vakare privažiuojami Raseiniai.

O vėliau, po Raseinių, buvo Seda. 1855 metų balandžio penkioliktoji, pakeliui į Sedą: „Pernakvoję Batakiuose po lietaus traukiame Tauragės linkui į Vainutą [pasiiinti] man priklausančio maisto, skaičiuojant pinigais pagal seną kainą, daugiausiai už 15 rublių. Ten užsibuvau ligi balandžio 20 d. ir nieko nelaimėjau, nugvelbė man, liūdesio ir kelionės smarkiai nukamuotas nesugebėjau ryžtis [parodyti] atkaklesnės drąsos ir taip išvažiavau. Iš 20 į 21 d. – iš trečiadienio į ketvirtadienį – nakvojau Žvingiuose pas P.Makauską, ketvirtadienį, 21 d., atsisveikinau su P.Ercium Spraudaičiuose, palydėjo mane tiesiu keliu Pajūrio link. Atsisveikindamas miške pieštuku parašiau jam improvizaciją–atsisveikinimo eilėraštuką; trūkstant kelionėje popieriaus, sau jo neužsirašiau. Pavakary Balsiuose užtikau P.Puzirevskį, pareiškė man, kad nejausiąs man jokio nedraugiškumo, kad man atleidžia už teisybės ieškojimą, tiktai patariąs ateityje būti apdairesniam; aš savo ruožtu nieko nesakiau. Jis prašė paprašyti P.Vilgockį, kad gražintų [mane] į Raseinių apygardą; be to, apgailestavo, kad su manim nustoja gero raštininko. Taigi taip Dievas sutvarkė, kad ir priešai patys norėjo prisidėti prie mano troškimų išsipildymo, ir Pats mus sutaikė be jokių blogų laukiamų proceso padarinių.“

Reuvenas Barkatas



1949 metų sausį įvyko pirmieji rinkimai į Izraelio parlamentą Knesetą, kurio pavadinimas dar nuo bibliinių laikų reiškia susirinkimą. Ir nors šalyje gyvena per aštuonis milijonus gyventojų, Knesetas (dėmesio!) turi vos šimtą dvidešimt narių. Prezidento vaidmuo Izraelyje yra simbolinis.

1969 metais ketvirtuoju Kneseto pirmininku buvo išrinktas jau nuo 1965 metų jame posėdžiavęs išeivis iš Tauragės Reuvenas Barkatas (Reuven Barkat). Jis pakeitė iš Baltarusijos, Bobruisko, kilusį Kadišą Luz (Lozinskį), vadovavusį Knesetui net dešimt metų.

Gimė R. Barkatas 1906 metų spalio dvidešimt penktą dieną Taurogėse rabino Abraomo Aarono ir Dinos Buršteinų šeimoje, todėl kai kuriuose šaltiniuose galima rasti ir informacijos apie žmogų tokia pavarde. Be jo, namuose augo dar du broliai ir dvi seserys. Mokėsi Reuvenas religinėje pradžios mokykloje chedere, dvasinėje seminarijoje ješivoje, Panevėžio žydų gimnazijoje. Vėliau studijavo literatūros ir teisės mokslus Sorbonos ir Strasbūro universitetuose Prancūzijoje.

Iliustracija – **Reuvenas Barkatas**. Šaltinis knesset.gov.il

Buvo vienas pasaulinės organizacijos „He-Chaluc ha-Cair“ (skautų judėjimo žydiškojo atitikmens) steigėjų Lietuvoje, žydų studentų susivienijimo pirmininku.

1926 metais R. Barkatas repatriavo į istorinę žydų šalį Erec Israel, pažodžiui verčiamą kaip „Izraelio žemė“, Palestiną. Penkerius metus Ha Merkaz HaHakla'it' gyvenviečių administracijoje buvo skyriaus sekretorius žemės ūkio centro apgyvendinimo klausimams, po to, vėlgi penkerius metus – žydų turto išvežimo iš nacistinės Vokietijos į Erec Israel organizacijos „Haavara“ ryšių su visuomene skyriaus direktoriumi. 1940–1946 metais vadovavo žydų kareivių rėmimo nacionaliniam komitetui. Čia daugiausia rūpinosi Anglijos kariuomenės, Palestinos brigadų, vėliau Žydų brigados karių kultūriniais bei socialiniais poreikiais. Karo pabaigoje pats, rizikuodamas gyvybe, asmeniškai slapta gelbėjo žydus nuo holokausto.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui R. Barkatas įsijungė į „Histadru“ profsąjungos veiklą, aktyviai darbavosi jos politikos departamente ir jau 1949 metais tapo šio departamento vadovu, „Histadru“ arabų reikalų skyriaus pirmininku. Šiose pareigose jis ypatingai daug prisidėjo, kad stiprėtų ryšiai tarp pasaulio socialistinių partijų ir tvirtėtų Izraelio bei Afrikos, Azijos šalių santykiai.

1960 metų viduryje litvakas iš Tauragės paskiriamas Izraelio ambasadoriumi Norvegijoje, kur dirbo iki 1962-ųjų sausio. O grįžęs iš Norvegijos penkeriems metams išrinktas MAPAI („Izraelio žemės darbininkų partijos“) generaliniu sekretoriumi. Tai buvo Izraelio centro kairioji partija, gimus valstybei sudariusi valdančiųjų koalicijų pagrindą. Gyvavo iki 1968 metų sausio dvidešimt trečiosios, kai, susijungusi su „Achdud ha-Avoda“ ir RAFI („Izraelio darbininkų sąrašu“), gimė „Avoda“ (Darbo) partija.

1965 metais Reuvenas Barkatas tapo šeštojo šaukimo Izraelio kneseto nariu, dirbo kultūros ir švietimo komisijoje, ypatingojoje komisijoje, tikrinusioje Izraelio pradinio ir vidurinio mokslo struktūrą, užsienio reikalų ir saugumo komisijoje. 1968 metais įstojo į Izraelio jungtinę darbininkų partiją. Ir jau po metų su kairiųjų partijų bloku Maapach išrinktas į Knesetą dar kartą. Tai buvo tas vienintelis, unikalus atvejis Izraelio istorijoje, kai kokia nors viena partija gavo Knesete absoliučią daugumą – šešiasdešimt tris vietas. 1969 metų lapkričio septynioliktąją buvęs tauragiškis tampa ketvirtuoju Kneseto pirmininku – trečiuoju pagal reikšmingumą Izraelio pareigūnu po prezidento ir ministro pirminko.

Deja, sėkminga Reuveno Barkato karjera netikėtai nutrūko 1972 metų balandžio penktąją. Už bemaž trijų tūkstančių kilometrų, Lietuvos Tauroggene, gimęs Kneseto pirmininkas mirė būdamas šešiasdešimt penkerių. Žmona Miriam Barkatt (Engel), su kuria Reuvenas susituokė 1934 metais ir užaugino du vaikus, pergyveno sutuoktinį net trisdešimt dviem metais. Ji paliko šį pasaulį ketvirtajame pagal dydį Izraelio mieste Rishon Le Ziyon 2004 metų gruodžio dvidešimt penktąją, eidama devyniasdešimt trečiuosius.

Stambiame Izraelio pramonės centre Holone yra Reuveno Barkato vardu pavadinta gatvė. Deja, net šios šeimos genealoginis medis neteikia jokių žinių apie Barkatų šeimos palikuonis – informacija paprasčiausiai viešai neskelbtina.

Įdomų, net gana kuriozišką R. Barkato gyvenimo epizodą knygoje „Interviu su rabinu Adinu Štainzalcu“ aprašė garsus rabinas, Talmudo vertėjas į šiuolaikinę ivrito kalbą, anglų, rusų, ispanų kalbas, Izraelio valstybinės premijos laureatas Adinas Štainzalcas:

„Sėdėjo kartą Paryžiaus kavinėje trys vyrai. Du aš gerai pažinojau, o trečiojo vardą užmiršau. Sėdi jie, valgo, ir staiga vienas sako: „Visų mūsų tėvai – rabinai, o mes sėdime čia, valgom per Jom Kipurą (pasninko, atpirkimo diena)...“ Vienas šių vyrų vėliau tapo Kneseto pirmininku. O mūsų valstybėje yra įstatymas, numatantis, jog, mirus einant pareigas, trims vadovams – prezidentui, vyriausybės vadovui ir Kneseto pirmininkui – rengiamos valstybinės laidotuvės. Nacionalinio masto ceremonija. Tai ne juodasis humoras, aš pasakoju visai realią istoriją. Taip, netgi yra ypatingas rezervininkų padalinys, atsakingas už tokių laidotuvių rengimą. Ir stora tokiems atvejams skirtų visokių taisyklių bei parėdymų knyga... Kad visa tai tinkamai suorganizuotum, kad laidotuvės vyktų sklandžiai, reikia laiko, telefono skambučių, visokių potvarkių... Reikia numatyti, kokiomis gatvėmis vyks gedulingas kortežas, kad galėtum sureguliuoti transporto eismą. Ir štai tas mano pažįstamas, praėjus dviems savaitėms po išrinkimo, eina Kneseto koridoriumi ir girdi klausimą: „Pone Barkatai, kur Jūs norite būti palaidotas?“ Beje, Reuvenas Barkatas, apie kurį aš pasakoju, mirė būdamas Kneseto pirmininku.“

Kaip jau minėta, jį palaidojo ten, kur jis pageidavo, – Alyvų kalne, greta tėvo – plačiai žinomo rabino. Ten pat amžinojo poilsio atgulė ir žmona Miriam. Nuo legendinio Alyvų kalno, pagal Bibliją, Jėzus skelbė savo pamokslus bei pranašystes, meldavosi. Alyvų kalnas Biblijoje minimas ir kaip vieta, iš kurios Jėzus įžengė į dangų.

Jonas Bauža



Tauragė visais laikais garsėjo savo puikiais futbolininkais ir ypač vartininkais. Sporto specialistai ar vyresniojo amžiaus gerbėjai būtinai paminės Modestą Stonį, Egidijų Katauską, Žydrūną Mačaitį, Jaunutį Šetkų. Jaunesni pridurs Ernesto Šetkaus, Edvino Gertmono pavardes. Kartu ir vieni, ir kiti pagarbiai išskirs tikrą futbolo unikumą Joną Baužą: „O, Jonas Bauža – koks tai buvo vartininkas!.. Jonas Bauža – be komentarų... Taip ... Jonas Bauža...“ O kas jis iš tiesų buvo, koks jis buvo – tas žmogus, savo pirmuosius žingsnius į futbolo pasaulį žengęs prieš labai daug metų tikrai senajame, dabar dirbtinės dangos stadione?

Visagalio interneto tinklalapis „Futbolas Lietuvai ir pasauliui (FLIP)“ pateikia apie J. Baužą stebėtinai „daug“ informacijos:

„Jonas Bauža (1942–2001), Lietuvos futbolininkas, vartininkas, TSRS sporto meistras (1962).

Nuo 1959 m. žaidė Vilniaus „Spartako“ meistrų komandoje. 1962 m. vasarą perėjo į Maskvos CSKA, vėliau žaidė Rusijos ir Ukrainos komandose. Gyveno Maskvoje.“

Iliustracija – **Jonas Bauža**. *Saltinis pfc-cska.com*

Kiek daugiau smalsumą leidžia patenkinti lietuviškoji Vikipedija. Čia, pavyzdžiui, sužinai, kad garsusis vartininkas gimė 1942 metų vasario keturioliktają Tauragėje, Trečiajame Reiche (?!)...

Būdamas penkiolikos, jis jau gynė Tauragės jaunių komandos vartus. Štai ką 2012 metais „Sporto“ laikraščiui pasakojo buvęs šiaulietis R. Lavrinavičius:

„Primušėme jam gal dešimt įvarčių. 1958 m. atvyko gyventi į Šiaulius pas brolių Vytautą, buvusį „Elnio“ vartininką. Buvome kaimynai. Į rytmetines savarankiškas treniruotes pasikvietėme ir Joną. „Šaudėme“ į jį iš abiejų vartų pusių, privertėme kristi į balas. Po pusmečio treneris Ignas Urbonas, neatvykus į rungtynes Vytautui, pastatė jį į vartus. Kilo kaip ant mielių – 1959 metais iš vartų išstūmė Vilniaus „Spartako“ meistrų vartininką Leoną Dūdą.“

Tuo metu Vilniaus „Spartakas“ (būsimasis „Žalgiris“) dalyvavo SSRS čempionato „B“ grupėje. Ir jau pirmąjį sezoną J. Bauža iš dvidešimt aštuonerių sezono rungtynių sužaidė dvidešimt vienerias, praleidęs į vartus iš viso dešimt įvarčių. Komanda tada užėmė penktąją vietą. O kitą sezoną, reformavus čempionato rengimo sistemą, „Spartakas“ perėjo į „A“ grupę. Jonas dar trejus metus gynė komandos vartus.

Kaip po daugelio metų didžiudamasis prisiminė buvęs garsus Alma Atos „Kairato“ žaidėjas ir sporto komentatorius Diasas Omarovas: „Pirmąjį savo įvartį pagrindinėje sudėtyje aš įmušiau 1961 metais Vilniaus „Spartakui“. Atmenu, kad vartus saugojo vėliau vienas geriausiųjų Maskvos komandų vartininkų Jonas Bauža.“

Septintojo dešimtmečio pradžioje galingoje, o šiandien dar ir labai turtingoje CSKA komandoje kilo rimtas konfliktas tarp ilgamečio vartininko Boriso Razinskio ir trenerio Konstantino Beskovo. Nesutarimų priežastis neaiški, nors oficialiai iš komandos vartininkas atleistas, atseit, dėl silpno regėjimo. Nežinia, kaip ten buvo iš tikrųjų, nes jokie detalieji tyrimai neparodė vartininko regėjimo sutrikimų. Iki pat mirties jis apsiėjo be akinių.

Taigi, Konstantinas Beskovas pradėjo ieškoti naujo vartininko. Ir siūlėsi, ir kviesti įvairūs, netgi labai aukštos klasės žaidėjai, tačiau jie treneriui netiko. Kol pagaliau 1962 metais Vilniaus „Spartake“ Beskovas rado dvidešimtmetį vartininką Joną Baužą.

Prisimena buvęs Maskvos „Torpedo“ ir Leningrado „Dinamo“ komandų vartininkas, treneris Aleksejus Polikanovas:

„Tuo metu iš tiesų puikus vartininkas Jonas Bauža žaidė Vilniaus „Žalgiryje“. Čia

turėjo daug darbo, tiesiogine prasme „tempdavo“ komandą. Po to perėjo į CSKA, kur buvo gerokai sudėtingiau. Lyderiaujanti komanda vartininkui kelia visai kitas užduotis. Realiai pavojingų momentų per rungtynes būna vienas–du, bet tada privalai tikrai gelbėti.“

Aukštas, lankstus, geros reakcijos Bauža ilgam įsitvirtino kariškių vartuose. Turint tokį vartininką komandai tapo daug ramiau, nors, tiesą sakant, ir jis nebuvo be nuodėmės. Kaip prisimena CSKA veteranai, Jonas mėgdavo išeiti toli iš vartų ir, nespėjęs grįžti, sulaukdavo įvarčių, kaip sportininkai sako, tiesiai „į užantį“. Neretai atsipalaidavęs „gaudydavo drugelius“, po to be jokio pagrindo imdavo nervintis, ardyti patikimą gynybos liniją. Bet po 1961 metų painiavos su vartininkais į komandą atėjusį SSRS jaunimo rinktinės vartininką daugelis vertino kaip vos ne CSKA išgelbėtoją. Pirmajame savo sezone Bauža žaidė dvidešimt aštuonias rungtynes iš trisdešimt dviejų ir pasiekė savotišką klubo rekordą, kuris nepralenktas iki šiol. Per aštuoniolika rungtynių jis nepraleido nė vieno įvarčio... Užbėgant įvykiams už akių reikia pasakyti, jog su CSKA komanda J. Bauža buvo septynerius metus, sužaidė šimtą keturiasdešimt ketverias čempionato ir šešerias SSRS taurės rungtynes. Ir per septyniasdešimt ketverias rungtynes jo saugomi vartai išliko „sausūs“...

Tiesą sakant, Jonas nebuvo pirmasis lietuvis šioje galingoje komandoje. Pačiu pirmuoju CSKA istorijos vartininku laikomas Francas Šimkūnas, po Antrojo pasaulinio karo dirbęs Lietuvoje socialinės rūpybos srityje.

Nežiūrint puikaus Baužos žaidimo, kariškiai tais šešiasdešimt antraisiais užėmė ketvirtąją vietą, dėl ko atsistatydino treneris Konstantinas Beskovas. Bet, būdamas SSRS rinktinės treneris, jis neužmiršo jaunojo vartininko. Keletą kartų Bauža buvo kviečiamas į pagrindinės rinktinės stovyklas, o 1964 metais įtrauktas į išplėstinį rinktinės sąrašą finaliniam Europos čempionato etapui (kaip žinia, tada SSRS rinktinė tik finale pralaimėjo ispanams.) Vis dėlto galutinėje komandos sudėtyje atsidūrė Levas Jašinas ir Ramazas Urušadzė. Tiesa, Jonas buvo įrašytas rinktinės sudėtyje Europos čempionato atrankinėms kovoms, tačiau aikštėje nepasirodė.

Įdomus garsaus „Sport ekspres“ leidinio futbolo eksperto Akselio Vardaniano 1962 metų pastebėjimas apie mūsų dvidešimtmetį kraštiečių, sakytum, iškrentantis iš visų jo teigiamų charakteristikų:

„Lietuvis Jonas Bauža, tarnaudamas armijoje, liaudžiai suprantamų, visiems prieinamų frazių atsargą papildė esmingai, todėl ir jo keiksmažodžiai buvo ne vieno

žodžio, kaip, pavyzdžiui, armėno Šaginiano, nubausto įspėjimu (geltonos ir raudonos kortelės pradėtos naudoti tik nuo 1970 metų) už teisėjo įžeidimą. Bauža šaudė serijomis. To įrodymu gali būti Sočio teisėjo Levo Sarkisovo įrašas CSKA ir Donecko „Šachtioro“ rungtynių protokole: „CSKA žaidėjas Bauža po rungtynių teisėjų kambaryje įžeidinėjo teisėjus necenzūriniais žodžiais.“

Jaunimo rinktinėje Bauža žaidė nuolatos, tačiau pakilti į aukštesnį lygį, įsitvirtinti pagrindinėje suaugusiųjų komandoje niekaip nesisekė. Ši aplinkybė greičiausiai ir turėjo įtakos tolesniam Jono žaidimui. 1964 ir 1965 metais jis laimėjo SSRS pirmenybių bronzos medalius. Bet jeigu šešiasdešimt ketvirtaisiais Bauža buvo pagrindinis CSKA vartų sargas, tai kitame sezone jį vis dažniau keisdavo iš Saratovo pakviestas Levas Kudasovas. Jono žaidimas netobulėjo, jis ėmė daryti nepateisinaimų klaidų. Tai, kaip sakoma, daugelio jaunų talentų bėda – anksti iškilę, ne vienas anksti ir nuvysta. Kita vertus, jeigu su L. Kudasovu jie varžėsi kaip lygūs partneriai, tai pakviestam iš Taškento „Pachtakoro“ Jurijui Pšeničnikovui J. Bauža akivaizdžiai pralaimėjo. Todėl, išbuvęs CSKA septynis sezonus, jis perėjo į „Dinamo“, kur tikėjosi pakeisti legendinį Levą Jašiną, nes pastarojo amžius neišvengiamai artėjo prie keturiasdešimties. Bet L. Jašinas išėiti nesirengė ir, du sezonus pasėdėjęs ant atsarginių suolelio, sužaidęs vos trejas rungtynes, J. Bauža persikėlė į Maskvos „Spartaką“. Ten prieš jį per trejus metus šešiasdešimt dvejas rungtynes sužaidė ir 1956 metais SSRS čempionu tapo buvęs Vilniaus „Spartako“ vartininkas Vladas Tučkus.

Bet ir „Spartake“ jau pradėjusiai gesti Jono karjerai nebuvo lemta iki galo įsižiebt. Nors pasiekimų netrūko.

Komandoje Jonas debiutavo 1970 metų gegužės dešimtąją. Tą sezoną tapo SSRS čempionato bronzos medalininku, o po metų laimėjo SSRS taurę. Beje, būtent taurės rungtynėse jis visada būdavo pagrindinis vartininkas...

Įdomi ištrauka iš legendinio futbolininko, SSRS rinktinėje žaidusio penkiasdešimt dvejas rungtynes, Jevgenijaus Lovčevo 1970 metais išleistos knygos „Spartakas“ ir kiti“:

„Finalinėse rungtynėse vartus saugojo Jonas Bauža iš Pabaltijo. Jis buvo šaunus vaikas, bet gal kiek keistokas. Kartą paklausiau: „Jonai, kaip tu žiūri į rusus?“ O jis sako: „Normaliai. Jeigu duotų automatą, visus iššaudyčiau.“ Pasakė tarytum juokaudamas, bet man įstrigo ilgam.

Ir dar Bauža įsiminė savo pirmuoju automobiliu „Moskvič“. Kada neatvyktum į

Tarasovką („Spartako“ bazè), jis visà laikà gulèjo po savo automobiliu. Nuolatos jį remontavo. Vairuotojas buvo gana vidutinis. Atsimenu tokį vaizdà – važiuoja Jonas plentu ir kai kas nors jį prisiveja, vartininkas iškiša per langà ilgà savo rankà ir kaip reguliuotojo lazdele mojuoja. Girdi, lenk, aš važiuoju lètai.“

Prisimena buvęs vienas geriausiųjų Maskvos „Spartako“ puolèjù, vèliau treneris, treniravęs ir seniai iširusià Šiauliù „Karedos“ komandà, Aleksandras Piskariovas:

„Aš su juo viename numeryje gyvenau. Rimtas vaikinai. Tylus, visada susikaupeš. Kartà oro ooste susipyko jis su savo konkurentu Kavazašviliu. Anzoras jį fašistu išvadino, o Jonas atkirto dar aštriau, nepatogu net prisiminti. 1971 metais Bauža labai rimtai pasirengè sezonui, bet treneris Simonianas nepagrįstai vartus atidavè Kavazašviliui, kurio sportinè forma tada buvo gerokai prastesnè. Jonui, tiesiogine prasme, nusiųro rankos. Jis valandù valandomis krapštèsi savo „Moskvičiuje“, po to visas tepaluotas èjo į treniruotè. Èmè elgtis iššaukiančiai ir atvirai rodè, jog nekenčia visù aplink. Man buvo jo nuoširdžiai gaila – jeigu Simonianas būtų leidęs jam žaisti, Jonas būtų tapęs visai kitu žmogumi.“

Paskutinioji Jono Baužos komanda buvo tada pirmojoje lygoje žaidęs Odesos „Černomorec“, kurioje vienas ryškiausiųjų septintojo dešimtmečio vartininkù, būdamas vos trisdešimt vieneriù, užbaigè savo sportinè karjerà. Jis negrįžo į Lietuvà, bet pasiliko gyventi Maskvoje, kur turèjo butà labai geroje vietoje, vos ne miesto centre, ir dirbo kažkokio stadiono direktoriumi. Sportininkà artimiau pažinojusieji tvirtino, jog tai buvęs kaip reta padorus ir kilnus žmogus. Mirè Jonas Maskvoje 2001 metų spalio penktà dieną, sulaukęs vos penkiasdešimt devyneriù.

Julius Berkovičius

Tauroggeno buhalterio Dovydo Volfo ir jo septyneriais metais jaunesnės žmonos namų šeimininkės Hanos Galdos Berkovičių sūnus Julius gimė mieste prie Jūros 1870 metų rugpjūčio aštuntąją ir čia iki keturiolikos metų lankė mokyklą. Tėvas mirė 1900-aisiais, sulaukęs septyniasdešimt dvejų, o motina, būdama aštuoniasdešimt dvejų, – 1912-ųjų liepos dvidešimt šeštąją.

Kurį laiką Julius darbavosi vokiečio savininko parduotuvėje Tauroggene, o sulaukęs pilnametystės išvyko į Rygą, iš kur 1888–ųjų rugpjūtį atsidūrė JAV Meino valstijos Luistono (Lewiston) mieste. Po dvejų metų persikėlė gyventi į Masačusetso valstijos sostinę Bostoną, užsiėmė prekyba bei tapo West End gatve kursavusio tramvajaus konduktoriumi, o susitvarkęs visus formalumus 1893 metais oficialiai įgijo JAV pilietybę. Čia vėl ėmėsi prekybos verslo ir tuo pačiu Tarptautinėje Skrantono komunikacijos mokykloje gavo antrosios klasės inžinieriaus licenciją, tapo „Union Street“ geležinkelio inžinieriaus padėjėju. Išlaikęs egzaminus tapo pirmosios klasės inžinieriumi ir netrukus, neturėdamas nė dvidešimt penkerių metų, paskirtas solidžios kompanijos vyriausiuoju inžinieriumi.

Vis dėlto, 1895 metų balandžio mėnesį nutraukęs santykius su tramvajų bendrove, Julius Berkovičius atsirado Naujajame Bedforde.

Čia nusipirko tokio A. J. Freitso verslą South Water gatvės 791 name, po trejų sėkmingos veiklos metų persikėlęs į dar patogesnę vietą toje pat gatvėje – į 889 namą. Verslas klestėjo, tačiau 1911 metais Julius jį pardavė ir įsisuko į nekilnojamojo turto prekybos sūkurį. Tiesa, 1913 metais dar pamėgino atidaryti savo parduotuvę, tačiau supratęs, jog tai ne jo sritis, po dvejų metų vis dėlto ją pardavė ir nuo to laiko visą dėmesį sutelkė į nekilnojamąjį turtą.

Šiandien Naujojo Bedfordo istorijoje jis plačiai žinomas kaip stambios „South End“ kompanijos įkūrėjas. J. Berkovičius priklausė respublikonų partijai, buvo aktyvus Masačusetso valstijos ligoninės stebėtojų tarybos, Naujojo Bedfordo labdaros organizacijos narys, žiauraus elgesio su vaikais prevencijos draugijos direktorius, Sionistų draugijos pirmininkas, Jaunųjų hebrajų vyrų asociacijos išdininkas, įvairių verslo organizacijų prezidentas.

1896 metų liepos dvidešimt šeštąją dvidešimt šešerį Julius Berkovičius vedė iš penkių vaikų šeimos kilusią septyneriais metais jaunesnę Sofiją G. Šaireson, gimusią taip pat Tauroggene. Šeima susilaukė penkių vaikų. Gaila, bet niekur nepavyko rasti informacijos, kada J. Berkovičius paliko šią ašarų pakalnę.

Luisas Hektoras Berliozas



Tikrai žinoma, jog 1847 metų žiemą per miestą prie Jūros važiuo garsusis prancūzų kompozitorius romantikas, dirigentas Hektoras Berliozas. Štai ką jis rašė viename savo laiške iš Rusijos: „Pašto karieta atvežė mane iki Rusijos sienos, iki Tauroggeno. Čia teko persėsti į geležines roges ir išbūti jose iki pat Sankt Peterburgo; per keturias sunkias dienas bei ne mažiau baisias naktis išmėginau visas kančias, apie kurias anksčiau nieko neišmaniau.“

H. Berliozas, galima sakyti, pratęsė to meto Rusijos kelių būklės vertinimą, kurį dar prieš ketverius metus buvo davęs jo kraštietis O. Balzakas „Laiškų apie Kijevą“ cikle: „Pagrindiniai Rusijos keliai puikūs, lygūs ir platūs kaip Paryžiaus Eliziejaus laukai, tuo tarpu smulkesni keliai atrodo kur kas prasčiau. Visoje imperijoje tėra tik greitkeliai tarp Peterburgo ir Maskvos ir tarp Peterburgo ir Tau-ragės (Tauroggeno), kuris dviem trečdaliais sutampa su keliu, vedančiu į Varšuvą. Nei kaimo, nei gubernijų kelių nėra apskritai, be didesnių kliūčių judėti galima tik rogėmis žiemą.“

Iliustracija – **Luisas Hektoras Berliozas**. Šaltinis *Vikipedija*

Tačiau dabar aiškėja, kad H. Berliozas čia buvo dar ne kartą.

Nuo 1842 metų jis daug gastroliavo užsienyje. Paryžiaus konservatorija, kurioje dirbo bibliotekininko pavaduotoju, suteikė pusės metų atostogas apsilankyti Austrijoje ir Rusijoje. Po didžiulio pasisekimo Vienoje H. Berliozas nuvyko į Prahą ir Budapeštą, bet į Rusiją važiuoti neišdrįso. Ir tik po to, kai 1846 metų gegužę Paryžiuje pustuštėje salėje pristatė oratoriją „Fausto pasmerkimas“, O. de Balzako patarimu bei aktyviai talkinant kompozitoriui Michailui Glinkai ryžosi pasisekimo ieškoti Rusijoje. 1847 metų vasario dvidešimt aštuntosios, sekmadienio, vakarą, kaip minėta, per Tauroggeną, jis atvyko į Peterburgą. Už pirmąjį koncertą H. Berliozui sumokėta dvylika tūkstančių frankų. Savo sukurtąją „Fantastinę simfoniją“ jis paskyrė imperatoriui Nikolajui I. Be dar keleto pasirodymų Peterburge, vienas koncertas surengtas ir Maskvos manieže. Tačiau čia vietoje lauktų penkiolikos tūkstančių legendiniam kompozitoriui ir dirigentui sumokėti vos aštuoni tūkstančiai frankų. Ir vis dėlto šios gastrolės gerokai pataisė H. Berliozą finansinę padėtį... Vėliau pats jis apie tai rašė: „Tu mano išgelbėtoja, Rusija!“. Gegužės dvyliktąją įvyko paskutinis koncertas. Publika, pradžioje dievinusi kompozitorių, palaipsniui atslūgo ir po trijų mėnesių pats Maestro suprato, kad jam šioje šalyje nebėra ką veikti. Birželio pirmąją jau pažįstamu maršrutu, per Tauroggeną ir Tilžę, jis išvyko į Berlyną.

Tai buvo pirmasis H. Berliozą apsilankymas Rusijoje. 1867–1868 metais, likus kiek daugiau nei metams iki mirties, pakviestas savo didelės gerbėjos kunigaikštienės Jelenos Pavlovnos (Jelena Pavlovna – didžiojo kunigaikščio Michailo Pavlovičiaus žmona, kuriai imperatoriaus Aleksandro II įsaku buvo pavesta globoti Rusijos muzikos draugiją bei Peterburgo konservatoriją – A. J.), kompozitorius atvyko čia vėl. Ir vėl – per Tauroggeną

Tuo laiku H. Berliozą lydėjo vien nelaimės. 1860 metais mirė jo jauniausioji sesuo Adelė, 1862 metais – žmona, po poros metų – paskutinė dvidešimt šešerių metų meilužė Ameli, o 1867 metais – vienintelis sūnus Lui. Jis buvo prekybinio laivo kapitonas. Lankydamasis Kuboje, užsikrėtė geltonąja karštligė ir 1867 metų birželio penktąją mirė. Pranešimą apie sūnaus mirtį tėvas gavo tik mėnesio pabaigoje. Po šitos netekties solidaus amžiaus muzikas taip ir nepajėgė atsigausti. Šį kartą Rusijoje jis buvo tris mėnesius. Kompozitoriaus biografai pabrėžia, kad dėl šių gastrolių H. Berliozas atsisakė „Steinway“ pasiūlymo už šimtą tūkstančių dolerių surengti koncertą Niujorke...

Aleksandras Borodinas



„...Nelengva dieną ir naktį kratytis daiktų prikrautame vežime, ypač kai sėdi ne viduje, o, kaip parašyta biliete, „pašto ekipažo išorėje“. Kojos užtįpsta, nuo kratymo skauda šonus. Šaltas vėjas pučia kiaurai, nekreipdamas dėmesio į odinę užuolaidėlę, turinčią apsaugoti lauke sėdinčius keleivius nuo įvairių stichijų. Vienas išorinės vietos nepatogumas: mažai erdvės. Jeigu mano kaimynas būtų kiek storesnis, nežinau, kaip mudu išsitektume ant to siauro suolelio. Kitas nepatogumas tas, kad greta, už plonytės pertvaros, sėdi konduktorius, kuris negailestingai tiesiai į ausį keikiasi ir dar, visiškai detonuodamas, nuolatos pučia ragelį. Mėnesienos naktį nemiegojau ir vis žiūrėjau pro mažą ovalinę odinės užuolaidos langelį į tuščius laukus, nedideles pušaites ir beržynus, klausiausi važnyčiototojo riksmų, arklių bėgimo ir kietai įmigusio mano kaimyno melodingo šnopavimo.“

Tai trumpas epizodas iš garsiojo gruzinų kilmės rusų kompozitoriaus ir chemiko Aleksandro Borodino kelionės tipišku to meto „transportu“. Medici-

Iliustracija – Aleksandras Borodinas. Šaltinis Vikipedija

nos-chirurgijos akademija komandiravo jį, jau apsigynusį organinės chemijos daktarinę disertaciją mokslininką, pasitobulinti ir grįžus tapti Peterburgo mokslų akademijos profesoriaus padėjėju. Žinoma, gali pasirodyti labai keista, kad būsimosios, tegu dėl mirties ir nebaigtos, operos „Kunigaikštis Igoris“ su garsiaisiais poloviečių šokiais, simfonijų, fortepijoninių pjesių autoriui teko per Europą šešias paras kratytiis tokiomis varganomis sąlygomis. Tačiau tuomet jam tebuvo dvidešimt šešeri ir tik po dešimtmečio Peterburge bus atlikta jo „Pirmoji simfonija“, atnešianti didelę šlovę.

Mums gi šiandien svarbiau, kad 1859 metų lapkričio 1-ąją A. Borodinas lankėsi Tauragėje. Pašto karieta atvežė jį iki Tauroggeno, iki Prūsijos sienos. Čia – neilgas poilsis. O toliau kelionė tęsėsi per visą Vokietiją iki Badeno kunigaikštystės Heidelbergo miesto.

Isakas – Leba Boruchovičius

(Boruch)

1873 metais Tauroggene gimė rašytojas ir poetas, vertėjas, baigęs Berno (Šveicarija) universitetą, Isakas-Leba Boruchovičius. 1897 metais rinkinyje „Achiassaf“ jis pasirodė su pirmuoju savo eilėraščiu „Abel Zion“, po to įvairiuose leidiniuose spausdino originalius ir verstinius eilėraščius, feljetonus bei apsakymus. Vienas garsiausių jo darbų yra 1901 metais žurnale „Hador“ išspausdintas tyrinėjimas „Apie amžinąjį žydą legendoje ir poezijoje“.

Ką Tauragėje veikė **Leonidas Brežnevas?**



Šiandien niekam ne paslaptis, kad sovietmečiu Šilinės girininkijos miške, dabartinio Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio mechanizuotojo pėstininkų bataliono kaimynystėje, buvo įrengta antžeminė balistinių branduolinių raketų bazė. Ji priklausė TSRS ginkluotųjų pajėgų Strateginės paskirties raketinių pajėgų 637-ajam pulkui. 1987 metų JAV ir Tarybų Sąjungos sutarties dėl vidutinio ir trumpojo nuotolio raketų sunaikinimo protokole nurodyta, kad Sakalinės raketų bazėje yra penkios vidutinio nuotolio raketos ir tiek pat paleidžiamųjų įrenginių. Raketos išgabentos 1988 metais, bazė atiduota sovietinės armijos motorizuotų šaulių pulkui, kuris iš Lietuvos išvestas 1992 metais.

Ir daugiau nei prieš penkiasdešimt metų galima buvo tik nujauti, jog ten, miške, vyksta kažkas ypatinga, nes grybautojai ir uogautojai dar iš tolo buvo vaikomi nuo slaptosios zonos, sekmadieniais sunkvežimiais atveždavo į miestą papramogauti ir po keleto valandų išgabendavo Jurbarko pusėn daug kareivių. Rytais automobiliai iš miesto gyvenamųjų namų surinkdavo karininkus, kad

Iliustracija – **Leonidas Brežnevas**. Šaltinis *ria.ru*

vakare gražintų atgal. Tai, sakytum, buvo matomoji paslapties pusė, kažkiek žinoma, kažkiek spėjama. Tačiau neseniai aptikti keletas buvusiųjų šios bazės karininkų užrašai leidžia iš vidaus pamatyti gyvenimą, nuo kurio tiesiogine prasme priklausė ir tauragiškių, ir visos Lietuvos likimas. Dabar tai jau liūdna mūsų istorija. Juo labiau, kad tuo metu, kilus rimtam kariniam konfliktui, miesto prie Jūros galėjo nelikti per keletą minučių. Ir tai visai nejuokinga.

1959 metų gruodžio septynioliktąją pasirodė TSRS Ministrų Tarybos nutarimas įsteigti sovietinėje armijoje Strateginės paskirties raketinę kariuomenę. Patys pirmieji divizija ir pulkas buvo elitiniai raketiniai daliniai, suformuoti Kapustin Jaro (Astrachanės sritis) poligone.

Ir štai 1958 metų rudenį vieno jų pirmasis divizionas su brigados valdymo padaliniu atsirado buvusio artilerijos pulko kariniame miestelyje Tauruose. Diviziono štabas įsikūrė čia pat, o brigados valdymo padalinys – pačiame Tauragės mieste. Karininkų ir virštarnybinių šeimoms buvo įkurdintos karinio miestelio namuose be jokių patogumų. Viengungiai karininkai daugiausiai nuomojosi plotą Tauragėje.

Po 1959 metų gegužės pirmosios švenčių į štabą sukviestiems padalinių vadams pranešta, jog Raketų kariuomenėje kuriamos keletas raketų divizijų ir viena jų – Tauragės brigados pagrindu. Iš dvidešimt keturių pulkų vienas atsirasiąs irgi Tauragėje.

Pulkas, oficialiai – karinis dalinys 74321, slaptai – 637 raketų pulkas, įėjo į 29 raketų divizijos, kurios štabas buvo vėlgi Tauragėje, sudėtį. Kaip dabar aiškėja, tai buvo pirmasis Tarybų Sąjungos raketinis pulkas. Pirmasis ir pavyzdinis. Tikrieji divizijų ir pulkų numeriai laikyti visiškoje paslapyje, juos žinojo tik labai siauras asmenų ratas. Šiaip visur oficialiai minėtas tik dalinio numeris.

Taigi, du 637 raketų pulko paleidimo divizionai, kuriuos sudarė po keturias paleidimo baterijas, įsikūrė Tauragės ir Jurbarko rajonų miškuose. Dar pulke buvo raketų ir raketinio kuro komponentų pristatymo divizionas. Ginkluotę sudarė vidutinio nuotolio balistinės raketos nešėjos 8K63 (kompleksas P-12), kurias tarp savęs kariškiai vadindavo tiesiog gaminiais. O savarankiška, vadinamoji remonto-techninė bazė saugojo tai, ką tos raketos turėjo nešti – galvutes. Koks užtaisas buvo galvutėse, niekas nedrįso ir klausinėti. Šiaip ar taip, vieno užtaiso galia sudarė vieną megatoną – daug kartų daugiau nei bombų, numestų ant Japonijos

Hirosimos ir Nagasakio miestų. O nuskristi šis „taikos paukštis“ galėjo iki 2080 kilometrų... Ta remonto-techninė bazė su visomis galvutėmis įsikūrė pačiame Tauragės mieste, kartu su divizijos štabu (bene Vytauto gatvės gale). Tai buvo aukšta tvora aptverta „zona zonoje“, į kurią patekti leidimo neturėjo netgi pulko vadas.

O kol statybininkai baiginėjo pulko objektus, štabas ir budėjimuose neužimti kariškiai kūrėsi Taurų kariniame miestelyje. Kaip vėliau prisiminė patys karininkai, ant Jūros kranto stovėjo didelis dviaukštis medinis namas, kažkada priklausęs kunigaikščiui Vasilčikovui. Dabar gi šis dvaras atsidūrė miestelio teritorijoje, o namas paverstas komunaliniu ir kiekviename jo kambarielyje apsigyveno po vieną karininko šeimą. Statybas užbaigus, pulko štabas, remonto-techninė bazė su kariškiais išsikėlė ir miestelyje liko tik nedidelė medicinos įstaiga. Pulkas baigtas formuoti 1959 metų spalį.

Tų metų žiemą atvežtos raketos ir jų galvutės antrajai ir trečiajai paleidimo aikštelėms. Vėliau Maskvoje tikriausiai suprato, kad būsime kare, jeigu toks kiltų, trečiojo starto vargiai prireiks, kadangi atominis karas gali baigtis jau po pirmosios raketos.

Tačiau pristatyti raketas į Tauragę būtų buvę pusė darbo. Dar reikėjo jas slaptai pergabenti į dislokacijos vietą. Vienas buvusiųjų raketininkų-karininkų prisimena, kad Tauragės geležinkelio stotis neatitiko slaptumo reikalavimų. Čia nebuvo ir tinkamos rampos. Todėl atvežtąsias raketas, galvutes ir raketų kuro komponentus iškraudavo už keturiasdešimties kilometrų nuo Tauragės, miške tarp Sovetsko (Tilžės) ir Pagėgių. Ten buvo dar prieš karą vokiečių kariškių įrengta speciali rampa. Vieta tokiems darbams tiko idealiai – tik miškas ir jokių gyvenviečių aplink.

Raketas pristatydavo po vieną arba partijomis. Iškrauti dvidešimt dviejų metrų ilgio bei pusantro metro skersmens „žaisliuką“ nebuvo taip jau paprasta. Jos atvažiuodavo specialiuose vagonuose, išoriškai panašiuose į pašto vagonus. Stogas atsiverdavo, specialiu kranu raketą iškeldavo iš vagono ir perkraudavo į priekabą, po to aklinau uždengdavo brezentu. Priekabą traukdavo galingas vikšrinis vilkikas. Be to, priekaba sunkiai išsitemkdavo vingiuoto kelio posūkiuose, ir vairuotojams tekdavo rodyti nemenką meistriškumą. Reikia įvertinti dar ir tai, kad visi šie darbai vykdavo išimtinai naktį. Raketų kuru, jo pristatymu, užpildymu rūpinosi specialus padalinys. Kaip prisimena patys kariškiai, ypatingai pavojinga buvo

dirbti su oksidatoriumi, kurį P-12 raketose atstojo stipriai koncentruota azoto rūgštis, nuodinga ir skysta, ir garuojanti. Todėl šie darbai buvo atliekami būtinai su specialiais drabužiais ir dujokaukėmis. Kitas komponentas buvo ypatingos sudėties žibalas. Be azoto rūgšties ir žibalo, naudotas dar ir vandenilio peroksidas.

1960 metų gegužės mėnesį dvi pirmojo diviziono starto baterijos pradėjo tikrą kovinį budėjimą. Parengtis buvo keleto pakopų. Nuolatinė, padidinta, pirmojo laipsnio padidinta ir visiška. Visiška – tai kada raketos su prijungtomis galvutėmis ir užpildytos kuru stovėdavo paleidimo taške. Bet iki to niekada, net per 1962 metų vasaros Karibų krizę, nebuvo prieita. Beje, plačiai žinoma, kad į šios krizės įvykius aktyviai buvo įtraukta Plokštinės (Plungės r.) raketų bazė, raketos iš jos plaukė į Kubą. Tačiau mažiau girdėta, jog į Kubą vyko ir Tauragės pulko karininkų grupė. Tuo pačiu iš Tauragės siūsta ir nemažai specialios technikos.

Pulke nuolatos vyko mokymai, vadinti kompleksiniais. Per juos starto baterijų kariai veikė tarytum tikromis kovinėmis sąlygomis, vyko visiška raketos paleidimo imitacijos procedūra, išskyrus tai, jog mokymams naudota, ačiū Dievui, mokojoji raketa su mokomąja galvute.

Treniruotis leisti tikras kovines raketas kariškiai iš Tauragės miškų vykdavo į centrinį raketų poligoną minėtame Kapustin Jare.

1960 metų rugsėjo mėnesį pulkas gavo įsakymą iš vilkikų ir priekabų suformuoti penkis vadinamuosius autotraukinius ir pasiūsti į Maskvą dalyvauti Spalio socialistinės revoliucijos metinių kariniame parade Raudonojoje aikštėje. Pasirovusi į traukinį vilkikus, priekabas, išvyko beveik šimto žmonių komanda. Raketas ir galvučių maketus bei visą kitą paradiui reikiamą įrangą gavo Maskvoje. Lapkričio septintąją raketa P-12 pademonstruota pirmą kartą. Dar ilgai karininkai negalėjo suprasti, kodėl ten, Tauragės miške, apie šį pavojingą ginklą viešai negalima buvo net užsiminti, o čia jis visu gražumu puikavosi plačiajam pasauliui. Tai buvo N. Chruščiovo tarptautinės gąsdinimo politikos dalis, ir priešas iš Vakarų privalėjo žinoti, kad TSRS turi labai galingų ginklų. Labai įdomūs karininkų prisiminimai apie pasirengimą paradiui, ilgas varginančias treniruotes, užkulisius. Tačiau tai – atskiro pokalbio tema. Tauragės raketininkai Raudonojoje aikštėje marširavo ir 1961 metų gegužės pirmąją bei 1962 metų lapkričio septintąją. Vėliau nuo šios misijos jie buvo atleisti, kadangi atsirado galingesnių raketų.

Su savimi į Maskvą pulko atstovai veždavosi ne vien techniką, bet ir ne vieną

kanistrą spirito... Jo atsargų buvo likę dar nuo tų laikų, kai ginkluotę sudarė raketos 8K51. Joms kaip kuras naudotas etilo spiritas ir suskystintas deguonis. Spirito reikėjo pirmiausia raketinei technikai aptarnauti, bet kartu jis sprendė daugybę įvairių problemų. Pavyzdžiui, atsarginių detalių, naujos technikos. O tikrintojai, atvykdamę iš pamaskvyje įsikūrusio Strateginės paskirties raketinės kariuomenės štabo, gavę tokių dovanų, tapdavo sukalbamesni ir mažiau kibdavo prie smulkmenų. Žodžiu, viskas kaip gyvenime...

1961 metų spalio mėnesį sujungti keturi Latvijos bei trys Lietuvos pulkai ir divizijos štabas iš Tauragės perkeltas į Šiaulius. Kadangi Šiauliuose bazavosi ir aviacijos divizija, visi raketininkai priedangai tapo aviatoriais, ėmę nešioti atitinkamą uniformą. Į Tauragės karinį miestelį atvežti du nurašyti naikintuvai, kuriuos vaikai greitai pritaikė savo žaidimams. Po metų Tauragės ir Ukmergės pulkai perėjo į Karmėlavoje buvusios 58-osios raketų divizijos pavaldumą.

Bet gerokai užbėgome į priekį, todėl grįžkime atgal. Kadangi pirmojo diviziono kovinės starto pozicijos (aikštelės) statybos vyko sparčiausiai, aukštų Maskvos pareigūnų vizitų Tauragės miškuose netrūko. Nuolatos lankėsi TSRS Gynybos ministerijos, Pabaltijo karinės apygardos atstovai.

1960 metų liepos mėnesį su grupe generolų pabuvojo TSRS gynybos ministras Rodionas Malinovskis. Jam buvo pademonstruota, kaip raketa rengiama startui. Gynybos ministras įsikūrė čia pat ant kėdės, o vienas generolų aiškino darbų eigą. Užsiėmimas truko keletą valandų. Ministras visą tą laiką sėdėjo ir kartkartėmis pažvelgdavo į dangų. Oras buvo puikus, be debesų. Kai baterijos vadas pradėjo raportuoti ministrui, kad raketa startui parengta, R. Malinovskis liepė išrikiuoti visus karius, padėjo jiems už darbą ir netikėtai kreipėsi į generolus: „O kur pozicijų ir žmonių maskuotė?“ Jos nebuvo... Nuo to laiko raketiniuose daliniuose paskelbtas konkursas geriausiai starto aikštelės maskuotei. Ko tik neprigalvota... Buvo klojama keliolikos centimetrų velėna, kuri per lietu pavirsdavo šlykščia purvo koše. Pradėta gaminti žemių pripildytas dėžės ir jose sodindavo egles. Dėžės buvo nešiojamos arba vežiojamos ant ratukų. Kartais virš pozicijos ištempdavo maskuojančius tinklus. Bet nuo žvalgybinių palydovų paslėpti aikštelės betoninių kontūrų buvo neįmanoma, todėl vėliau viso to žaidimo atsisakyta.

1961 metų pradžioje divizione apsilankė Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiojo vado pirmasis pavaduotojas generolas pulkininkas, kuris,

beje, Karibų krizės metu buvo atsakingas už slaptą operaciją „Anadyrė“ (raketų nuplukdymą į Kubą), Vladimiras Tolubko. Jam Sakalinės miške teko, kaip nelabai įprasta tais laikais, išklaudyti nemažai nusiskundimų.

Karininkai priekaištavo, kad įtempti koviniai budėjimai trunka dvi savaites, o jie per tą laiką nieko nežino apie savo šeimas, vaikus, nieko jiems negali padėti. Prašyta trukmę sumažinti iki savaitės. Nenutraukdamas kovinių mokymų, divizionas turįs pats save saugoti, gamintis maistą, budėti katilinėje. Karininkai, be to, budėjimų laiku gyveną surenkamose skydinėse kareivinėse be jokių patogumų, maitinasi kareivių daviniu, kuriame daug riebaus kombinuoto margarino. Į visus šiuos kaltinimus generolas atsakė vienu klausimu: „O kaip visa tai išlaiko kareiviai?“ ir iš karto sulaukė reakcijos – kareiviai tarnauja trejus metus, o karininkai dvidešimt–dvidešimt penkerius. V. Tolubko diskusiją nutraukė: „Jūs jauni, iš čia ir visas jūsų aikštingumas“.

Vis dėlto nusiskundimus kariuomenės vadovybė, kaip nebūtų keista, išgirdo ir ėmėsi realiai spręsti problemas. Su raketininkais konfliktuoti nepanorėta... Budėjimai sutrumpinti. Karininkai pradėjo gauti geresnius, „lakūniškus“, maisto davinius, o kovinėse pozicijose pastatytos karininkų ir kareivių valgyklos bei pirtis.

Tikrintojų netrūko. Tačiau bene labiausiai įsiminė vienas. Dar gerokai prieš R. Malinovskio atsiradimą 1960 metų pradžioje pasklido kalbos, kad rengiasi atvykti jau tuo metu labai svarbius postus užėmęs Leonidas Brežnevas. Kažkas paleido gandus, esą jis miške nepasirodys, o pulko objektus apžiūrės iš malūnsparnio. Tačiau tai buvo netiesa. Pulke, tuo pačiu ir Tauragės žemėje, dar visai žvalas, pilnas jėgų penkiasdešimt trejų Leonidas Iljičius vasario 23–25 dienomis vis dėlto pabuvojo. Štai kaip šį įvykį vėliau prisiminė buvęs pirmojo diviziono vadas:

„1960 metų vasario pabaigoje apie dešimtą valandą ryto gavau pulko vado įsakymą pašalinti iš statomos diviziono kovinės starto pozicijos visus žmones, įskaitant statybininkus, ir iki atskiro nurodymo nutraukti visus darbus bei judėjimą. Apie dvyliktą valandą budintysis iš praėjimo punkto pranešė, kad „prie vartų artėja kažkokie civiliai.“ Atėjęs pamačiau aštuonių civilių grupę ir tarp jų vyriausiąjį artilerijos maršalą M. Nedeliną, kurį pažinojau iš susitikimų poligone. (Maršalas M. Nedelinas žuvo 1960 metų spalio dvidešimt ketvirtą dieną Baikonūro poligone, sprogus naujo tipo tarpkontinentinei raketai. Žuvusiųjų skaičius svyravo nuo 74 iki 126.) Norėjau jam raportuoti, bet jis ranka ėmė rodyti į greta stovėjusį kai-

myną. Vis dėlto raportavau maršalui. Jis pasakė: „Vesk, rodyk.“ Pasisveikinę su manimi, visi nuėjo į antrosios baterijos starto poziciją, paskui per raketų saugyklą plokščiu stogu ir be vartų, į betoninę pirmosios baterijos aikštelę, po to pro jau ryškėjantį raketų kuro komponentų sandėlį link praėjimo vartų. Čia jau laukė brigados vado pavaduotojas pulkininkas M. Višnevskis su dviem ZIMais ir GAZ-69A. Pradėjęs sėsti į mašinas, kažkas paklausė: „O kur Leonidas Iljičius?“ Nedelinas iškart davė komandą: „Surasti Brežnevą.“ Rado jį statybininkų kareivinėse. Vaikinau gulėjo, o Brežnevas kartu su jais rūkė ir kalbėjosi. Pasakiau, kad jo laukia, jis atsisveikino ir išėjo. Visi, susėdę į mašinas, išvažiavo.“

Vėliau paaiškėjo, kad pagal planą svečių grupės pirmiausia laukta brigados štabe Tauragėje, o pulkininkas Višnevskis turėjo pasitikti juos Sovetske (Tilžėje). Čia maršalas M. Nedelinas persodino Višnevskį į savo ZIMą, išsiaiškino, kaip per Tauragę nuvykti į kovinę starto poziciją. Tačiau, nutarę sutrumpinti kelią, Mikytuose aukšti pareigūnai pasuko link Kauno, po to surado kažkokių neaiškų miško kelią. Čia vyriausybinių ZIMai beviltiškai įklimpo ir aukščiausiems politikams bei kariškiams teko geroką atstumo gabalą eiti per mišką pėsčiomis. Beje, vėliau taip pat paaiškėjo, kad L. Brežnevas su lydinčiais asmenimis lankėsi tik šiame, pirmajame, divizione ir nei pulko, nei divizijos štabe nepasirodė, todėl apie vizitą mažai kas žinojo. Stebėtina, kad būsimasis TSKP generalinis sekretorius nerodė jokie susidomėjimo slaptomis statybomis, nors kaip tik dėl to atvažiavo į Tauragę, o pasirinko „ėjimą į liaudį“. Be kita ko, kartu su L. Brežnevu per Tauragės miškus žygiavo ir būsimasis ilgametis TSRS gynybos ministras, o tuo metu TSRS Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas Dmitrijus Ustinovas, legendiniai raketų konstruktoriai Vladimiras Barminas ir Michailas Jangelis, gynybos ministras Rodionas Malinovskis, TSKP Kaliningrado srities pirmasis sekretorius Nikolajus Konovalovas ir kiti.

Įvykių dalyvių pateiktoji informacija, žinoma, labai įdomi. Patikslinimo reikalauja viena detalė. Diviziono vadas atsiminimuose rašo, kad Tauragėje lankėsi TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas L. Brežnevas. Bet pastarasis 1960 metų vasarį vis dar buvo TSKP CK antrasis sekretorius, atsakingas už raketinių bazių statybas, už ką 1961 metais gavo pirmąją savo Socialistinio darbo didvyrio žvaigždę. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininku jis tapo po trijų mėnesių.

O pabaigai – buvusio raketininko, dabar politikos mokslų daktaro, profesoriaus Vladimiro Penkovo žodžiai. Jis, baigęs universitetą, metus atliko privalomąją karinę tarnybą Tauragės miškuose ir bendravo su karininkais, 1962 metais lydėjusiais sovietines raketas į Kubą. Štai ką V. Penkovas parašė po daugelio metų: „Kasdien matęs ir lietęs atominę „gražuolę“, iki šiandien tebejaučiu lengvą siaubą, kai suvoki, kuo galėjo pavirsti mūsų planeta, jeigu Nikita Chruščiovas ir Džonas Kenedis nebūtų radę išeities iš Karibų krizės...“



Raketos galvutė tvirtinama prie korpuso. www.proza.ru nuotrauka

Aleksandras Chatovas



Rašytojas, vertėjas ir kartografas Aleksandras Chatovas (1870–1846) turėjo aukščiausią Rusijos imperijos pėstininkų kariuomenėje, infanterijos generolo, laipsnį. Po garsiojo kunigaikščio Piotro Volkonskio ketverius metus vadovavo sausumos kariuomenės kvartirmeisterių daliniui, kuris rūpinosi karių apgyvendinimu ir aprūpinimu.

Dar 1799 metais jis parengė Vidurio Europos karo veiksmų žemėlapij nuo Rusijos sienų iki Prancūzijos, už ką buvo apdovanotas deimanto žiedu ir jaunesniojo karininko laipsniu, o po metų tapo kapitonu. 1804-aisiais A. Chatovas parengė Aleksandro Suvorovo legendinio žygio per Šveicarijos Alpes atlasą. 1805 metais pasižymėjo Austerlico mūšyje. Už tai jam buvo suteiktas majoro laipsnis. O vėliau, kaip žinomas kartografas, įgaliotas parengti detalius visos to meto Rusijos imperijos vakarinės sienos žemėlapius, pagal kuriuos pradėti statyti fortifikaciniai įtvirtinimai. Taigi A. Chatovas greičiausiai 1806 metais lankėsi ir Tauroggenė, detaliai studijavo miesto bei apylinkių reljefą ir visa tai

Iliustracija – Aleksandras Chatovas. Šaltinis ru.wikipedia.org

perkėlė popieriun. Koks tai buvo svarbus darbas, rodo vien tai, jog už jį A. Chatovui 1807 metais buvo įteiktas aukščiausias Rusijos apdovanojimas.

Vėliau garsusis kartografas rengė detalius Suomijos šiaurės, Laplandijos švediškiosios bei daniškiosios dalių žemėlapius. 1810 metais, remdamasis įvairiais šaltiniais, jis sukūrė ypatingai detalią Japonijos imperijos žemėlapi. Plati jo ir mokslininko – pedagogo bei vertėjo veikla.

Du kaimiečiai pakeliui į Tauroggeną



1860 metais garsusis Prancūzijos leidybos grupės „LibrairieHachette“ leidėjas ir redaktorius, politikas Eduardas Čartonas (Édouard Charton), nuo 1833 metų redagavęs iliustruotą prancūzų jaunimui skirtą biuletenį „Magasin pittoresque“ („Vaizdingas žurnalas“), pradėjo leisti vieną pirmųjų iliustruotų žurnalų keliautojams „Le Tour du Monde, Nouveau Journal des Voyages“. Jo skaitytojai galėjo susipažinti ir su Tauroggenu.

Tiesa, savaitraštis įkurtas dar 1857-aisiais, tačiau oficialiai apie tai pranešta tik po trejų metų. Žurnale savo įspūdžius iš kelionių dienoraščių spausdino britų misionierius ir Afrikos geografijos tyrinėtojas Deividas Livingstonas, Stanley Burton Saffray, Garnier Brazza Scott, norvegų keliautojas, poliarinių sričių tyrinėtojas Roaldas Amundsenas, kiti žinomi žmonės. Jų rašinius iliustravo žemėlapiai ir garsiausių to laiko dailininkų Edouardo Riou, Gustavo Doré, Castelli, T. Weber, T. Taylor, G. Vuillier, J. Laurens, E. Bayard, Dieudonné Auguste Lancelot, Catenacci medžio raižiniai, kitaip vadinami ksilografija. Tai iškilioji spauda, kai

Iliustracija – Medžio raižinys. „Du kaimiečiai kelyje netoli Tauroggeno“ Šaltinis www.kurjeris.lt

spaudos forma gaminama iš nušlifuotos lentos (kriaušės, liepos, obels ar buko). Išilginėje lentoje išspaustomas atvirkščias vaizdas, gautas reljefinis piešinys atspaudžiamas juoda spalva. Žurnalas iš pradžių buvo aštuonių puslapių ir kas pusę metų susiuvamas į vieną tomą. Šie bukletai vėliau pardavinėti geležinkelio stotyse, knygynuose.

Beje, su Edouard Tomas Charton susijęs įdomus istorijos faktas – jis „Magasin pittoresque“ redagavo net 55-erius metus, iki 1888-ųjų.

Antrojoje XVIII a. pusėje „Le Tour du Monde“ buvo labiausiai Europoje skaitomas geografijos žurnalas, skirtas pasaulio gamtos tyrinėjimams ir atradimams. Jis detaliai pasakojo apie bemaž visas svarbiausias geografines ekspedicijas, XIX a. pab.–XX a. pr. vainikavusias paskutinį ryškų planetos tyrinėjimų laikotarpį, pradedant Nilo upės ištakų atradimu 1860 metų pradžioje ir baigiant Pietų ašigalio įveikimu 1911 metų pabaigoje. Iki 1860 metų planetos žemėlapiuose vis dar mirgėjo atskirų „neatrastų sričių“, nors nemažai europiečių jau keliavo netgi į labai tolimus kraštus, nežinomas teritorijas. Kartu daugelio vietovių gyventojams stigo pakankamo kontakto su civilizacija, didieji atradimai ne visus veikė vienodai.

1895 metus galima laikyti antrojo žurnalo gyvavimo periodo pradžia. Jis tapo modernesnis, plito po visą pasaulį, atsiradus dagerotipijai (pirmosioms fotografijoms), pieštas iliustracijas keitė nuotraukos.

Kaip gerokai vėliau pripažino patys žurnalo leidėjai, po 1914 metų bemaž visas Žemės rutulio paviršius buvo ištirtas ir neblogai aprašytas. Tolimos kelionės prarado savo žavesį bei patrauklumą. Todėl smuko ir žurnalo populiarumas, kol galų gale 1914 metų liepos mėnesį leidybą teko stabdyti. 1930 metų vasarį pavadinimą nusipirko žurnalas „Lectures pour tous“ („Žinau viską“).

1851–1854 metais, greičiausiai žurnalo siuntimu, dailininkas D'Henriet keliavo po Rusijos imperijos, kaip rašoma, Baltijos provincijas – Lietuvą, Livoniją, Estiją, Kuršą. Iš šios kelionės jis parsivežė nemažai graviūrų, atspindinčių įvairius vaizdus, žmones, procesus. Gaila, nei istorijos, nei dailės šaltiniai nieko daugiau apie šį dailininką nekalba. Todėl galima tik spėti, jog tai tikriausiai buvo Charles Henriet ar jo sūnus dailininkas ir graveris Charles Henriet Luisas. Šio dailiniko pavardės čia, deja, daugiau nepavyko užtikti. Lietuvai jo „komandiruotės“ ataskaitoje skirta keletas darbų („Lietuvos elgeta“, „Vilniaus, Lietuvos sostinės,

vaizdas“, „Lietuvos kapinės“, „Jauno Lietuvos valstiečio portretas“, „Lietuvio vyro portretas“, „Nukryžiuotasis prie įėjimo į Lietuvos kaimą“). Kadangi nenurodomos konkrečios vietos, kur užfiksuoti šie vaizdai, neįmanoma nustatyti prancūzų dailininko kelionės geografijos.

Tačiau vienas kūrinys leidžia teigti, jog D'Henriet neabejotinai lankėsi šiaurinėje Tauragėje. Medžio raižinys „Du kaimiečiai kelyje netoli Tauroggeno“ geografijos, kelionių ir kostiumų žurnale išspausdintas 1865 metų 12-ajame tome ir šiandien saugomas Italijos Milano „Ambrosiana“ bibliotekos De Agostini paveikslų galerijoje. Tai 1609 metais kardinolo Federico Borromeo pastangomis įkurta pirmoji viešoji biblioteka. Joje saugoma maždaug 8 000 rankraščių ir 30 000 spaudinių iš viso pasaulio, vertingiausių kultūros ir mokslo istorijos pavyzdžių, eksponuojama daug pasaulinio lygio dailės darbų.

Ir dar viena su Tauroggeno vardo įamžinimu dailės kūrinyje susijusi vos ne detektyvinė istorija.



Münchhausen, Hermann. **Guodžio rytas Lietuvoje, Tauroggene.**

Šaltinis www.taurageskurjeris.lt

1919 metais įkurtas Berlyno (Vokietija) LEO SPIK KG Auktionen Kunstversteigerung (Leo Spik meno kūrinių) aukcionas 2013 metų birželio tryliktąją bei 2015 metų liepos devintąją pardavimui pristatė vokiečių dailininko Hermano

Münchhauseno 40×50 cm dydžio akvarelę „Gruodžio rytas Lietuvoje, Taurogene“ (Dezembermorgen in Litauen, Tauroggen). Tiesa, pradinė šio nedidelio darbelio kaina nebuvo aukšta, vos šimtas penkiasdešimt eurų, tačiau mus šiuo atveju, matyt, ne vien pinigai turėtų jaudinti. Jokios informacijos, už kokią galutinę kainą parduota lyriškoji akvarelė, nėra. Žinoma tik, kad minėtame aukcione vienas šio dailininko darbas nupirktas vėlgi 2013, o naujausias – 2015 metais.

Ne kažką pavyko sužinoti ir apie patį dailininką Hermaną Münchhauseną. Aišku tik, kad jis gimęs 1866 metais Buchholco mieste, Šlezvigo-Holšteino žemėje, ir daugiausia tapė akvareles. Nei kada ir kur mirė, nei kaip atsirado Tauragės krašte, ką čia veikė, kada nutapytas paveikslas ir kodėl pavadintas būtent taip, lieka kol kas neaišku. Beje, Hermano Münchhauseno pavardės nėra ir plačiausiuose Vokietijos dailininkų kataloguose.

Įdomi 2012 metų dr. J.Nitsche pastaba Vokietijos architektų organizacijos puslapyje, jog 1924 metais Berlyne gimusio architekto Hermano Miünhauseno nereikėtų painioti su tapytoju Hermanu Miünhausenu, gimusiu 1866 metais. Tai ir viskas.

Dantesas

(Žoržas Gekerenas)



Prancūzų emigranto, karininko perėjūno Danteso (Žoržo Gekerenos) pavardė nuskambėjo po jo tragiškai pasibaigusios dvikovos su poezijos klasiku Aleksandru Puškiniu. Atkakliai asistavęs Puškino žmonai, Dantesas (Georges Charles de Heeckeren d'Anthès) 1837 metų sausio dvidešimt septintą dieną poetą mirtinai sužeidė, o po poros dienų A.Puškinas mirė.

Caro parėdymu kovo aštuonioliktąją Dantesas buvo atleistas iš gvardijos, nužemintas iki eilinio ir liepta išvykti iš Rusijos. Kitą dieną pas jį atvyko žandarų karininkas Jakovas Novikovas, turėjęs lydėti Dantesą iki Tauroggenos. Prancūzui suteiktas vienos valandos pasimatymas su tėvu ir žmona. Be penkiolikos minučių antrą valandą po pietų rogės su Dantesu, karininku J. Novikovu ir žanदारu–važnyčiotuju pajudėjo Rusijos sienos link. Kovo dvidešimt trečią dieną keliauninkai, per keturias paras įveikę aštuonis šimtus varstų (daugiau kaip aštuonis šimtus kilometrų), pasiekė Tauroggeną.

Kirtus sieną, Dantesui keliauti teko jau samdomais arkliais: „Rogės veža

Iliustracija – Dantesas Žoržas Gekerenas Šaltinis zen.yandex.ru

mane iš Tauroggeno. Priekyje tarp sniego kauburių išnyra geltonai – juodas stulpas su vienagalviu, sparnus išskleidusiu, ereliu. Po valandos aš Tilžėje.“

Karininkas J. Novikovas, grįžęs į Peterburgą, raportavo, kad kelionės metu Gekerenas elgėsi ramiai ir labai mažai su juo kalbėjo, o atsisveikindamas davė dvidešimt penkis rublius“...

Ta nelemtoji dvikova galėjo neįvykti, ir apie Dantesą (Gekereną) niekas niekada nebūtų sužinojęs. Priešingai, Tauragė gal būtų išvydusi dar vieną pasaulinę garsenybę. Mat, Aleksandras Puškinas, būdamas tremtyje Michailovsko kaime 1824–1826 metais, draugų padedamas, visai rimtai planavo pabėgti iš Rusijos. Pirmiausia, iš Michailovsko į Dorpatą (Tartu) per pusantros–dvi dienas. Iš čia į Taurogeną ir toliau į Tilzitą (dar apie tris dienas). Tačiau planas žlugo.

Karlas Davydovas



Rusų kompozitorius ir violončelininkas, pedagogas, 1876–1887 metais Sankt Peterburgo konservatorijos direktorius.

Gerokai toliau šioje knygoje pasaulinio garso mokslininkas fiziologas, Rusijos imperatoriškosios mokslų akademijos garbės narys Ivanas Sečenovas, aiškiai nebūdamas didelis muzikos žinovas, lyg tarp kita ko pamini savo pasakojime kažkokį pakeleivį muzikantą Davydovą, išgelbėjusį jį iš labai keblios situacijos Taurogene. Šiek tiek patikslinę šią informaciją, sužinome, jog 1860 metų sausio pabaigoje mieste prie Jūros lankėsi vienas ryškiausių XIX amžiaus antrosios pusės Rusijos muzikinės inteligentijos atstovų.

Karlas Davydovas, prabėgęs po aprašytosios kelionės šešiolikai metų, tapo Sankt Peterburgo konservatorijos direktoriumi ir buvo juo vienuolika metų. Tiesa, prieš tai baigė... Maskvos universiteto fizikos-matematikos fakultetą ir nutarė paskirti gyvenimą kompozitoriaus veiklai. Išvyko tobulintis į Vokietiją, Leipcigą. Po sėkmingo pasirodymo Gevandhauze, kur K. Davydovas atliko

Iliustracija – **Karlas Davydovas**. Šaltinis *Vikipedija*

savo pirmąjį koncertą, jis buvo pripažintas neginčijamu violončelės virtuozu. Tapo Leipcigo konservatorijos profesoriumi, sėkmingai gastroliavo Vokietijoje ir Olandijoje.

Ir vis dėlto Tėvynės ilgesys nugalėjo. Nedvejodamas K. Davydovas priėmė kompozitoriaus Artūro Rubinšteino pasiūlymą tapti pirmosios organizuojamos Rusijos Sankt Peterburgo konservatorijos profesoriumi. Čia ir dirbo visą likusį gyvenimą.

O kol kas jam tebuvo vos dvidešimt dveji, šiandien gerai žinoma sėkmės istorija laukė ateityje ir Tauroggene jis išgelbėjo iš labai painios finansinės situacijos kitą būsimą pasaulio garsenybę I. Sečenovą.

Rachel Deutsch-Ostermann



Rachel Deutsch-Ostermann gimė Tauroggene 1889 metų spalio dvidešimt ketvirtą dieną (pagal naująjį kalendorių lapkričio vienuolikąją). Kiek ilgai ji gyveno mieste prie Jūros, neaišku. Labiausiai tikėtina versija, jog išvyko iš Tauroggeno labai ankstyvoje vaikystėje. Tokią išvadą leidžia daryti faktas, kad 1914 metų birželio mėnesį ji jau baigė Vienos (Austrija) universiteto Filosofijos mokyklą ir įgijo vokiečių kalbos ir literatūros specialybę. O po pusmečio, gruodžio dešimtąją, apgynė vieną pirmųjų Austrijoje germanistikos srities filologijos mokslų daktarės disertaciją ir pradėjo dėstyti meno istoriją bei užsienio kalbas. Ištekėjo už solidžios Šveicarijos firmos inžinieriaus-mechaniko Teodoro Ostermano.

Deja, po aneksijos Austrijos valdžioje įsitvirtinus nacistams, 1942 metų liepos keturiolikąją Rachelės Deutsch disertacija panaikinta remiantis tuo, jog žydė neverta vokiško universiteto akademinio laipsnio. Ir tik po devynerių metų, 1951 metų birželio dvidešimt aštuntąją, tiesa atstatyta, mokslininkė iš

Judith ir Hanni Deutsch su motina Rachele Deutsch. *Saltinis collections.ushmm.org*

Tauroggeno atgavo garbingą savo vardą. Mirė 1963 metais. Lieka nesuprantama, kaip ji, gimusi Ostermann pavarde, universitete studijavo ir mokslininkė tapo jau būdama Deutsch, o ištekėjo vėl už Ostermanno... Pagaliau keista, kad dukros iki santuokų turėjo ne tėvo, bet motinos pavardes...

Ieškant informacijos apie Rachelę Deutsch, atsirado kitas žinomas žmogus ta pačia pavarde – 1886 metų rugpjūčio pirmąją Tauroggene gimęs Maksas Ostermanas. Neatmestinas variantas, jog tai galėjo būti labai artimas Rachelės giminitis, gal net ir brolis, nes tolesni abiejų jų biografijų fragmentai lyg ir sutampa. O vienoje 1925–1928 metų Austrijoje darytoje nuotraukoje Rachelė su Maksu stovi greta. Vyriškis į Vieną atvyko 1890 metais. Baigęs Vienos universitetą, tapo solidžiu Austrijos mediku. Negana to, apsigynė teisės mokslų daktaro disertaciją. Nuo 1912 metų iš Isako Segelio perėmė žurnalo „Ars medici“ leidėjo ir vyriausiojo redaktoriaus pareigas. Jam vadovaujant, šis žurnalas tapo vienu reikšmingiausių vokiečių kalba ėjusių praktikuojantiems gydytojams skirtų medicinos leidinių. O Berlynas ir Viena, kaip žinia, buvo svarbiausi šios srities mokslo centrai. 1938 metais M. Ostermanas emigravo į Šveicariją, Bazelį ir leido žurnalą Listalio miesto Liudino spaustuvėje. „Ars medici“ žurnalui Maksas vadovavo iki pat savo mirties Bazelyje 1967 metais. Reikšmingiausias jo darbas buvo keletą kartų perleistas „Ars medici“ diagnostikos – gydymo vadovas.

Bet grįžkime prie Rachelės Deutsch ir jos dukrų bei žento. Šie visoje Europoje žinomi žmonės gal buvo girdėję apie miestą prie Jūros upės, gal ir ne.

Teodoras ir Rachelė Ostermannai buvo užkietėję sportininkai – slidininkai, todėl natūralu, kad ir abi jų dukros pasuko sporto keliu. EWASC (Ester Vienna Swim Club) draudė žydų tautybės asmenims dalyvauti daugelyje Austrijos sporto klubų, todėl jos pradėjo užsiiminėti žydų klube „Hakoah Viena“, kur greitai laimėjo keletą plaukimo varžybų. 1918 metų rugpjūčio aštuonioliktąją Vienoje gimusi Judith Deutsch į pasaulio sporto istoriją įėjo kaip 1935 metų Austrijos vidutinių ir ilgų distancijų plaukimo čempionė. Jai priklausė dvylika Austrijos plaukimo rekordų.

Judita buvo išrinkta geriausia 1935 metų Austrijos sportininke, o 1936–ųjų pradžioje kaip viena iš trijų geriausių tų metų sportininkų apdovanota Austrijos „Auksiniu garbės ženklų“ ir išrinkta atstovauti šaliai 1936 metų Berlyno vasaros Olimpinėse žaidynėse. Negana to, laikyta viena realiausių olimpiados aukso

medalių laimėtojų. Tačiau kartu, dalyvaudama varžybose, ji daug sužinojo apie žydų gyvenimą nacistiniame Trečiajame reiche. Todėl kartu su kitomis plaukikėmis Ruth Langer ir Luci Goldner, imtynininku Eriku Finksu bei dar dviem atletais, protestuodama prieš Adolfo Hitlerio politiką, atsisakė vykti į Berlyną pareiškdamą: „Aš, kaip žydė, atsisakau dalyvauti varžybose žemėje, kuri taip gėdingai persekioja mano tautą.“ Šis poelgis nepaprastai supykė Austrijos sporto valdžią, kuri uždraudė plaukikėms dalyvauti visose varžybose. Tiesa, po tarptautinių organizacijų spaudimo R. Langer ir L. Goldner šis terminas sutrumpintas iki dvejų metų. Vėliau viena sportininkė pareiškė: „Aš negalėjau plaukti baseinuose, kuriuose ženklas „Šunims ir žydams įeiti draudžiama“ nuimtas tik Olimpiniams žaidynėms.“

Juditos sesuo Hanni, kaip Hakoah klubo atstovė, dalyvavo Vienoje priešolimpinėje fakelo uždegimo ceremonijoje. Žygiuojančius žydų sportininkus pasitiko tyla ir atvira neapykanta.

J. Deutsch emigravo į Palestiną, o netrukus tapo Izraelio čempione. 1939 metais Palestinoje ji ištakėjo už Bernhardo Haspelio ir, likus dienai iki Vokietijos įsiveržimo į Lenkiją, atstovavo Žydų universitetui Pasaulinėje Universiadoje.

O Austrijos sporto valdžia, keršydama jai, atėmė visus jos titulus bei uždraudė rašyti apie ją žurnaluose. Tik 1995 metais Austrijos parlamentas oficialiai atsiprašė J. Deutsch. Pats Austrijos plaukimo asociacijos prezidentas atvyko pas garsiąją sportininkę į Izraelį pranešti, jog panaikintos prieš šešiasdešimt metų pritaikytos sankcijos ir Austrijos rekordų knygoje grąžinti visi jos pasiekimai nacistams užgrobus valdžią Austrijoje, 1938 metų balandį Deutschų šeima paskui Judith irgi persikėlė į Palestiną. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, sesuo Hanni įstojo į Britanijos armijos moterų pagalbines oro pajėgas ir čia sutiko savo vyrą karinių oro pajėgų karininką Džimį Lux. Po karo jiedu gyveno Anglijoje, o vėliau persikėlė į Izraelį ir įsikūrė Judith kaimynystėje.

Savo prisiminimus taurogeniškos Rachelės Deutsch duktė Judith papasakojo 2004 metais pasirodžiusiame ir daugybės pasaulinių kino festivalių apdovanojimų sulaukusiame filme „Watermarks“ (Vandens ženklai). Šis filmas skirtas „Hakoah Viena“ plaukimo komandos istorijai bei garsiajam 1936 metų demaršui.

Deja, nesulaukusi premjeros, tą pat metų lapkričio dvidešimtąją, Judith

Haspel, būdama aštuoniasdešimt šešerių, mirė Izraelio Herclijos mieste. Jos pavarde pavadinta viena šio miesto gatvė ir Vienos miesto tiltas.

Tačiau seserys Osterman ilgai negalėjo užmiršti ir priešiško, kurį ilgai jau-tė atvykusios į Izraelį, į šalį, kurią laikė sava. Tel Avivo autobusuose buvo iška-binti užrašai, prašantys nekalbėti vokiškai. Tačiau kitos kalbos šeima nemokėjo ir ilgai dėl to teko išgyventi nemalonius jausmus. Jas įžeidinėjo, kad bendrauja sava gimtąja kalba šalyje, kurią tėvas mokė mylėti...

Nemažiau įdomi šešeriais metais vyresnio Judith sutuoktinio Bernhardo Haspelo gyvenimo istorija. Gimė jis prekybininko šeimoje ir tais pat metais tėvas Volfas Haspelas buvo perkeltas dirbti į Vieną. Septynis mėnesius visa šeima gyveno šiame mieste. Po to išvyko ir vėl sugrįžo 1927 metais. Bernhardas viene-rius metus mokėsi Vienos universiteto Teisės ir politikos mokslų fakultete, ta-čiau vėliau perėjo studijuoti mediciną. Po daugelio metų aiškino tai padaręs to-dėl, kad jau tada galvojęs apie emigraciją ir norėjęs būti mažiau priklausomas.

Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje Bernhardas Haspelis tapo nacionalinės ledo ritulio komandos vartininku. Su komanda „Hakoah“ tris kartus iškovojo šalies čempionų vardus, du kartus laimėjo šalies taurę. 1937 metais tarptauti-nėse rungtynėse su Vengrija „Hakoah“ vartininkas Bernhardas Haspel buvo pa-skutinis Austrijos rinktinės žydų tautybės žaidėjas. Nors, kaip fanatiškas spor-tininkas, dėl komandos praleido visa semestrą universitete. Antisemitizmas buvo to meto Austrijos sportininkų ir studentų kasdienis palydovas. Bernhardo žmona Judith po daugelio metų prisiminė: „Kai išeidavom iš dušo, merginos būdavo viduryje, vaikinai iš šonų, o boksininkai ir imtynininkai lydėdavo iš pa-skos“.

Po 1938 metų aneksijos dėl rasistinių motyvų vaikinai buvo priverstas mesti Vienos universitetą, bet po kurio laiko sugrįžo, nors visame Reiche ne arijams jau buvo uždrausta mokytis ir dirbti akademinėse įstaigose. Bernhardas vėliau prisiminė: „Aš buvau paskutinis žydas, apsigynęs Vienoje daktaro diplomą. Dekanas netgi nepaspaudė man rankos, tiesiog numetė dokumentą“. Tai buvo 1938 metų spalio trisdešimt pirmąją, vos dešimt dienų iki baisiojo Krištolinės nakties pogromo.

Netrukus Bernhardas emigravo į Palestiną. Jo būsimasis uošvis, Judith tėvas, sugebėjo nupirkti keletą studentiško sertifikato ir su vienu jų išvežė jauną

gydytoją iš nacionalsocialistinės Vienos. Vėliau Bernhardas juokavo: „Neturėjau pinigų gražinti skolą, todėl teko vesti“. Į vestuves buvo pakviesti visi Herlicijos Pituach rajono gyventojai, o jų tada buvo dvidešimt keturi. Po to jaunoji balta nuotakos suknia su tėvu ėjo į kopas sodinti medžių, kurie gražiame parke tebestovi ir šiandien.

Deja, Bernhardo tėvai nespėjo emigruoti. Tėvas 1939 metų spalio mėnesį pateko į Buchenvaldo koncentracijos stovyklą, kur po beveik metų buvo nužudytas. Motina mirė gete.



Judith Deutsch (kairėje) su komandos draugėmis.

Šaltinis www.marycronfarrell.net

Ivanas Dibičius – Zabalkanskis



Iki tarnybos rusų kariuomenėje Hans Karl Friedrich Anton von Diebitzsch-und-Narten.

Grafo, prūsų kilmės rusų karvedžio, generolo feldmaršalo I. Dibičiaus pavardė pažįstama kiekvienam, kas nors truputį girdėjo apie 1812 metų Tauragės konvenciją. Tačiau girdėti yra viena, o išgirsti – kur kas daugiau.

Ketvirtasis (po Michailo Kutuzovo, Michailo Barklajaus de Tolio ir Ivano Paskievičiaus ir paskutinis pilnas švento Georgijaus ordino kavaliereus, turėjęs dar keletą vardų – Johanas Karlas Fridrichas Antonas – gimė 1785 metų gegužės tryliktą dieną Silezijoje, Grosleipės mieste (lenkai šį miestą vadina Velka Lipa). Jo tėvas generolas majoras Hansas Ehrenfiedas Dibičius buvo prūsų karaliaus Fridricho II adjutantas, tačiau 1798 metais perėjo tarnauti į rusų kariuomenę ir taip greičiausiai nulėmė sūnaus ateitį.

Johanas Dibičius baigė Berlyno karo mokyklą, o 1801 metais pradėjo tarnybą Peterburge, gvardijoje. Tada ir tapo Ivanu Ivanovičiumi (iki tol jo pavardė

Iliustracija – Ivanas Dibičius – Zabalkanskis [Šaltinis en.wikipedia.org](https://en.wikipedia.org)

buvo kur kas ilgesnė – Hans Karl Friedrich Anton von Diebitsch-und-Narten).

Pirmą kartą jis pasižymėjo 1805 metais garsiose kautynėse ties Austerlicu, o dar po dvejų metų – ties Eylau (dab. Bagrationovskas, Kaliningrado sritis), Friedlandu (Pravdinskas, Kaliningrado sritis) ir Heilsbergu (Varmės Lidzbarkas – Lenkija). Tėvynės karo metu I. Dibičius tarnavo Vitgenšteino armijoje. Jo karinę šlovę padidino sėkmingos 1812 metų kautynės su Napoleono armija ties Rusijos miestu Polocku. 1812 metų Tėvynės kare pasirodė kaip ypatingai talentingas karo vadas, reikšmingai prisidėdamas prie grafo Vitgenšteino korpuso pergalių. O metų pabaigoje I. Dibičius jau vadovavo ypatingajam būriui, kovojusiam prieš prancūzų maršalo Makdonaldo korpusą.

Tais pačiais metais I. Dibičius pasiūlė prūsų generolui H. Jorkui, kurio daliniai kovojo Napoleono armijos sudėtyje, atsiskirti nuo Prancūzijos imperatoriaus. Tauragės konvencija ir jos tolimesnės pasekmės dar labiau sutvirtino I. Dibičiaus padėtį, Tauragė buvo lyg preliudija, lyg didžioji pradžia ir drąsi iniciatyva. Kitais metais birželio mėnesį I. Dibičius caro Aleksandro I vardu Reichenbache parengė prieš Napoleoną nukreiptą konvenciją su Austrija ir Prūsija. I. Dibičius įkalbinėjo Aleksandrą I ir sąjungininkus, kad būtų užimtas Paryžius.

1813 metais I. Dibičius, kaip sąjunginių armijų generolas kvartirmeisteris (vyriausiojo štabo pareigūnas, rūpinęsis operatyviniais reikalais), pasižymėjo Drezdno, Kulmo ir Leipcigo kautynėse.

Tik pasibaigus karo veiksams generolas rado laiko savo šeimyniniam gyvenimui. 1815 metų kovo devynioliktąją Varšuvoje jis vedė kunigaikščio Rusijos feldmaršalo Barklajaus de Tolio dukterėčią baronę Aną Jegorovną fon Tornau. Deja, vaikų pora nesusilaukė, o 1830 metų kovo tryliktą dieną labai mylėta sutuoktinė mirė. Amžininkai prisiminė, jog generolas po šios skaudžios netekties stengėsi raminti save žodžiais: „Ką gi, nuo šiol aš visas priklausysiu tik Rusijai.“

1818 metais I. Dibičiui suteiktas generolo adjutanto laipsnis ir nuo tada jis tapo neatskiriamu Imperatoriaus Aleksandro I palydovu. 1814–1823 metais vadovavo 1-osios armijos štabui. 1824 metais buvo paskirtas Vyriausiojo štabo viršininku (kartu vadovaudamas kvartirmeisterių bei karo topografijos daliniams). 1821 metais lydėjo Aleksandrą I į Leibacho kongresą, 1825 metais – į Taganrogą ir įgijo didelį valdovo palankumą bei pasitikėjimą iki pat netikėtos Aleksandro I mirties. Prieš įžengiant į sostą imperatoriui Nikolajui I. Dibičius

taip pat atkreipė dėmesį į save, pranešdamas apie planuojamą dekabristų sąmokslą. Dauguma perversmininkų tarnavo 2-ojoje armijoje ir I. Dibičius asmeniškai dalyvavo juos areštuojant.

1827 metais jis Kaukaze išaiškino nesusipratimus tarp generolų A. Jermolovo ir I. Paskevičiaus ir už tai gavo grafo titulą.

1828 metais, prasidėjus rusų–turkų karui, I. Dibičius vėl atsidūrė kovos lauke, šį kartą – Turkijoje, feldmaršalo P. Vitgenšteino armijoje. Kadangi P. Vitgenšteinas jau buvo gerokai nusenęs, faktiškai visiems karo veiksmams vadovavo I. Dibičius, o feldmaršalui virpančia iš negalios ranka tereikėdavo tik pasirašyti po įsakymais. I. Dibičius vadovavo sumaniai ir sėkmingai, todėl jau kitais metais buvo paskirtas vyriausiuoju armijos vadu ir sumušė turkus prie Kulevičo, paėmė Silistriją ir peržengė Balkanus. Turkai buvo priversti Andrianopolyje pasirašyti taikos sutartį. Karas su turkais I. Dibičiui atnešė ir moralinę, ir materialinę naudą: jis buvo paskelbtas feldmaršalu, jam suteikta Zabalkansio (už Balkanų – A.J.) pavardė – titulas ir įteikta vieno milijono rublių premija. Buvę pavaldiniai vėliau prisiminė, jog grafas tarsi spinduliavo kažkokią nepaaiškinamą energiją, ieškodamas ir reikalaujamas iš kitų nepertraukiamos veiklos. Dėl to ir dėl nedidelio ūgio bei rudų plaukų, putlaus sudėjimo, trumpo kaklo bei aukštai iškeltų pečių, armijoje jis įgijo „Virdulio-pašos“ pravardę.

Amžininkų nuomone, I. Dibičiui stigo glaudesnio bendravimo su pavaldiniais ir kitų savybių, leidžiančių sulaukti didesnių karių simpatijų. Jis neretai būdavo impulsyvus ir grubus, tereikėjo nedidelės kibirkštėlės, kad pavaldiniai pajustų visą nuobaudų ir netgi bausmių spektrą. Nors čia pat pats tas bausmes ir panaikindavo, nevengė pripažinti savo klaidų. Kartu feldmaršalas buvo labai apsišvietęs, giliai tikintis žmogus, puikiai išmanė karo ir valstybės politikos reikalus, turėjo daug darbo štabe patirties.

Būdamas nedidelio ūgio, nerangus, jis vengė didesnių susibūrimų ir bendravimo su moterimis. Užtat siaurame rate I. Dibičius tarsi atsigaudavo, tapdavo linksmas, sąmojingas ir iškalbus.

1830 metais I. Dibičius vėl atkeliavo į Berlyną, kuriame jaunystės metais mokėsi karo meno paslapčių. Šį kartą feldmaršalo misija buvo labai nedėkinga – jis turėjo paraginti karalių karui su Prancūzija. Nežinia, kokie būtų šios misijos rezultatai, jeigu ne prasidėjęs Lenkijos ir Lietuvos sukilimas. 1930 metų gruodžio

pirmąją vadovauti sukilimo malšinimui caro vyriausybė pavedė I. Dibičiui. Nors tai buvo bene juodžiausias garsiojo karvedžio gyvenimo epizodas, feldmaršalas šį kartą savo pagarsėjusio ypatingo entuziazmo nerodė, dėl to sulaukė nemenkų aukštesniosios vadovybės priekaištų. Po kruvino susirėmimo ties Ostrolenkos miestu šiaurės rytų Lenkijoje jis tik trečią dieną ėmėsi persekioti priešininkus. Reguliariosios kariuomenės daliniai 1831 metų vasarį ir gegužę susirėmė su sukilėliais ties Dobru, Valeru, Grochovu ir kitais miestais, tačiau pasipriešinimo dalyvių įveikti jiems nepavyko.

Legendinis grafas ir feldmaršalas mirė nuo choleros 1931 metų gegužės dvidešimt devintosios naktį dabartinės Lenkijos Pultusko miesto apylinkėse, Klečove, rengdamasis pulti sukilusią Varšuvą. Palaikai buvo pervežti į Peterburgo Volkovo liuteronų kapines, kur taip pat perlaidota ir prieš metus mirusi sutuoktinė. Vos prieš porą savaitių I. Dibičiui buvo sukakę keturiasdešimt šešeri metai.

Vokietijoje germanų kultūrai atstovaujančių asmenybių šlovės halėje Valhaloje (paminklinis pastatas Donaustauf vietovėje, dešimt kilometrų į rytus nuo Bavarijos miesto Regensburgo), greta kitų pastatytas ir I. Dibičiaus skulptūrinis biustas.

Paul Tom Diek

Karus, kaip žinia, pradeda politikai, o kenčia nuo jų milijonai niekuo dėtų žmonių. Iki šiandien nepavyksta tiksliai suskaičiuoti žuvusiųjų Antrajame pasauliniame kare. Didžiulių nuostolių patyrė Sovietų Sąjunga, bet ne mažiau – ir nacistinė Vokietija. Patikėjusi nacionalsocializmo ir rasinės viršenybės idėja vokiečių tauta pati tapo šios idėjos auka. Vienas įrodymų gali būti ir dvidešimt septynių karo frontuose žuvusių Vokietijos ornitologų, bene labiausiai nutolusių nuo politikos, sąrašas. Trylika vyrų buvo netgi mokslų daktarai.

O įdomiausia šia prasme viena pavardė – Tom Diek Paul, gimęs 1903 metų kovo devynioliktąją ir amžinu miegu užmigęs jau pirmosiomis Vermachto įsiveržimo į Sovietų Sąjungą minutėmis birželio dvidešimt antrąją prie Tauragės.

Paul Tom Diek iki karo dirbo mokytoju Vokietijos Žemutinės Saksonijos žemės šiaurėje esančiame Vilhelmshafeno mieste, dirbo taip pat Žemutinės Saksonijos Fryzijos rajono apygardos gamtos apsaugos komisaru ir vienas pirmųjų sukūrė Oldenburgo žemės kraštovaizdžio apsaugos žemėlapi. Ornitologija buvo ypatinga jo aistra, jis intensyviai tyrinėjo paukščių gyvenimą. Galiausiai tyrimų rezultatus apibendrino 1933 metais savo darbe „Nefrito miestų ir jų apylinkių, Jeverlando ir Frizų paukščių pasaulis“. Tom Diek taip pat domėjosi Vokietijos botanika, surengė daugybę ekskursijų bei grybų ir uogų parodų. Daug dėmesio skyrė geologijai ir ankstyvajai istorijai, surinko daug priešistorinių radinių bei rūpinosi jų išsaugojimu. 1975 metais profesorius G. Harmsas aukštai įvertino Tomo Diko Paulo darbą, tegu labai pavėluotame nekrologe, paskelbtame Oldenburgo „Jahrbuch 1940/41“.

Chaimas–Fishelis Epšteinas



Chaimas-Fišelis Epšteinas gimė 1874 metų gegužės šeštą dieną Tauroggene, rabino Dovydo Šliomo Berkman Epsteino (kurio tėvas savo ruožtu buvo Sudar-go (dab. Šakių rajonas) vyriausiasis rabinas) ir Cipos Rani Šerševski šeimoje. Be jo, gausiame vaikų būryje buvo dar trys seserys – Tzvia (Cecilija), Dina, Devora (Dora) – ir du broliai – Yisroel (Jabobas) ir Bernardas. Tėvo pastūmėtas, vienoje garsiausių rytų Europoje Telšių ješivoje (aukštojoje Talmudo mokykloje) studijavo Talmudą ir vos šešiolikos metų sulaukęs parašė pirmąją savo knygą – Aro-no Ha-Levio knygos „Sefer ha-Chinuck“ komentarą „Chinuch le-Naar“. Po poros metų pradėjo studijas Baltarusijos Voložino miesto ješivoje, pas garsiuosius rabinus Natali Tsvi Jehuda Berliną ir Chaimą Soloveičiką. Čia jam buvo suteikti rabino įgaliojimai.

1892 metais caro valdžiai Voložino ješivą uždarius Chaimas grįžo namo į Tauroggeną ir vedė lygiai dviem metais jaunesnę Tauroggeno rabino Barucho Nesanelio dukrą, Kaune gimusią Etelę Neividel.

Iliustracija – **Chaimas Epšteinas**. Šaltinis www.geni.com

Greta religinių temų Ch. Epšteinas rimtai domėjosi ir visuomenės, politikos klausimais, religiniu švietimu – haskala, skelbė žydų autorių poeziją, dalyvavo rabino Šmuelio Mochilevero įkurtame pažangiaame Hovevei Zion judėjime.

1902 metais su rabinais Icchaku Reinsu ir Zevu Javcu apsilankęs sionistų konferencijoje Minske, tapo vienu religinių sionistų organizacijos „Mizrachi“ steigėjų. (Sionizmo ideologinę kryptį, vadinamą religiniu sionizmu, suformulavo rabinas Avrahamas Icchakas Kookas (1865–1935). Jau gerokai vėliau, Amerikoje, Chaimas taip pat pagarsėjo kaip vienas ryškiausių šios šalies religinio sionizmo lyderių.

Nuo 1898 metų visą dešimtmetį jis buvo Baltarusijos Grozovo miestelio netoli Minsko rabinas, vėliau iki Pirmojo pasaulinio karo rabinavo Seinuose (dab. Lenkija). Nedidelė ištrauka iš Grozovo miesto istorijos aprašo:

„Chaimą-Fišelį Epšteiną dėl jo nuoširdžių pamokslų mylėjo ir gerbė visuomenė, nežiūrint miesto ir sinagogos nesutarimų. Daug kas prisiminė jo dalyvavimą svarbiame sionistų kongrese ir tai, kad jaunystėje jis spausdino žydų eilėraščius bei dainas.

Pamažų jaunas rabinas suartėjo su garbingiausiais ir turtingiausiais miesto žmonėmis.

Vienam prekybininkui miesto prekeiviai perdavė nemažą pinigų sumą už prekes, kurias šis turėjo parvežti iš Minsko. Bet paaiškėjo, kad pinigai pavogti iš jo namų ir vienas perdavusiųjų buvo tarp įtariamųjų. Mėgindamas išsiaiškinti kaltininką, rabinas Epšteinas surengė „pasmerkimo“ ceremoniją. Jis sukvietė žmones į sinagogą, uždegė juodas žvakes, pradėjo pūsti šofarą (pučiamasis instrumentas, pagamintas iš avino rago) ir paskelbė cheremą (prakeikimas ir atskyrimas nuo religinės žydų bendruomenės). Ceremonija labai supykde žmones, o moterys vėliau ilgai kalbėjo, kad nuo to laiko labai išaugo mirusių kūdikių skaičius.“

Dar viena su rabinu Epšteinu susijusi istorija, kilusi skaitant sinagogoje malda „Ata Hor'eita“. Somchat Tora (metinio Toros skaitymo ciklo pabaigtuvės ir naujojo ciklo pradžia) šventės naktį sinagogoje kilo konfliktas. Jis baigėsi smūgiais, sulaužytais suolais ir sudaužytais šviestuvais. Malda nutrūko, šventė baigėsi, vaikai nuliūdo, o rabinui teko ieškoti šventei naujos vietos.

1917 metais Estijos žydų bendruomenių grupė išrinko jį vyriausiuoju regiono,

kurio centras buvo Tartu mieste, rabinu. Čia Ch. Epšteinas baigė aspirantūrą ir Tartu universitete skaitė žydų filosofijos paskaitas. O 1921 metais tapo Libavos (Liepojos) rabinu ir vienu Latvijos „Mizrachi“ judėjimo lyderių.

Atsisakęs gundančių Londono ir Liverpulio religinių susivienijimų pasiūlymų, 1923 metais buvęs taurogeniškis išvyko į JAV, kur iškart išleido didžiulio susidomėjimo sulaukusią knygą „Midras ha-chaim“ („Gyvoji vasara“), kurią sudarė keturiolika skyrių apie žmones ir tautas. Latvijos istorikas dr. Aleksandrs Feigmanis savo disertacijoje „Rabinų literatūra Latvijoje iki 1940 m.: kryptys ir asmenybės“ plačiai išanalizavo knygos teiginius, dar kartą patvirtindamas, jog tai iš tiesų labai reikšmingas mokslinės žydų literatūros pavyzdys. Septynerius metus Ch. Epšteinas buvo Bayonno, Niu Džersio (1923–1925), Klivlando (1925–1926), Sinsinačio (1926–1928) ir Bruklino (1928–1930) rabinu, dėl savo griežtų ortodoksiškų pažiūrų neretai labai rimtai konfliktuodamas su liberališkaisiais Amerikos žydais – reformatoriais. Pastarieji teigė, esą bet kokia reforma stumianti pirmyn judėjų kultūrą ir religiją. Gi naujasis rabinas į kiekvieną reformą žvelgė labai atsargiai, visapusiškai.

Kartu Ch. Epšteino mokslininko reputacija buvo tokia tvirta, kad į jį ne kartą kreipdavosi kolegos rabinai ir eiliniai piliečiai, prašydami išspręsti vieną ar kitą problemą. Tais pačiais 1923-aisiais Chaimas buvo rabinas–teisėjas dviejų labai garsių Kanados rabinų ginčo byloje. Parašė keletą plačiai nuskambėjusių veikalų, tarp kurių buvo ir garsusis keletu tomų „*Teshuvah shelema*“ („leškantis visiškos atgailos“).

1927 metų kovo dvidešimt šeštąją Sinsinačio miesto laikraštis „THE ENQUIRER“ („Tyrimas“) rašė:

„Vyriausiojo centrinių valstijų ortodoksų rabino Chaimo Fišelio Epšteino septynių dienų įšventinimo iškilmės.

Rabinas Epšteinas – labai įdomaus likimo žmogus. Nors gyvena mūsų šalyje dar palyginti neseniai, jau spėjo išgarsėti kaip vienas labiausiai išsilavinusių žydų rabinų. Jis gimė Kauno gubernijoje, Tauroggene, ir šešiolikos metų įšventintas rabinu.

Šventėje dalyvaus ne tik rabinai, kurių vardai buvo paskelbti anksčiau, bet ir kiti du – rusas S. Katz iš Indianapolio ir rabinas Shnuel Aaronas Halelvy Pardes iš Polando. Rabinas Pardesas specialiai atvyko iš Europos, kad galėtų pasveikinti rabiną Epšteiną Lenkijos žydų vardu.“

Bet praėjo vos vieneri metai, ir nuotaikos pasisuko į visai priešingą pusę.

Pavyko rasti Ch. Epšteino atsisveikinimo laišką, rašytą 1928 metais išvykstant iš Sinsinačio (Cincinnati) miesto. Čia labai ryškiai atsiskleidžia geriausios šio neeilinio asmens žmogiškosios savybės:

„Aš išvykstu ne todėl, kad noriu daugiau pinigų ar garbės. Sinsinatyje aš gavau solidų atlyginimą ir visi be išimties rodė man pagarbą. Išvykstu todėl, kad tai labai apsileidęs miestas. Nežiūrint visų mano įtemptų pastangų, nepajėgiau įvesti žydų gyvenime bent jau tvarkos regimybės. Miestą pervėrusi beprasmiška neapykanta ir egoizmo politika yra didelės kliūtys naujiems darbams. Be to, plačiai įsitvirtinę ypatingų savų interesų turintys žmonės, siekiantys „gauti žuvį kanalizacijoje“, kursto nesusigaudančias mases veikti prieš žydų įstatymus ir bendrą tvarką. Visi jūs žinote – aš, duok Dieve, ne savanaudis žmogus. Visi žinote, kaip nuoširdžiai dirbau ir siekiau pagerinti miesto gyvenimą visose srityse, susijusiose su judaizmu, o ne ieškojau naudos sau.“

1930 metais Ch. Epšteinas paskirtas Misūrio valstijos Sent Luiso (St. Louis) Jungtinės ortodoksų bendruomenės (VAAD) vyriausiuoju rabinu ir buvo juo iki pat savo mirties 1942-ųjų liepos penktąją.

Liepos dešimtąją JAV Indianos valstijos sostinės Indianapolio Marin apygardos laikraštis „Jewish Post“ paskelbė pranešimą:

„Rabinas Chaimas Fišelis Einšteinas buvo vienas ryškiausių Amerikos nūdienos rabinų ir pats garsiausias rabinas-teisininkas. Jis tarnavo Lenkijoje, Seinuose, buvo vyriausiasis Estijos ir Libavos rabinas. Amerikoje buvo vyriausiasis Sinsinačio, o pastaruosius dvylika metų Sent Luiso rabinas. Jis buvo vienas pirmųjų Rytų Europos rabinų, atsiliepusių į Gerclio (sionizmo politinės krypties, siekiančios sukurti žydų tėvynę, pradininkas) kreipimąsi ir vienas Mizrachi lyderių Europoje. Jo didžiulės knygos „Responsa“, „Teshuba“, „Shelema“ ir esė rinkinys „Midrash ha-Hayim“ priskirtini prie svarbiausių šio šimtmečio žydų teisės mokslo ir etikos kūrinių.“

Po jo mirties pirmoji šiuolaikinė Sent Luiso priemiestyje Olivete įsikūrusi žydų mokykla pavadinta Chaimo Fišelio Epšteino žydų akademija. Informacija iš Vikipedijos: „Ji buvo įsteigta 1943 metais. Pavadinta Sent Luiso žydų ortodoksų bendruomenės pirmojo vyriausiojo rabino Chaimo Fišelio Epšteino (1874-1942) vardu.“ Tarpusavyje moksleiviai ir mokytojai savo mokymo įstaigą vadina ECH – pavardės ir vardo trumpiniu.

Chaimas Epšteinas su žmona Ethel Epstein (Neividel) turėjo penkis sūnus ir dvi dukras: Dovydą, Efraimą, Šliomą, Beinšą, Jošua, Sulamit, Miriam. Sėptyniasdešimt trejų sulaukusi Ethel mirė 1950-aisiais, pergyvenusi sutuoktinį aštuoneriais metais.

Bene garsiausias šios gausios šeimos palikuonis yra rašytojas, žurnalistas, JAV ir Izraelyje dirbęs pasaulio sionistų judėjimo lyderis, miręs būdamas aštuoniasdešimt penkerių, Beinšas Epšteinas. Jis daug rašė žydų laikraščiams, keletą metų vedė politinių komentarų programą Amerikos socialistų partijos WEVD radijo stotyje, vadovavo Respublikonų partijos Žydų biurui per penktojo–šeštojo dešimtmečių prezidentines kampanijas. Jis taip pat buvo išrinktas Pasaulinės sionistų organizacijos Veikimo komiteto nuolatinio nariu, Amerikos sionistų organizacijos ryšių su visuomene konsultantu, Pasaulio sionistų revizionistų organizacijos vykdomosios valdžios nariu. Už aktyvią veiklą Amerikos–Izraelio sionistų organizacija (ZAO) apdovanojo Beinšą išskirtine legendinio Amerikos teisininko Lui Brendaiso (Louis Dembitz Brandeis) vardo premija ir vieno sionistų judėjimo ideologų Vladimiro Zejev Žabotinskio šimtmečio medaliu.

Du Chaimo Epšteino sūnūs Efraimas ir Šlioma pasirinko tėvo, rabino, kelią ir po jo mirties tarnavo Sent Luise. Efraimas Epšteinas šiai tarnystei atidavė daugiau kaip trisdešimt penkerius metus (1934–1969). Jie tapo šešioliktosios kartos rabinais motinos linija. O iš tėvo pusės jie buvo tiesioginiai vyriausiojo aštuonioliktojo amžiaus vidurio Prahos Gaono rabino Jeheskelio Landau palikuonys. Efraimui netgi buvo siūloma tapti vyriausiuoju Izraelio rabinu, tačiau jis, nenorėdamas išvykti iš Sent Luiso, šių pareigų atsisakė.

...O 2017 metų vasario dvidešimt pirmąją Didžiosios Britanijos laikraštis „The Independent“ pranešė:

„Sent Luiso mieste (Misūrio valstija) istorinėse 123 metus gyvuojančiose žydų kapinėse „Chesed shel Emet“ nežinomi asmenys išvartė per šimtą antkapių. Incidentas įvyko vasario dvidešimtąją ir kaip tik tą dieną, kai įvairių valstijų žydų centrai sulaukė anoniminių grasinimų dėl vienuolikos tariamai užminuotų jų pastatų. Be kitų asmenų, kapinėse yra kai kurių garbingiausių miesto asmenų, tarp jų vyriausiųjų rabinų Zacharijo Jozefo Rozenfeldo (miręs 1915 m.) ir Chaimo Fišelio Epšteino (miręs 1942 m.) amžinojo poilsio vietos“...

Jakobas Epšteinas



Jakobo Epšteino Geros prekybos namai Baltimorėje.

Šaltinis kilduffs.com

1864 metais Tauroggene gimė vienas turtingiausių ir didžiausių JAV Pietų Baltimorės verslininkų bei filantropų Jakobas Epšteinas. Būdamas šešiolikos (kai kur teigiama, jog penkiolikos), su draugu emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas – pirmiausia į Niujorką, po to į jau minėtąją Baltimorę. Čia, 48 West Barre Street, vos nepilnus šešis šimtus dolerių kišenėje turėjęs, jaunuolis 1881 metais atidarė pirmąją savo puodų, keptuvių ir drabužių parduotuvę, kuri ap rūpindavo prekėmis visos pietinės Amerikos dalies didmenininkus ir netrukus išgarsėjo Baltimorės sandėrių namų (kitur įvardijama kaip Geros prekybos namų) pavadinimu. Pats gi Jakobas kukliai gyveno antrajame parduotuvės aukšte. Išstudijavęs rinkos poreikius, jis pamažu žydų prekybininkams ėmė pardavinėti naftos, trikotažo prekes. Deja, nemenkas kliuvinys buvo nepakan kamas anglų kalbos mokėjimas, kai kurias pirmąsias sąskaitas J. Epšteinas iš rašinėdavo netgi jidiš kalba. Todėl netrukus teko pasamdyti du asistentus.

1894 metais buvęs taurogeniškis vadovavo jau dviem šimtams darbuotojų

ir persikėlė į 216 West Baltimore Street. Kaip tik tada ir atsirado tas garsusis Sandėrių namų pavadinimas. Tuo metu J. Epšteinas pradėjo pardavinėti savo prekių katalogus, sumažino išlaidas keliaujantiems pardavėjams (komivojažieriams). Įmonės pastatą aplenkė 1904 metų gaisras, sunaikinęs kelis tūkstančius Baltimorės pastatų, ir netrukus išsiplėtęs verslas persikėlė į kitus padalinius kitose gatvėse. Kai kuriais mėnesiais pardavimai siekdavo milijoną ir daugiau dolerių. Tais pačiais 1904 metais J. Epšteinui dirbo jau aštuoni šimtai tarnautojų ir šimtas buhalterių. Įkurta eksporto kompanija, įsigyta sandėlių. 1907 metais J. Epšteinas turėjo keturis sunkvežimius, nuosavą katalogų kūrimo saloną ir drabužių siuvimo fabriką. Tapo aišku, jog neišvengiamai reikia naujo tinkamo pastato.

Statybų imtasi 1911 metais. Žemė ir naujasis korporacijos būstinės pastatas kainavo du milijonus dolerių, ir tai buvo stambiausias iki tol Baltimorės miesto istorijoje nekilnojamojo turto sandoris. Projektavo jį visoje Amerikoje žinomas architektas Joseph Evans Sperry.

Per porą dešimtmečių įmonės metinis pelnas pasiekė keturiasdešimt aštuonis milijonus dolerių. 1912 metais J. Epšteino verslo partneriais tapo dar penki asmenys, iš jų du – dukterų vyrai. Po septynerių metų pavadinimas pakeistas į „Amerikos didmeninės prekybos korporaciją“, o per artimiausius metus J. Epšteinas įsteigė aštuonis filialus visoje Merilando valstijoje. 1920 metais, kai korporacijoje dirbo jau tūkstantis šeši šimtai žmonių, J. Epšteinas nutarė radikaliai pakeisti savo gyvenimą ir imtis visiškai netikėtos veiklos – dailės kūrinių kolekcionavimo. Todėl 1929 metais sėkmingai besirutuliojęs verslas parduotas nuo 1877 metų gyvavusiai ir septyniuose Amerikos miestuose savo padalinius turėjusiai „Butler Brothers“ didmeninės prekybos kompanijai (Georgui ir Edwardui Butleriams iš Čikagos). Broliai savo pirkinį pavadino „American General Corporation“. Amerikos spaudoje tada plačiai nuskambėjo J. Epšteino žodžiai: „*Susijungusios įmonės taps didžiausia didmeninės prekybos organizacija Jungtinėse Valstijose.*“

Ir šiandien buvusi „Baltimorės derybų namų“ būstinė laikoma vienu įspūdingiausių šio miesto biurų pastatų, iškilusių dvidešimtojo amžiaus pradžioje. Kaip pabrėžia nekilnojamojo turto agentūros, pastatas reikšmingas ir istoriškai, kaip buvusi didžiausia Baltimorės didmeninės prekybos įstaiga ir vieno turtingiausių miesto žmonių J. Epšteino didmeninės prekybos simbolis.

1888 metais Jakobas vedė Leną Veinberg, su kuria susilaukė dviejų dukterų – Etelos (1889) ir Marianos (1890). Abi dukros ištekėjo būdamos dvidešimties ir žentai A. Ray Katz ir Sidney Lansburg, kaip minėta, tapo J. Epšteino verslo partneriais, leidusiais uošviui daugiau laiko skirti filantropijai bei bendruomenės reikalams. Pats Jakobas dirbo daugelio Baltimorės institucijų – Nacionalinio Howardo banko, Kredito kompanijos, Federalinės žydų labdaros organizacijos, Pirklių ir pramonininkų asociacijos, Baltimorės garlaivių kompanijos – direktoriumi. Jis taip pat buvo aprangos prekybininkų tarybos viceprezidentas, plačiai garsėjęs savo labdaringa veikla. Buvo miesto labdaros tarybos stebėtojas, Eudowood sanatorijos valdybos narys, įsteigęs džiova sirgusių žydų ligoninę.

Baltimorėje gyvenęs Moricas S. Šapira, kurio tėvas 1881 metais atvyko į Baltimorę taip pat iš Tauroggeno ir dirbo Baltimorės prekybos namų sekretoriumi, vėliau prisiminė, ką pastarasis kalbėdavo apie garsųjį filantropą: „Džeikas Epšteinas buvo tikras Pietų Baltimorės krikštaitėvis. Jis davė visiems prašantiems darbo.“

J. Epšteinas pasikvietė iš Lietuvos savo tėvus Izaoką ir Jennie Epšteinus, parūpino jiems namus. Tėvai tapo aktyviais žydų dvasinės kongregacijos „Anshe Emunah“ nariais, tėvas kurį laiką netgi buvo kongregacijos prezidentas, o mama ypač aktyviai reiškėsi labdaros veikloje. Kai ji 1911 metais mirė, gedulingas pamaldas laikęs rabinas Elkin pavadino ją „Pietų Bruklino labdaros mama“. Po metų mirė ir tėvas, tada jau priklausęs „Shearith Israel“ kongregacijai. Todėl, kaip ypatingai garbingą asmenį, jį amžinojo poilsio palydėjo net du rabinai.

1906 metais J. Epšteinas įsigijo pirmąjį paveikslą – garsaus amerikiečio dailininko Dvaito Viljamo Tryono peizažą. Netrukus tarp jo pirkinų atsirado ir žinomų Europos dailininkų Jozefo Izraelio (Jozefs Israels) bei Žano Batisto Kamilio Koro (Jean-Baptiste-Camille Corot) darbų.

Po pirmosios kolekcijos parodos Baltimorės meno muziejuje 1923 metais J. Epšteinui buvo pasiūlyta tapti muziejaus patikėtinių tarybos nariu, kuriuo jis buvo iki pat savo mirties.

1927 metais kolekcija pasipildė dar dviem, bene ryškiausiais, darbais – J. Epšteinas įsigijo 1629 metais olando Antonio van Deiko (Anthony van Dyck) nutapytą „Rinaldo ir Armida“ bei italo Rafaelio (Raffaello Sanzio) „Emilijos Pia

de Montefeltro“ portretą (1504–1505). Šie pirkiniai sukėlė tikrą sensaciją, mat už kiekvieną paveikslą J. Epšteinas sumokėjo po du šimtus penkiasdešimt tūkstančių dolerių – tiems laikams neįtikėtina didelę sumą. Ir tai užtikrino jam tikro meno vertintojo bei rimto kolekcininko vardą. Didžiąją savo kolekcijos dalį Jakobas įsigijo 1920–1930 metais, o galiausiai tapo unikalių Rembranto, Tomo Gainsborough, Reynoldo, Ticiano, Tiepolo, Barye, Gojos ir Rodeno darbų savininku, 1939-aisiais paskelbdamas kolekcijos katalogą. Po jo mirties 1945 metais Floridos Palm Beach mieste kolekciją panoro įsigyti Baltimorės meno muziejus.

Romos šventyklos stiliaus vieno garsiausių Amerikos architekto John Russello Pope projektuotas Baltimorės meno muziejus įkurtas 1914 metais, pagrindinis jo pastatas atidarytas 1929-aisiais. Čia sukaupti didžiuliai dailės kūrinių fondai – nuo Bizantijos meno iki šių dienų modernizmo. Šiame pasaulinio garso muziejuje yra atskira prieš daugybę metų Tauroggene gimusio, čia gyvenusio ir visapusiškai Amerikai nusipelnusio Jakobo Epšteino galerija su neįkainojamais jo kolekcijos paveikslais bei kita medžiaga. Įspūdingam iševio iš Tauragės gyvenimui skirta Levy Lester S. 114 puslapių knyga „Jacob Epstein“, kurią 1978 metais išleido Baltimorės „Maran Press“ leidykla.

Saimonas Fišmanas



Saimonas Fišmanas laukuose su traktorininkais.

Šaltinis www.kshs.org

Logiškai galvojant, šis žmogus turėjo būti vienaip ar kitaip susijęs su jūra, nes Fichman išvertus iš anglų kalbos, kaip žinia, reiškia žveją. Tačiau vyras pasuko į visai kitus vandenius ir jo sėkmės istorija dar ir šiandien gali būti puikus pavyzdys visiems, tebeieškantiems savo vietos gyvenime.

Saimonas (tada dar Simonas) Fišmanas gimė 1878–aisiais Skaudvilėje ir gyveno čia iki trylikos metų. Žinoma, jokių didesnių mokslų vien dėl jauno amžiaus baigti nespėjo, nes 1892 metais su tėvais išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Pirmieji Saimono – smulkiojo verslininko – įgūdžiai pasireiškė Tenesio valstijos Trentono mieste, kur jis tiesiog pradėjo prekiauti viskuo, kas papuolė po ranka. Po ketverių metų jau Oklahomoje ir Teksase ėmėsi pats gaminti smeigtukus ir adatas iš... asilo odos. Vis labiau keliaudamas į Amerikos vakarus, vaikiną atsidūrė Kolorado valstijos Sterlingo mieste, tapo tarnautoju, bet neatsisakė ir verslo – būdamas dvidešimt vienerių, spėjo atidaryti nuosavą parduotuvę. Ir, kaip pabrėžiama bemaž visuose prisiminimuose, tapo vienu sėkmingiausių miestelio verslininkų, puikiai

suderinusi komercijos bei švietimo dalykus. 1901 metais Saimonas susituokė su devyniolikamete Meri Fajer, su kuria po keturiolikos metų susilaukė vienintelio sūnaus Irvingo Lenardo. Deja, nei apie žmoną, nei apie sūnų nepavyko rasti daugiau jokios informacijos.

Tačiau jau netrukus viską išpardavęs neramusis taurogeniškis persikėlė į mažytį Nebraskos valstijos Sidnėjaus miestelį, kuriame tuo metu galėjo gyventi apie tūkstantį du šimtus žmonių. Čia vėlgi atidarė parduotuvę, pastatė puikų dviejų aukštų šešių šimtų trisdešimties kvadratinių metrų ploto sandėlį. Tapo miesto tarybos nariu, o 1907 metais netgi išrinktas Sidnėjaus meru. Miesto gyventojų nuomone, tai buvęs vienas geriausių bei gerbiausių kada nors čia gyvenusių valstybės tarnautojų.

Tačiau tikrasis išeivio iš Skaudvilės pašaukimas laukė ne čia. Sidnėjaus laikotarpis netrukus baigėsi ir biografijoje atsirado Kanzaso valstija su Tribune miesteliu, suvaidinusi Saimono Fišmano gyvenime išskirtinį vaidmenį.

Tribune miestelis įkurtas 1886 metais kartu su geležinkelio depo atsiradimu. O taip pavadintas tiesiogiai Amerikos laikraščio „The New-York Tribune“ steigėjo bei redaktoriaus Horacijaus Grylėjaus, raginusio jaunimą keltis gyventi į vakarų valstijas, garbei. Deja, Amerikos jaunimas neskubėjo palikti savo patogių ir šiltų vietų. Netgi dabar čia gyvena kiek daugiau nei tūkstantis žmonių, o dvidešimtojo amžiaus pradžioje tebuvo apie du šimtus.

Taigi 1920 metais Saimonas Fišmanas atvyko į Kanzaso valstijos Tribune miestelį.

Labiau besidomintys pasaulio geografija prisimins, jog Kanzaso valstija patenka į vadinamąją JAV Aukštųjų lygumų sritį. Plyti didžiuliai nederlingų žemių plotai, prerijas raižo platūs upių slėniai.

Šiandien Kansasas labiausiai garsėja kaip žemės ūkio valstija, didžiausia kviečių augintoja šalyje bei viena iš didžiausių sorgų ir kukurūzų sėklų gamintoja.

Tai – šiandien. O tais tolimais 1920-aisiais Tribune apygardoje niekas nebuvo girdėjęs apie kviečių auginimą ir visus sunkesnius darbus padėdavo atlikti vienintelis traktorius. Prigimtinis avantiūristas gerąja prasme S. Fišmanas ryžosi savo pagrindinį ir labai rizikingą gyvenimo verslą kurti būtent čia, bizonų žole apaugusiuose bei vėjų gairinamuose plotuose. Vos per keletą metų jis iš nie-

kam netgi Kanzase negirdėto prekybininko tapo vienu garsiausių ir stambiausių Amerikos fermerių, pelnytai gavusiu kviečių barono pravardę.

Įvairių šaltinių duomenimis, išėivis iš Skaudvilės suarė per keturiasdešimt tūkstančių hektarų dešimtmečiais neliestų dykumų. Ir jau 1923 metų spalio dešimtąją apygarda šventė „Fišmano dieną“ – tris mylias (beveik du kilometrus) nusitęsė per trisdešimt du tūkstančius tonų grūdų vežusių traktorių ir vežimų kolona. Vietos šventė pavirto pagarbos ir padėkos Saimonui už didelį indėlį į bendruomenės gyvenimą išraiška.

Po metų vien tik kviečiais buvo užsėta trisdešimt du tūkstančiai hektarų.

S. Fišmanas pastatė Tribune mieste pirmąjį elevatorių ir 1926 metais krovinių vagonais atvežė į jį milijoną bušelių (apie dvidešimt septynis tūkstančius tonų) grūdų, nors, priminsime, vos prieš dešimtmetį iš Kanzaso valstijos Amerika nebuvo gavusi nė vieno grūdo... Vagonai neišsiteko bėgių keliuose ir blokavo keletą miesto gatvių.

Negana to, 1924 metais Saimonas savo keturiolikos tūkstančių hektarų rančą netikėtai padalino į du šimtus penkiolika ūkių po šešiasdešimt penkis hektarus. Kiekviename tokiaame sklype pastatė po nedidelį namą su būtiniausia gyvenimui įranga, aprūpino reikiamu žemei dirbti inventoriumi. Kaip parodė netolima ateitis, tokia ūkio forma labai pasiteisino ir dar labiau sutvirtino S. Fišmano koloniją, kurią pats milijonierius vadino savo imperija. Tai pagaliau padėjo jam, respublikonui, 1933 metais laimėti ir Kanzaso valstijos senatoriaus rinkimus Grylėjaus apygardoje prieš Arturą R. Šedomą, kurį, kaip rašė spauda, rėmė Kuklusklanas (antisemitinės, antikatalikiškos, rasistinės, homofobiškos ir antikomunistinės organizacijos). S. Fišmanas nugalėjo aštuoniasdešimt septynių balsų persvara. Atkreipdamas visuomenės dėmesį į „Nematomąją Ku-kluks-klano imperiją“, nugalėtojas senatorius pareiškė, jog Grylėjaus apygardoje šita organizacija neturi jokių galimybių laimėti. Jo rinkėjai tiesiogine prasme esą tvirtai kojomis įaugę į žemę.

Kanzaso valstijos laikraštis „The Collyer Advance“ rašė:

„Kai praėjusią savaitę Saimonas Fišmanas ir Rėjus Martinas surengė apygardoje bendrą kampaniją, tuo buvo sunku net patikėti. Žydas ir škotas. Iš kažkur nuėjo gandas, kad škotas esą mėtė sidabrinus dolerius, o žydas rinko juos ir dėjo atgal.“

Laikraštis „LaCrosse Republican“:

„Pagal šiandien Kanzaso valstijos priimtą įstatymą Reno apygarda, ketvirta pagal dydį valstijos apygarda, taps valstybiniu senatoriniu rajonu, o ne bus sujungiamas su Prato ir Kingmano apygardų rajonu. Įstatymo projektą pateikė Tribune senatorius Saimonas Fišmanas, atstovaujantis trečiajam, labai stambiam, Vakarų Kanzaso rajonui. Pagal „Fišmano įstatymą“ šis rajonas sulauks didesnio atstovavimo Senate.“

Dar viena citata iš to meto laikraščio:

„Valstijos senatorius Saimonas Fišmanas iš Tribune miesto buvo pakviestas skaityti pranešimą Hamiltono apygardos pramonininkų klube. Senatorius Frišmanas aptarė įvairius krašto ekonomikos aspektus, lygindamas Jungtinių Valstijų šiandieną su savo buvusiaja šalimi Rusija, kurią jis pažinojo būdamas vaikas.“

S. Fišmanas aktyviai rėmė Prezidento Franklino D. Ruzvelto administracijos ekonominės politikos Naująjį kursą, išvedant šalį iš 1929–1933 metų Didžiosios depresijos. Artimai draugavo su garsiu Amerikos politiku, viceprezidentu Henriu Volesu. Jo geras bičiulis buvo kaubojus, kino aktorius, rašytojas ir aviatorius Vilis Rodžersas.

1930 metais Fišmanas prasarė Misūrio Ramiojo vandenyno geležinkelio prezidentui L. W. Boldvinui, kad Kanzaso Grylėjaus apygarda užaugins milijoną bušelių grūdų. Boldvinas netruko sureaguoti: „Jeigu Grylėjus užaugins milijoną bušelių, aš dovanosiu Jums ir Jūsų šeimai nemokamą kelionę per visą Ameriką savo nuosavu automobiliu.“

Fišmanas duotą žodį įvykdė, tuo pačiu savo pažadą ištesėjo ir Boldvinas. Tiesa, po keliolikos metų nepakeliama sausra pavertė derlingus laukus, tą tvirtą imperiją, dulkių kamuoliais. Fišmanui, kaip ir daugeliui jo kolegų, teko atsisveikinti ir su gražiomis idėjomis, ir su nemenka dalimi turto.

Be kviečių auginimo, S. Fišmanas vertėsi ir kita žemės ūkio veikla. Jis tapo vienos didžiausių Amerikoje kalakutų fermos savininku, savo sodų plantacijose užaugindavo tūkstančius tonų skaniausių obuolių. O 1937 metais laimėjo nacionalinę „Amžiaus vištos“ premiją, mat jo fermų vištos pasiekė pasaulio rekordą, padėdamos daugiausiai kiaušinių.

Saimonas Fišmanas mirė 1956 metų gegužės dvidešimtąją Kolorado valsti-

jos Denverio mieste. Kitą dieną „The New York time“ laikraštyje pasirodė JAV naujienų agentūros Asociated Press pranešimas:

„DENVERIS, gegužės 20. Imigrantas iš Rusijos Saimonas Fišmanas, kurio noragai per ilgą Kanzaso kviečių fermerio gyvenimą išarė beveik pusę milijono hektarų plėšinių, šiandien po sunkios ligos mirė būdamas septyniasdešimt septynerių metų.“

Kaip nebūtų gaila ar netgi keista, viešai prieinamos išliko vos keletas Tau-ragės krašto išeivį menančių nuotraukų. Užfiksuoti garsiosios 1923 metų „Fišmano dienos“ fragmentai. O vienoje, labai nekokybiškoje, pateiktoje Kanza-so valstybinės istorikų draugijos, įamžintas ir sunkiai įžiūrimas S. Fišmanas su savo darbininkais. 1925 metais penki kompanijos „Trued Brothers Tractor Company“ traktoriai sparčiai vertė vagas šiaurės rytiniuose Tribune miesto pa-kraščiuose.

O Grylėjaus miesto muziejus ir šiandien savo lankytojams pristato ekspozici-ją, pasakojančią apie įspūdingą „kviečių barono“ gyvenimą Amerikoje.

Natanas Fridlandas



Kaip skelbia visažinė Vikipedija, žydiška pavardė Friedland kilusi iš vokiško vietovardžio Friedland, kuris apėmė vienuolikos Europos miestų (*vok. Friedland* – „taiki žemė“), o bene realiausiai – dabartinės Čekijos teritorijoje buvusio Friedlando miesto pavadinimą. Jau nuo septynioliktojo amžiaus ši pavardė minima Prahos žydų bendruomenės dokumentuose. Tai buvusi garsi rabinų ir religinių veikėjų dinastija.

Iki Spalio revoliucijos Rusijoje šios pavardės atstovų daugiausiai gyveno Rygoje, Šiauliuose, Kaune, Ukmergėje, Breste, ypatingai buvo paplitusi tarp litvakų. Na, o ryškiausia asmenybe laikomas Natanas Fridlandas (Fridlandas), gimęs 1808 metais Tauroggene. Tiesa, ta pati Vikipedija, kaip jau ne kartą būta, verčia suabejoti jos informacijos objektyvumu, nes nurodo, jog mūsų herojus mirė apie... 1670-uosius. Žinoma, tai buvo kitas asmuo tais pačiais inicialais, juo labiau, kad žydų šeimose vardai keliauja iš kartos į kartą, tačiau daugiau nuorodų apie tą žmogų rasti nepavyksta. Išskyrus tai, kad jis paliko keturis vaikus. Tiesa, yra dar vienas Natanas Fridlandas, šio rašinio herojaus senelis, bet apie jį sakoma, kad esą gimęs jis iki... 1870

Iliustracija – **Natanas Fridlandas**. *Šaltinis ru.wikipedia.org*

metų. Keistoka informacija, kai anūkas gimsta anksčiau už senelį. Bet tegu tai lieka istorikų sąžinei. Tiesa, šeimos geneologinio medžio sudarytojai nurodo tokią pat herojaus tėvo bei motinos gimimo datą. Tačiau priimkime tai, kas tikrai žinoma, ir didžiukimės, jog vieno garsiausių pasaulio rabinų, aktyvaus visuomenės veikėjo, ryškaus politinio ir religinio sionizmo propaguotojo bei analitiko, keletu iki šian dien aktualių knygų autoriaus Natano Fridlando (pilna pavardė Natan bar-Jozef Fridland) biografija visose pasaulio enciklopedijose pradedama žodžiais „Gimė 1808 metais Tauroggene“.

Apie šio tautiečio gyvenimą Tauroggene nežinoma praktiškai nieko, gal tik tai, kad čia jis leido visą savo vaikystę, o vėliau tapo keliaujančiu pamokslininku. Turėjo irgi Tauroggene gimusį brolių Samuelį. Tėvas rabinas Jozefas buvo kilęs iš šiandieninės Bulgarijos Veliko Tirnovo miesto, tuo tarpu apie motiną Chainę nėra absoliučiai jokių žinių.

Internetu klajoja šios dinastijos genealoginis medis. Jis labai įdomus ir netgi, sakytum, keliantis daug šypsenu. Rašoma, jog Natanas Fridlandas buvo vedęs Henrietą, su kuria Odesoje tarp 1813 ir 1873 metų susilaukė sūnaus Michaelio. Gera amplitudė, net ir neturint didesnio kiekio informacijos, ar ne? 1813 metais, priminsime, Natanui tebuvo penkeri metai ir vaikų jis vargu ar galėjo turėti. Ir dar ta Odesa... Michaeliui gi vėliau su Šarlota Fridland (Greenman) įvairiose pasaulio šalyse gimė penki vaikai.

Būdamas labai jaunas, rabinas Natanas Fridlandas vedė ir, kaip tuo laiku buvo įprasta, persikėlė gyventi į uošvio namus. Po to Salantuose mokėsi pas garsų rabiną Zondlą Klenderį ir taip pamažu pateko į Vilniaus Gaono mokinio pasekėjų ratą. Rabinas Zondlas 1938 metais emigravo į Palestiną, o jo mokinys N. Fridlandas labai rimtai susidomėjo žydų tautos istorija, pradėjo esmingai studijuoti Vokietijos žydų laikraščius. Ypač didelę įtaką jam padarė „Geula“ (judaizme – svetimos valdžios, nuodėmių atsikratymas, dvasinis išsigelbėjimas). Vienas pirmųjų žydų mokslo istorijoje sukūrė teoriją, kad galutinis išsivadavimas turi ateiti natūraliu būdu dviem etapais. Pirmajame etape pati tauta ir ypač jos dvasiniai lyderiai turi išspręsti savo apsigungimo problemą, antrajame – pasaulio tautos pačios išsiųs žydus į Izraelį.

N. Fridlandas išvystė ypač aktyvią veiklą, lankė įvairias žydų bendruomenes, rengė susitikimus, parašė keletą knygų. 1858 metais Torunėje (Lenkija) susitiko su dar vienu garsiu sionizmo propaguotoju rabinu Zvi-Giršu Kališeru, kuris labai palankiai

įvertino Fridlando pirmąją knygą „Atpildo ir išsigelbėjimo taurė“. Z. G. Kališeras visą savo gyvenimą taip pat paskyrė žydų sugražinimui į Šventąją žemę Erec – Izraelį, biblinę Dievo Izraeliui dovanotą žemę. Jis be jokio atlygio atlikinėjo rabino pareigas, o vienintelis jo šeimos išgyvenimo šaltinis buvo kuklios pajamos iš žmonos turėtos parduotuvėlės.

Natanas tapo ištikimu Kališero padėjėju, atstovavo „Izraelio žemės apgyvendinimo korporacijai“, organizavo komitetus bei rinko lėšas, per įvairius susitikimus skleidė savo idėjas.

Knyga „Atpildo ir išsigelbėjimo taurė“ tapo pirmuoju, bet ne paskutiniu išėivio iš Tauroggeno moksliniu tyrinėjimu. Jis pradėjo intensyviai aprašinėti savo idėjas ir pagarsėjo kaip vienas vaisingiausių devynioliktojo amžiaus sionistų rašytojų, turėjusių sukurti intelektualinį naujosios žydų valstybės pagrindą. Vėliau visi Fridlando darbai, išskyrus straipsnį „Žydų enciklopedijoje“, buvo išversti iš jidiš į ivritą.

N. Fridlandas nenuilsdamas siekė politinės nepriklausomybės Izraelio žemei. Jo nuomone, kai žydai įsikurs ten, išsipirkę žemės dalį ir pradėję užsiiminėti žemės ūkiu, jie pasieks dalinio savarankiškumo ir palaipsniui taps visiškai nepriklausomi. Keletą dešimtmečių iki tol, kai Didžioji Britanija visa istorinę Siriją atėmė iš Turkijos, N. Fridlandas svajojo, kad pasaulio jėgos išpirks šalį iš turkų ir atiduos žydams. Valstybės, jo nuomone, bendraus teikdamos paramą Izraelio tautai, kad ji sugrįžtų į savo šalį. Tai, pasak N. Fridlando, buvo vienintelis kelias išvengti tolesnio Dievo keršto, o pasaulis nepasieks taikos, jeigu žydai negrįš į Izraelio žemę.

Daugiau kaip trisdešimt metų Natanas kėlė žydų persikėlimo į to laiko Palestiną idėją, bet jo siekiams nebuvo lemta išsipildyti.

1860 metais, o ir vėliau, lankėsi Paryžiuje, kur susitiko su visoje Europoje garsėjusiu žydų visuomenės veikėju, advokatu, politiku Adolfu Kremjo, įteikė jam Zvi-Hirš Kališero knygą „Siono siekimas“ ir įtikino A. Kremjo remti jo veiklą. Beje, Kališerui mirus, N. Fridlandas perleido šią knygą. Susitiko ir su vienos įtakingiausių devynioliktojo amžiaus pasaulio bankininkų Rotšildų šeimos labdaros organizacijų pirminku Albertu Koenu. N. Fridlandą priėmė Prancūzijos imperatorius Napoleonas III, kuriam išėivis iš Tauroggeno įteikė peticiją dėl Palestinos nepriklausomos žydų valstybės įkūrimo. Vėliau imperatorius atsiuntė Natanui laišką, paaiškindamas, jog teigiamai spręsti šią problemą trukdo nepakankamai geri santykiai su Turkija. N. Fridlandas taip pat susitiko su vyriausiais Prancūzijos ir Paryžiaus rabinais, iš

kurių gavo rekomendacijų bei paramos laišku. Apsilankė Londone ir pasimatė su garsiu žydų mecenatu seru Mozesu Montefiore. Pastarasis neparodė didelio susidomėjimo Fridlando pasiūlymais. Tačiau vyriausiasis Anglijos rabinas Natanas Adleras padaršino ir suteikė vilčių.

Iš šių kelionių Natanas grįžo gerai nusiteikęs. Netrukus Frankfurto žydų bendruomenėje dr. Chaimas Lurija pradėjo kampaniją, kuria surinko nemažai pinigų Siono (Jeruzalės) įsitvirtinimui remti. Kampanijai talkino Kališero ir Fridlando knygos, aiškinusios abiejų rabinų idėjas.

Visas savo jėgas atiduodamas tautos reikalams, Natanas pats taip ir nesugebėjo tapti pasiturinčiu, sukaupusiu kokių nors materialinių vertybių. Sutuoktiniai gyvenimo darniai, bet labai kukliai, taupydami maistui, drabužiams, kelionėms. Jeruzalėje mirė brolis Samuelis, bet Natanas niekuo negalėjo padėti jo šeimai. Ir vis dėlto 1870 metais pasirodė nauja jo knyga, po metų – brošiūra vokiečių kalba „Izraelio žemė“. Jos pabaigoje išspausdinta esė, kurioje pabrėžiama, kad diasporos gyvenimas toli gražu nebuvo saugus, nes žydai visais laikais priklausė nuo vietos valdovų užgaidų.

1881 metais Londone N. Fridlandas susitiko su garsiu filantropu, Didžiosios Britanijos misionierių asociacijos vadovu, nuo septynioliktojo amžiaus gyvavusios dinastijos atstovu lordu Entoniu Ešli-Kuper (Šeftsberiu) ir rašytoja, Britanijos konsulo Osmanų imperijos Jeruzalėje Džeimso Fino našle Jelizaveta Anne Finn.

1880 metais Amsterdame mirė Natano žmona Henrieta. O 1883 metais E. Šeftsberis sugalvojo rengti ekspediciją į Siriją, tačiau, būdamas pakankamai solidaus amžiaus, pats vykti nesiryžo, o vadovauti patikėjo rabinui Maiklui, gerai išmaniusiam tų kraštų gyvenimą, parašiusiam keletą knygų. Įmanomais ir neįmanomais keliais ekspedicija atvyko į Siriją (Palestiną), iš kur jos narius išprašė turkai, ir apsistojo Kipre. O N. Fridlandas keliavo su pirmąja emigrantų grupe, turėjusia išsilaipinti Jafos (po daugelio metų Tel Avivo) pakrantėje. Jis suprato, kad turkai ir jam neleis čia patekti, bet kartu laivu plaukęs įtakingas sionistų veikėjas Karlas Petras išrūpino leidimą patekti į šalį.

Taip N. Fridlandas pagaliau atsidūrė Šventojoje žemėje, kur, išgyvenęs vos pusmetį, 1883 metais mirė. Palaidotas garsiajame Jeruzalės Alyvų kalne, per kurį, teigiama, Jėzus įžengė į Jeruzalę...

Aleksandras Frumkinas



Šis žmogus niekada nesilankė Tauragėje ar netgi netoli jos. Tačiau miesto vardą neabejotinai girdėjo daug kartų ir tikriausiai bent jau įsivaizdavo, kur tas miestas yra. Jis nebuvo politikas, nepriklausė jokioms represinėms struktūroms. Jis buvo pasaulinio garso mokslininkas, kurio vardą su pagarba ir šiandien taria toliausių šalių kolegos. Gimęs pačioje XIX amžiaus pabaigoje, mirė klestint brežnevizmui. Tai legendinis sovietinis fizikas-chemikas, vienas pagrindinių šiuolaikinės elektrochemijos, elektrocheminės kinetikos pagrindų kūrėjų, Aleksandras Frumkinas. TSRS Mokslų akademijos akademikas, Socialistinio darbo didvyris, Lenino ir trijų Stalino vardo premijų (tuo metu tai buvo valstybinės premijos) laureatas, šešių solidžių monografijų autorius, vienuolikos užsienio šalių mokslo akademijų bei mokslo organizacijų, tarp jų JAV Nacionalinės mokslų akademijos ir Amerikos mokslo ir meno akademijos, Prancūzijos chemikų draugijos, garbės narys, Tarptautinio elektrocheminės termodinamikos ir kinetikos komiteto prezidentas, apdovanotas garbingu Amerikos elektrochemikų draugijos Paladijaus medaliu. Šis medalis už ypatingus

Iliustracija – Aleksandras Frumkinas. Šaltinis ru.wikipedia.org

nuopelnus teorinės elektrochemijos korozijos procesų teorijos srityse kas antrus metus teikiamas garsiausiems pasaulio mokslininkams. Akademiko aštuoniasdešimtmečio proga solidus tarptautinis žurnalas „Journal of Electroanalytical Chemistry“ dviem tomais, bendrai per tūkstantį puslapių, išleido garsiausių pasaulio mokslininkų atsiliepimus apie A. Frumkiną. 1999 metais Tarptautinė elektrochemijos draugija įsteigė Frumkino atminimo medalį.

Aleksandras Frumkinas atėjo į šį pasaulį 1895 metų spalio dvidešimt ketvirtąją Kišiniove (Moldova), žydų šeimoje. Jo tėvas, iš Rumšiškių kilęs Naumas (Nochemas) Frumkinas (1855–1934) dirbo draudimo agentu. Motina, ir tai tauragiškiams svarbiausia, Margarita (Grunia) Rabinovič buvo gimusi Tauroggene (1863–1949), kaip dauguma žydų moterų, niekur nedirbo, rūpinosi namų ūkiu. Tėvai susituokė 1888 metų rugpjūčio antrą dieną Kaune, kur gyveno tėvo šeima, ir išvyko į Kišiniovą. Gimus Aleksandruį persikėlė į Odesą.

Baigęs šio miesto gimnaziją vaikiną mokslą tęsė Strasbūre, dirbo Berno (Šveicarija) universiteto Volkmaro Kolšutero (Volkmar Kohlschütter) laboratorijoje, su šiuo mokslininku 1914 metais paskelbė pirmuosius savo darbus iš fosforo oksidacijos srities.

1932 metais išrinktas tikruoju TSRS Mokslų akademijos nariu. Keturiasdešimt šešerius metus dirbo Maskvos universiteto Chemijos fakultete, keturiasdešimt trejus vadovavo jo paties sukurtai Elektrochemijos katedrai. 1939–1949 metais buvo Fizikinės chemijos instituto, o 1958–1976 metais TSRS Mokslų akademijos Elektrochemijos instituto (dabar A. Frumkino) direktorius.

Trečiojo dešimtmečio pabaigoje Viskonsino (JAV) valstijos universiteto kvietimu A. Frumkinas vienerius metus skaitė ten koloidų chemijos paskaitų kursą.

1949 metais A. Frumkino iniciatyva sukurtas Fizikinės chemijos institutas gavo užduotį parengti vandenilinei bombai RDS-6 būtino ličio didelio kiekio gavimo technologiją. Ir tais pačiais 1949 metais, per patį kovos su kosmopolitizmu kampanijos įkarštį, A. Frumkinas buvo apkaltintas kaip nepagrįstai menkai vertinantis rusų mokslininkus bei jų nuopelnus. Jo kaltės įrodymu laikytas ir mokslo darbų citavimas Vakarų mokslinėje literatūroje, straipsnių vertimas į užsienio kalbas. Mokslininkas atleistas iš Fizikinės chemijos instituto direktoriaus pareigų, išvyko iš Maskvos, apsistojo nedideliame užmiesčio rajone, kur parašė fundamentalią monografiją „Elektrodinių procesų kinetika“. Ir tik tai, kad dar nuo 1940 metų vidurio A. Frumkinas dalyvavo specialioje urano problemoms skirtoje komisijoje, Antrojo

pasaulinio karo metais evakuacijoje vadovavo dideliam mokslininkų ir inžinierių kolektyvui, tiesiogiai užsiiminėjusiam radiacinės chemijos ir kitomis gynybos problemomis, o vėliau ir po karo aktyviai dalyvavo vystant sovietinius atominės ir vandenilinės bombų projektus, greičiausiai išgelbėjo akademiką nuo liūdnesnių pasekmių bei susidorojimo.

1955 metais, jau po J. Stalino mirties, A. Frumkinas pasirašė „Trijų šimtų asmenų laišką“ prieš lisenkizmą moksle. (Trofimas Lysenka – sovietų biologas, XX a. ketvirtajame dešimtmetyje vadovavęs kampanijai prieš genetikos atradimų taikymą žemės ūkyje. Šią teoriją palaikė J. Stalinas. Kampanija, vėliau pavadinta lisenkizmu, Sovietų Sąjungoje tęsėsi iki 7-ojo dešimtmečio vidurio – A.J.)

Pagrindinė A. Frumkino tyrinėjimų sritis – elektrochemijos procesų teorija. Jis suformulavo pagrindinius metalų korozijos elektrochemijos teorijos teiginius. Sukūrė poliarografinių maksimumų teoriją. Jis šešis kartus buvo nominuotas Nobelio chemijos premijai, tačiau jos taip ir negavo.

Be mokslinės veiklos, viena didžiausių A. Frumkino aistrų buvo kelionės po nepažįstamus kraštus. Jis labai mėgo kalnus, ne kartą kopė į Kaukazą, Pamirą, Tian-Šanj, Uralą, lankėsi prie Baikalo, Kamčatkoje. Tian Šanio Kaindy-Kata kalnagūbrio atšakoje dvi perėjos pavadintos A. Frumkino pavarde.

Skaitė greitai, labai mėgo poeziją, mokėjo mintinai daugybę eilėraščių. Vienaame interviu A. Frumkinas yra pasakęs: „Tikra poezija turi būti kažkiek nesuprantama“. Laisvai kalbėjo anglų, vokiečių, prancūzų kalbomis, mokslo literatūrą studijavo tik originalo kalbomis. 2017 metais pasirodžiusioje Greifsvaldo (VFR) universiteto profesoriaus Frico Šolco (Fritz Scholz) redaguotoje knygoje „Elektrochemija susiskaldžiusiame pasaulyje. Inovacijos XX amžiaus Rytų Europoje“ didysis anglų elektrochemikas Rodžeras Parsonsas (Roger Parsons) pažymėjo, kad A. Frumkino darbštumas varė į nevirtį jo jaunesnius kolegas, kurie greičiausiai tikėjosi jį pakeisti – bet kad būtų žinoję, kaip tai padaryti. Kitas mokslo šviesulys, Nobelio premijos laureatas, fizikinės chemijos profesorius iš Teksaso universiteto Džonas Bokrisas (John Bockris) toje pat knygoje rašė, jog Frumkino mokslininko ilgaamžiškumą paprasčiausiai lėmė jo intelektualinis pranašumas prieš kitus.

Aleksandras Frumkinas mirė 1976 metų gegužės dvidešimt septintąją Tulos mieste, atvykęs į Sąjunginį organinių junginių elektrochemijos pasitarimą. Palaidotas Maskvoje, garbingiausiose Novodevičės kapinėse.

Maksimas Ganfmanas



1873 metų spalio 4 (16) dieną Tauroggene gimė visuomenės, politikos veikėjas, vienas ryškiausių liberaliosios Rusijos demokratinės žurnalistikos atstovų, nemažai nusipelnęs ir kaimyninės Latvijos žurnalistikai, Maksimas Ganfmanas. Baigęs Šiaulių gimnaziją, dar mokyklos metais jis susipažino su būsimoju Nepriklausomybės akto signataru Jonu Vileišiu, I Seimo nariu Vincu Čepinskiu ir kitais. 1891 metais įstojo į Peterburgo universiteto Teisės fakultetą, tačiau netrukus už dalyvavimą „Darbo išlaisvinimo grupėje“ areštuotas ir kalėjo Peterburgo, Vilniaus, Kauno kalėjimuose. Po ketverių metų mokslus tęsė Kazanės universitete, čia pradėjo bendradarbiauti spaudoje.

Baigęs universitetą grįžo į Peterburgą, nes Kazanės universitete profesoriauti, kaip nepatikimam, policija uždraudė. Tapo advokatu ir įsidarbino žurnale „Pravo“ (Teisė). Vienas ryškiausių Rusijos teisininkų Augustas Kaminka vėliau prisiminė pirmąjį aštrų M. Ganfmano straipsnį žurnale 1900 metais, kur autorius įrodinėjo lietuviškosios raštijos lotyniškomis raidėmis uždraudimo neteisiškumą.

Iliustracija – Maksimas Ganfmanas. Šaltinis *russskije.lv*

1904 metais Rusijos senato nariai, nagrinėdami šį klausimą, sutiko su žurnalisto argumentacija ir pripažino keturiasdešimties metų praktiką neteisėta.

M. Ganfmanas buvo ir vieno liberaliausių XX amžiaus pradžios laikraščių „Syn Otečestva“ (Tėviškės sūnus) politikos skyriaus vadovu, 1905 metais dirbo su ryškiausiais kadetų partijos atstovais Pavelu Miliukovu ir Vladimiru Gesenu, sukūrė ypatingos reikšmės ikirevoliucinėje Rusijoje turėjusį laikraštį „Reč“ (Kalba).

1917 metų Rusijos nacionalinė tragedija skaudžiai palietė intelektualiausių šalies sluoksnius. Maksimas Ganfmanas su žmona ir keturiais vaikais, ieškodami užuovėjos nuo bolševizmo, išvyko į Kijevą, Odesą, o 1921 metų gruodį, trumpam užsukę Lietuvon, atsidūrė Rygoje, kur Maksimas dvylika metų vadovavo vienam įtakingiausių Rusijos emigracijos laikraščių „Segodnia“ (Šiandien).

Mirė išėivis iš Tauroggeno 1934 metų lapkričio penkioliktąją, palaidotas Rygos Pokrovo kapinėse.

Popas Gaponas

(Georgijus Gaponas)



Popo Georgijaus Gaponas pavardė pažįstama kiekvienam, kuris nors truputį yra girdėjęs apie Kruvinąjį 1905 metų sausio devintosios sekmadienį, kai caro įsakymu buvo sušaudyta taiki darbininkų demonstracija, nešusi į Žiemos rūmus peticiją. Šie įvykiai davė pradžią Pirmajai rusų 1905–1907 metų revoliucijai. Popas Gaponas, pagrindinis demonstracijos organizatorius, ėjo jos priekyje. Vėliau išaiškėjo, kad jis buvo pasamdytas slaptosios caro policijos, tačiau iš tikrųjų siekė išrūpinti vargšams geresnes gyvenimo sąlygas.

Esero P. Rutenbergo iš ugnies ištrauktas G. Gaponas kurį laiką slėpėsi netoli Peterburgo, kaime, o sausio devynioliktąją slapta išvyko į užsienį. Šioje istorijoje irgi yra nemažai mįslingumo. Mat aštuonioliktą dieną Gaponui iškelta baudžiamoji byla. Dvidešimtą dieną Rutenbergas turėjo atvežti pasą. Bet išvakarėse pas Gaponą atsiradęs „pasiuntinys iš sostinės“ liepė popui skubiai bėgti iš šalies...

P. Rutenbergas: „Aš nusprendžiau į užsienį važiuoti kartu su juo. Nusiunčiau

jam pasus, nurodymus, kur ir kaip su manimi Rusijoje susitikti. Bet jo kaime jau nebebuvo. Nesulaukęs iš manęs žinių jis išvažiavo pats ir perėjo sieną prie Tauroggeno visa diena anksčiau už mane.“

G. Gaponas prisiminimu, pirminis kelionės planas buvęs toks: „Aš turėjau važiuoti iki Pskovo, ten persėsti į Varšuvos traukinį, bet, atvykęs į Vilnių, grįžti į Dvinską (Daugpilį), o iš ten per Šiaulius vykti iki sienos.“

Tačiau, kaip neretai būna, jau nuo pirmųjų minučių planas nesuveikė. Gaponą pakeliui į stotį užklupo pūga, jis paklydo ir pavėlavo į traukinį. Pagaliau įsėdus susirodė, jog yra sekamas. Tada išlipo Subačiaus stotyje ir, revoliucingai nusiteikusių piliečių padedamas, atėjo iki sienos. Bent jau taip pats Gaponas vėliau pasakojo. Toliau viskas buvo paprasčiau:

„Po 4-rių dienų nepertraukiamo važiavimo atvykom į kaimą, buvusį už keleto varstų nuo sienos, kur mano lenkas turėjo mane palikti. Atsisveikindami mes draugiškai apsikabinome ir aš patraukiau pas asmenį, kurį man buvo nurodę draugai Peterburge ir kuris turėjo pervesti mane per sieną. Tas asmuo pasirodė esąs labai atsargus ir, nors aš buvau pas jį dieną keletą valandų, nakčiai jis nuvedė mane pas kaimyną. Mes susitarėm, kad paliksiu pas jį savo bagažą ir jis atsiųs man jį vėliau, jeigu tik pavyks sėkmingai pereiti sieną.

Kitą dieną aš persirengiau valstietiškais drabužiais ir nuvažiavau į pasienio kaimelį T. (sunku pasakyti, kokią vietovę turi galvoje G. Gaponas, bet kad veiksmas tikrai vyksta prie Tauroggeno, akivaizdu, nes pats popas ne kartą Tauroggeno pavadinimą yra minėjęs savo prisiminimuose). Buvo sekmadienis, ir mano palydovai išėjo į cerkvę, palikę mane ilsėtis troboje. Ši diena vos netapo paskutine mano gyvenime. Smarkūs šalčiai vertė valstiečius sandarinti savo trobas, užtepant dvigubus langų rėmus. Džiaugdamašis krosnies šiluma, atsiguliuo pamiegoti ir kada po dviejų valandų mano kontrabandininkai sugrįžo, jie aptiko mane pusiau be sąmonės. Nedelsiant buvo atidaryti langeliai, o mane išnešė į kiemą, kur aš netrukus atsigavau. Penkiese mes nuvažiavom iki namo, stovėjusio visai prie sienos. Čia mane perdavė vienam jaunam lenkui, kuris, kaip vėliau paaiškėjo, nebuvo labai patikimas. Jis iš karto nuėjo perspėti budinčio kareivio apie mūsų atvykimą.

Turiu paaiškinti, kad visame Rusijos vakariniame pasienyje gyvena žmonės, dauguma kurių – profesionalūs kontrabandininkai, kartu užsiimantys ir bėglių

pavedinėjimu per sieną, pajungdami tam sienos sargybą. Vakare norintys pereiti sieną susirenka po vieną ar grupelėmis ir moka pasieniečiams po tris rublius nuo kiekvieno žmogaus. Pavojų kelia tik gretimuose kaimuose gyvenantys sekliai, taip pat netikėtai pakeisti sargybiniai, negavę savo dalies, todėl šaudantys į kiekvieną, mėginantį pereiti sieną. Būna ir tokių atvejų, kad, sužinoję apie piktnaudžiavimus, iš Peterburgo specialiai stebėti atsiunčia karininką ir tada griūna visi planai.

Anksčiau bėgančiųjų per sieną kontingentą sudarė daugiausia valstiečiai, darbininkai, žydai, lenkai, lietuviai ir kiti, vejami iš Rusijos į laisvas šalis, ypatin- gai į Ameriką, nevirties ir įvairių negerovių. Gauti pasą jiems kainuoja didelius pinigus, ir todėl jie renkasi pigesnę, nors daug rizikingesnę būdą peršokti sieną. Paskutiniaisiais metais bėgančiųjų iš Rusijos kontingentą papildė politiniai, nusikaltėliai, bėgantys nuo karo prievolės, ir dezertyrai rezervininkai. Visi tie žmonės, žinoma, negali teisėtai gauti paso, ir todėl moka didelius pinigus kontrabandininkams, kurie ir ima už tai labai brangiai, todėl kad sulaikius jie irgi patenka į kalėjimą, nukenčia ir jų šeimos. Be to, pasienyje gyvena žmonės, patys priklausantys revoliucinei partijai ir talkinantys politiniams pabėgėliams. Kontrabandos, tarp jos ir draudžiamos literatūros, pernešimas vyksta taip pat ir, kaip pavojingas amatas, apmokama brangiai. Pavyzdžiui, įvežti į Rusiją pūdą nelegalios literatūros kainuoja nemažiau kaip 50 rub., kai kada 100 ir daugiau. Turint galvoje, kad dažnai tie pakai areštuojami, įmetami į upę ar kokiu nors kitu būdu sunaikinami, galima įsivaizduoti, kokios didelės šios literatūros įve- žimo išlaidos tenka revoliucinei partijai.

Mano palydovas ilgai negrižo; paaiškėjo, kad visą tą laiką jis gėrė su kareiviais ir tas užsiėmimas jam taip patiko, kad kai parsirado, buvo tiek girtas, jog netiko jokiai reikalui. Iš jo šeimos kalbos supratau, kad jis pragėrė visus mano duotus papirkimui pinigus. Jis nuvirto į kampą miegoti, o kai po keleto valan- dų atsibudo, paaiškėjo, jog kareivis pakeistas. Ta žinia sujaudino visą jo šeimą, kadangi ji suvokė savo įsipareigojimą man. Nebuvo kitos išeities, kaip tik likti pas juos nakvoti. Kitą rytą mano palydovas, šį kartą blaivus, pažadino mane ir liepė eiti paskui. Mes pasiėmėm kokių 12-os metų berniuką. Po keleto minučių mano palydovas sutiko draugą, kuris pasakė, jog dabar pereiti sienos neįma- noma, nes ten stovėjo du nauji kareiviai, bet aš liečiau eiti toliau, kadangi buvo

tirštas rūkas ir mes buvome jau per kokius 100 žingsnių nuo vielos, skyrusios Rusiją ir Vokietiją. Aš likau vienas su berniuku ir mes ėmėme perbėginėti nuo vieno pastato iki kito. Mačiau, kad tai pavojinga, ir laikiau paruošęs savo revolverį. Staiga berniukas sugriebė mane už rankos ir išsigandęs suriko: „Paskui mus bėga kareivis“. Po to išgirdau šūksnį: „Stok!“ ir atsisukęs už 20 žingsnių pamačiau per gilų sniegą bėgantį kareivį. Mes nestojome, o kareivis vis artėjo. Kai liko vos keletas žingsnių, jis pargriuvo. Tai buvo nepaprastai laimingas atsitiktinumas. Kitą minutę mes jau lindome pro vielos tvorą ir greitai pirmąjį kartą savo gyvenime aš stovėjau svetimoje žemėje. Laukiau šūvio, bet jo nebuvo, ir mes nuėjome toliau. Pradžioje man tai pasirodė keista, tačiau vėliau sužinojau, jog prieš mėnesį rusų kareivis užmušė žmogų, jau perėjusį sieną. Prūsų pasieniečiai apie tai pranešė savo valdžiai. Tai iššaukė tam tikrų problemų, o rusų pasienio sargyba gavo tikslesnes instrukcijas.

Na, o mes tuo metu bėgome link artimiausio namo. Pasijutęs sąlyginai saugus, paklausiau savo mažojo palydovo, ar jis neišsigando. „Išsigąsti kareivio? Niekada!“ – atsakė jis nuoširdžiai. Tas namas, link kurio mes bėgom ir kur mus vaišingai priėmė, priklausė vienam vokiečiui. Aš paprašiau duoti man kitus drabužius ir palikau savuosius.

Buvo pakinkyti arkliai, šeimininkė sėdo į roges su manimi ir berniuku ir nuvežė mus į gretimą, už pusės mylios buvusią, karčemą. Čia kontrabandininkai turėjo atvežti mano bagažą, bet jo dar nebuvo. Pagaliau laisvai atsikvėpiau ir pasistiprinęs atsisveikinau su berniuku, duodamas jam 5 rublius, kuriuos jis kruopščiai paslėpė užantyje. Po keleto valandų viešbutyje pasirodė aukštas vyras įžūlia fizionomija ir, priėjęs prie manęs, rusiškai paklausė: „Kur važiuojat ir kaip reikalai Peterburge?“ Aš atsakiau: „Nieko apie Peterburgą nežinau“. Bet jis neatstojo ir pradėjo klausinėti, kas aš. Atsakiau, kad esu dezertyras. „A, – tarė jis, – tai aš atvesiu jums jūsų tėvynainius, kurie labai jums apsidžiaugs.“ Po šių žodžių išėjo iš kambario. Šeimininkė, pamojusi man pirštu, sušnabždėjo: „Tai rusų policijos agentas; jums dabar geriau išvažiuoti“ ir liepė vežikui ruošti arklius. Tačiau agentas, šį kartą su dviem draugais, grįžo anksčiau už ją. Buvau įspėtas, kad Vokietija išduoda dezertyrus, tačiau tas žodis man išsprūdo kažkaip netyčia. Būtinai reikėjo bėgti. Per langą pamačiau, kad arkliai jau pakinkyti. Į kambarį įėjusi šeimininkė užkalbino agentą. „Aš užmiršau atiduoti

jums laišką,“ – netikėtai ištarė mosteldama man galva ir išsivedė agentus į kitą kambarį. Apsimetęs, kad einu kartu, puoliau pro duris, įšokau į roges ir išvažiavau. Atsisukęs atgal pamačiau, kaip agentas išbėgo iš viešbučio, bet kitų arklių nebuvo ir aš galėjau ramiai judėti į Tilžę.“

Tris artimiausias dienas Grigorijus Gaponas gyveno pas Lietuvos socialdemokratų partijos veikėją Joną Vanagaitį, vėliau 1905 metų gruodžio 4–5 dienomis dalyvavusį Didžiajame Vilniaus Seime. O G. Gaponas vasario pradžioje atvyko į Ženevą.

Aleksandras Gercenas



Rusų revoliucionieriaus, publicisto, rašytojo, filosofo, vieno narodnikų judėjimo pradininkų Aleksandro Gerceno pavardę šiandien labiau prisimena iš studijų laikų gal tik vyresniosios kartos žmonės. Tiesa, jo keturių tomų romanas „Praeitis ir godos“, romanas „Kas kaltas?“ skaitomi ir dabar. Tačiau jo gyvenimas perskirtas tarsi į dvi sąlygines dalis: gimęs 1812 metais ir Rusijoje gyvenęs savo sąmoningiausiai „tremtinio bei sekamo nusidėjėlio“ metus, 1847 metų sausio devynioliktą dieną su šeima, motina ir dviem motinos draugėmis A.Gercenas pajudėjo į tolimą kelią. Sausio 31-ąją Tauroggene kirto sieną ir iki gyvenimo pabaigos klajojo po įvairias Europos šalis. Įdomi detalė, paminėta romane „Praeitis ir godos“, iki Tauroggeno rašytojo šeimą lydėjo senas bičiulis ir tikras „tėvų namų pavyzdys“ Karlas Zonenbergas bei duktė Natalja (Teta) ir A. Gercenui labai rūpėjo čia surasti jai žindyvę. Viskas išsisprendė teigiamai. Romane atsisveikinimas aprašomas trumpai:

„ – Laimingai! Laimingai! – vis kalbėjo mūsų senas pažįstamas Karlas Ivano-

Iliustracija – Aleksandras Gercenas. Šaltinis www.culture.ru

vičius, palydėjęs mus iki Tauroggeno, ir Tetos maitintoja, graži valstietė, liedama ašaras...”

Tačiau vos už keleto kilometrų keliautojai susidūrė su dar viena problema.

Pasų tikrinimas Prūsijos pusėje (taip pateikia A. Gercenas) Laucagene (Laukscargene), vos nepavirto tragišku absurdu. Atidus sienos sargybinis ėmėsi uoliai tikrinti paties imperatoriaus įsakymu išduotus „pasus“ (leidimus išvykti) su daugeliu antspaudų ir rezoliucijų ir nerado svarbiausio, leidžiančio išvykti pačiam „vyriškos lyties jo prakilnybei“ A. Gercenui..

Uolaus sargybinio klausimas: „Jūs, Euer Hochwohlgeboren, kas toks?“ Gerceną ne juokais nustebino. Kontrolieriaus rankose iš tiesų buvo tik trys moterų pasai. O kas tada jis be tų paties vidaus reikalų ministro pasirašytų keleto sulankstytų lapelių, leidžiančių išvykti iš Rusijos?

Arkliai jau rengėsi grįžti atgal į Tauroggeną ieškoti pamesto dokumento (gal guli kur užpustytas sniege, o gal liko tikrinant Tauroggene), kai netrukus nelaimingasis „pasas“ atsirado. Viską paaiškino „mokytas prūsų seržantas“, uoliu bukumu aplenkęs savo „bemokslį“ Tauroggeno pasienio seržantą: „Jūsų rusų seržantas sudėjo keletą lapelių į krūvą, kas galėjo žinoti, o aš nepagalvojau patikrinti.“

Štai kaip visa šią sceną romane „Praeitis ir godos“ aprašo pats A. Gercenas:

„...Laucagene prūsų žandarai paprašė manęs nueiti į kordegardiją (sargybos patalpą). Senas seržantas paėmė pasus, užsidėjo akinius ir pradėjo garsiai ir ypatingai aiškiai skaityti visa, kas nereikalinga: „Auf befehl s. k. M. Nicolai des Ersten... allen und jeden denen daran gelegen etc, etc... Unterzeichner Peroffski, Minister des Innern, Kammerherr, Senator und Ritter des Ordens St. Wladimir... Inhaber eines goldenen Degens mit der Inschrift für Tapferkeit“. (Komanadinė sk M. Nicolai pirmą ... visi ir kiekvienas, kur jis yra ir tt, ir tt ... pasirašiusi Peroffski, Vidaus reikalų ministras, Chamberlainas, senatorius ir riteris Šv Vladimiro ordino ... savininkas aukso kardu su užrašu už drąsą...)

Šis skaityti mėgęs seržantas primena man kitą atvejį. Tarp Teračina ir Neapolio miestų neapolietis karabinierius keturis kartus atėdinėjo prie mūsų dilingano, kaskart reikalaudamas vizų. Aš parodžiau jam Neapolio vizą, bet jam to buvo maža, jis nusinešė pasus į kanceliariją ir grįžęs po dvidešimties minučių pareikalavo kad mes su mano draugu eitume pas brigadininką. Brigadininkas,

senas ir girtas unter karininkas, pakankamai grubiai paklausė:

– Kokia jūsų pavardė, iš kur?

– Taigi viskas čia parašyta.

– Negalima perskaityti.

Mes susigaudėme, kad raštas nebuvo stiprioji brigadininko pusė.

– Pagal kokį įstatymą, – tarė mano draugas, – mes privalome jums skaityti mūsų pasus? Mes privalome juos turėti, o ne diktuoti. Aš galiu jums padiktuoti, ką tik norite.

– Accidenti (prakeiksmas)! – sumurmėjo senukas, – va ben, va ben! (gerai, gerai)... ir atidavė mūsų pasus niekur neregistruodamas.

Mokytasis Laucageno žandaras buvo kitos rūšies; tris kartu išvardijęs trijuose pasuose visus Perovskio ordinus, jis paklausė manęs:

– Jūs, Euer Hochwohlgeboren (Jūsų prakilnybe), kas toks?

Aš išplėčiau akis nesuprasdamas, ko jis iš manęs nori.

– Fräulein Maria E<rn>, Fräulein Maria K<orsch>, Frau H<aag>, - visos moterys, čia nėra nė vieno vyro.

– Aš pažvelgiau: tikrai, čia buvo tik mano motinos ir dviejų su mumis važiavusių mūsų pažįstamų pasai, – man šiurpas nuėjo per kūną.

– Bet manęs be dokumento nebūtų praleidę Taurogene.

– Bereits so (vis tiek), – tik toliau važiuoti negalima.

– Ką man daryti?

– Tikriausiai užmiršote kordegardijoje, aš liepsiu parengti roges, nuvažiuokite patys, o jūsiškiai kol kas pasišildys pas mus.

Negaliu be juoko prisiminti šio kvailo atvejo, nes buvau visiškai pasimetęs. To paso, apie kurį svajoju keletą metų, o tvarkiau dvejus metus, praradimas kaip tik pervažiuojant sieną mane gąsdino. Buvau įsitikinęs, kad įsidėjau jį į kišenę ir pamečiau – kur dabar ieškoti? Jį užpustė sniegas... Reikia prašyti naujo, rašyti į Rygą, gal net važiuoti pačiam; o čia dar patikrins ir išaiškės, kad aš į Mineralinius vandenį važiuoju sausio mėnesį. Žodžiu, aš jau mačiau save Peterburge, Kokoškino ir Sachtynskio, Dubelto ir Nikolajaus veidai sukosi galvoje. Štai tau ir kelionė, štai ir Paryžius, laisvė spausdinti knygas, kameros ir teatrai... Vėl išvysiu ministerijų valdininkus, policininkus ir visokius kitokius policininkus su dviem blizgančiomis sagomis ant nugaros, kuriomis jie tarytum žiūri atgal...

Ir pirmiausia vėl matau nedidelio ūgio susiraukusį kareivėlį sunkiu šalmu, ant kurio užrašytas paslaptingas skaičius 4, apšarmojusį kazoko arklį... Kad nors maitintoją dar surasčiau „Tavroge“.

Tuo metu į mažytes roges jau pakinkė stambų liūdną ir kažkokį kampuotą arklį. Aš sėdau su laiškiniu kariniu uniforminiu paltu ir botfortais; laiškiniukas įprastu judesiu užsimojo botagu – ir čia vienais apatiniais į prielangį išbėgo mokyтasis seržantas ir suriko:

– Halt! Halt! Da ist der vermaledeite Paß (stok, pasmerktojo pasas yra), – ir jis laikė jį atverstą rankose.

Aš vos neužspringau iš juoko.

– Ką jūs čia su manimi darote? Kur suradote?

– Pažiūrėkite, – tarė jis, – jūsų rusas seržantas sudėjo lapus vieną į kitą, kas galėjo žinoti, aš nesusiprotėjau lapus pasklaidyti...

– O juk net tris kartus perskaitėte: „Es ergethet deshalb an alle hohe Mächte, und an alle und jeden, welchen Standes und welcher Würde sie auch sein mögen“ (todėl pas visus aukštus įgaliojimus, ir visiems kartu, ir kiekvienas atskirai, o valstybės ir ką ji bus, pavyzdžiui)

Taigi viskas baigėsi sėkmingai, ir A. Gercenas su palyda atsidūrė išsvajotame užsienyje. Tačiau problemos, siejusios jį su Rusija, dar ilgai nesibaigė. 1847 metų kovo mėnesį, gavęs iš savo reikalų valdytojo Rusijoje Grigorijaus Kliučarevo laišką dėl pavienių asmenų (panašu, jog susijusių su Tauroggenų) finansinių pretenzijų, A. Gercenas be jokių išlygų kategoriškai atsakė:

„Aš visiems Tauroggenų žmonėms atsilyginau ypatingai gausiai ir dar daviau arbatpinigių. Daviau tiek daug, kad nelaukiau naujų reikalavimų, juo labiau atviros apgaulės, todėl kategoriškai atsisakau.“

Liudvikas Frydrichas Leopoldas fon Gerlachas



Besidomintys istorija šią pavardę neabejotinai prisimins, nes tai garsios ir senos vokiečių giminės atstovas. Jo brolis teisėjas, politikas, publicistas ir rašytojas Ernstas Liudvikas fon Gerlachas laikomas vienu pagrindinių Prūsijos konservatorių partijos įkūrėjų. O štai Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo IV pasiuntinys ir adjutantas infanterijos generolas leitenantas Liudvikas Frydrichas Leopoldas fon Gerlachas 1854 metų rugpjūčio 22 (10) dieną Peterburge parašė vos keliolikos sakinių laišką. Jautresnius žmones jis gali labai įskaudinti ar net įžeisti. Aukštas Prūsijos valstybės pareigūnas dalijasi gana keistais savo kelionės įspūdžiais. Negalima su jais sutikti, betgi priimkime tai kaip yra, juo labiau, kad rašyta prieš daugiau nei pusantro šimto metų:

„Rugpjūčio aštuonioliktąją, man būnant Tilžėje, iš Berlyno atkeliavo aukščiausiasis paliepimas – ties Tauroggeno miestu kirsti Rusijos sieną ir toliau vykti į Peterburgą. Pasienyje atsakingi pareigūnai buvo perspėti ir mane pasitiko su visais deramos pagarbos ženklais, taip pat suteikė man rusišką vežimą su tri-

Iliustracija – Liudvikas Frydrichas Leopoldas fon Gerlachas. *Šaltinis fi.wikipedia.org*

mis įkinkytais arkliais ir ganėtinai patyrusį vežėją. Mus lydėjo ginkluoti kazokai – atsarga, kurią aš, kiek pamąstęs, priėmiau visai rimtai. Vis dėlto tarp Tauroggeno apylinkių gyventojų vyrauja lenkai. Čia taip pat gyvena viena labiausiai sulaukėjusių (!) Europos tautų – lietuviai, pakrikštyti tik XIV amžiuje, ir kurie, kitų keliautojų pasakojimais, iki dabar garsėja kaip plėšikai. Mes, vokiečiai, pasiekėme, kad nemažiau laukinė prūsų tauta, davusi pavadinimą mūsų karalystei, taip pat Pomeranijoje, Silezijoje ir Vakarų Prūsijoje gyvenę lenkai praktiškai užmirštų savo barbarų kalbą ir beveik taptų vokiečiais. Rusams neprošal būtų siekti to paties, o jie kažkodėl terliojasi su tomis smulkiomis tautomis, dėl ko ir kyla panašūs pavojai.

Būtent dėl to aš pasiėmiau su savimi į kelionę neseniai man padovanotą naujovišką amerikietišką revolverį – dragūnų „koltą“, kuris per visą kelionę iš Tilžės į Peterburgą gulėjo greta ant mano karietos sėdynės. Bet, kaip tokiais atvejais sakoma, „Gott hilft denen, die sich selber helfen“ – Dievas padeda tam, kas padeda pats sau.

Nežiūrint visų mano baimių, kelionė iš Tauroggeno į Peterburgą vyko stebėtinai sklandžiai ir daugiau nei aštuonių šimtų kilometrų atstumą mes įveikėme per nepilnas dvi dienas. Dar saulei nenusileidus aš įvažiavau į Nevos prospektą – pagrindinę Rusijos sostinės gatvę.“

Prūsijos generolo pamąstymai atrodo, švelniai tariant, keistokai, rodo aukštųjų to meto Prūsijos veikėjų požiūrį į lietuvius. Įdomi dar viena su fon Gerlachu susijusi detalė – per karaliaus Frydricho Vilhelmo IV laidotuves šaltą ir vėjuotą 1861 metų sausio antrąją jo ištikimasis generolas adjutantas Frydrichas Liudvikas Leopoldas fon Gerlachas ėjo paskui karstą plika galva ir peršalo, o po keleto dienų, sausio dešimtąją, mirė...

Ida Glat



Ida Glat į pasaulį atėjo 1893 metų lapkričio aštuonioliktąją Taurogene ir su motina Jeta (mergautine pavarde Levin) bei trimis metais jaunesne seserimi Eleonora gyveno čia keletą metų. Motina buvo gimusi 1852 metais. Deja, nepavyko rasti jokių žinių apie Idos tėvą. Žinomas tik jo vardas – Izaokas.

1900-aisiais, kai Idai sukako septyneri metai, moteriška Glat šeimos trijulė išvyko į Ameriką ir įsikūrė Baltimorės miesto pietvakarinėje dalyje, darbininkų rajone. Ida pradėjo lankyti mokyklą, o po kurio laiko įsidarbino vaikų sporto aikštelės prižiūrėtoja. 1913 metais ji įstojo į Gušero koledžą, kuriame net iki 1986 metų mokėsi išimtinai merginos. Tikėtina, jog mokymąsi finansavo viena turtinga Vokietijos žydų bendruomenė. Nuo pat pirmųjų mokslo dienų mergina atsiskleidė kaip ypatingai aktyvus, neramus žmogus. Jos bendrakursiai vėliau rašė: „Ji lankė kiekvieną socialinę akciją dviejų šimtų mylių spinduliu, be to, dalyvavo visose rinkimų agitacijos kampanijose savo mieste ir net Vašingtone.“ Koledže Idą bendrakursiai išrinko žydų studentų organizacijos Menoros draugijos prezidente, ji

Ilustracija – **Ida Glat ir Džonas Makartis**. *Šaltinis collectionstumblr.com*

pradėjo aktyviai bendradarbiauti literatūros žurnaluose, vaidinti teatre. Kartu tapo aktyvia socializmo idėjų propaguotoja Amerikoje, netgi reikalavo koledže įvesti socialistinės ekonomikos kursą...

Ida aktyviai reišėsi ir įvairių Baltimorės organizacijų – Merilendo rinkimų partijos, Teisingos vyriausybės lygos, Aukštųjų mokyklų socialistų draugijos – veikloje. 1915 metų vasarą ji kartu su pirmuoju, vadinamuoju „rinkimų furgonu“ nukeliavo 350 mylių (daugiau kaip penkis šimtus kilometrų), buvo viena iš vienuolikos baltimoriečių, dalyvavusių pirmajame metiniame susirinkime, kuris sprendė rinkimų teisės moterims suteikimo klausimą.

Jungtinėse Valstijose XIX amžiuje labai išplito moterų politinis judėjimas. Iki tol jų balsas nebuvo išgirstas netgi diskutuojant už vergijos panaikinimą. Į Kongreso posėdį, kuriame buvo priimama konvencija, draudžianti vergiją, neįleista nė viena moteris. Dar 1776 metais rengiant JAV Nepriklausomybės deklaraciją ir bandant pirmą kartą apibrėžti visus žmones kaip prigimtinei lygūs, joje iš esmės pripažintos tik vyrų teisės. Palaipsniui toks ignoravimas sukėlė didžiulį moterų pasipiktinimą. Deja, pergalė neatėjo greitai, kova buvo ilga ir tik po Pirmojo pasaulinio karo – 1920 metais – JAV moterys galutinai išsikovojo teisę balsuoti.

1917 metų sausio mėnesį Ida parašė laišką garsiai Amerikos sufražiščių, feminisčių judėjimo aktyvistei Alisai Paul. Pastaroji buvo viena pagrindinių kampanijos už JAV Konstitucijos 19 pataisą lyderių. Ši pataisa draudė diskriminaciją balsuojant lyties pagrindu. Laiške Ida pasižadėjo suorganizuoti Gušerio moksleives į piketus. Kai koledžo prezidentas Viljamas Vestlis Kutas viešai pasmerkė pikete dalyvaujančias merginas, Ida pareiškė dalyvausianti viena kaip privatus asmuo. 1917 metų vasario trečiąją ji ir dar apie trisdešimt jos bendramokslių nuvyko į Kolumbijos apygardą ir įvykdė pažadą. Po mėnesio sugrįžo piketuoti su kita grupe.

Baigusi koledžą, Ida Čikagos universitete ėmėsi studijuoti politinę ekonomiką. Ir jau pirmąjį mokslo mėnesį įsikūrė Hall-houso miestelyje, garsėjusiame savo demokratiškais pažiūromis bei aktyviomis socialinėmis reformomis. Užmezgė glaudžius ryšius su Čikagos Fabiano socialistų klubu ir tapo klubo vykdomojo komiteto nare.

1917 metais Ida įstojo į Nacionalinę moterų profsąjungų lygą (WNTUL). Po metų persikėlė į Viskonsiną ir įsidarbino Viskonsino darbo federacijoje veiklos organizatore bei iš karto surengė stambius streikus Resino bei Vokišo miestuose.

Grįžusi Čikagon, 1919 metais tapo WNTUL sekretore korespondente. Vienas ryškiausių jos pasiekimų buvo suorganizuotas Čikagos restoranų padavėjų streikas.

1921 metais Idą pakvietė dirbti ką tik įsikūrusios kairuoliškos krypties informacijos asociacijos „The Federated Press“ Europos padalinio direktoriaus pavaduotoja Berlyne, atsakinga už ekonomikos žinių tarnybos veiklą. Būtent čia prasidėjo jos žurnalistės reporterės veikla. Vieno straipsnio apie Amerikos profsąjungų, prancūzų socialistų ir pacifistų judėjimus įžangoje Ida buvo pavadinta „viena nuosekliausių federacinės spaudos korespondentų“. 1924 metais ji daug rašė JAV komunistų partijos laikraščiu „The Daily Worker“ ir aktyviai reiškėsi pačios komunistų partijos veikloje.

1922 metais Ida Glat ištekėjo už airių emigranto kataliko Džono Patriko („Dže-ko“) McCarty, kuris prieš atvykdamas į Valstijas užsiiminėjo darbo organizavimo klausimais, o vėliau, jau Amerikoje, dirbo JAV komunistų partijos laikraščio „The Daily Worker“ vadybininku Čikagoje. Kaip vėliau prisiminė vienas šeimos draugų, Džonas „dirbo staliumi, žveju ir profsąjungų veikėju“, pervežė šeimą iš Bostono, kur gimė vyresnysis sūnus Džonas, į Niujorką, po to į Klivlendą. Didžiosios depresijos metais, pablogėjęs sūnaus Džono sveikatai, nes dėl nesiliaujančio sinusito jam buvo būtinas grynas, švarus oras, šeima atsidūrė Los Andžele, kur tėvas pagaliau sulaukė pasiūlymo tapti Siuvimo pramonės susivienijimo tarnautoju. Ida ėmėsi socialinės rūpybos reikalų, o Džonas dar, be to, tapo ir vieno JAV profsąjungų lyderio Hario Bridžeso padėjėju Vakarų pakrantei.

Džono dukterėčia Merė Miler pasakojo, jog jos dėdė gimė ir užaugo Kerry grafystės Cromane mieste. Būdamas šešiolikos, pardavęs karvę, nusipirko traukinio bilietą į Londoną ir išvyko iš namų. Vėliau grįžo su žydaite iš Lietuvos Ida Glat, su kuria netrukus susituokė. Džonas Patrikas mokėjo keletą užsienio kalbų ir daug rašė kairuoliškos pakraipos laikraščiams. Vengdamas būti deportuotas už savo politinę veiklą prisistatinėjo prigimtinu kaliforniečiu, kurio gimimo liudijimas esą pasimetęs San Franciske. Susipažino jiedu labai buitishkomis aplinkybėmis – Ida pasamdė žinomą stalių Džoną Makartį pagaminti knygoms lentynas. Taip atsirado ne vien lentynos, bet ir nauja šeima. Dar iki susitikdama pora turėjo nemenkos streikų organizavimo patirties. Ida, kaip mename, agitavo Gušero koledžo studentus protestuoti už lygias moterų teises, o Džonas ragino Bostono dokerius sustabdyti Anglijos laivo krovos darbus, solidarizuojantis su Airijos respublikonų politiko Tertence MacSwiney bado streiku.

Idos sesuo Eleonora ištekėjo už emigranto Ukrainos žydo Samuelio Kitto. Jų šeimoje gimė trys vaikai.

Tuo tarpu Ida ir Džonas susilaukė dviejų sūnų – Džono bei Patriko. Jeigu apie antrąjį, Patriką, informacijos praktiškai nėra, tai Džono Makarčio, tapusio garsiu matematiku ir informatiku, „dirbtinio intelekto“ tėvu, vardas nuskambėjo per pasaulį ir visam laikui įsitvirtino informacinių technologijų mokslo istorijoje.

Ida Glat ir Džonas Makartis ketvirtajame dešimtmetyje buvo aktyvūs JAV komunistų partijos nariai. Sūnūs augo, tiesiogine prasme, politiškai prisodrinto oro sąlygomis, nors tokia aplinka neabejotinai skatino ir jų kritišką mąstyseną bei ankstyvą politinę brandą.

Šeima persikėlė į Pietų Kaliforniją, kur Ida talkino vyrui jo Komunistų partijos bei Pramonininkų kongreso veikloje, užsiėmė vaikų auginimu ir dirbo socialine darbuotoja, ypatingai daug dėmesio skirdama žydų ir Lotynų Amerikos emigrantų bendruomenių problemoms. Plati erudicija ir puikus išsimokslinimas leido nuveikti įspūdingų darbų Moterų profsąjungų lygoje. Organizacija ilgai buvo tapatinama su pažangiomis turtingomis moterimis, kurios ją finansiškai rėmė ir kėlė pagrindinius reikalavimus valdžiai: „Aštuonių valandų darbo diena, garantuotas atlyginimas ir teisė rūpintis namų reikalais.“

William M. Tuttle, Jr. knygoje „Race Riot. Chicago in the Red Summer of 1919“ („Rasiniai neramumai. Čikaga raudonąją 1919 metų vasarą“) pateikė keletą ištraukų iš Idos Glat straipsnių:

„Manau, iš oficialių šaltinių jūs jau girdėjote, kad skerdyklų darbuotojai netrukus bus visiškai sujungti į profsąjungą“, – kalba Moterų profsąjungos lygos darbuotoja Ida Glat. – „Baltųjų ir spalvotųjų anglakalbių moterų vardu galiu pasakyti, kad moterys tiesiog masiškai jungiasi į organizaciją. Profesinių sąjungų sekretoriai nieko daugiau nedaro, tik nuo ryto iki vidurnakčio priiminėja paraiškas.“

Ne visi Idos kolegos buvo tokie optimistiški. Juodaodė aktyvistė Iren Goins pareiškė plačiai nuskambėjusias savo abejones: „Mano žmonės tiek mažai žino apie organizuotą darbą, kad netgi jaučia didelę baimę dėl to ir todėl organizacijos kūrimo darbas vyksta labai lėtai“.

Deja, gerus šios moters norus ir darbus nuo 1950-ųjų negailėstingai ribojo „tylioji žudikė“ aneurizma. Iki pat savo mirties Ida buvo prikastyta prie lovos, negalėjo vaikščioti ir apskritai judėti. 1957-ųjų spalio dvidešimt trečiąją, sulaukusi šešiasdešimt ketverių, garsioji išėivė iš Tauragės atsisveikino su šiuo pasauliu.

Nikolajus Gogolis



Su Tauroggenų, tegu epizodiškai, susijęs ir Ukrainoje gimęs ir Rusijoje visą savo talentą atskleidęs rašytojas, dramaturgas, kritikas, publicistas, vienas rusų literatūros klasikų Nikolajus Gogolis. „Mirusių sielų“, „Revizoriaus“, „Vakarų viensėdyje prie Dikankos“, „Nosies“, „Apsiausto“, „Taraso Bulbos“ „Pamišėlio užrašų“ ir kitų plačiai žinomų kūrinių autoriaus įtaką pripažino Michailas Bulgakovas, Fiodoras Dostojevskis, Riunoskė Akutagava, Mary Flannery O’Connor, Francas Kafka ir daugelis kitų. 1836 metų birželio mėnesį jis išvyko į užsienį, kur gyveno su pertraukomis apie dešimt metų.

1837 metais lankėsi Romoje, kurią nepaprastai pamilo ir laikė savotiška savo antrąja tėvyne. Europos politinis ir visuomeninis gyvenimas Gogolio nedomino, jį viliojo gamta, meno kūriniai, o Roma tuo kaip tik ypatingai garsėjo.

Po poros metų rašytojas grįžo į Rusiją, bet netrukus vėl atsidūrė toje pačioje Romoje, draugams pažadėdamas sugrįžti po metų su galutiniu „Mirusių sielų“ pirmuoju tomu. Ir tikrai, 1941 metais knyga buvo užbaigta. Rugsėjo mėnesį N. Gogolis atsirado Rusijoje.

Iliustracija – Nikolajus Gogolis. *Šaltinis culture.ru*

Tačiau, kaip ir anksčiau, statant „Revizorių“, rašytojui teko išgyventi nemažai nervingų valandų. Pirmiausia, knyga pateko Maskvos cenzoriams, kurie rengėsi knygą apskritai uždrausti. Vėliau, jau Peterburge, įtakingiems draugams padedant, vietos cenzūra vis dėlto leido „Mirusias sielas“ su kai kuriais pataisymais skelbti.

Spaudoje romanas buvo įvertintas kaip socialinė kritika. Tam prieštaraudamas N. Gogolis parašė antrą tomą, kuriame pavaizdavo dvarininkų dvasinį atgimimą (1845 metais rankraštį sunaikino). Vėliau pradėjo rašyti iš naujo, pastrėjus dvasinei krizei prieš mirtį ir šį rankraštį sudegino (likę fragmentai išspausdinti 1857 metais).

1842 metų birželį N. Gogolis vėl išvyko, dabar jau paskutinį kartą, į užsienį, gyveno Romoje, Frankfurte, Diuseldorfe, Nicoje, Paryžiuje, Ostendėje. Ir štai būtent ši data turėtų sudominti visus Tauragės krašto literatūros mėgėjus.

2012 metais Rusijos mokslų akademijos A. Gorkio pasaulinės literatūros institutas išleido trijų tomų leidinį „Gogolis prisiminimuose, dienoraščiuose, amžininkų susirašinėjime“. Antrajame tome pateikiama kukli informacija apie didžiojo rašytojo, aštuntos klasės tarnautojo, apsilankymą Tauroggenėje.

Gaila, mūsų dienų nepasiekė ankstesniųjų metų B. Gogolio užsienio pasai, o tuose 1842–1847 ir 1847–1848 metų pasuose, kurie išliko, irgi nemažai neuzpildytų tarpų. Garsių XIX amžiaus rusų istorikų, rašytojų V. Pogodino ir S. Aksakovo liudijimu, B. Gogolis dažnai vengdavo tikrintojams pateikti savo pasą ir neretai, rasdamas įvairių priežasčių, išvykdavo dokumento neįregistravęs. S. Aksakovas: „Aš ir kiti matėme, N. Gogoliui grįžus iš užsienio, pasą esant beveik visai tuščią, o juk visi žinome, kaip būna tie užsienio pasai išmarginti.“ M. Pogodinas: „G. įtikinėjo mane, kad niekur nevizavo savo paso ir nepaleisdavo jo iš rankų, visokiais būdais išsisukinėdamas nuo policininkų klausimų. Jis netgi tikino mane, kad kai važiuoja vienas, tai niekada visoje Europoje niekam nerodo. Šlovė jo išradingumui, bet aš juo netikiu!“

Tikrai gaila, kad neturime galimybės patikrinti visų rašytojo kelionių adresų ir datų. Jeigu taip būtų, gal šiandien galėtume kalbėti apie dažnesnius literatūros klasiko buvimus mieste prie Jūros, nes į šalis, į kurias jis keliavo, išvykti galima buvo per Tauroggenę.

Dabar gi pasitenkinsime vienintele data. Šį kartą pakankamai tvarkingas

pasas N. Gogoliui išduotas Maskvoje 1842 metų gegužės dvidešimt septintąją ir užsienyje žymėtas per šimtą kartų. Matyti, kad įvilktas į kietą odinį viršelį aštuntadalio lapo dydžio dokumentas visą laiką buvo su jo savininku. Viršelyje – aukso raidėmis įspausta „Passeport de M-r de Gogol“.

Ir pagaliau pirmasis įrašas – 1842 metų birželio 9 diena. Tauroggeno muitinė.

Kaip žinia, pasienyje tais laikais žmonės ilgai neužtrukdavo, juo labiau, kad tų keliaujančiųjų būdavo tikrai nedaug. Tačiau štai antroje eilutėje prie įrašyto Berlyno – tik birželio dvidešimtoji. Kur N. Gogolis buvo vienuolika dienų, dabar jau tikrai nesužinosime. Tai pagaliau ne taip ir svarbu. Kur kas svarbiau, kad genialiojo „Revizoriaus“ ir kitų nuostabių kūrinių autorius važiavo Tauragės žeme ir paliko čia tegu labai kuklų, bet vis dėlto pėdsaką.

Aleksandras Vilhelmas fon der Golcas



Baronas, prūsų armijos generolas majoras Aleksandras Vilhelmas fon der Golcas (Alexander Wilhelm von der Goltz) gimė 1774 metų spalio dvidešimt pirmą dieną Frydlande (dab. Pravdinskas, Kaliningrado sritis) karaliaus Frydricho II Didžiojo patarėjo Karlo Ferdinando fon der Golco ir Katerinos Adelgunde fon Braksein (Prūsijos karališkosios vyriausybės nario, karo ministro Fabiano Abrahamo fon Brakseino sesers) šeimoje. Būdamas penkiolikos metų pradėjo karo tarnybą junkeriu 6-ajame „Fon Popo“ dragūnų pulke. Po ketverių metų tapo praporščiku, o 1806 metų vasarį gavo štabskapitono laipsnį.

Aktyviai Aleksandras dalyvavo 1806–1807 metų kampanijose prieš prancūzus – Ylavos (šiand. Bagrationovskas) mūšyje tarp Napoleono vadovaujamos Prancūzijos ir Rusijos imperijos kariuomenių bei nedidelių Prūsijos kariuomenės dalinių, Heilsbergo, Liebštato, Kenigsbergo kautynėse.

Už drąsą mūšyje ties Heilsbergu Aleksandras apdovanotas net dviem ordinais – „Pour le Mérite“ (Už nuopelnus) bei Rusijos Šventojo Vladimiro IV laipsnio ordinu.

Iliustracija – Aleksandras Golcas. *Šaltinis thenapoleonicwars.net*

Po 1807 metų Tilžės taikos A. Golcui suteikiamas rotmistro (kapitono) laipsnis ir narsusis kariškis perkeliamas į Rytų Prūsijos kirasyrų (sunkiosios kavalerijos) pulką.

Nuo 1809 metų sausio A. Golcas priklausė Tugedbundo („Dorybės lygos“) Kenigsbergo skyriui, kur rūpinosi liaudies švietimu. 1811 metų pradžioje jis buvo paskirtas generalinio štabo viršininko G. Šarnchorsto vadovaujamos komisijos, rengusios armijos reorganizavimo planą, nariu. 1811 metų kovo mėnesį tapo 1-ojo Silezijos husarų pulko, žinomo „Rudųjų husarų“ vardu, majoru, o lygiai po metų iš Prūsijos kariuomenės atsistatydino ir perėjo tarnauti Rusijos armijoje husarų pulko vadu, gavęs papulkininkio laipsnį.

Prasidėjus Prancūzijos-Rusijos karui ir prancūzų armijai įžengus į Rusiją A. Golcas pateko į Rygoje stovėjusį generolo leitenanto Ivano Eseno korpusą ir prie dabartinės pietų Latvijos Iecavos miestelio susikovė su prūsų generolo J. Graverto pagalbinio korpusu. Iki XX amžiaus miestelis buvo žinomas vokišku vardu Gross Eckau. Kovėsi jis ir prie Kekavos miestelio vidurio Latvijoje (Kekau) bei kitose vietose.

Ir štai tada įvyko tai, kas labiausiai turėtų dominti tauragiškius. Asmeniniu imperatoriaus Aleksandro I pavedimu A. Golcas, greta kitų, vedė derybas su Prūsijos pagalbinio korpuso vado generolo leitenanto J. fon Jorko komanda. Kaip žinia, derybos baigėsi Tauragės konvencijos pasirašymu. Keista, kad A. Golco pavardės nepavyksta rasti netgi šiaip jau labai išsamiuose Karlo fon Klauzevico, su I. Dibičiumi vadovavusio derybų delegacijai, prisiminimuose.

1813 metų pabaigoje A. Golcui suteiktas pulkininko laipsnis, jis įstojo į rusų-vokiečių legioną ir tapo 1-ojo husarų pulko, vėliau 2-ojo pulko vadu.

Po 1814 metų gegužės trisdešimtąją pasirašytos Paryžiaus taikos (sutartis tarp Rusijos, Didžiosios Britanijos, Austrijos, Prūsijos iš vienos pusės ir Liudviko XVIII – iš kitos) A. Golcas grįžo tarnauti į Prūsiją ir pradėjo vadovauti 7-ajam dragūnų pulkui. Po pusmečio jis jau buvo prūsų okupacinio korpuso Prancūzijoje brigados vadas, o po poros metų – Koblence įsikūrusios 16-osios kavalerijos brigados vadas.

1818 metų rugsėjo devynioliktąją keturiasdešimt ketverių metų vyrui suteikiamas generolo majoro laipsnis. Tačiau lygiai po metų atsitiko tai, kas esmingai pakeitė, o galų gale sutrumpino narsiojo kariškio gyvenimą.

Istorija neišsaugojo šio įvykio detalių, priešasčių, liko tik nuogas faktas. Greičiausiai dėl kokių nors asmeninių motyvų 1819 metų rugsėjo mėnesį A. Golcas dvikovoje šaudėsi su savo viršininku 16-osios pėstininkų divizijos vadu generolu majoru Antonu Frydrichu Karlu fon Ryseliu II. Sekundantais buvo generolas majoras Ernstas Liudvikas fon Asteris ir Johanas Liudvikas Kristofas fon Kreilscheimas. Ir čia fon Golcui nepasisekė, pistoleto kulka sutrupino blaudikaulį. Prasidėjo gangrena, tačiau generolas kategoriškai neleido amputuoti kojos ir po keturių mėnesių, 1820 metų sausio dvidešimtąją, sulaukęs vos keturiasdešimt šešerių, nuo kraujo užkrėtimo mirė. Jo koviniai nuopelnai buvo įvertinti aukštais apdovanojimais.

Nemažiau įspūdingai atrodo ir šeimyninis A. Golco gyvenimas.

Pirmą kartą dar tik būsimasis generolas susituokė Kenigsberge 1789 metų rudenį. Jo išrinktą tapo Piliavos (vok. Pillau, rus. Baltijsk, Kaliningrado sritis) pirklio Emanuelio Tomo Hejo ir Prūsijos generolo majoro Ernsto Filipo fon Vagenfeldo sesers Marijos Dorotos duktė Johana Karolina Hej. Šeima susilaukė penkių vaikų – trijų dukrų ir dviejų sūnų. Abu vaikinai vėliau taip pat pasirinko kariškio gyvenimą.

Deja, Aleksandro žmona, sulaukusi vos trisdešimt ketverių, 1813 metų vasarį mirė.

Ketverius metus našlavęs generolas A. Golcas vedė dvidešimt penkeriais metais jaunesnę savo brolio, 12-ojo pėstininkų pulko vado, generolo leitenanto, dukrą Blanką Katariną Franciską Eleonorą fon der Golc. Ji padovanojo Aleksandruui sūnų Ferdinandą Aleksandrą, taip pat tapusį karininku bei šachmatų didmeistriu.

Tedas Grantas



Į pasaulio trockistinio judėjimo istoriją šis žmogus įėjo Tedo Grantso pavarde, nors gimimo dokumentuose vadinosi visai kitaip. Gimė už tūkstančių kilometrų nuo Tauragės, nors su šiuo miestu, galima sakyti, labai artimai susijęs. Jis turėjo didelės įtakos Didžiosios Britanijos politikai. Kai 2006 metais, sulaukęs devyniasdešimt trejų, mirė, didžiausi šios šalies laikraščiai paskelbė plačius nekrologus...

Pagal archyvinius dokumentus, Tedo Grantso tėvas Maksas Blankas gimė Tauragėje, Izraelio Blanko ir Rozalijos Šereševski šeimoje. Tiksli gimimo data neaiški, bet tai galėjo būti maždaug 1869 metai.

Sunku pasakyti, kiek vaikų augo Blankų šeimoje, tačiau galima spėti, jog Maksas buvo vyriausias. Deja, po daugelio metų Holokauste žuvo viena jo sesuo su vyru ir penkiais vaikais. Žuvo ir daugiau giminaičių, bet tai buvo po daugelio metų. O kol kas niekas nieko nenujautė. Būtent socializmo idėjoms šio rašinio pagrindinis herojus paskyrė savo gyvenimą. Bet tai, vėlgi, nebuvo Maksas Blankas.

XIX amžiaus pabaigoje, apie 1900–1901 metus, tauragiškis kartu su daugybe

Iliustracija – **Tedas Grantas 1949 m.** *Šaltinis ru.wikipedia.org*

savo tautiečių visiems laikams paliko Lietuvą ir atsirado Paryžiuje. Ten, būdamas trisdešimt dvejų, sutiko žavią šešiolikametę prancūzę Adelę Margolis, kurios šeima gyveno pačiame Paryžiaus centre ir prekiaavo kailiais. 1901 metais pora susituokė, o 1902 metų pradžioje su Adelės mama ir ką tik gimusia dukra Rouz (Rose) iš Prancūzijos persikėlė gyventi į Pietų Afriką.

Džermistono mieste, netoli Johanesburgo, 1903 metais gimė Izraelis (Isi), 1912 metais jo sesuo Rachelė (Rėja), o 1913 metų liepos devintąją – Izaokas. Tiesa, buvo dar viena, jauniausioji, sesuo Zena. Gimė visi jie gana pasiturinčioje šeimoje, nes tėvo deimantais prekiauvusi įmonė klestėjo. Pats Maksas Blankas buvo tolimas nuo politikos, prisilaikė, kaip daugelis verslininkų, liberalių idėjų. Tačiau kartu prakutęs Maksas turėjo didžiulę silpnąbę azartiniam žaidimams, ypač arklių lenktynėms. Totalizatorius „valgė“ praktiškai visas šeimos santaupas, kol pagaliau solidus fabrikas bankrutavo, o Maksas liko skolingas daugeliui kreditorių.

Galų gale, ko ir reikėjo laukti, šeima išsiskyrė. Izaokas pusę metų gyveno su tėvu, kol vis dėlto sugrįžo pas motiną.

Adelė ištekėjo antrą kartą ir pagimdė dukrą Anitą. Kad galėtų išgyventi, ji Johanesburge įkūrė nedidelę maisto prekių parduotuvę, kurioje darbavosi ir vaikai. Izaokas puikiai mokėsi ir jau paauglystėje pradėjo aktyviai domėtis Rusijos įvykiais. Keturiolikos metų jis jau perskaitė K. Markso „Kapitalą“. Bet pirmasis ryšys su revoliucionieriais buvo atsitiktinis. Izaoko motina po skrybų vyro paliktame name nuomojo kambarius. Vienas nuomininkų buvo kovos su trockizmu įkarštyje už kairiosios Trockio opozicijos palaikymą iš PAR komunistų partijos pašalintas jos įkūrėjas Ralfas Li. Jis daug su Izaoku diskutavo, duodavo skaityti Amerikos komunistų lygos leistą laikraštį „The Militant“ (Kovotojas).

R. Li su penkiolikamečiu Izaoku ir jo seserimi Zena sukūrė naują grupę, pasivadinusią Pietų Afrikos bolševikų–leninine lyga, nedidelę trockistinę grupę, su kitomis trockistinėmis organizacijomis sudariusią Pietų Afrikos darbininkų partiją. Tačiau, nesulaukęs savo šalyje didesnio palaikymo, Izaokas Blankas nutarė kartu su kitu žydu revoliucionieriumi Maksu Bašu 1934 metų gruodį išvykti į Angliją.

Vienintelė galimybė ten persikelti buvo Vokietijos laivas. Siekdami išvengti nacių įtarimų, jiedu „pasiskolino“ dviejų ekipažo narių vardus ir dokumentus anglų kalba – tapo Tedu Grantu bei Sidu Frostu. Šiuos vardus pasiliko ir atvykę į Angliją – greičiausiai dėl asmeninių priežasčių, norėdami apginti likusias Pietų Afrikoje

šeimas nuo galimų persekiojimų, nes ketvirtajame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje fašizmas jau buvo apėmęs didžiąją Europos dalį. Tikrąjį Grantą vardą žinojo tik Tedo šeima ir keletas artimiausių bičiulių.

Atsidūręs Didžiojoje Britanijoje, Tedas po dešimtmečio tapo ryškiausiu trockistinio judėjimo teoretiku.

Prisijungė prie Nepriklausomos leiboristų partijos viduje veikusios Marksistų grupės, aktyviai reiškėsi kaip antifašistas, 1936 metais dalyvavo garsiosiose Cable Street kautynėse tarp Anglijos fašistų sąjungos juodamarkiškųjų ir juos saugojusių policininkų bei antifašistų demonstrantų. Nors pats Trockis siūlė marksistams aktyviau reikštis Leiboristų partijos viduje, grupės vadovybė su jo pozicija nesutiko.

Keletas organizacijos narių, įskaitant Ralfą Li ir Tedą Grantą, iš marksistinės grupės pasitraukė ir sukūrė Bolševikų–lenininę grupę (BLG), netrukus pavadavusią „Militant“ grupės pavadinimu. Grupė veikė kartu su Leiboristų jaunimo lyga, tačiau 1937 metais, nesutarus dėl vadovavimo, suskilo.

BLG tą patį metų rudenį sukūrė Tarptautinę darbo lygą. Ralfui sugrįžus į PAR, Tedas ir Jockas Hastonas tapo faktiniais grupės lyderiais. 1941 metais Grantas pradėjo redaguoti lygos laikraštį „Youth for Socialism“ („Jaunimas už socializmą“), kuris iš karto pervadintas „Socialist Appeal“ („Socializmo lozungas“).

1944 metais keletas Anglijos trockistinių grupių susijungė ir sukūrė Revoliucinę komunistinę partiją (RKP). Po trejų metų, nesutapusi požiūriams dėl narystės Leiboristų partijoje, suskilo. Tarptautinė vadovybė parėmė mažumą su Jerry Hilli, o dauguma liko su Grantu ir Hastonu. 1949–1950 RKP likviduota, o Hilli šalininkai 1950 metais sukūrė organizaciją „The Club“, tapusią oficialia Ketvirtojo internacionalo sekcija. Buvusieji RKP lyderiai Tedas Grantas, Jockas Hastonas, Jimmis Dinas ir kiti iš organizacijos pašalinti.

1951 metų gegužės mėnesį Grantą šalininkai surengė konferenciją Londone, kurioje silpnos ir negausios grupelės nutarė jungtis į Leiboristų partiją. Jie pasivadino Tarptautine socialistine grupe (TSG) ir įsteigė kas trečią mėnesį pasirodžiusį žurnalą „The International Socialist“. Po 1953 metų skilimo TSG prisijungė prie Ketvirtojo internacionalo. O Tedas pradėjo redaguoti naują žurnalą „Workers International Review“ („Tarptautinio darbininkų judėjimo apžvalga“). 1957 metais TSG pervadinta nepriklausoma Revoliucine socialistine lyga (RSL), kuri po metų tapo oficialia Ketvirtojo internacionalo sekcija.

1958–1963 metais lyga leido laikraštį „Socialist Fight“ („Socialistinė kova“), bet dėl lėšų stokos jis pasirodydavo nereguliariai. 1964 metais įkurtas laikraštis „Militant“. Tais pat metais išsiskyrė RSL vadovybės ir Ketvirtąjo internacionalo Jungtinio sekretoriato požiūriai. 1974 metais „Militant“ šalininkai Didžiojoje Britanijoje, Švedijoje, Airijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Indijoje ir Šri Lankoje įkūrė „Darbininkų internacionalo komitetą“ (DIK).

Tikrasis organizacijos augimas prasidėjo Margaret Thatcher vadovavimo laikotarpiu. „Militant“ tapo juntama Anglijos politinio gyvenimo dalimi. 1983–1984 metais grupė gavo tris vietas Anglijos parlamente, jos atstovai vadovavo Liverpulio miesto municipalitetui.

Tačiau kartu tuo laikotarpiu ėmė keistis Leiboristų partijos vadovybės požiūris. Iš partijos pašalinti „Militant“ redakcinės tarybos nariai: politinis redaktorius Tedas Grantas, redaktorius Piteris Tafas ir kiti.

Dešimtajame praėjusiojo amžiaus dešimtmetyje „Militant“ dauguma pradėjo reikalauti išeiti iš Leiboristų partijos ir kurti nedideles masines organizacijas. Tedas Grantas su tokiu požiūriu kategoriškai nesutiko, todėl su keletu kitų kolegų buvo iš organizacijos pašalinti.

Iš „Darbininkų internacionalo komiteto“ išstoję T. Grantas šalininkai įvairiose pasaulio valstybėse 1992 metais sukūrė „Marksistinio internacionalo komitetą“. Tais pačiais metais T. Grantas ir A. Vudsas įsteigė žurnalą „Socialist Appeal“ („Socialistinis patrauklumas“).

2005 metais Paryžiuje mirus vyresniajai seseriai Rėjai T. Grantas rūpinosi jos šeima. Būdamas šešiasdešimt penkerių, atliko šuolį parašytu, septyniasdešimt šešerių skrido Antrojo pasaulinio karo metų britų naikintuvu „Spitfire“.

Mirė Tedas Grantas, sulaukęs devyniasdešimt trejų, 2006 metų liepos dvidešimtąją Londone. Be visų politinių, partinių šio žmogaus nuopelnų, ir šiandien pasaulyje didelio dėmesio sulaukia jo knygos „Rusija nuo revoliucijos iki kontrrevoliucijos“, „Nenutrūkstantis siūlas“, „Didžiosios Britanijos trockizmo istorija“ ir kitos. Jose išdėstytos šios neeilinės asmenybės pažiūros ir principai. Pirmiausia, T. Grantas po Antrojo pasaulinio karo susikūrusias valstybes vertino kaip „deformuotas darbininkų valstybes“. Jis neskyrė Raudonosios Armijos išvadotų Rytų Europos valstybių nuo Sovietų Sąjungos, vystė proletarinio bonapartizmo teoriją.

T. Grantas laikėsi klasikinės Trockio schemos, laikiusios, jog biurokratija gina

darbo klasės interesus tol, kol „gina nacionalizuotas gamybos, planavimo ir užsienio prekybos monopolijos priemonės.“

Štai ką 2006 metų liepos dvidešimt septintąją rašė Didžiosios Britanijos dienraštis „The Telegraph“:

„Liepos dvidešimtąją miręs devyniasdešimt trejų Tedas Grantas buvo trockistinės grupės „Militant Tendency“, devintajame dešimtmetyje praktiškai sunaikinusios leiboristų partiją, įkūrėjas, neginčijamas autoritetas ir pagrindinis teoretikas. Netgi po to, kai su savo „redakcine kolegija“ jis 1983 metais pašalintas iš partijos, „Militant“ gyvavo iki 1985 metų, kai prasidėjo kompanija „partija prieš partiją jos viduje“. Tai leido leiboristams 1990 metais atsigausti.

O štai kita, garsaus Italijos marksisto ir politinio veikėjo Mauro Vanetti, nuomonė:

„Teda Grantą įvertins istorija. Jis dažnai ėjo prieš srovę – prieš reacionierius ir prieš stalinizmą, prieš reformatorius ir prieš sektantus, prieš neįtikėtinus sunkumus, su kuriais šaly susiduria paskutiniaisiais dešimtmečiais. Aš tikiu, kad ir prisiminimai apie jį ateityje plauks prieš srovę – taip pat ryžtingai ir sėkmingai – ir tai priklausys nuo mūsų ir nuo nuolatinio jo idėjų perteikimo.

Jo revoliucinės idėjos buvo suprantamos tik nedidelei mažumai. Ir vis dėlto jis mėgo bendrauti su plačiosiomis masėmis. „Socialistinis patrauklumas“, „Kovotojas“ – neatsitiktinai tokiais terminais jį apibūdino Didžiosios Britanijos ir kitų šalių laikraščiai.

Londone yra Švento Pauliaus katedra. Nemanau, kad Tedas ten dažnai lankėsi, bet skaičiau, jog joje esama katedrą projektavusio architekto Kristoferio Reno kapo. Ant antkapio – užrašas: „Se stai cercando il suo monumento, esaminati“ („Jeigu ieškote jo paminklo, pažvelkite į save“). Tai geriausia, ką galima pasakyti apie Teda Grantą.“ Gaila, nepavyko rasti daugiau jokių žinių apie Tedo tėvą Maksą Blanką, išėivį iš miesto prie Jūros.

Vasilijus Grigorovičius



Vyresnio amžiaus skaitytojui labiau pažįstamas rašytojas, novelės „Gutaperčinis berniukas“ autorius Dmitrijus Grigorovičius. Gi mūsų herojus – meno istorikas, dailės kritikas, rašytojas, literatūros kritikas, Rusijos mokslų akademijos garbės narys, Meno akademijos profesorius, „Grakščiujų menų žurnalo“ leidėjas, gimęs 1786/1787 metais, o miręs 1865-aisiais. 1841 metų lapkričio trisdešimtąją jis lankėsi Tauroggene ir parašė čia laišką žmonai Sofijai Grigorovič (Martos):

„Mieloji, neįkainojamoji Sonečka! Šį pirmąjį po išsiskyrimo su tavimi laišką rašau Tauroggene, prie Prūsijos sienos. Gerasis Piotras Ivanovičius laukė mūsų ir susitikom su juo stotyje. Iš Peterburgo, ačiū Dievui, atvažiavom labai gerai. Mano draugas Fiodoras Antonovičius pradėjo mokyti mane italų kalbos ir tikiuosi sugrįžti tikru italų. Per pertraukėles prisimename tai aš savus, tai jis savus – taip laikas bėga nepajuntamai...“

Iliustracija – **Vasilijus Grigorovičius**. Šaltinis ru.wikipedia.org

Zvi Hiršas Grodzinskis



Dėl šio žmogaus gimimo vietos galima būtų abejoti – kai kuriuose šaltiniuose nurodomas Minskas, dar kitur – Vilniaus priemiesčiai. Tačiau vis dėlto absoliuti dauguma tyrinėtojų sutaria, jog Zvi Hiršas Grodzinskis gimė 1858 metais Tavrige (Tauroggene), garsios rabinų šeimos palikuonio Haravo Meiro šeimoje.

Būsimosios pasaulinės garsenybės bei jo jaunesniojo pusbrolio Chaimo Ozero Grodzinsky kelias į šlovę prasidėjo šiandieninės Baltarusijos Vijos mieste. Čia pirmasis mokytojas buvo rabinas Geršonas Mendelis Zivas. Vėliau sekė mokslai Kaune, Vilniuje, ir vėlgi Baltarusijoje, 1803 metais Vilniaus Gaono mokinio rabino Chajimo iš Voložino įsteigtoje ješivoje (dvasinėje seminarijoje). Galima prisiminti, kad ją uždarius tokios seminarijos pradėjo steigtis įvairiose Lietuvos vietose. Taigi, jau Voložine Hiršas buvo laikomas vienu geriausių garsiojo rabino Naftali Zvi Yehuda Berlin pasekėju ir jo mokslinių tiesų aiškintoju. Kai 1891 metais Rusijos vyriausybė pareikalavo, kad ješiva greta religinių į mokymo programą įtrauktų ir pasaulietines disciplinas, Zvi Hiršas persikėlė į JAV ir

Iliustracija – **Zvi Hirš Grodzinskis**. Šaltinis *hamodia.com*

apsigyveno Nebraskos valstijos Omahos mieste, kur buvo paskirtas vyriausiuoju ortodoksų žydų rabinu, kartu perimdamas dviejų Omahos ortodoksų žydų sinagogų rabinatą. Iki šiandien vis dar spėliojama, kodėl toks talentingas žmogus pasirinko savo gyvenimo vieta ne stambią žydų susitelkimo vietą Niujorką, bet įsikūrė už bemaž dviejų tūkstančių kilometrų nuo jo. Greičiausiai tam turėjo įtakos didelis H. Grodzinskio noras labiau užsiimti moksline veikla, juo labiau, kad greitai rabinas ėmė reikštis kaip ryškus žydų teisės mokslininkas. Tačiau vis dėlto palaipsniui pagrindine jis pasirinko pastoracinę veiklą, neatsisakydamas mokslo studijų. Ne be reikalo kai kurie istorikai Zvi Hiršą įvardijo kaip literatūros kompozitorių Halachos (visi judaizmo religiniai įstatymai, jungiantys 613 įsakymų ir daugumą Talmudo įstatymų) tema.

1902 metais Zvi Hiršas Grodzinskis dalyvavo Niujorke vykusioje JAV ortodoksų žydų rabinų konferencijoje ir buvo vienas iš penkiasdešimt aštuonių asmenų, pasirašiusių konvento priimtą šios religinės srovės konstituciją „Agudath Harabbanim“. Per trumpą laiką jo vardas ir veikla plačiai nuskambėjo už valstijos ribų, jis pasireiškė kaip aktyvus reformų šalininkų opozicionierius. Didelio atgarsio sulaukė straipsniai JAV žydų spaudoje. Penkiasdešimties savo rabinatavimo metų sukakties proga Hiršas parengė didelę studiją ir išsiuntinėjo ją kiekvienai Omahos žydų šeimai. Išlikusieji rankraščiai, tarp jų daugybė nespausdintų, šiandien saugomi Erets Izraelio „Ozar Haposkim“ institute. Beje, JAV išeivis iš Tauroggeno žinotas ir kaip Henris Grodzinskis.

Garsus JAV advokatas Eytan Kobre, dirbantis Niujorko Manhatano rajone, 2015 metų rugpjūčio mėnesį paskelbė išsamų straipsnį, pavadintą „Užmirštasis Omahos išminčius“. Jame, be kita ko, rašoma:

„Ne vienam šiandienos žydų istorijos tyrinėtojai gali kelti nuostabą negirdėtas vardas Zvi Hirsch Grodzinsky, bet Toros aiškintojai ir garsiausi ortodoksų žydų rabinai dar XX amžiaus pradžioje su didele pagarba kalbėjo apie šį Nebraskos fenomeną.

Daugeliui terminas „Omahos išminčius ortodoksas“ asocijuojasi su vienu turtingiausių pasaulio žmonių, gimusių Omahoje, Warrenu Buffeu, kuris pademonstravo puikius rinkos prognozavimo įgūdžius ir sukūrė didžiulę finansinę imperiją, vertinamą šiandien dešimtimis milijardų dolerių. Tačiau dar prieš septyniasdešimt metų čia gyveno žmogus, kuris buvo tikrasis senovės žydų is-

torijos pranašas ir savo vardu ilgai puošė didžiausią Nebraskos valstijos miestą.

Tai rabinas Zvi Hirsch Grodzinsky, ir jei kada nors būtų buvusi parašyta knyga pavadinimu „Didysis, bet nežinomas Gedolimas“ (ypatingai stiprus, tvirtas žmogus), rabino vardas, be abejo, būtų iškeltas į pačią pradžią. Gerbiamasis Omahos vyriausiasis rabinas lėtai, bet prasmingai ėjo į turtingą Toros palikimą, pamirštą beveik ištisą šimtmetį.

Todėl Zvi Hirsch Grodzinsky ilgametė rabino patirtis, intelektas ir solidus tonas, stipri jo raštų personažų kalba padeda mums įvertinti, kokie žmonės praeityje gyveno, suteikia sparnus kovai prieš bejėgiškumą ir primena, kad esame ir turime būti čia. Ir daryti viską, kad didelius darbus nuveiktume būtent čia.“

H. Grodzinskis buvo labai produktyvus rašytojas. Šimtai jo komentarų rankraščių vis dar nepaskelbti. 1898 metais dienos šviesą išvydęs pirmasis darbas „Mikvei Yisrael“ sulaukė daugelio ryškiausių asmenybių, tarp jų vieno garsiausių XIX amžiaus Talmudo žinovų Yitzchak Elchanan Spector įvertinimų. Išeivio iš Tauroggeno kūrybą pripažino ir dažnai ja rėmėsi ryškus visuomenės veikėjas, vienas nedaugelio Holokaustą išgyvenusių Lietuvos rabinų Ephraim Oshry.

Tarnavęs Omahos žydams penkiasdešimt septynerius metus, Zvi Hiršas Grodzinskis mirė 1947 metų balandžio aštuonioliktąją ir buvo palaidotas senosiose Omahos miesto žydų Pleasant Hill kapinėse.

Informacijos apie H. Grodzinskio šeimą labai mažai, ir ta pati labai prieštaringa. Pavyzdžiui, vieni šaltiniai teigia, jog jis turėjęs septynis vaikus – keturias dukras ir tris sūnus. Kiti gi tvirtina, esą buvusi tik viena duktė...

Kitą dieną po laidotuvių Niujorke leistas „The Jewish Morning Journal“ rašė: „Haravas Grodzinskis visą savo gyvenimą atidavė Toros ir tiesos dalykams aiškinti. Žinių paieškose jis naktį pavertė diena, išgarsėjo kaip nepaprastai kūrybingas mokslininkas ir originalus mąstytojas. Pradėjęs reikštis ankstyvoje jaunystėje, pakilo iki genijaus lygio ir laikomas vienu įtakingiausių JAV bei Kanados rabinų.“

Nebraskos universitetas yra parengęs solidžią keliolikos puslapių H. Grodzinskio biografiją. Kol kas jos nepavyko rasti. Ką žinai, gal laukia nauji atradimai?

Valteris Heikė



Kaip žinia, keturių metrų aukščio betono siena, dvidešimt aštuonerius metus dalinusi seną Vokietijos valstybę į dvi dalis – Rytų ir Vakarų, iškilo 1961 metų rugpjūčio tryliktąją ir galutinai subyrėjo 1989 metų lapkričio devintąją. Jos ilgis buvo apie pusantro šimto kilometrų, iš kurių keturiasdešimt keturi kilometrai vingiavo Berlyno gatvėmis. Sieną perkirto šimtą devyniasdešimt tris gatves, aštuonis tramvajaus kelius, keturias metro linijas, kapines, aikštes, tiltus. Vietovėse netoli sienos buvo užvirinti vandentiekio ir dujotiekio vamzdžiai, kanalizacijos šuliniai, perkirsti elektros bei telefono kabeliai. Du šimtai devyniasdešimt trys stebėjimo bokštai, penkiasdešimt septyni bunkeriai, dešimties metrų pločio „mirties linija“, postai su tarnybiniais šunimis ir šimto metrų pločio draudžiama zona – visa tai vien tik tam, kad būtų patenkintos kvailų vadinamojo soclagerio vadų ambicijos, kad tėvai nesimatytų su vaikais, broliai su seserimis, kad į „Rytų“ globą patekęs žmogus nežinotų, jog galima gyventi ir kitaip. Deja, visos tos priemonės buvo didžia dalimi bevaisės. Beveik šeši tūkstančiai asme-

Iliustracija – **Valteris Heikė**. Šaltinis *berliner-mauer-gedenkstaette.de*

nų mėgino įveikti vadinamąjį „antifašistinį apsaugos barjerą“, kai kurių šaltinių duomenimis, žuvo šeši šimtai keturiasdešimt penki žmonės, tačiau oficialiai patvirtinta, jog jų būta vos šimtas trisdešimt šeši. Per tris tūkstančius areštauta. Ir vis dėlto penkiems tūkstančiams septyniasdešimt penkiems drąsuoliams (tarp jų penkiems šimtams septyniasdešimt keturiems VDR armijos dezertyrams) pavyko sieną įveikti.

Kokiais tik būdais nesistengta patekti į Vakarus – plaukte per upes, skrydžiais deltaplanu, oro balionais, slaptais tuneliais ir netgi atvirai lipant per sieną. Pastarąjį metodą daugiausiai naudojo tie, kurie (buvo apie keturis šimtus ir tokių), priešingai, iš Vakarų ėjo į Rytus. Mat, VDR pasieniečiams buvo duotas slaptas įsakymas šauti tik į savus, o „vakariečių“ neliesti.

Valteriui Heikei (Walter Heike) buvo vos dvidešimt devyneri, kai ankstyvą 1964 metų birželio 22-osios rytą, pusę šešių, per netoli Berlyno Scharnhorststrasse gatvės vykusias statybas jis nusprendė pasitraukti į Vakarus. Deja, jį iš karto pastebėjo „Stasi“ pulko, saugojusio įėjimą į vyriausybės ligoninę, sargybinis ir paleido du įspėjamuosius šūvius. Valteris nereaguodamas bėgo toliau. Perlipo Invalidų kapinių tvorą ir nuskuodė kanalo krantu. Sargybos bokštas, du sargybiniai. Dar du važiuoti... Ir pareižingas seržantas L., paleidęs iš 25–30 metrų į priartėjusį prie paskutiniosios sienos apsaugos dalies vaikiną mirtinas kulkas. Valteris Heikė mirė iš karto. Pasienio kariuomenės, o ypačiai partijos vadai šį atvejį įvertino kaip nemažą sėkmę. Vakarų Berlyno policijos pareigūnai kitapus sienos girdėjo šūvius, matė neštuvais nešamą iš pažiūros negyvą žmogų...

Valteris Heikė gimė 1934 metų rugsėjo dvidešimtąją Tauragėje. Jis buvo pirmasis iš dviejų vaikų dailidės Rudolfo Heikės bei jo žmonos Marie šeimoje, atstovavusioje daugelį metų šiame krašte gyvenusiai vokiečių tautinei mažumai. Valterio vaikystę ryškiai paveikė prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo įvykiai – jo šeima buvo priversta dėl nežinomų aplinkybių pasitraukti į vokiečių okupuotą Lenkiją, po to vėl grįžti į Tauragę. Artėjant Raudonajai Armijai Heikės pasitraukė į Ščeciną. Pagaliau 1945–ųjų liepą Valteris su motina bei seserimi pasiekė Brandenburką ir apsistojo Berlyno pietryčiuose esančiame Wriezen mieste. Tėvas iš karo negrįžo ir vėliau buvo paskelbtas dingusiu be žinios. Valteris kurį laiką dirbo Strausbergo kompanijoje, gaminusioje dekoracijas teatrams, reklamą ir

sėmėsi tapytojo patirties. Baigęs dailės mokslus, reiškėsi kaip tapytojas įvairiose kultūros įstaigose. Nuo 1955 metų penkerius metus tarnavo Rytų Vokietijos karo policijoje, o vėliau, paveiktas propagandinės kampanijos remti kariuomenę, pradėjo tarnybą Rytų Vokietijos liaudies armijoje. Nors visuomenės nuotaikos jau tada skyrėsi nuo partijos nuomonės, dauguma jaunų žmonių, tikėdamiesi, jog tarnybos metai bus įskaityti kaip padidintas stažas, bus lengviau rasti darbą, rinkosi kariškių kelią. Ir tikrai, vos tik Valteris Heikė baigė tarnybą, gavo pasiūlymą įsidarbinti Rytų Berlyno muitinės administracijoje. Gyveno Rytų Berlyne su motina Bad Freienwalde, vėl grįžo prie tapytojo profesijos. Tačiau Friedrichstrassėje tarnybos metu susipažino su mergina iš Vakarų Berlyno. Tačiau tolesniems santykiams su ja viengungiui vaikinui nebuvo jokios perspektyvos, juo labiau, kad dėl šios draugystės jis vasario penktąją buvo atleistas iš tarnybos. Šis įvykis dar labiau sustiprino vaikino jau anksčiau svarstytą sprendimą pabėgti į Vakarų Berlyną. Turimi faktai neleidžia tiksliai nustatyti, kada, atrodytų, pažangus „rytietis“ Valteris Heike pradėjo galvoti apie nelegalų pasitraukimą. Rytų Vokietijos valdžios institucijos teigia, jog tai buvęs impulsyvus meilės jausmų paveiktas poelgis. Tačiau, 1964 metų pradžioje paskutinį kartą pasimatęs su seserimi, jis prasitarė, kad policija netrukus kalbės apie jį. Į sesers klausimą, ar jis padaręs kokį nusikaltimą, nieko neatsakė. Valteris bėgdamas nešėsi asmens dokumentus ir pinigų, kas rodo tai buvus nespontanišką aktą.

Savo dienoraštyje jis taip pat paliko įrašą: „Mano visuomeninė veikla apima dainavimą chore, sienų dekoravimą, stendų rengimą... Aš noriu ir toliau mokytis. Turiu daug kūrybinių planų...“

Pabėgimui Valteris Heikė, kaip minėta, pasirinko sklype Berlin-Mitte rajone, greta Scharnhorststrasse gatvės, kuri tęsėsi lygiagrečiai su Spandauer Schifffahrtskanal, netoli Sandkrug tilto vykusias statybas.

Pavyko rasti 1964 metų birželio trisdešimtosios data pažymėtą oficialią „Stasi“ ataskaitą dėl Valterio Heikės pasikėsینimo pažeisti sienos režimą ir jo mirties.

Joje pažymima, jog praėjus dviem dienoms po incidento pas Valterio motiną ir seserį apsilankė „Stasi“ agentas ir jas apklausė. Kai sesuo pareikalavo pasakyti apklausos priežastį, jai buvo paaiškinta, jog brolis „buvo mirtinai sužeistas Berlyne dėl savo neapgalvoto poelgio“. Giminėms nepasakota, jog jis mirė prie

sienos, kadangi „Stasi“ nuogąstavo, jog jie gali turėti kontaktų su giminėmis Vakaruose. „Mis (...) buvo pasakyta: „Jūsų brolis Berlyne nužudytas dėl skolos.“ Miss (...) jokių papildomų klausimų neturėjo. Jai buvo parodyta brolio asmens tapatybės kortelė ir ji paaiškino, kad tai tikrai brolio kortelė“.

Vis dėlto Valterio Heikės sesuo nepasitenkino šita skurdžia informacija, bet jos pastangos rasti Rytų Berlyne advokatą, galintį padėti išaiškinti, kur ir kaip įvyko nelaimė, buvo bevaisės. Rytų Vokietijos valdžios institucijoms, matyt, taip pat nebuvo malonu, kai Valterio Heike paskutinis darbdavys paprašė duoti mirties liudijimo kopiją. Bylą „tyręs“ prokuroras informavo, kad šeima esą neturėjusi pretenzijų, be to, toks prašymas neatitinkas VDR valdžios nustatytos tvarkos reikalavimų. Laidojimo išlaidas atseit apmokėjusi valstybė. Tačiau iš tikrųjų gi Valterio Heike laidotuvės buvo apmokėtos tais grynaisiais pinigais, kuriuos jis turėjo su savimi...

Medicinos tyrimas parodė, kad mirties priežastis buvo vidinis kraujavimas po klubo arterijos perkirtimo. Ataskaitos rašymo metu dar negauta informacijos apie alkoholio kiekį kraujyje – tuomet, ko gera, būtų buvę galima viską nurašyti elementariam girtumui. Tačiau Valteris buvo visiškai blaivus. Rajono partiniam aktyvui įsakyta nedelsiant užkirsti kelią sklandantiems apie incidentą gandams.

Kad būtų išlaikyti visi formalumai, mirusiojo motinai įteiktas kvitas su gražinamų daiktų aprašymu.

Ir pagaliau oficialaus dokumento pabaigoje bevardis oberleitenantas parašė: „Informuoju, kad Heike motinai apie įvykdytą operaciją papasakota tik tiek, jog jos sūnus buvo nužudytas tamsioje Berlyno gatvėje.“

Geršonijus Jangas



Šio žmogaus gyvenimo istorija neįtikėtina, perpinta siaubo, žiaurumų ir didelio skausmo. To, ką patyrė jis, tada vos dvidešimties metų ribą perkopęs jaunuolis, nedrįstum net mintyse palinkėti didžiausiam savo priešui. Per Holokaustą netekęs daugiau nei dvidešimties artimiausių šeimos narių, perėjęs nemažai pragaro ratų, jis sugebėjo atsistoti ant kojų ir JAV sulaukė gilios senatvės. Iš trijų šimtų Kvėdarnos žydų gyvi liko vos penketas. Vienas jų buvo jis – Geršonas, arba, kaip jį vadino Kvėdarnoje, Geršonijus Jangas, po karo užrašęs savo gyvenimo istoriją *Jad Vašem* – oficialiam Izraelio memorialui Holokausto aukoms atminti.

G. Jangas „Miestelis, kuriame gyvenau, ivritu vadinosi Šveidan. Lietuviškai – Kvėdarna. Tai buvo mažas ramus miestelis su maždaug šimtu šeimų.

Mano tėvo vardas buvo Šojus Jangas, o mergautinė motinos pavardė – Mira Kac. Tėvo motinos pavardė buvo irgi Mira Kac, bet močiutės ir mamos šeimos nebuvo susijusios giminyste. Mano mamos šeima buvo kilusi iš Tavrigo (Taura-

gės).

Mano senelis, Šlioma Jangas, prekiauo, vežiojo įvairias prekes iš Kvėdarnos į Liepoją ir toliau, o taip pat kai ką ir parveždavo. Penki iš jo aštuonių sūnų emigravo į Čikagą.“

Likusieji trys sūnūs liko Lietuvoje. Moiša Barakas turėjo dokumentus išvykti į Ameriką, bet paskutiniu metu persigalvojo. Heidekrugė (Šilokarčemoje – Šilutėje) gyveno Icikas ir Geršono tėvas – Kvėdarnoje. Jis labai aktyviai ir sėkmingai prekiauo arkliais, ieškodamas pirkėjų važinėdavo į Šilalę, Laukuvą, Švėkšną, Heidekrugę ir kitus miestus.

G. Jangas: „Su kaimynais sutarėme puikiai. Tuo metu apie jokią antisemitizmą neteko net girdėti. Taip, mes neturėjome elektros, šildymo, gyvenimas buvo tikrai nelengvas. Bet valgėme iki soties. Auginomės savo daržoves ir vaisius. Po mano bar-micvos (religinė pilnametystės šventė – A.J.) visi susirinko mūsų namuose į vakarėlį. Svečius vaišino teiglachu – sausainiais su medumi.

Gyvenom viena draugiška šeima – mano tėvai, mano seserys, dar gyva buvo mano močiutė. Aš dirbdavau su ja darže. Prisimenu, kaip ariau žemę ir ganiau karves. Dirbom viską, ką privalėjo dirbti kiekvienas ūkininkas. Turėjom didelį namą. Nemažai kaimynų vaikų ateidavo pas mus pažaišti.

Eidavom maudytis į Jūros upę. Užklysdavom ir į svetimus sodus, tvartuose slapčia rinkdavome vištų kiaušinius. Dažnai žaisdavom futbolą. Žaisdavom ir kitą žaidimą – jeigu į tave pataiko kamuoliu, tu iškrenti. Tai greičiausiai lietuviškas žaidimas, nes Amerikoje aš nieko panašaus nemačiau.”

Berniukas mokėsi gimnazijoje kartu su lietuviais berniukais. Kai jie kalbėdavo savo katalikiškas maldas, Geršonas paprasčiausiai atsistodavo, ir niekas jam nepriekaištaudavo. Žydų mokiniams buvo taip pat ir ivrito mokytojas. Ir po daugelio metų G. Jangas prisiminė romantišką gimnazijos auklėtinių kelionę arkliais į Memelį (Klaipėdą) susipažinti su ten veikusiais fabrikais. Važiuota buvo visą naktį. Prieš rytą važnyčiotojas užmigo, o arklys palengva žingsniavo pats...

G. Jangas: „Po gimnazijos išvykau į gimtąjį mamos miestą Tavrigą, į vietos žydų religinę mokyklą, savotišką ješivą. Bet ten jaučiausi kiek nejaukiai, vieni-

šas. Po kurio laiko sutikau krovinius sunkvežimiu vežusį žmogų, pasakiau jam, kad noriu grįžti namo. Jis priėmė, ir taip parsiradau namo. Tada man buvo penkiolika metų. Tėvai, žinoma, neapsidžiaugė mane pamatę.

Kvėdarnoje mes laikėmės kašruto (žydų įstatymas, nustatantis griežtus reikalavimus maisto produktams ir maisto ruošimui – A.J.). Nedideliame miestelyje buvo tik viena vieno aukšto sinagoga su pertvara, skyrusia vyrus nuo moterų. Bima (kelių laiptelių pakyla, ant kurios atliekamos religinės apeigos, skaitoma Penkiaknygė, sakomi pamokslai – A.J.) buvo įrengta prie galinės sienos priekiu į pietus. Melsdavomės ten tris kartus per dieną. Kai kuriuose dideliuose miestuose, tokiuose kaip Tavrige, žmonės buvo ne tokie religingi kaip mažuose miesteliuose. Bet Kvėdarnoje, jeigu kas nepamatydavo mūsų sinagogoje, imdavo klausinėti, ar viskas gerai. Palyginti su Kvėdarna, sinagogos Tavrige buvo didžiulės, kiek prisimenu, jų buvo trys.

Nebuvo nei filmų, nei kokių kitų pramogų. Viskas apsiribojo sinagoga ir šeima. Minėdavom visas šventes. Buvo žmogus, kuris rengdavo nedidelius linksmus vaidinimus vaikams.

Per Paschą (žydų Velykas – A.J.) džiaugdavamės galėdami pasėdėti ant sofas. Per sederą (ritualinė šeimos vakarienė, vykusi žydų Velykų pradžioje – A.J.) viskas buvo ypatingai nuostabu. Būdavo labai sunku rasti afikomaną (paprastai vidurinis iš trijų vienas ant kito sudedamų neraugintos duonos gabalėlių. Jį vakarienės išvakarėse slėpdavo po pagalve, prie kurios sėdėdavo sederui vadovaujanti šeimos galva. Ir suvalgydavo pasibaigus šventinei vakarienei – A.J.) Mano mama gamino ypač dideles macos spurgas. Atsimenu, kartą, kai, jau išvykęs iš Kvėdarnos, mokiausi mamos mieste Tavrige, ne vienam girdavausi: „Mano mama gamina spurgas, didesnes negu jūsų...“

Mano tėvas priklausė laidojimo brolijai Chevra Kadiš ir kai gimiau, jis irgi įrašė mane į šią broliją. Kasdavau su visais įšalusią žemę ir padėdavau silpnesniems vyresnio amžiaus žmonėms.

Apie prasidėjusį karą kvėdarniškiai sužinojo išgirdę per radiją Hitlerio kalbą. Jangų šeima radijo neturėjo,ėjo pas kaimynus. Skambėjo baisūs žodžiai: „Juden, Juden, Juden. Juden turi būti sunaikinti.“ Niekas neįsivaizdavo, kad tai pavirs tokiu siaubu.

Geršonui buvo aštuoniolika metų. Vokiečiams pasirodžius Kvėdarnoje, vai-

kinas slėpėsi namo palėpėje ir stebėjo, kas vyksta mieste. Matė, kaip juodomis uniformomis apsirengę nacistai sunkvežimiais ir lengvaisiais automobiliais gaudė pagyvenusius žmones ir vežė už miesto...

G. Jangas: „Birželio dvidešimt devintą dieną, sekmadienį, jie apsupo namus. Tai buvo siaubinga diena. Pas mus atėjo toks lietuvis Količius. Tėvas jau buvo suimtas. Količius pasakė mano seseriai, kad jeigu aš nepasirodysiu, sušaudys tėvą. Sesuo perdavė man: „Eik, Geršonai, kitaip jie nužudys tėvą.“ Aš nusileidau žemyn. Količius turėjo didelį pistoletą, bet nieko man nedarė. Tiesiog atstatė pistoletą ir parodė, kuri eiti. Turgaus aikštėje pamačiau verkiančias moteris. Sargybiniai riktelėjo man: „Shnell. Shnell.“ Paskui sulaipino visus į sunkvežimį ir išvežė į Heidekrugą (Šilutę).

Sunkvežimyje kalbėjomės, ką jie galvoja su mumis daryti. Greičiausiai, manėm, veža darbams, kitokių minčių nekilo. Niekas net pagalvoti negalėjo, kad rengiamasi žmones žudyti šiaip sau, be priežasties. Aplink buvo gimtojo miestelio kaimynai, mano draugai, jų tėvai. Buvo taip pat žmonių iš Heidekrugo, Švėkšnos.

Vos išlipom iš sunkvežimio, apsupo žmonės su botagais. Matėm, kaip tais botagais žmones mušė. Aš patariau tėvui bėgti kiek galint greičiau. Jis taip ir padarė, todėl beveik nenukentėjo. Gal kažkiek palietė, bet niekur nekraujavo. Aš lėčiau kaip uraganas, nes buvau jaunas ir greitas. Daugelis žmonių verkė ir stovėjo apsipylę krauju.

Tėvą gal po keturių ar penkių savaičių SS žvėrys išvežė kartu su kitais vyrais, kartu ir miestelio rabinu. Paskelbė, jog atims visą turtą. Paskui sugrįžo ir atvežė anksčiau suimtųjų drabužius. Ar galite įsivaizduoti dvasios skausmą, kurį mes iškentėme. Pradėjome šivą (pagrindinis žydų gedulo laikotarpis, trunkantis septynias dienas po laidotuvių – A.J.), nežinojome, ką daryti toliau.

Vienas apsauginis, jaunas vaikinai, man regis, pažinojo kažką iš mano šeimos. Jis pasakė: „Austrecher!“ – atėik čia. Ir davė man cigaretę.

Vėliau ant mano kojos užaugo beisbolo kamuoliuko dydžio votis. Negalėjau darbtį, todėl sėdėjau ir skutau bulves. Kai nacistai atėjo pasiimti eilinę žmonių porciją, tas sargybinis jaunuolis pasakė neatiduosiąs manęs. Vokiečiai riktelėjo: „Ei, tu. Einam!“ Bet mūsų meistras atkirto: „Jūs neturite teisės jo paimti. Jis – geriausias mano darbuotojas“. Taip dar kartą nusišypsojo laimė išlikti gyvam.“

Heidekruge (Šilutėje) sulaikytieji dirbo užtvankos statyboje. Pats G. Jangas vėliau stebėjosi, kad kartais sekmdienį sargyba pasiteiraudavo, ar jis sutinkąs dirbti. Vaikinas į sekmdieninį darbą ėjau savanoriu, nes žmonės, pas kuriuos dirbo, duodavo truputį duonos, dar ko nors užvalgyti. Heidekruge, nors ir nesitiki, niekas iš žydų nesityčiojo ir nežemino. Priešingai, atvažiuodavo ir išveždavo visam laikui... Jie kartais likdavo visai be apsaugos. Bet kur galėjai pabėgti? Jei-gu pabėgtum, jau vokiečių kareiviai sugautų ir nušautų.

G. Jangas: „1943 metais, kai vokiečiams prasidėjo pirmosios rimtos problemos Rusijoje, jie suvarė mus į gyvulinius traukinio vagonus ir išsiuntė į Birkenau–Osvencimą. Kelionė buvo daugiau negu šiurpinanti. Traukinys labai retai sustodavo, kad galėtume atlikti gamtinius reikalus. Vagone šlykščiai dvokė, nes viską darėme į dėžutes. Kartą vokiečiai atnešė vagonui kibirą vandens. Visi puolė prie jo, kad atsigaivintų nors keletu lašų. Kibiras apsivertė, vanduo išsiliejo ir liko vien tik jo prisiminimas.

Kelionė iki Birkenau–Osvencimo (Aušvico) užtruko apie pusantros dienos. Išlipusius iš vagono pasitiko žmogus. Esu įsitikinęs, jog tai buvo Mengele (Josef Mengele – SS pareigūnas ir gydytojas Aušvico koncentracijos stovykloje. Mengele buvo žinomas kaip „Mirties angelas“. Po karo tapo vienu ieškomiausių nacių karo nusikaltėlių). Jis apžiūrinėjo kiekvieną nuo galvos iki kojų ir nurodinėjo, kam į kurią pusę eiti. Buvo žydų, talkinusių vietos valdžiai. Jie pasakojo, kad tie, kuriuos sodina į sunkvežimį, važiuoja tiesiai į krematoriumo krosnis.”

Paskui naujuosius belaisvius nuvarė į stovyklą persirengti. Teko palikti visus savo drabužius. Nukirpo plaukus. Atvykėliai gavo juostuotą, įskaitant ir mažą apvalią kepuraitę, konclagerio aprangą.

G. Jangas: „Buvome Osvencime–Birkenau apie šešias savaites. Po to jie išsiuntė mus tvarkyti Varšuvos geto. (1943 m. balandžio 19–gegužės 16 dienomis vyko Varšuvos geto sukilimas, žiauriai numalšintas SS dalinių). Buvo atrinkti vien Lietuvos, Olandijos, Vengrijos žydai, žodžiu, tie, kurie nemokėjo lenkų kalbos. Jie nenorėjo, kad mes bendrautume su lenkais. Iš viso geto tvarkymo darbuose dalyvavo apie penki tūkstančiai žydų. Viską dirbome rankomis, perduodami grandine po plytą vienas kitam.

Aš vargau ten trylika mėnesių. Aplink tvyrojo baisi nešvara. Mes miegojom ant grindų, kuriomis šliaužiojo šimtai utėlių. Kilo šiltinės apideminėja. Jie neturėjo

krematoriumo. Greta mūsų barakų buvo atvirai deginami kūnai. Jie statė krematoriumą, bet iki rusų atėjimo taip ir nespėjo užbaigti. Juokavom, kad šiandien negyvi jie, o rytoj mes. Dar ir dabar nesuprantu, kaip išlikau ir galiu šiandien pasakoti apie visus tuos baisumus.

Maitino mus kažkokia nesuprantama sriuba ir gabalėliu duonos. Valgėme dažniausiai vieną kartą per dieną. Ryte duodavo truputį kavos ar kažko panašaus į kavą. Aš tada svėriau apie trisdešimt penkis kilogramus. Buvau, jų žodžiais, skeletas. Kaip dauguma, susirgau šiltine, bet Dievas padėjo, kad išgyvenau.“

Atėjus pavasariui, visi katorgininkai svajojo apie vienintelį dalyką – kad tik greičiau nušvistų ryški saulė. Nenorėjo maisto – norėjo vien tik ištirpdyti kūno įšalą.

G. Jangas: „1944 metais rusai artėjo prie Varšuvos. Vokiečiai nusprendė mus iš čia pašalinti. Pėsčiomis ėjome šimtą trisdešimt penkis kilometrus iki nedidelio miestelio Kutenow. Smarkiai lijo. Drabužiai permirko ir tiesiog kabojo ant mūsų. Mes vyniojome juos ant kojų. Ėjome plentų, todėl vos tik oda nusitrintavo arba pradėdavo kraujuoti, tu galėjai tapti objektu, kurį sargyba turėjo be perspėjimo likviduoti.

Kartą sustojom miške ir šaukštais pradėjom kasti žemę. Netikėtai pasirodė švarus vanduo. Pagaliau galėjom atsigerti. Atsigaivinti atėjo net sargybiniai. Tai buvo kaip stebuklas, kad tą vandenį aptikome. Kitą dieną ėjome per upę. Visi puolė maudytis ir ne vienas nuskendo.

Pagaliau atsidūrėm traukinyje. Tai buvo dar vienas transportas su gyvuliniais vagonais. Pajudėjom į Dachau. Čia pirmiausia įsikūrėm ketvirtojoje stovykloje, paskui septintojoje, o dar vėliau – vienuoliktojoje. Sriuba Dachau buvo tirštesnė negu bet kur kitur. Jie suregistravo mus pagal pavardes ir vietas, iš kur atvykome. Tai buvo mums siurprizas. Ėmėme galvoti, jog tai jau artėjančios pergalės ženklai. Pasiekdavo ir Raudonojo Kryžiaus siuntiniai. Aš prarydavau tas lauktuves vienu ypu, kaip liūtas ryja antilopę.“

Pačių šiurpiausių Heinricho Himlerio įkurtos pirmosios nacių koncentracijos stovyklos baisumų nelaimėliams patirti jau neteko, vokiečiams buvo reikalinga pigi darbo jėga, reikėjo ir naikinti nusikalstamus pėdsakus. Todėl vyrai dirbo kompanijos Morer statybose. Kai kuriems belaisviams pavyko pabėgti, mat,

saugojo juos jau senyvo amžiaus sargybiniai. Belaisviai matė praskrendančius lėktuvus ir žinojo, jog tai amerikiečiai. Nors sargyba varydavo į slėptuves, bet niekas nekreipė dėmesio ir tik mojavo lakūnams.

G. Jangas: „Mus išlaisvino amerikiečių 7-oji armija. Vienas jų karininkų, užlipęs ant stalo, pradėjo kalbėti. Mokėję žydiškai kareiviai išvertė jo žodžius, jog esame laisvi. Aš gulėjau ant grindų. Buvau toks nusilpęs, kad nepajėgiau nulaikyti galvos. Aplinkiniai pakėlė mane, kad galėčiau pats išgirsti. Amerikiečiai mus pamaitino. Skrandžiui tai buvo per didelis apkrovimas, todėl daugeliui prasidėjo krūtinės skausmai, beveik visiems sutriko virškinimas.

Karui pasibaigus išsiskirstėm po apylinkių miškus. Tačiau aplink buvo ir nemažai besislapstančių ginkluotų nacistų. Kartą jie norėjo mus nušauti, bet karininkas suriko: „Nedrįskite liesti žydų“. Paskui pasirodė amerikiečiai ir išsivežė jį džipu. Mes visi būriu užstojom mus išgelbėjusį karininką. Dar matėm apie šimtą aštuoniasdešimt didelėje fermoje dirbusių rusų. Vokiečiai nuvedė juos į lauką ir sušaudė.

Iš Dachau atsiradau Fernwaldo persikėlėlių stovykloje Vokietijoje – su lietuviais, lenkais, žydais. Mes vėl tapome tikrais laisvais žmonėmis. Mano šeima būtų buvusi labai laiminga sužinojusi, kad išgyvenau ir toliau mėginsiu kabintis į gyvenimą. Vėliau stovyklą perskyrė ir žydus įkurdino atskirai.

Kartą mus aplankė generolas Eizenhaueris. Jis pasakė: „Negrįžkite namo. Važiokite su mumis į Jungtines Valstijas“. Galvoju, jog jis puikiai žinojo apie visus skeletus, visas mirtis ir norėjo kažką pakeisti mūsų ateinančiame gyvenime.

Žinojau, kad Jungtinės Valstijose gyvena dėdė. Ten buvo penki tėvo broliai ir vienam kažkaip pavyko atsekti mane per žurnalą.“

1949 metais Geršonas atvyko į Čikagą, stengdamasis geriau pramokti anglų kalbos pradėjo lankyti dieninę ir vakarinę mokyklas. Žydų centre sutiko būsimąją savo žmoną ir keturiasdešimt vienerius metus dirbo solidžioje „Capital Hardware Mfg. Co“ firmoje, aktyviai dalyvavo Lietuvos žydų klubo ir KJBS Kongregacijos, skatinančios žydų mokymąsi, švietimą, veikloje.

Tačiau ir pasibaigus karui Jangui ilgai neleido nusiraminti ne vien nesibai-giantys naktiniai sapnų košmarai, mintys apie nužudytus šeimos narius, bet ir visai realūs įvykiai, sugrąžinę jį tas žiaurias dienas.

1961 metais jam kartu su kitais Holokaustą išgyvenusiais liudytojais teko dalyvauti buvusių nacistų gydytojo, municipalinės Borkumo ligoninės superintendente Vernerio Šojaus, Karlo Struvės ir Oto Bastiano, kaltintų dalyvavus SS būryje, karo pradžioje nužudžiusiame 220 Lietuvos žydų, teisme Žemutinės Saksonijos Auricho mieste.

„Kada Verneris Šojus pamatė mane, pabalo,“ – prisiminė G. Jangas 1995 metais duodamas interviu fondui „Shock Foundation“.

Koncentracijos stovyklose sargybiniai vadindavo suimtuosius „sauchundais“ – kiaulėmis, įvairiais ekskrementais. G. Jangas vėliau prisiminė, kaip priėjęs prie V. Šojaus pasakė: „Atėjo laikas, kai aš vadinsiu jus taip, kaip jūs vadinote mus.“

Tačiau lyg didžiausias pasityčiojimas tada nuskambėjo teismo nuosprendis – budeliams paskirtos atitinkamai šešerių, penkerių su puse ir ketverių metų laisvės atėmimo bausmės. 1964 metais pakartotinai nagrinėjant bylą nuosprendis paliktas galioti, nes, teismo nuomone, teisiemieji paprasčiausiai tik dalyvavo šaudant žmones ir stebėjo.

Nuosprendžio vykdymą sustabdė Vakarų Vokietijos Aukščiausiasis Federalinis teismas. Po trečiojo kaltintojų skundo 1965 metų rugpjūčio mėnesį įvykęs procesas pagarsėjo kaip vienas sensacingiausių visoje Vokietijos jurisprudencijos istorijoje. Kolegija, įvertinusi bylos faktus, visus tris nuteistuosius pripažino kaltais ne tik dalyvavus, bet ir prisidėjus žudant. Jiems paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės.

Geršonas Jangas mirė 2015-ųjų rugpjūtį, būdamas 92 metų. Žmona, Kana-doje gimusi Bernis Rozalin Gruber (Jang), paliko šį pasaulį 2010 metais, sulaukusi 84-erių. Ji buvo Lietuvos žydų klubo sekretorė, puiki pianistė, dailininkė, rašytoja. Kartu nugyvenę šešiasdešimt metų Geršonas ir Bernis užaugino dvi dukras, sulaukė septynių anūkų ir dviejų proanūkių.

Gyvenimas tęsiasi.

Efraimas Jessneris



Efraimas Jessneris ir Pforcheimo miesto meras Hertas Hageris prie memorialo Pforcheimo Sinagogos aikštėje.

Šaltinis pz-news.de

Pirmasis įdomus verslininko ir Vokietijos Pforcheimo miesto žydų bendruomenės garbės pirmininko Efraimo Jessnerio (Efraim Jessner) gyvenimo momentas – jau jo gimimo data. Oficialiai dokumentuose rašoma, kad gimė jis Tauroggene 1920 metų rugsėjo aštuntąją Dovydo ir Brein (Chaberman) Jessnerių, senų taurogeniškių, šeimoje. Iš šio miesto buvo kilę ne vien tėvai, bet ir seneliai. Tačiau tikroji atėjimo į pasaulį data – ketveriais metais vėliau, 1924-ieji.

Efraimo tėvas buvo gana pasiturintis ir sėkmingas to meto Tauroggeno verslininkas, kartu su vienu iš trijų brolių užsiiminėjęs naminių paukščių, kiaušinių, sviesto ir sūrio eksportu pradžioje į Vokietiją, po to į Angliją ir Švediją. Nuolatos apie šešiasdešimt-septyniasdešimt darbininkų ruošė vištų ir ančių plunksnas eksportui. Verslas klestėjo. Šeimoje augo keturi vaikai – Miriam, Čacha, Mordechajus (Maksas) ir jauniausiasis Efraimas. Nors namuose visi kalbėjo idiš kalba, tačiau jaunėlis mokykloje išmoko lietuviškai ir vokiškai, o žydų vidurinėje mokykloje – dar ivrito. Tai buvo darni ir tvarkinga šeima bei giminė, mat, ir tėvas, ir motina turėjo

po keturis brolius ir seseris, kurie gyveno taip pat čia, Tauroggene. Kur tiksliai įsikūrę buvo Jessneriai, sudėtinga pasakyti, nes žinomi du adresai – Vasario 16-osios gatvės šeštasis namas, o Štuthofon konclagerio dokumentuose parašyta, jog šios šeimos narys atvyko iš Tauroggeno miesto Dariaus ir Girėno gatvės šešiasdešimt antrojo namo.

Per žydų kassavaitinę šventę šabą tėvas dažnai kviesdavosi įvairių svečių. Greta kitų lankėsi ir garsusis sionistas, nuo 1923 metų gyvavusio revizionizmo sionistų jaunimo judėjimo „Betaro judėjimas“ įkūrėjas Zejevas (Vladimiras) Žabotinskis. Organizacijos skyriai net per Antrąjį pasaulinį karą veikė visoje Europoje.

Būdamas šešerių metų Efraimas susipažino su tėvo broliu, Kenigsberge gimusiu pasaulinio garso teatro administratoriumi ir režisieriumi, tuo metu dirbusiu Berlyno valstybės teatro direktoriumi, Leopoldu Jessneriu.

Leopoldas Jessneris gimė 1878 metų kovo trečiąją Kenigsberge ir savo kelią į teatrą olimpą nuo aštuoniolikos metų pradėjo kaip aktorius mėgėjas. Būdamas dvidešimt šešerių, ėmėsi režisūros, o po metų tapo ir visą dešimtmetį buvo „Talijos“, vieno iš trijų Hamburgo valstybinių teatrų, direktorius. 1915–1919 metais Naujojo Karaliaučiaus dramos teatro, 1919–1930 metais Berlyno Staatstheater teatro vadovas ir čia pastatė nemažai klasikinio bei moderniojo repertuaro pjesių, kūrė politinius spektaklius, kuriems būdingas monumentalumas, greitai išgarsėdamas kaip vienas vokiečių ekspresionistinio teatro pradininkų. L. Jessneris Hamburge ir Karaliaučiuje statė H. Ibseno, G. Hauptmano, F. Wedekindo ir A. Schnitzlerio dramas. Paskutinės dvi 1919 metais Karaliaučiuje jo parodytos pjesės buvo ekspresionistų F. Wedekindo „Pandoros skrynia“ ir G. Kaiserio „Dujos“. Jo drąsūs režisūriniai sprendimai, kai veiksmas vyko visiškai tuščioje scenoje vien varijuojant įvairaus lygio platformomis, atnešė Leopoldui tarptautinę šlovę. Leopoldas Jessneris propagavo ekspresionistams būdingą reikalavimą, kad publika, pasitelkdama vaizduotę, dalyvautų dramoje. Kaip pažymi pasaulio teatro kritikai, L. Jessnerio režisūrai būdingi neoklasicizmo ir epinio teatro elementai, išryškinti grynų spalvų kostiumų ir apšvietimo deriniai, scenografijai – laiptų kompozicijos (vok. *Spieltreppe*, *Jessnertreppe*).

Tarp ryškiausių Berlyno laikotarpio darbų buvo F. Šilerio „Vilius Telis“, V. Šeks-pyro „Ričardas III“ ir „Hamletas“, kur aktoriai vaidino apsirengę tų dienų kostiumais. Beveik visuose Leopoldo pastatymuose pagrindinius vaidmenis atliko vienas garsiausių Vokietijos aktorių Fricas Kortnerinas.

Socialistas L. Jessneris 1933 metais dėl nacių persekiojimo emigravo, su savo įkurtu klajojančiuoju teatru gastroliavo Belgijoje, Olandijoje, Didžiojoje Britanijoje, sukūrė spektaklių Tel Avivo teatre „Habimah“. 1939 metais garsusis režisierius persikėlė į JAV, į Los Andželą, kur iki savo mirties 1945 metų spalio trisdešimtąją dirbo scenarijų ekspertu „Metro Goldwyn Mayer“ studijoje Holivude. Beje, labai įdomi šio žmogaus biografijos detalė – emigruoti iš Vokietijos žydui L. Jessneriui padėjo ne kas kitas, o ketvirtajame dešimtmetyje kartu su juo dirbusi aktorė nacistinės Vokietijos reichsmaršalo, antrojo po Adolfo Hitlerio asmens Hermano Geringo antroji žmona aktorė Emmy...

Trečiajame praėjusiojo amžiaus dešimtmetyje Taurogene gyveno apie šešis tūkstančius žmonių ir trečdalį jų sudarė žydai. Vokietijoje atėjus į valdžią nacionalsocialistams su A. Hitleriu priešakyje, vis dažniau pasienio miestą pasiekdavo žinios apie antisemitizmo apraiškas kaimyninėje valstybėje. 1938-ųjų lapkričio pradžioje nuskambėjo garsioji „Krištolinė naktis“, kai Vokietijos naciai planingai puolė žydus ir naikino bei grobė jų turtą. Ironiškas pavadinimas prigijo dėl rytą po pogromo gatvėse likusių stiklo šukių. Daugybė žydų iš aneksuoto Memelio (Klaipėdos) traukėsi į Tauragę.

Bet ir čia situacija netrukus pasikeitė. Kai Vokietijos karinės pajėgos įsiveržė į Lenkiją ir prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, antisemitinės nuotaikos pasijautė ir Tauragėje. Įžengusios į Lietuvą sovietinės kariuomenės vadovybė užėmė du Jessnerių namo kambarius ir rengėsi atimti visą namą. Bet pastatas buvo padegtas, o savininkai su maišais ant pečių spėjo pabėgti ir pėsčiomis, kadangi automobilis taip pat sudegė, per dvi dienas nužingsniavo per šimtą kilometrų.

Prasidėjus vokiečių okupacijai, 1941-ųjų rugpjūčio mėnesį Jessneriai atsidūrė Šiaulių gete. Getas buvo sudarytas iš dviejų dalių: viena Kaukazo (Šiaulių miesto rajonas tarp Prūdelio, žydų kapinių ir Ežero gatvės) priemiestyje, kita tarp Ežero ir Trakų gatvių. Getas pradėtas steigti 1941 metų dvidešimt antrą dieną, kai Šiaulių miesto ir apskrities viršininkas Jonas Noreika pranešė, kad visi žydai ir pusžydžiai iki dvidešimt devintos dienos turį persikelti gyventi į Žagarę.

Efraimas gete dirbo batų valytoju ir vandens tiekėju, todėl gaudavo maisto. Rugsėjo mėnesį sužinojo, kad devynis šimtus kankinių kareiviai išvežė iš geto į netoli Kužių esantį Lužtino mišką ir sušaudė. Tarp nužudytųjų buvo ir jo tėvai... Netrukus brolių Maksą ir seserį Čachą perkėlė į kitą geto dalį, o Efraimas ten pat išbuvo pustrėčių metų. 1943 metais abu getai perduoti SS žinion ir tapo koncentracijos

stovyklomis, o 1944-ųjų liepos penkioliktąją pradėti likviduoti. Apie trys tūkstančiai žydų pervežti į Štuthofio koncentracijos stovyklą.

Efraimo sesuo Miriam dar 1935 metais fiktyviai ištekėjo už palestiniečio, emigravo į Palestiną, bet vėliau įsimylėjo tą patį vyriškį, susilaukė su juo dviejų vaikų ir gyveno ilgai ir laimingai.

O dabar keletas žodžių apie nesusipratimą su E. Jessnerio gimimo data. Kad nebūtų gete kartu su jaunais žmonėmis pirmiausiai sušaudytas, patikimų bičiulių pamokytas, jis slapta pasikeitė dokumentus ir tapo penkeriais metais vyresnis. Mat, vyresnio amžiaus žydai mokėjo dirbti įvairius darbus, turėjo visai padorias profesijas ir todėl galėjo būti vokiečiams kažkurį laiką naudingi. Vėliau ši data lydėjo Efraimą visa gyvenimą.

1944 metų rugpjūčio aštuonioliktąją, po pustrėčių metų Šiaulių gete, Efraimas Jessneris tokių pat, kaip jis, nelaimėlių prikimštame vagone, visi stacijomis, pateko į Štuthofio koncentracijos stovyklą ir tapo 92008 numeriu. Kiekviename barake ten buvo laikoma po šimtą žmonių. E. Jessneris dirbo lagerio krematoriume ir iš arti matė dešimtis tragedijų, sargybinių nukankintų, nuo bado ir ligų mirusių žmonių. Neilgai čia pabuvęs, perkeltas į šurpiojo Dachau lagerio padalinį Bavarijos žemės Utinge prie Amerzės. Lagerininkai gyveno požeminiuose barakuose, Efraimas dirbo vietos parduotuvėje, vėliau lageryje dirbusio vokiečio ūkyje. Kaip nebūtų keista, su šiuo ūkininku E. Jessneris palaikė artimus ryšius ir pasibaigus karui.

1945-ųjų balandžio mėnesį stovykla likviduota. Likus trims dienoms iki Dachau stovyklos kalinių išlaisvinimo, balandžio dvidešimt šeštąją, prasidėjo eilinis septynių tūkstančių žmonių „Mirties maršas“ į Vokietijos pietus, link Bavarijos Tegernze kurorto.

Nacistinės Vokietijos laikų „Mirties maršu“ buvo vadinamas koncentracijos stovyklų kalinių perkėlimas į kitas stovyklas, artėjant antihitlerinės koalicijos sąjungininkų pajėgoms. Pirmiausia pasmerktuosius veždavo traukiniais, automobiliais, po to pradėta vesti pėsčiomis. Pakeliui nuo bado, šalčio, įvairių ligų, išsekimo ir sargybos nežmoniško elgesio daugelis kalinių mirdavo.

Balandžio dvidešimt aštuntosios rytą šimtai nelaimėlių įsikūrė miške už penkių kilometrų nuo Wolfratshauseno miesto. O kitą dieną apsauga nužudė trisdešimt devynis kalinius, dar apie trys šimtai išsekusių, paliegusių žmonių, nepajėgę toliau judėti, liko miške visam laikui. Likusius nacistai pasiuntė į Kenigsdorfą ir to-

liau į Bad Tölzą ir Vaiskircheną. Pagaliau gegužės antrąją Alpėse, netoli Saro žemės miesto Vaiskircheno, likusius gyvus pasmerkтуosius išlaisvino amerikiečių kariai.

Efraimas Jessneris pirmiesiems keletui laisvės metų įsikūrė Miunchene, minėtojo garsiojo dėdės Leopoldo padedamas, gavo ar ne penkių kambarių butą, kuriame apsigyveno aštuoni kartu su juo kalėję bendražygiai. Su bičiuliu iš Lodzės pradėjo užsiiminėti prekyba ir per šią veiklą surado savo brolių ir seserį, kurie netgi tapo jo partneriais. Likusius šeimos narius, išskyrus du tolimus giminaičius, nacistai sušaudė...

1949 metais Efraimas persikėlė į Paryžių ir su broliu Maksu įsteigė madingų papuošalų parduotuvę. Gyventi meilės mieste ne Prancūzijos žydai tuo laiku buvo nelengva, ir vis dėlto jis išbuvo čia dvejus metus. Vėliau atsidūrė vėl Vokietijoje, Pforcheimo mieste. Palaipsniui čia jis, prekiaudamas brangakmeniais, atvykdavo vis dažniau ir dažniau, kol pagaliau apsigyveno ilgesniam laikui. 1954 metais Vienoje susituokė su lenke Stela, kuri karo metais gyveno Izraelyje, o po karo atvyko į Vieną. Šeima pasistatė namą ir įkūrė firmą „Finest Jewellery“. (Geriausi papuošalai). Vienoje gimė duktė Beatriks, o Vokietijoje – Vilma. E. Jessnerio verslas klestėjo, jį lydėjo solidaus, patikimo prekybininko reputacija. Kaip vėliau prisiminė pats Efraimas, jo tėvas visada mokė būti sąžiningam: „Būdamas doras, tu visada gali išeiti ir grįžti, o, būdamas nesąžiningas – tik išeiti.“

Po žmonos mirties Efraimas išvyko į Niujorką, kur jau gyveno dukros su anūkais. Net ir labai solidaus amžiaus sulaukęs, jis ėmėsi aktyvios veiklos, aktyviai rėmė Pforcheimo žydų bendruomenę ir labai apsidžiaugė, kai 2006 metais ten buvo atidaryta nauja sinagoga. O po devynerių metų, kaip vienintelis likęs gyvas Holokausto Pforcheime liudytojas, devyniasdešimt penkerių E. Jessneris atvyko iš Niujorko paminėti liūdnos datos – jau minėtosios „Krištolinės nakties“ 77-mečio. E. Jessneris ir miesto meras Hertas Hageris padėjo vainiką prie memorialo Sinagogos aikštėje.

Tauragėje gimęs ir ilgokai gyvenęs Efraimas Jessneris, perėjęs geto ir baisiausių Europos konclagerių sunkumus, dalyvavęs „Mirties marše“ ir vėliau tapęs Pforcheimo žydų bendruomenės garbės pirmininku, mirė Niujorke sulaukęs devyniasdešimt aštuonerių metų.

Hansas Davidas Liudvikas fon Jorkas



Be didesnių diskusijų galima tvirtai pasakyti, jog svarbiausias vaidmuo pasirašant Tauragės konvenciją tenka Prūsijos korpuso vadui Hansui Jorkui, kuriam už „išdavystę“ Požerūnų malūne grėsė areštas ir karo tribunolas. Nors, likimo ironija, vėliau jis tapo tikru savo šalies nacionaliniu didvyriu.

Kaip žinia, pagal prancūzų–prūsų sutartį Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III turėjo sudaryti tris armijas, kurios saugotų 1812 metais prancūzų užgrotus Rusijos kraštus. Vienai tų armijų vadovavo generolas leitenantas Hansas Davidas Liudvikas fon Jorkas. Jam patikėta prižiūrėti Žemaitiją.

Kuklus prūsų armijos generolo L.Jorko laiškas Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui III tapo savotišku kovos už Europos išlaisvinimą iš Prancūzijos visagalystės simboliu. Generolas maldavo karaliaus pasinaudoti dėkingu momentu ir kurti koaliciją prieš Napoleoną, kuris ką tik patyrė pirmąjį žlugdantį pralaimėjimą Rusijoje.

Iliustracija – L. Jorkas fon Vartenburgas. Šaltinis ru.wikipedia.or

Atsirado laiškas neatsitiktinai. Faktiškai generolas atsisakė vykdyti karaliaus įsakymą. Kad išgelbėtų apsuptyje atsidūrusius jo vadovaujamo prūsų pagalbinio korpuso, žygiui į Rusiją priverstinai įjungto į prancūzų armijos korpusą, karius, Jorkas be Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III žinios, savo atsakomybe, sudarė su Rusija separatinę taikos sutartį.

Gimė būsimasis legendinis karvedys 1759 metų rugsėjo dvidešimt šeštą dieną Brandenburgo žemės sostinėje Potsdame. Tėvas, prūsų gvardijos karininkas, save kildino iš kašubų (vakarų slavų tauta, gyvenanti daugiausia į pietvakarius nuo Gdansko ir Gdynio, Lenkijos Pamaro vaivadijoje) ir pakeitė pavardę iš Jark von Gostkowski į Yorck. Kaip buvo įprasta tais laikais, sūnui duoti keli vardai ir netgi dviguba pavardė: Hansas Davidas Liudvikas Jorkas fon Vartenburgas.

Natūralu, jog Hansas irgi tapo kariškiu. 1772 metais, būdamas trylikos metų, įstojo junkeriu į prūsų pėstininkų pulką, o po penkerių metų gavo antrojo leitenanto laipsnį. Atrodytų, tarnauk ir tarnauk. Tačiau 1779 metais jis apkaltino savo kapitoną Naurbachą vagyste, nes kapitonas rodė visiems iš vienos kirchės pavogtą altoriaus užtiesalą. H. Jorkas buvo apkaltintas pažeidęs subordinaciją ir 1780 metų sausio mėnesį atleistas iš tarnybos bei vieneriems metams įkalin-tas Kenigsbergo tvirtovėje. Pasibaigus bausmės laikui Frydrichas Didysis nebeleido jam toliau tarnauti kariuomenėje, todėl H. Jorkas įstojo į olandų armijos šveicarų pulką, gavo ten kapitono laipsnį ir dalyvavo Rytų Indijos žygiuose.

1785 metais jis sugrįžo į Prūsiją ir vėl pateikė prašymą sugrąžinti tarnybon. Po dvejų metų naujasis karalius Frydrichas Vilhelmas II suteikė jam kapitono laipsnį ir paskyrė kuopos vadu. Dar po penkerių metų tapo majoru ir Kostiuškos sukilimo metu vadovavo jau batalionui. 1797 metais paskirtas jėgerių pulko vadu, 1805 metais gavo pulkininko laipsnį bei brigados vado pareigas.

Karo tarnyba blaškė H. Jorką po įvairius pasaulio kraštus, tačiau kartu trukdė sukurti šeimą. H. Jorkas vedė jau turėdamas majoro laipsnį. Jo žmona tapo pirklio dukra Johana Seidel.

H. Jorkas iki galo ir nuoširdžiai negalėjo būti ištikimas Napoleonui ir prancūzų armijai dėl vieno labai skaudaus įvykio jo gyvenime – 1806 metais, būdamas keturiasdešimt septynerių, kovojo su Napoleono armijos kariais ir gatvių mū-

šiuose vos nežuvo. Sunkiai sužeistas pateko į nelaisvę, o kilmingam grafui ir kariškiui tai buvo didelė gėda. Po Tilžės taikos sutarties 1807 metų birželio mėnesį H. Jorką apkeitė į vieną prancūzų generolą adjutantą ir už sėkmingą pasirodymą kare suteikė generolo majoro laipsnį bei apdovanojo „Pour le Mérite“ ordinu.

Kaip minėta, prancūzų-rusų karo metu generolas Hansas Jorkas vadovavo Prūsijos korpusui, kuris įėjo į maršalo Ž. Makdonaldo armijos sudėtį ir žygiavo Peterburgo link, o aptariamuoju laikotarpiu buvo dislokuotas Lietuvos šiaurėje ir Latvijoje. Kadangi po Tilžės taikos Prūsija Napoleono buvo nukariauta, taigi prūsų korpusas didžiojo užkariautojo pusėn stojo ne tiek gera valia, kiek prievarta. Dėl šios priežasties ir korpuso vado padėtis buvo sunki ir dvilypė: jis nenorėjo, kad apie jo karius sklįstų blogos kalbos, bet tuo pačiu siekė, kad korpusas liktų sveikas, vengdavo dalyvauti sunkesnėse ir sudėtingesnėse karo operacijose. Dėl to nuolat kildavo kivirčų su Makdonaldo generolais. Jų atgarsiai pasiekė patį Prūsijos karalių Frydrichą Vilhelmą III. Šiuos kivirčus vainikavo maršalo Makdonaldo laiškas užsienio reikalų ministrui. Jame siūlyta prūsų korpuso vadą H. Jorką pašalinti iš pareigų. Laiškas rusų kazokų ir vadų dėka pasiekė ne adresatą, bet patį H. Jorką.

O jau po to ir įvyko lemtingosios derybos su rusų generolo I. Dibičiaus įgaliotiniais bei pačiu generolu, pasibaigusios plačiai žinomos Tauragės konvencijos pasirašymu.

Netrukus po šio istorinio įvykio H. Jorko korpusas tapo armija. Prie jo pirmiausia prisijungė prūsų kariuomenės generolų Bulovo, Masenbacho daliniai. Tai sužinojęs karalius įsakė nušalinti H. Jorką nuo korpuso vado pareigų ir už savivalę atiduoti kariniam tribunolui, bet tolesni įvykiai šio įsakymo įvykdyti neleido. I. Dibičius atsisakė praleisti karaliaus pasiuntinius ir, Prūsijai stojus sąjungininkų pusėn, visi kaltinimai H. Jorkui buvo panaikinti, o jo korpusas tapo naujosios prūsų armijos pagrindu. 1813 metų kovo septynioliktąją, kai Prūsijos karalius paskelbė karą Napoleonui bei jo sąjungininkams, H. Jorkas su korpusu iškilmingai įžengė į Berlyną.

Ypatingai jis pasižymėjo 1813 metų rugsėjo dvidešimt trečiąją mūšyje ties Vartenburgu. Už tai buvo apdovanotas Rusijos Šv. Georgijaus 2 klasės ordinu, o 1814 metų kovą suteiktas grafo titulas bei padovanotas dvaras netoli Breslau (Vroclavo) miesto.

1815 metais H. Jorkas gavo įsakymą vadovauti V korpusui, stovėjusiam rezerver-

ve prie Elbės. Daugybę įvairių išmėginimų patyręs generolas pasijuto nepelnytai įžeistas ir įteikė atsistatydinimo prašymą. Tačiau buvę kovų draugai dar ilgai geru žodžiu minėjo drąsų ir ryžtingą vadą. K. Klauzevico vertinimu, H. Jorkas iš kitų išsiskyrė puikiu karinių reikalų išmanymu. Kieta valia, slypėjusi po išorinio šaltumo kauke, didžiulis garbės troškimas, visada pridengiamas atsidavimu likimui, tvirtas ir drąsus charakteris buvo išskirtiniai šio žmogaus bruožai. Generolas Jorkas buvo sąžiningas žmogus, bet dėl savo paslaptiškumo, tulžingumo – blogas pavaldinys. Asmeniniai santykiai jam nieko nereiškė, viską jis darė dėl savo reputacijos, taip pat todėl, kad iš prigimties buvo ypatingai dalykiškas žmogus. Blogiausia, ką jis turėjo, tai uždarumas, paslaptiškumas, slypėjė po aštrumo ir tiesos kauke.

Karalius neužmiršo H. Jorko nuopelnų ir 1821 metų gegužės penktąją suteikė jam aukščiausią karinį – generolo feldmaršalo – laipsnį, o 1830-ųjų balandžio dešimtą dieną pats apsilankė jam padovanotoje sodyboje, kurioje po pusmečio, spalio ketvirtąją, sulaukęs septyniasdešimt vienerių, garsusis karvedys ir mirė.

Berlyno Unter den Linden gatvėje Hansui Davidui Liudvikui fon Jorkui buvo pastatytas paminklas. Paminklo autorius – žinomas vokiečių skulptorius Kristijonas Danielius Raugas.

Feldmaršalo anūkas grafas Hansas Liudvikas Maksimilianas grafas Jorkas fon Vartenburgas kaip karo atašė ilgai tarnavo Vokietijos ambasadoje Sankt Peterburge, vedė rusę, sulaukė didelės rusų karininkijos bei caro aplinkos pagarbos. Proanūkis Paulis fon Vartenburgas tapo filosofu, o proproanūkis Peteris Jorkas fon Vartenburgas – teisininku. Pastarojo likimas susiklostė ypač tragiškai – kaip nepavykusio pasikėsinimo į A. Hilerį 1944 metų liepos dvidešimtąją dalyvis jis buvo pakartas.

Tragiško likimo sulaukė ne vien proproanūkis, bet ir minėtasis paminklas H. Jorkui. Naciai, keršydami visai Jorkų giminei, paminklą Under den Linden gatvėje nugriovė.

Davidas Tuvijus Kacelenbogenas



Senos kilmingos rabinų dinastijos, kurios šaknys siekė XVI amžių, atstovas Davidas Tuvijus Kacelenbogenas gimė 1847 metais Tauroggene, žydų religinio teisėjo šeimoje. Iš tėvo pusės Davidas turėjo žymų protėvį Judah Loew ben Bezalel, XVI amžiaus Prahos rabiną, kuris, pagal pasakojimus, iš molio nulipdęs ir magija atgaivinęs žydų legendinę būtybę Golemą. 1867 metais D. Kacelenbogenas tapo Virbalio, 1894 metais – Suvalkų miesto rabinu. O 1907 metais buvo išrinktas Sankt Peterburgo choralinės sinagogos rabinu ir šį darbą dirbo iki savo mirties 1930 metais. Pagal ano meto Rusijos įstatymus tokias pareigas sostinėje leista užimti tik žmogui, turinčiam mažiausiai viduriniojo mokslo brandos atestatą. Davidas gi tebuvo religinių tiesų mokėsis namuose. Bet, aktyviai spaudžiant Sankt Peterburgo žydų bendruomenei ir tarpininkaujant tuomečiam vidaus reikalų ministruui Piotruui Stolypinui, imperatorius Nikolajus II patvirtino išrinkimą „nežiūrint, kad neturi išsilavinimo cenzos“. Tapęs vyriausiuoju Sankt Peterburgo rabinu, Davidas tapo vienu iš oficialių žydų bendruomenės atstovų

Iliustracija – **Davidas Kacelenbogenas**. Šaltinis *Vikipedija*

Rusijos imperijos vyriausybėje, 1909 metais Vilniuje surengė Rusijos imperijos rabinų konferenciją ir vadovavo jai. Iš dviejų santuokų D. Kacelenbogenas paliko dvylika vaikų.

Vincentas Juzumas

2013 metų pabaigoje Varniuose įsikūręs Žemaičių vyskupystės muziejus gana solidžiu mūsų laikams 800 egzempliorių tiražu išleido XIX amžiaus antroje pusėje gyvenusio ir įvairiose Žemaitijos parapijose kunigavusio Vincento Juzumo „Žemaičių vyskupijos aprašymą“. Tai pirmą kartą į lietuvių kalbą išverstas 1899 metais parengtas 1080 puslapių leidinys, skirtas Žemaičių krikšto 600 metų jubiliejui. Be kitų Lietuvos parapijų, joje plačiai aprašomos ir keletas Tauragės krašto parapijų, kaip jas daugiau nei prieš šimtą metų matė V. Juzumas.

Samuilas Kalmanovičius



S. Kalmanovičius gimė 1858 metų birželio mėnesį Taurogene. Kiek laiko jis čia gyveno, sunku pasakyti, nes neaiški dargi tiksli gimimo diena. Žinoma vien tai, jog tėvas buvo darbininkas. Aišku, kad Samuelis turėjo akivaizdžiai baigti teisės mokslus, nes gerokai vėliau devyniolika metų Rusijos Saratovo mieste buvo prisiekusiojo advokato padėjėjas. Pavyko rasti įrodymų, jog 1886 metais buvęs taurogeniškis baigė Odesos universiteto Teisės fakultetą. Tačiau 1889 metų sausio aštuonioliktosios carinis įstatymas draudė prisiekusiais advokatais tapti nekrikščionims. Toks valstybės tarnyboje prie apygardos teismo arba teismo rūmų dirbusių nepriklausomų advokatų institutas Rusijoje veikė 1864–1917 metais.

Turtinga Saratovo laikotarpio advokato praktika, žinoma, padarė teisininkui didelę reklamą Pavolgio gubernijoje.

1895 metų kovo 28-ąją Penzoje užsidegė turtingos generolo leitenanto Boldyrevo našlės namas. Gesindami ugnį, gaisrininkai rado tarnaitės ir smarkiai sudegusios namo šeimininkės P. Boldyrevos lavonus. Vėliau paaiškėjo, kad mo-

Iliustracija – **Samuilas Kalmanovičius**. *Šaltinis wikiwand.com*

terys žiauriai nužudytos dar iki gaisro, o ugnis tik turėjo paslėpti nusikaltimo pėdsakus. Netrukus buvo įtartas ir sulaikytas generolienės posūnis Aleksandras Talma. Jau tų pat metų rudenį byla pradėta nagrinėti Penzos apygardos teisme.

Teisiamojo gynėjais tapo patyrę teisininkai, tarp kurių buvo ir jau pakankamai gerai žinomas advokatas Samuilas Kalmanovičius. Etninis žydas, jis, vyraujant Rusijoje neigiamam visuomenės požiūriui į žydus, nebijojo imtis sudėtingiausių savo tautiečių bylų, būdamas puikus oratorius ir kruopštus teisininkas, ne viename procese sugebėdavo pasiekti švelnesnių nuosprendžių ar mirties bausmės pakeitimo.

Tą kartą jis pasirinko labiausiai šiuo atveju tinkamą poziciją, remdamasis ne tik tiesioginių, neginčijamų Talmos kaltės įrodymų stoka, bet ir tuo, jog pamotės ir posūnio santykiai nebuvo labai priešiški. Teisiamojo nekaltumas buvo akivaizdus.

Prisiekusieji tarėsi labai ilgai ir galų gale pripažino Talmą kaltu. Sprendimo skelbimas turėjo vos ne sprogdusios bombos efektą. S. Kalmanovičius beviltiškai ėmė prašyti teisėjo atšaukti prisiekusiųjų verdiktą (nors puikiai žinojo, jog teisiškai to padaryti neįmanoma), o nuteistojo brolis atsiklaupė prieš teisėjus ant kelių... Ir įvyko nedidelis stebuklas – teismas paskyrė A. Talmą 15 metų katorgos bausmę su visų teisių atėmimu. Aukštesnysis teismas nuosprendį paliko galioti.

S. Kalmanovičius dalyvavo ne viename politiniame procese ir gynė savo tautiečius žydus garsiose pogromų – Kišiniovo, Gomelio, Kijevo – bylose. 1888 metais rekomendavus garsiajam dr. Leibai Pinskerui, Odesos Palestinos ratelis pasiuntė jį į Konstantinopolį aiškintis tuometės žydų emigracijos politinių sąlygų. Po to, kai juodašimtininkai (dažniausiai taip vadinami tarp 1905 ir 1917 metų aktyviai veikę rusofašistų judėjimai) nuniokojo namus, Samuilas dvejiems metams išvyko į užsienį. 1903 metais Odesoje Kalmanovičius gynė iš Baltarusijos Smurgainių kilusią eserę, aktyvią XX amžiaus pradžios revoliucinio teroro Rusijos imperijoje dalyvę, socialistų revoliucionierių partijos kovinės organizacijos narę Mariją Školnik bei jos draugus.

Samuelis buvo nuolatinis nelegalios partijos narių teroristų advokatas, be to, ir pats akivaizdžiai jiems simpatizavo, todėl jį nuolatos stebėjo slaptoji policija („ochranka“). Gerokai vėliau pats pripažino, kad 1929 metų gruodžio penkiolik-

tąją „Lena Goldfilds“ byloje jo namuose buvusi surengta krata. Ši byla – tai Lenos aukso kasyklų darbininkų streiko dalyvių sušaudymas. Tąkart žuvo du šimtai septyniasdešimt žmonių. Tiesa, yra šioks toks neatitikimas – Lenos įvykiai kilo 1912 metais. O tai, apie ką kalbėjo S. Kalmanovičius, greičiausiai galėjo būti jau bylos tyrimo atnaujinimo Sovietų valdžios metais peripetijos.

1906 metų pradžioje atvykęs į Tambovą ginti eserų Maksimo Katino ir Ivano Kuznecovo, 1905 metų gruodžio mėnesį nužudžiusių Tambovo vicegubernatorių Nikolajų Bogdanovičių, Kalmanovičius generalgubernatoriaus M. Klavero nurodymu suimamas tiesiog teismo posėdžio metu ir išvežamas į kalėjimą. Šį klausimą aukščiausiu lygiu netrukus svarstė netgi Valstybės dūma. Vidaus reikalų ministras Piotras Durnovas tada aiškinosi, kad „kai name gaisras, stiklų nesigailima.“ Teisiams teroristams paskirta mirties bausmė ir tą pačią naktį nuosprendis įvykdytas. O S. Kalmanovičius išbuvo suimtas daugiau nei mėnesį, ir šis epizodas labai išpopuliarino jo vardą tarp revoliucionierių. Per daugelį metų tarp jo ginamųjų buvo Piotro Stolypino sūnėnas, vadinamasis eseras maksimalistas Aleksejus Ustinovas, o padėjėjas 1910 metais – to paties premjero ministro P. Stolypino žudikas (1911 m.) Dmitrijus Bogrovas.

1906 metais S. Kalmanovičius iš Saratovo persikėlė gyventi į Sankt Peterburgą ir ėmėsi aktyviai žlugdyti Rusijos ir Prancūzijos derybas dėl paskolos. O 1908 metais daug prisidėjo atskleidžiant dvigubą agentą E. Azefą.

1908 metais žinomas advokatas tapo masonu ir buvo įšventintas į Peterburgo „Poliarinės žvaigždės“ ložę. 1909 metais gynė valstietį revoliucionierių Valstybės dūmos II šaukimo deputatą Ivaną Pjanych, ir netikėtai pavyko išgelbėti teismojo gyvybę. Paskyrus I. Pjanych mirties bausmę, S. Kalmanovičius pasiuntė telegramą garsiam Rusijos valstybės ir politiniam veikėjui Andrejui Šingaliovui. Pastarasis sugebėjo patekti pas to meto Ministrą Pirmininką bei vidaus reikalų ministrą Piotrą Stolypiną. Po valandą trukusio pokalbio P. Stolypinas sutiko susipažinti su byla, ir mirties bausmė I. Pjanych buvo pakeista katorga iki gyvos galvos.

1910 metais Kalmanovičius kartu su dar dviem kolegomis gynė eserą politinės žvalgybos skyriaus dvigubą slaptąjį agentą Aleksandrą Petrovą, kuris 1909 metų gruodžio aštuntąją susprogdino Sankt Peterburgo politinės žvalgybos viršininką, atskirojo žandarų korpuso pulkininką Sergejų Karpovą. Per vienos dienos posėdį

karinio teismo kolegija pripažino visišką teiamojo kaltę ir paskyrė jam mirties bausmę pakariant. Advokatų kasaciniai skundai atmesti ir sausio dvyliktosios naktį nuosprendis įvykdytas.

1911 metais garsus advokatas išrinktas švietimo populiarinimo tarp Rusijos žydų draugijos komiteto nariu. 1912–1916 metais dirbo prisiekusiuoju advokatu Sankt Peterburgo ūkiniame teisme.

Trečiojo dešimtmečio pradžioje S. Kalmanovičius ketverius metus gyveno Estijoje. Buvo įtrauktas į komisiją, rengusią Estijos Respublikos civilinį kodeksą, skaitė paskaitas Teisingumo ministerijos organizuoetuose teisės kursuose, patarinėjo RSFSR prekybos atstovui Estijoje Georgijui Solomonui. Iš Estijos išvyko į Berlyną ir gyveno ten iki 1924 metų. Po to, 1926 metų balandžio mėnesį, sugrįžimas į sovietinį Leningradą. Sprendžiant iš paties S. Kalmanovičiaus žodžių, jis prieš tai turėjo būti atsisakęs Sovietų Sąjungos pilietybės, kadangi, sugrįžęs iš užsienio, pilietybę vėl atgavo ir persikėlė į Maskvą.

1930 metų birželį S. Kalmanovičius kartu su dar dviem kolegomis teisininkais parašė laišką Jungtinei valstybinei politinei valdybai prie SSRS Liaudies komisarių tarybos (OGPU), kuriuo mėgino apginti buvusį Saratovo advokatą Borisą Arapovą. Tačiau po dviejų mėnesių, rugpjūčio tryliktąją, buvo pats areštuotas vadinamoje „menševikų byloje“ ir pateko į garsųjį Butyrkų tardymo izoliatorių.

Pavyko rasti labai įdomų dokumentą, atskleidžiantį kai kurias S. Kalmanovičiaus gyvenimo detales. 1930 metų spalio dvidešimt trečiąją OGPU skyriaus viršininko padėjėjas apklausė septyniasdešimt dvejų metų advokatą kaltinamuoju. Protokole parašyta, jog į klausimą apie partiškumą S. Kalmanovičius atsakė esąs nepartinis, nebuvęs jokių politinių partijų narys, nors pagal įsitikinimus laikąs save leniniečiu. Tiesiog priklausąs advokatų kolegijai ir teikiąs ypatingas konsultacijas. Bylose nedalyvaująs, o gyvenąs iš Politinių kalinių draugijos skirtos pensijos. Paklaustas tardytojo, kuo užsiiminėjo iki 1914 metų ir per visas toliau vykusias suirutes bei revoliucijas, atsakė tiesiai šviesiai – buvo advokatas, dalyvavo politiniuose procesuose. Tiesa, čia lyg ir yra nedidelis neatitikimas – S. Kalmanovičius taip pat per apklausą pareiškė nuo 1917 metų Spalio revoliucijos pradžios su šeima buvęs išvykęs gyventi į vasarnamį Suomijoje...

1931-ųjų balandžio šešioliktąją, nesugebėjus įrodyti kaltės, OGPU EKU trečiojo skyriaus įgaliotinis Kudriavcevas buvo priverstas iš Tauragės kilusį garsųjį

advokatą paleisti. O 1934 metų pabaigoje S. Kalmanovičius aktyviai dalyvavo tu pat metų lapkričio trisdešimtąją mirusio legendinio Rusijos advokato, Laikinosios Rusijos vyriausybės teisingumo ministro Aleksandro Zarudno atminimo vakaruose. 1928 metais išleido prisiminimų knygą „Caro susidorojimas“.

Mirė Samuelis Kalmanovičius Maskvoje 1939 metų birželio septintąją.

Pirmoji išėivio iš Tauroggeno žmona Ana – rašytoja, visuomenės veikėja. Gyvendama Saratove ji įkūrė draugiją vargstantiems žydams remti ir dešimt metų jai vadovavo. Aktyviai reiškėsi feministiniame judėjime, dažnai skaitė pranešimus tarptautiniuose kongresuose Rusijoje bei užsienio šalyse, išleido šiomis temomis keletą knygų. Mirė 1920 metų lapkričio mėnesį Taline.

Jau minėtame OGPU protokole tardytojo paklaustas apie šeiminių padėtį, S. Kalmanovičius pareiškė esąs našlys. Apklaustas jis buvo, priminsime, 1930 metų spalio pabaigoje. Tačiau čia pat pats sako 1926-aisiais vedęs antrą kartą – penkiasdešimtmetę namų šeimininkę Dinur Rebeką Grig... Taip pat iš šios apklausos pavyko sužinoti, jog S. Kalmanovičius turėjęs keturis vaikus. Duktė Olga Braginskaja nuo 1905 metų gyvenusi Argentinoje, keturiasdešimt dvejų metų gydytoja Julija – Maskvoje. Trisdešimt aštuonerių Emilija išsiskyrusi su vyru ir tuo metu buvusi tėvo išlaikoma. O sūnus Aleksandras nuo 1918 metų apsistojęs Pietų Afrikoje.

Bene labiausiai pagarsėjo dukterė Emilija Kalmanovič (Kalma) – poetė ir vaikų rašytoja. 1920 metų pradžioje, gyvendama Estijoje, bendradarbiavo vietos laikraščiuose. 1921-aisiais Tartu rusų kalba išleido eilėraščių vaikams knygą, kurios viršelį puošė didžiausio Estijos XX amžiaus dailininko Eduardo Vjralto graviūra. Nuo 1922 metų su vyru Ivanu Konoplinu gyveno Berlyno priemiestyje Eichvalde, dalyvavo „Meno rūmų“ vakaruose. Tėvui grįžus į Sovietų Sąjungą liko Berlyne ir aktyviai spausdino savo kūrinis bei vertimus Vokietijos spaudoje. Jiems gimė sūnus Georgijus. Deja, kaip matėme, dėl nežinomų aplinkybių šeima iširo. Neatmestinas variantas, kad ir dėl to, jog jos buvęs sutuoktinis Ivanas Konoplinas buvo OGPU agentas. Berlyne jis dirbo vienos Rygos leidyklos generaliniu atstovu. Dar trečiojo dešimtmečio pradžioje Berlyne lankė Vladimiro Nabokovo pamokas. Garsusis rašytojas taip uždarbiavo mokydamas užsienio kalbų. 1923 metais tas pats V. Nabokovas ir žurnalistas Zinovijus Arbatovas atskleidė I. Konoplino priklausymą OGPU. S. Kalmanovičiaus žentas buvo išsiųstas iš Vokietijos į

tuometę Čekoslovakiją. Bendradarbiavo su Didžiosios Britanijos specialiosiomis tarnybomis. Vėliau Atėnuose susimylėjo su Graikijos premjero žmona, iš jos gautą informaciją perduodavo sovietinei žvalgybai. Ketverius metus sėdėjo Graikijos kalėjime. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui dirbo vertėju naciams Berlyne, o karui pasibaigus areštuotas sovietinės karinės administracijos ir nuteistas dešimčiai metų lagerio. Ten ir mirė.

Martynas Kalvaitis

Spalvinga asmenybė Martynas Kalvaitis (Martin Kalveit) gimė Tauroggene 1833 metais varganai gyvenusių vokiečių liuteronų šeimoje. Būdamas trylikos pradėjo uždarbiauti. Jį priglaudė ypatingai religingų liuteronų šeima, irgi persikėlusį iš Vokietijos į Lietuvą. Per vieną iš Prūsijos atvykusią moterį Martino globėjai pradėjo aktyviai domėtis baptizmu, o pats Martinas ėmė lankytis artimiausioje vokiečių baptistų bendruomenėje, kur 1858 metais pasikrikštijo kartu su žmona ir seserimi. Beje, Lietuvoje baptizmo pradžia laikomi 1841 metai. 1863 metais Martynas su šeima bei dviem seserimis persikėlė į Kaukazą, kur armijoje tarnavo jo brolis. Ten jie ėmė rengti reguliarius susiėjimus ir greitai, M. Kalvaičio žodžiais, „mūsų buvo jau penkiolika tikinčiųjų. Visi vokiečiai. Rusai vardo, kuriuo mes vadinomės (baptistai), dar nežinojo.“ Greta religinių susiėjimų M. Kalvaitas dirbo skardininku, turėjo nedidelę savo parduotuvėlę.

1867 metų rugpjūčio dvidešimtosios naktį pirmasis Kaukazo baptistas – užsienietis M. Kalvaitas Kuros upėje pakrikštijo tokį N. Voroniną, kuris tapo pirmuoju Rusijos baptistu ir pirmosios rusų baptistų bendruomenės steigėju. O po keleto metų M. Kalvaitas su savo grupe prisijungė prie Tifliso (dab. Tbilisio) bendruomenės. 1880 metais jis buvo įšventintas bažnyčios diakonu. Tačiau prasidėjo Tifliso bažnyčios, kaip ir visos Rusijos evangelikų–baptistų brolijos, persekiojimas. „1891 metais aš su dar apie penkiasdešimčia tikinčiųjų buvau išstremtas į tolimą ir mažytį Zanzeguro (dab. Armėnija) valsčiaus kaimelį, vėliau prie Erivanio (dab. Jerevanas),“ – vėliau kalbėjo Martynas.

Apie 1900 metus M. Kalvaitas grįžo iš tremties pas dukrą į Tverės srities Prochladnojės kaimą, kur irgi buvo rusų baptistų bendruomenė. 1918 metų rugsėjo dvidešimt trečią dieną, Rusijos pilietinio karo metu, žuvo nuo atsitiktinės kulkos per kaimo užpuolimą.

Karlas Klauzevicas



Vienas ryškiausių Europos karo strategų Karlas Klauzevicas (Carl von Clausewitz) gimė 1780 metais Burge (prie Magdeburgo). 1806 metais dalyvavo kare su Napoleonu I. 1812 metais, pastarajam užpuolus Rusijos imperiją, K. Klauzevicas paliko prūsų kariuomenę ir perėjo tarnauti Rusijos carui Aleksandrui I. Su I. Dibičiumi vadovavo Rusijos derybų delegacijai, kuri 1812 metų gruodžio trisdešimtą dieną pasirašė Tauragės konvenciją.

Tai štai, pareiškęs norą tarnauti Rusijos kariuomenėje, jis 1812 metų gegužės antrąją per Tilžę, Tauroggoną ir Vilnių išvyko į Peterburgą. Tilžėje paviršutiniškai apžiūrėjo 1807 metų istorinės Tilžės taikos pasirašymo vietą, o Tauroggone, prie Rusijos sienos, teko ilgokai palūkėti, kol bus sutvarkyti visi reikiami formalumai. Mat jo atsistatydinimo prašymą Prūsijos karalius atmetė. Tauroggone Klauzevicą priėmė pasienio pulkininkas kazokas. Jo žmona, stambi, maloni moteris iš Novočerkasko, kaip prisiminė pats Karlas, tiko tik gaminti, skalbti, valyti ir gimdyti vaikus. Nors Klauzevicas nė žodžio nesuprato rusiškai, šeimnininkai stengėsi daug

Iliustracija – Karlas Klauzevicas. Karlo Vacho portretas. *Šaltinis nodulo.org*

bendrauti. Kad neliktų visiškai abejingas tokiam vaišingumui, svečias parodė šeimininkams nedidelį savo žmonos Marijos portretą. Pulkininkas su žmona labai gyrė jos išvaizdą, o kai Klauzevicus pagaliau susirengė vykti toliau, pulkininko žmona atsistojo ir, nesivaržydama vyro, pabučiavo j abu skruostus. Rusijos carui K.Klauzevicus buvo pristatytas kaip geriausias karo istorijos specialistas. 1812 metų žiemą kartu su generolo P. Vitgenšteino armija grįžo į Tauragę, kur, kaip jau minėta, dalyvavo Tauragės konvencijos rengime ir derybose.

Kaip nebūtų keista, rusų žvalgybos kanalais Klauzevico laišakai žmonai laisvai pasiekdavo su Rusija kariavusios Prūsijos sostinę Berlyną. Gaudavo jis ir žmonos Marijos atsakymus. Keletas laiškų parašyta iš Lietuvos, o vienas – mums ypač įdomus:

„Tauroggenas, 1812 m. gruodžio 18

Rašau tau, brangioji Marija, paveiktas užburiančio šio miestelio, kuriame prieš devynis mėnesius pirmąkart įžengiau į Rusiją ir kur dabar esu pagrindinėje prūsų būstinėje, įspūdžio. Aplinkybes, atvedusias mane čia, tu lengvai suprasi iš jus pasiekiančių žinių. Aš sutikau sveikus kūnu ir siela savo brolius, įvertintus ir gerbiamus, pasidabinusius ordinais (deja, ne prancūziškais) ir išgyvenau šiandien su jais neapsakomai malonią pasimatymų dieną. Rytoj likimas mus vėl išskirs, bet dabar mes bent jau nestovėsime vienas prieš kitą. Jeigu Imperatorius panorės, tai niekada nepasikartos. Aš išgyvenau keturias siaubingų rūpesčių dienas. Mes atkirtome generolą Jorką ir kiekvieną dieną buvome pasirengę susigrumti su juo. Aš visiškai sveikas ir esu Vitgenšteino armijoje. Po vieno arba dviejų mėnesių tikiuosi pereiti į vokiečių legioną, kuriame jau 4000 žmonių. Man sakė, kad Gneizenau grįžta ir greičiausiai taps legiono vadu. Tai man būtų džiaugsmo! Dabar negaliu daugiau rašyti, kadangi laikas eina per greitai. Artimiausiu metu tikiuosi būti Kenigsberge.“

Vasilijus Kokorevas



Miljonierius, daugelio stambių įmonių akcininkas Vasilijus Kokorevas, 1857 metų birželio mėnesį išvykęs į ilgą kelionę po Europą, rašė: „Pagaliau mes Tauroggene. Mūsų muitinė labai mandagi, pasus užregistravo per dešimt minučių ir atnešė mums į pašto viešbutį. Be kita ko, apie muitinę negalima spręsti iš išvažiavimo, nes tada beveik jokios apžiūros nebūna. Tikrą įspūdį galima susidaryti tik tada, kai grįžti namo ir kada muitininkai turi teisę viską naršyti. Lygiai 1 val. nakties mes praėjome šlagbaumą ir atsidūrėme Prūsijos žemėje.

Netoli Tauroggeno pradėjome sutikinėti didžiulį sunkųjį paštą. Šešių arklių tempiamuose vežimuose veža dešimtis didžiulių pakų. Šis paštas kasdien paima po keturiasdešimt arklių. Pakuose brangiausios prekės iš Paryžiaus, Liono, Briuselio, mados dalykai, kuriuos skuba pristatyti, kol jie dar madingi.”

Konstantinas Krylovas

Juodkalnijos Novyj Sad miesto kapinėse palaidotas infanterijos generolas Konstantinas Krylovas, gimęs Taurogene 1860 metų gegužės dvidešimt šeštą dieną. Baigęs karo mokslus, jis per tris dešimtmečius nuėjo kelią nuo vyresniojo adjutanto iki Kijevo karo mokyklos viršininko, divizijos, korpuso vado, infanterijos generolo. Šis II klasės rango pareigūno laipsnis tuo metu prilygo admirolo ir tikrojo slaptojo patarėjo laipsniams. Apdovanotas daugeliu aukščiausių Rusijos apdovanojimų bei Georgijaus ginklais. Dalyvavo Pirmajame pasauliniame ir Rusijos pilietiniame karuose, žygyje į Kiniją, kur prisidėjo prie Boksininkų sukilimo ir ichetuanų judėjimo numalšinimo. Po 1917 metų Spalio revoliucijos emigravo į tuometę Jugoslaviją, kur mirė 1930 metų kovo trisdešimtą dieną.

Irena Kubiliūnaitė

Generolo leitenanto Petro Kubiliūno biografija kaip reta spalvinga, nors pilna prieštarų faktų. Baigęs Aukštuosius karininkų kursus ir kursus Paryžiuje, Čekoslovakijos generalinio štabo akademijos absolventas, Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo valdybos, vėliau – Vyriausiojo štabo viršininkas, kartu ėjęs Vyriausiojo kariuomenės vado pareigas. Už dalyvavimą 1934 metų volde-
marininkų puče Karo lauko teismo nuteistas mirties bausme, bet po malonės prašymo bausmė pakeista sunkiųjų darbų kalėjimu iki gyvos galvos. Po trejų metų iš kalėjimo paleistas.

Bet prieš visus šiuos įvykius Vyriausiojo kariuomenės vado ypatingųjų reikalų patikėtinis Petras Kubiliūnas slaptu Lietuvos kariuomenės vado įsakymu nuo 1920 metų vasario paskirtas vadovauti pradėtam kurti Pirmajam pasienio arba, kaip tada vadinta, parubežiniam pulkui (nuo 1923 metų gegužės mėnesio – batalionas). Pulkas laikinai formuotas ir dislokuotas Kėdainiuose. Karo istorikas

Algis Balaišis rašė: „Vasario 22 d. galima būtų pavadinti pirmąja profesionalios Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos diena. Tą dieną A. Liaudansko vadovaujama 10-ta kuopa, pagal jos dislokacijos vietą pavadinta Tauragės kuopa, ir J. Juodišiaus 16-ta (Kybartų) kuopa išvyko į tarnybą – saugoti Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Vokietija“.

Ir kaip tik Tauragėje 1921 metų gruodžio dvidešimt penktąją, pirmąją Šventų Kalėdų dieną, Petras ir Irena Kubiliūnai susilaukė dukters, kurią pavadino taip pat Irenos vardu. Karininko gyvenimas visais laikais ir visose šalyse buvo nestabilus, ilgai vienoje vietoje šie žmonės neužsilaiko. 1924 metais P. Kubiliūnas paskirtas Šarvuocių rinktinės tankų bataliono, vėliau autobataliono vadu. Keitėsi miestai, kol pagaliau šeima apsisusto Kaune, kur P. Kubiliūnas, kaip minėta, tapo vienu aukščiausių Lietuvos kariuomenės vadų.

Tačiau atėjo 1940-ieji su visu savo tragizmu ir žiaurumu, su komunistiniu teroru ir laužomais tūkstančių žmonių likimais. Irena Kubiliūnaitė jau studijavo Kauno universitete, kai jos garsų tėvą, generolą leitenantą, vėl, šį kartą NKVD, suėmė ir įkalino. Prasidėjus Vokietijos–SSRS karui P. Kubiliūnas išlaisvintas, tačiau nuo 1941 metų rugpjūčio iki 1944 metų jis tapo nacių įkurtos Generalinių tarėjų institucijos vadovu, oficialiai pirmuoju generaliniu tarėju. Tai buvo, ko gera, sudėtingiausias šio žmogaus gyvenimo periodas, nes teko laviruoti tarp griežtos nacių okupacinės politikos ir lietuvių antinacinio pasipriešinimo.

1944 metų pabaigoje šeima pasitraukė į Vokietiją ir atsidūrė Hamburge, perkeltųjų asmenų stovykloje. Ten, laukdama, kada galės išvykti į Jungtines Valstijas, Irena užbaigė ir apgynė medicinos mokslų daktaro disertaciją iš odontologijos srities. Ten, Hamburge, ji sutiko ir būsimąjį savo vyrą, lietuvių Bronių Baškį. Jie susituokė ir po kurio laiko persikėlė Ameriką, į Pietų Bostoną, kur tradiciškai gyvena lietuviai ir galiausiai – Dorčesterio miestą.

Šiaulių apskrityje 1920 metais gimęs Bronius Baškys eksternu baigė Jurbarco gimnaziją. 1944 metais pradėjo studijuoti Hamburgo universitete ir baigė mokslus jau Bostono universitete, kuriame 1959 metais apgynė daktaro disertaciją. Garsus riebalų tyrimo srities biochemikas profesorius B. Baškys 1957–1960 metais dirbo Harvardo universitete, o nuo 1960 metų – Tufts universitete netoli Bostono. Žurnale „Archives of Biochemistry and Biophysics“, kituose

moksliniuose leidiniuose paskelbė nemažai straipsnių savo tyrimų temomis.

1945 metų gruodžio mėnesį P. Kubiliūną anglų okupacinėje zonoje SSRS kontržvalgybos ir LSSR NKVD operatyvinės grupės agentai pagrobė ir atvežė į Maskvą. 1946-ųjų liepos mėnesį SSRS Aukščiausiojo Teismo karinė kolegija nuteisė jį mirties bausme sušaudant. Nuosprendis įvykdytas.

1965 metų birželio penkioliktąją prof. dr. Bronius Baškys mirė, palikęs Ireną su didele paskola bankui ir trimis mažamečiais vaikais – Nijole, Donatu ir Džulijum.

Devynierius metus našlavusi tauragiškė kraštetė Irena Kubiliūtė-Baškys 1974 metais ištekėjo antrą kartą. Jos išrinktuuju tapo Ostervilyje gyvenęs dešimčia metų vyresnis išėivis iš Mažeikių, teisininkas, mokslų daktaras Eduardas Jansonas. Irena ir Edmundas aktyviai dalyvavo lietuviškosios emigracijos veikloje, rėmė visas pažangias iniciatyvas, aukojo nemenkas pinigų sumas. Deja, po dvidešimties metų bendros laimės sutuoktinis, šešiasdešimt trejų Edmundas, žuvo autokatastrofoje...

O 2017 metų lapkričio vienuoliktąją, eidama devyniasdešimt šeštuosius, su šiuo pasauliu atsisveikino ir pati Irena Jansonas. Pranešime apie laidotuves buvo parašyta: „Vietoje gėlių prašome paaukoti Amerikos lietuvių bendruomenei „Cape Cod“...

Dovydas Kuperis



Retas paauglys vaikystėje nėra skaitęs nors vieno amerikiečių rašytojo Džeimso Fenimoro Kuperio nuotykių romano. Viso pasaulio knygų mėgėjai jau du šimtmečius žavisi tokiais kūriniais kaip „Paskutinis mohikanas“, „Prerijos“, „Pėdsekys“, „Raudonasis korsaras“, „Locmanas“ ir daugeliu kitų, pasakojančių apie Šiaurės Amerikos kolonizacijos laikotarpį.

Tačiau kartu galima tvirtinti, kad niekas nėra net girdėjęs apie šios dinastijos atstovą, gimusį bei šiek tiek gyvenusį Tauroggene. Giminytės ryšį išaiškino, tik nei koku lygiu, nei kuria linija, deja, iki šiol neatskleidę Kazachstano Semipalatinosko miesto žydų kultūros centro tyrėjai. Susisiekti su šia organizacija nepavyko, todėl palikime malonius atradimus netolimai ateičiai. Šiandien gi prisiminsime garsų Rusijos verslininką Dovydą Kuperį, kuris atėjo į šį pasaulį mieste prie Jūros 1870 metais.

Kiek Kuperių šeima vaikščiojo Tauroggeno štetlo (miestelio) gatvėmis, kiek

apskritai narių buvo toje šeimoje, sunku pasakyti. Tokios informacijos niekur nėra. Žinoma tik, kad vėliau jie išvyko gyventi į Varšuvą, kur 1896 metais Dovydas Kuperis, Abraomo sūnus, vedė šešeriais metais jaunesnę Sarą Farber. Kaip teigia šeimos istorijos tyrinėtojai, po vestuvių firma, kurioje jaunikis dirbo odos gaminių pardavimo komivojažieriumi (keliaujančiu firmos atstovu), pasiuntė jį į didžiausią ir turtingiausią šiaurės rytų Kazachstano miestą Semipalatinską.

Iki 2007 metų Semipalatinsko vardu vadintas miestas prie Irtyšiaus upės šiaurės turi kitą pavadinimą – Semejus. XIX amžiuje jis labiau garsėjo kaip politinių trėmimų vieta.

Šiandien tai stambus geležinkelio mazgas, kur išvystyta maisto, lengvoji, laivybos, dujų, cemento pramonė, veikia keturios aukštosios mokyklos, du teatrai. Labiausiai miesto vardą istorijoje sugadino 1949–1991 metais jo apylinkėse veikęs SSRS požeminių ir antžeminių branduolinių bandymų poligonas („dvoika“), kurio poveikį regionas jaučia dar ir šiaurės. Poligone ypatingai griežtai saugomas objektas, kuriame anksčiau laikyti patys moderniausi atominiai ginklai. Tokių objektų pasaulyje tėra keturi.

Iš Varšuvos ir atvyko čia prekybininkas Dovydas Kuperis. Atvyko trumpam, tačiau liko visam, deja, labai trumpam savo gyvenimui. Dovydas tapo odos perdirbimo gamyklos ir vandens malūno savininku. Regione, garsėjusiame savo pigia gyvulininkystės žaliava ir turėjusiame didelę odos, ypač avalynės, paklausą, ši verslo rūšis buvo, kaip jokia kita, perspektyvi ir pelninga. Po keliolikos metų gamyklą iš varžytynių įsigijo tokia Sara Gringot, tačiau sandoris pripažintas neteisėtu, nes pagal 1906 metų įstatymą leista įsigyti tik miesto žemėje esantį turtą. Tuo tarpu gamykla stovėjo Semipalatinsko apskrityje.

D. Kuperis taip pat vadovavo prekybos firmai „Kuperis ir Ko“ bei kartu sėkmingai prekiaavo avalyne. O netrukus Omsko prekybos rūmų sprendimu buvo priimtas į Semipalatinsko pirklių bendriją suteikiant pirmosios gildijos pirklio titulą.

Šiandieniniam žmogui tikriausiai absoliučiai neaišku, ką reiškia šis pavadinimas. 1775 metų mokesčių reforma siekiantiems tapti pirklių gildijų nariais nustatė privalomus turto dydžius. Pirmosios gildijos narys privalėjo turėti nemažiau dešimties tūkstančių rublių, antrosios – nuo tūkstančio iki dešimties tūkstančių ir trečiosios gildijos – nuo penkių šimtų iki tūkstančio rublių. Pirmo-

sios gildijos pirkliai galėjo prekiauti su užsieniu, taip pat galėjo turėti nuosavų jūrinių laivų.

Vėliau šios kvotos vis didėjo. Pavyzdžiui, 1794 metais siekė atitinkamai šešiolika, aštuonis ir du tūkstančius, 1807 metais – penkiasdešimt, dvidešimt ir aštuonis tūkstančius rublių. Kito ir mokesčių gildijai sumos – nuo deklaruoto turto 1797 metais visoms gildijoms reikėjo mokėti vieną ir dvidešimt penkias šimtasias procento, o 1818 metais – penkis ir dvi dešimtasias procento. 1830–1860 metais pirklių apmokestinimas pradėjo mažėti, kol 1863 metais visiškai panaikintas, kaip panaikinta ir trečioji gildija. Tiesa, 1885 metais gildijoms priklausiusių pirklių valdomoms įmonėms įvestas papildomas trijų procentų pelno mokestis, kuris po septynerių metų siekė jau visus penkis procentus.

Titulas turėjo didžiulės reikšmės Kuperio biografijai. Mat dar nuo Jekaterinos Antrosios laikų žydams buvo leidžiama apsigyventi vien vakarinėje Rusijos imperijos dalyje, prijungtoje prie jos po trijų Žečpospolitos (Abiejų tautų respublikos) padalijimų – dabartinėje Lietuvos, Lenkijos, Moldovos, Ukrainos, Baltarusijos teritorijoje. Tik XIX amžiaus viduryje padaryta išimtis – kai kuriems privilegijuotiems žydams, pirmosios gildijos pirkliais, aukštąsias mokslo įstaigas baigusiams amatininkams bei atitarnavusiems kariams ir jų palikuonims leista išvykti iš vadinamosios žydų apgyvendinimo zonos.

Deja, sulaukęs vos trisdešimt septynerių Dovydas Kuperis 1907 metų rugsėjo dvidešimt antrąją mirė. Būtent minėtosios išimties dėka našlė bei keturi vaikai liko gyventi senojoje vietoje. Jakovas, Rachelė ir Nikolajus (jauniausioji duktė Musia anksti mirė) mokėsi miesto gimnazijose. Lankyti jas galėjo tik pasiturinčių miestiečių vaikai, nes mokslas kainavo brangiai – berniukų gimnazijoje tris rublius trisdešimt šešias kapeikas, o mergaičių – devynis rublius tris kapeikas per metus... Vyriausieji – Jakovas ir Rachelė – iki 1917 metų Spalio revoliucijos spėjo baigti gimnaziją, o Nikolajus – tik šešias klases.

Palaidotas D. Kuperis senosiose Semipalatinsko žydų kapinėse, iki šiol ant jo kapo išlikęs marmurinis antkapis. Įdomus turtingojo pirkliaus paminklas su ryškiais senosios rusų architektūros elementais. Užrašai – tik rusų kalba: „Amžina ramybė brangiam tėvui ir vyruičiui“ bei informacija „Davidas Abramovičius Kuperis. Mirė 1907 m. rugsėjo 22 d.“ Turtingos dekoracijos detalės pabrėžia mirusiojo šeimos turtinę padėtį.

Po 1917 metų revoliucijos šeima iš Semipalatinsko išvyko. Daugiau jokios

platesnės informacijos šaltiniai neteikia. Žinoma tik, kad žmona Sara Dovydą pergyveno dvidešimt penkeriais metais ir mirė 1932-aisiais. Buvęs Kuperių namas, kuriame jie gyveno du dešimtmečius, 1923-aisiais įtrauktas į municipalinio namų ūkio sąrašus, jame įsikūrė 6-osios kavalerijos brigados ypatingasis skyrius.

Kalbant apie išėivį iš Tauroggeną Dovydą Kuperį, negalima nepaminėti jo 1899 metais gimusio vyriausiojo sūnaus Jakovo, tvirtai įėjusio į sovietinio kino istoriją. Nuo mažų dienų jis domėjosi fotografija, Maskvoje baigė garsųjį Valstybinį kinematografijos institutą, buvo legendinio Vsevolodo Pudovkino asistentas. 1932 metais Jakovas kaip kino operatorius dalyvavo garsiojoje Oto Šmito vadovautoje ekspedicijoje ledlaužiu „Aleksandras Sibiriakovas“, kuri pirmą kartą istorijoje per vieną navigaciją įveikė visą Šiaurės jūrų kelią, jungiantį europinę ir azijinę Rusijos dalis per Arkties vandenyno jūras. Už filmą „Du vandenynai“ kūrybinė grupė buvo įvertinta aukštais valstybiniais apdovanojimais. Vėliau Jakovas Kuperis dirbo režisieriumi įvairiose Sovietų Sąjungos kino studijose. Mirė 1974 metų sausio keturioliktąją.

Šiandien Kuperių dinastiją tęsia Dovydo Kuperio anūkas Markas, kuris, baigęs Maskvoje chemijos mokslus, gyvena Amerikoje.

O pabaigai – keletas niekuo neįpareigojančių ir kategoriškai neteigiančių pamąstymų apie jau minėtus galimus D. Kuperio giminystės ryšius su garsiuoju Amerikos rašytoju D. F. Kuperiu. Pirmiausia, D. F. Kuperio tėvai į Šiaurės Ameriką atvyko iš Anglijos, neilgai pagyveno Naujajame Džersyje, po to su dvylika vaikų persikėlė į tėvo įkurtą Kuperstauno miestelį Niujorko valstijoje. Žinoma daugybė atvejų, kai Anglija tokiems Vakarų Rusijos emigrantams būdavo tarsi tarpinė stotis. Gal ir čia kažkas panašaus?

Fenimoras Kuperis 1826 metų vasarą atvyko į Paryžių, kur su pertraukomis gyveno ir dirbo septynerius metus. Artimai pažinojęs Adomą Mickevičių, jis labai jautriai sutiko 1830–1831 metų sukilimą Lenkijoje, o vėliau ir Lietuvoje. Jis inicijavo „Kreipimąsi į amerikiečius“ rinkti aukas sukilėliams paremti. Į Paryžių išdininku išrinkto generolo Lafajeto vardu pradėjo plaukti didelės pinigų sumos iš Niujorko, Bostono, Vest Pointo bei kitų Amerikos miestų. 1831 metų spalio mėnesį Paryžiuje gyvenę amerikiečiai įkūrė Amerikos lenkų komitetą, kuriam vadovauti išrinko vėlgį F. Kuperį.

1831 metų rugsėjo mėnesį F. Kuperis su žmona aplankė Briuselį, Koblenčą,

Frankfurtą, Darmštata, Heidelbergą. 1832 metų liepą jie iš vis dar choleros apimto Paryžiaus išvyko į kelionę po Europą. Pirmiausia pabuvojo Belgijoje – Briuselyje, Lježe, Spa mieste – po to Manheime, pietvakarių Vokietijoje. Pagaliau atsidadė Šveicarijoje – Ciuriche, Liucernoje, Berne ir visam mėnesiui apsistojo nedideliame Vevės miestelyje prie Ženevos ežero.

Visose šiose kelionėse galėjo atsirasti ir žinomų, ir naujai atrastų rašytojo gimių, kurių vienas ir buvo Dovydas Kuperis, gimęs 1870 metais Tauroggene. Bet tai tik spėlionės.

Jurijus Kurdiumovas

Kompozitorius, muzikos kritikas Jurijus Kurdiumovas, gimęs Tauroggene 1859 metų balandžio 23-ąją, baigė Peterburgo konservatorijos kompozicijos teorijos klasę. Po to Peterburgo mokyklose dėstė muzikos teorijos disciplinas, rašė straipsnius įvairiems muzikos ir visuomeniniams–politiniams leidiniams. Sukūrė pjesių styginių kvartetui, dainininkui ir fortepijonui, operą „Fingalo nuotaka“. Keletą metų gyveno Simbirske (dab. Uljanovske), po to 1922 metais grįžo į Maskvą, kur 1936 metų spalio antrąją mirė.

Pavelas Kurlovas



1883 metais Tauroggeno pasienio brigadoje savo karinę karjerą pradėjo būsimas ryškus Rusijos valstybės veikėjas, vienas iš Rusijos imperijos specialiųjų tarnybų aukščiausiosios grandies vadovų, žandarmerijos generolas leitenantas Pavelas Kurlovas. Čia, o vėliau Baku ir Peterburgo pasienio brigadose jis įgijo operatyvinio darbo pagrindus, leidusius po poros metų įstoti į Peterburgo Aleksandro karo teisės akademiją. Kurį laiką buvo Rusijos imperijos VRM Policijos departamento vadovas, dvejus metus vadovavo Teisingumo ministerijos Vyriausiajai kalėjimų valdybai. Po Spalio revoliucijos, motyvuodamas sunkia liga, atsisakė pasiūlyto vidaus reikalų ministro pavaduotojo posto, dėl to septynis mėnesius kalėjo Petropavlovsko tvirtovės vienutėje. O 1918 metų rugpjūčio mėnesį, vengdamas tapti raudonojo teroro auka, P. Kurlovas pabėgo iš šalies. Mirė Berlyne, palaidotas Tegelio kapinėse.

Iliustracija – **Pavelas Kurlovas**. *Saltinis hrono.ru*

Laivas TAUROGGEN

Rusų istorikas bei rašytojas Miroslavas Morozovas knygoje „Didžiojo Tėvynės karo torpednešiai. Juos vadino „mirtininkais“ aprašė vieną 1944 metų liepos penkioliktosios epizodą, tiesiogiai susijusį su Taurage:

„Antroje dienos pusėje „į medžioklę“ išskrido trys „Bostonų“ (lėktuvų-torpednešių) poros. Kiekvieną porą pridengė po keturis „Jak-9D“. Kapitonas Safronovas ir jaun. leitenantas Vasiljevas pranešė 17 val. 40 min. atakavę už dešimties mylių į šiaurę nuo Akmenrags (Latvija – A.J.) švyturio transporto laivus „Hochsee“ ir „Tauroggen“. Didesnysis laivas „Hochsee“ nuo pirmosios torpedos išsisuko, tačiau antroji pataikė tiesiai į vidurį. Lakūnų stebėtojų teigimu, laivas lūžęs perpus ir per pusantros–dvi minutes nuskendęs“.

Iš tiesų gi agonija užtruko kur kas ilgiau. „Tauroggenas“ netgi mėgino nuplėpti pamuštalį laivą iki kranto, bet „Hochsee“ vis dėlto nuskendo. Be žinios dingo keturi vokiečių jūrininkai.

Nežinia, ar karo istorikams teko ką nors daugiau girdėti apie ano meto Tauragės vardu pavadintą laivą, nes daugiau jokios informacijos jokie šaltiniai nemini. Gal kada jaunesni tyrinėtojai susidomės laivo likimu, praskleis paslapties širmą. Tai gali būti tikrai įdomūs atradimai.

Robertas Lemanas



„Aš esu iš tų žmonių, kuriuos, gal per skambiai, galima pavadinti „Didžiąja karta“. Augau Didžiosios depresijos metais, per Antrąjį pasaulinį karą tarnavau JAV kariuomenėje. Tai suteikė tam tikrų lengvatų stojant į koledžą, o vėliau ir į aukštąją mokyklą. Pradėjęs magistrantūros studijas labai anksti susižavėjau enzimais ir biochemijos reakcijomis bei katalize. Ir šis susižavėjimas nepaliko manęs ištisus penkiasdešimt metų, tapau tikru „DNR (Deoksiribonukleorūgštis) enzimologu“. Taip pat man labai pasisekė, kad turėjau puikų globėją, mokytoją, vieną didžiausių dvidešimtojo amžiaus biochemikų Artūrą Kornbergą, parengusį visą būrį puikių mokslo daktarų. Aš studijavau fermentų, kurie yra labai svarbūs mūsų supratimui apie DNR replikaciją ir rekombinaciją, DNR polimerazes, DNR nukleazes, DNR ligazes ir DNR rekombinacijas. Visai neseniai pradėjau tyrinėti herpes viruso replikaciją (DNR sintezė, vykstanti prieš ląstelės dalijimąsi) ir netyčia nuklydau į visiškai naujus, neliestus plotus.“

Taip 2006 metais rašytą savo gyvenimo istoriją pradėjo vienas žinomiausių

Iliustracija – **Robertas Lemanas**. Šaltinis *academictree.org*

pasaulio biochemikų, Stanfordo (JAV) universiteto profesorius, kartu su dar penkiais kolegomis 1959 metais įsteigęs jo Medicinos institutą, Robertas Lemanas (Robert Lehman). Stanfordo universitetas yra viena turtingiausių pasaulio aukštųjų mokyklų, užimantis pasauliniame reitinge septintąją vietą. Vien Medicinos institutas pasaulio mokslui davė aštuonis Nobelio premijos laureatus.

Robertas Lemanas mieste prie Jūros upės gyveno vos trejus metus, tačiau visam laikui solidžiausiuose leidiniuose skelbiamoje jo biografijoje liko įrašas – gimė 1924 metų spalio penktą dieną Lietuvoje, Tauroggene:

„Aš gimiau Tauroggeno miestelyje, Klaipėdos krašto pakrastyje. Šis kraštas buvo vokiškai kalbančių žmonių anklavas pietvakarinėje Lietuvos dalyje. Mano tėvas vokiečių, kilęs iš Tilžės, o mama – iš Tauroggeno. Pirmojo pasaulinio karo metu tėvas tarnavo vokiečių kariuomenėje, buvo sužeistas ir už drąsą apdovanojamas Geležiniu kryžiumi. Tačiau 1927 metais, jausdami artėjantį antisemitizmo pavojų ir iš vokiečių, ir pačių lietuvių pusės, tėvai nutarė emigruoti į JAV. Dauguma mūsų giminės narių vis dėlto nesiryžo iš Lietuvos išvykti, todėl žuvo per Holokaustą Antrojo pasaulinio karo metu.“

Amerikoje Lemanų šeima įsikūrė Marylando valstijos Baltimorės mieste. Po poros metų prasidėjo Didžioji depresija (Didžioji 1929–1933 metų ekonominė krizė, apėmusi visas ūkio šakas ir valstybes). Vis dėlto Roberto tėvas sugebėjo rasti darbą ir šeima palyginti neskausmingai išgyveno šį sudėtingą periodą. „Mano pirmieji metai mokykloje buvo sėkmingi,“ – vėliau prisiminė R. Lemanas. „Buvau stropus, bet ne išskirtinis moksleivis. Dvejus paskutinius metus, be mokyklos, siekdamas padėti šeimai, po keletą valandų per dieną dirbau dideliame turguje mėsininko padėjėju. Tapau visai neprastu mėsos išpjaušytoju, todėl sulaukiau pasiūlymo po vidurinės mokyklos baigimo įsidarbinti visu etatu. Man tai pasirodė ganėtinai logiška perspektyva, nes į depresiją įklimpusioje Amerikoje galimybė po vidurinės mokyklos įstoti į koledžą buvo miglota. Viskas pasikeitė po japonų aviacijos atakos Perl Harbore 1941 metų gruodžio septintąją. Aš vis dar prisimenu radijo diktoriaus pranešimą ir nutrauktą Niujorko filharmonijos simfoninio orkestro koncerto transliaciją. Rytojaus dieną visi mūsų mokyklos mokiniai susirinko pasiklausyti per radiją prezidento Franklino D. Ruzvelto kalbos. Įsiminė prezidento pasakyta frazė: „1941-ųjų gruodžio septintoji bus apgaubta nešlovės“. Prisimenu, kaip aptarinėjome šį įvykį su mano

geriausiu draugu Bobiu Švarcu. Mes abu optimistiškai nutarėme, jog mudviejų karas nepasieks, jis atrodė taip toli, ir neabejotinai baigsis iki išeisime iš mokyklos. Kokie naivūs mes tada buvome! Bobis netrukus tapo aštuoniasdešimt antrosios oro pajėgų divizijos desantininku ir 1944 metų rugsėjį, visai prieš savo dvidešimtąjį gimtadienį, žuvo Olandijoje.“

Nepraėjus nė trimis mėnesiams po vidurinės mokyklos baigimo Robertas Lemanas 1943 metų vasarą taip pat pašauktas į kariuomenę ir su Trečiaja pėsčininkų divizija 1944 rugpjūčio mėnesį išsilaipino pietų Prancūzijoje bei dalyvavo mūšiuose Vokietijoje. „Tai buvo žiauri patirtis. Neįtikėtina, bet aš nepatyrčiau jokių rimtesnių sužeidimų. Tik tąkart rytų Prancūzijos Vogėzų kalnuose pasitaikė nepaprastai šalta ir snieguota žiema, o vandens nepraleidžiančių batų neišdavė, man pradėjo vystytis gangrena. Po maždaug šešių savaitių gydymo ligoninėje, rehabilitacijos centre, buvau pripažintas „tinkamas eiti pareigas“ ir grįžau į savo dalinį, kuris kaip tik rengėsi forsuoti Reino upę bei pradėti mūšius Vokietijoje. Iš maždaug dviejų šimtų mūsų būrio vyrų, išsilaipinusių pietų Prancūzijoje, tik apie trisdešimt sulaukė karo pabaigos – 1945-ųjų gegužės.

Skirtingai nuo gerokai vėlesnio Vietnamo karo veteranų, mes buvome traktuojami kaip herojai, kartu gaudami ir labai apčiuopiamos ekonominės naudos. Šias išmokas sudarė penkiasdešimt dviejų savaitių bedarbio pašalpa po dvidešimt dolerių per savaitę ir, priklausomai nuo darbo stažo, laisvas studijų kolegijoje grafikas iki šešerių metų. Kartu buvo mokama penkiasdešimties dolerių stipendija – daugiau negu pakankama tuo metu suma.“

Grįžęs po karo į Valstijas Robertas Lemanas įstojo į vyriausybės finansuojamas studijas John Hopkins universitete Baltimorėje, galvodamas, kaip ir jo dėdė, tapti pramonės chemiku. Kadangi daugiausia dėmesio mokymo programme buvo skirta biochemijai, Robertas susižavėjo lipidų, baltymų bei angliavandenių apykaitos santykiais. Tačiau jau antraisiais mokslo metais netikėtas susidomėjimas biologija pakeitė visus Roberto Lemano planus:

„Mane labai įtakojo Bill McElroy dėstytas biologijos kursas, kuriame buvo ryški nuoroda į biochemijos dalykus. Jis buvo tikrai įdomus dėstytojas, atvėręs man akis į metabolizmo – kiekvienoje ląstelėje vykstančių cheminių reakcijų visumos – stebuklus. Aš atsakiau savo planų po kolegijos baigimo tapti organinės chemijos specialistu ir 1950 metais įstojau į John Hopkins universiteto

visuomenės sveikatos mokyklos Biochemijos fakulteto doktorantūrą.“

Jo disertacijos vadovu tapo žymus baltymų chemijos specialistas, kurio laboratorijoje R. Lemanas darbavosi ir kuris labai domėjosi bakteriofagų (virusų) tyrimais, Roger Herriott.

1954 metais R. Lemanas apgynė disertaciją, tapo biochemijos daktaru ir toliau tęsė pradėtus darbus.

„Pradėjau rengtis savo docentūrai 1954-ųjų rudenį su Alvinu Nasonu Džono Hopkinso universiteto McCollum-Pratt institute. Alas atlikinėjo įdomų tyrimą, susijusį su metalo, ypač molibdeno, jonų vaidmeniu elektronų judėjime, ir pasiūlė man prisidėti. Nors įsijungiau į projektą su dideliu entuziazmu, greitai nutariau, kad tai ne mano sritis. Bibliotekoje perskaičiau visus, kokius tik pavyko rasti, Artūro Kornbergo straipsnius iš enzimų ir nukleotidų sintezės. Parašiau Artūriui, kuris persikėlė iš Nacionalinio Sveikatos Instituto (NIH) į Vašingtono universitetą Sent Luise, ar negalėčiau prisijungti prie jo laboratorijos kaip mokslų daktaras. Fortūna nusišypsojo, jis priėmė mane. Mes tapome tikrais kolegomis ir labai artimais draugais“.

Prie šių R. Lemano žodžių galima tik pridurti, jog 1959 metais Artūriui Kornbergui kartu su Niujorko universiteto daktaru Severo Ochoa už deoksiribonukleorūgšties biologinės sintezės mechanizmų tyrimus buvo suteikta Nobelio premija medicinos fiziologijos srityje. R. Lemanas ilgai dirbo kartu su A. Kornbergu, ir tik aplinkybės lėmė, jog jam neatiteko Nobelis. Beje, A. Kornbergui 2007 metais mirus, jo mokinys Robertas parašė in memoriam nuostabų straipsnį, visapusiškai įvertinusių šio vieno ryškiausių XX amžiaus biochemijos mokslo grandų nuopelnus.

„1957 metų vasarą gavau Johns Hopkins universiteto McCollum-Pratt instituto direktoriaus Bill McElroy pasiūlymą užimti asistento profesoriaus etatą. Normaliomis sąlygomis tai būtų buvęs labai gundantis karjeros posūkis, kurio šiaip jau tektų gana ilgai laukti. Tačiau aš buvau užčiuopęs savo srities „aukso gyslą“ ir visai neturėjau noro šių tyrimų atsisakyti.“

Tą pačią vasarą minėtam Roberto dievukui A. Kornbergui pasiūlyta vadovauti Stanfordo universiteto Medicinos mokyklos Biochemijos katedrai, ir jis pakvietė keletą mokslininkų, įskaitant R. Lemaną, prisijungti prie jo steigiamo naujo universiteto Biochemijos instituto. 1959-ųjų pavasarį šis padalinys ir

gimė naujai pastatytame Stanfordo universiteto Medicinos centre.

Pripažįstant didžiulį R. Lemano indėlį į biochemijos ir molekulinės biologijos mokslo tyrimus, 1995 metais jam suteikta prestižinė Amerikos biochemijos ir molekulinės biologijos draugijos (ASBMB) Merck premija. Jos laureatas gauna unikalų garbės ženklą, penkis tūkstančius dolerių, yra iškilmingai atvežamas į ceremoniją ir jam suteikiama teisė ASBMB metiniame susitikime perskaityti paskaitą.

Beje, R. Lemanas ir pats 1997–1998 metais buvo ASBMB prezidentas. Nuo 1973 metų jis yra Amerikos menų ir mokslų akademijos, o nuo 1977 metų – Nacionalinės mokslų akademijos narys, jam suteikti Geteborgo (Švedija) ir Paryžiaus (Prancūzija) universitetų garbės daktaro vardai. 1969–1974 metais profesorius buvo biologinės chemijos žurnalo „jbc“ redakcijos narys, pats parašęs daugybę mokslinių straipsnių, o nuo 1990 metų – žurnalo asocijuotasis redaktorius. Paskutiniaisiais metais R. Lemano bendraautorius „jbc Classics“ žurnale buvo jo buvęs studentas Pensilvanijos Duke universiteto Medicinos centro Biochemijos fakulteto James B. Duke profesorius, 2015 metais gavęs Nobelio premiją, Paul Modrich.

Solomonas Levitanas



Solomonas Levitanas tolimųjų 1862 metų lapkričio pirmąją gimė Rusijos imperijos vakariniame pasienyje, Tauroggene, Hiršos Mayer ir Saros Gitos (Rubinštein) Levitanų šeimoje. Beje, tyrinėdamas šios šeimos genealogiją, susiduri su gana keistu, žydų šeimoms visai nebūdingu dalyku. Jeigu tėvas figūruoja daugumoje Levitanų šeimos aprašymų, tai apie motiną niekur jokių žinių nerasime. Be Solomono, šeimoje buvo dar du broliai – Nachum ir Dov–Ber, vėliau jau savo šeimoje užauginęs keturias dukras bei du sūnus.

Solomonas baigė Kauno rabinų mokyklą („Slabados ješivą“) ir Vilniaus rabinų kolegiją, o sulaukęs aštuoniolikos (kai kur JAV spaudoje rašoma šešiolikos), kilus gimtinėje antisemitizmo bangai, emigravo į Ameriką, kur pradžioje dirbo įvairius darbus šalies rytinėse valstijose, o 1881 metais apsigyveno nedideliame Viskonsino valstijos New Glarus (Niu Glarus) miestelyje. Ten, praėjus šešeriems metams, atidarė pirmąją įvairių pakuočių parduotuvę.

1887 metais Solomonas Levitanas tapo Amerikos piliečiu ir susituokė su

Iliustracija – **Solomonas Levitanas**. Šaltinis *akg-images.com*

Dora T. Andelson iš Kanzaso valstijos Leavenworth miesto. Pora susilaukė trijų vaikų – dukterų Esteros (Sidney L. Goldstine) ir Etel (Albert J. Boner) bei sūnaus Mortimero. Bent jau taip skelbiama oficialiuose dokumentuose. Tačiau, peržvelgiant 1930 metų Levitanų šeimos genealoginį medį, sūnus vėlgi kažkur dingsta. Pabrėžiama, kad S. ir D. Levitanų šeimoje yra dvi dukterys. Tuo tarpu 1890 metų vasario dvidešimt pirmąją Kanzase gimęs sūnus Mortimeras Viskonsinui nusipelnė ne mažiau negu tėvas. Jis 1912 metais baigė Viskonsino universitetą ir 1915 metais Harvardo teisės mokyklą – privačią JAV teisės aukštąją mokyklą, Harvardo universiteto padalinį. Tai seniausia JAV Teisės mokykla, turinti didžiausią pasaulyje teisės literatūros biblioteką. Tapo garsiu advokatu, o nuo 1922 metų – Viskonsino valstijos generalinio prokuroro pavaduotoju. Beje, biografijoje akcentuojama, jog Mortimero tėvas Solomonas gimęs Vokietijoje, o pats Mortimeras 1930 metais dar buvo nevedęs... Mirė Mortimeras Levitanas 1968 metų vasario pirmąją.

Po daugelio metų, 1938-aisiais, jau būdamas garsus bankininkas ir politikas, S. Levitanas Vašingtone savotiškai apibendrina savo patarimus žydams: „Jeigu mes, kaip žydų kilmės amerikiečiai, galime duoti Amerikai ką nors iš idealizmo ar svajonių srities, kas įamžintų žydų nuopelnus visiems laikams, mes turime nuveikti daug gerų darbų, ir tada žydai išsaugos savo vietą po Amerikos dėkin-gumo saule“.

Iš tiesų, žydai – verslininkai, ūkininkai, mokytojai, mokslininkai, tarnautojai ir sportininkai – daug prisidėjo prie Viskonsino valstijos suklestėjimo kaip parapijų, šalpos ir pagalbos organizacijų nariai, savanoriai, auklėtojai. Savo ruožtu Barsuko (taip pradžioje vadintas Viskonsinas) valstijoje jie rado jaukius namus. Žydai kurtis ten pradėjo nuo 1793 metų, kai Jacobas Frankas pastatė kailių prekybos įmonę Grin Bėjaus mieste ir pradėjo megzti verslo bei asmeninius santykius su indėnais.

Šis pradininkas greičiausiai nieko nežinojo apie savo veiklos tiesioginį ryšį su Viskonsinu. Dvi didelės imigracijos bangos devynioliktajame amžiuje ir dvidešimtojo pradžioje atnešė į šią valstiją didelį būrį žydų, kurių diaspora vis plėtėsi.

1905 metais Solomonas Levinas su šeima persikėlė į Madisoną ir ten atidarė maisto prekių parduotuvę. Vėliau tapo parduotuvių Belevilyje (Belleville), Blanšardvilyje (Blanchardville), valstijos sostinėje Madisone savininku. Be to,

buvo taikos teisėjas ir labai išjudino religinių apeigų organizavimą netoliese buvusioje sinagogoje Monro mieste. Kartu jis aktyviai įsitraukė į bankų verslą, tapdamas 1908 metais vienu Madisono komercinio banko įkūrėju, o 1909–1914 metais ir pats buvo šio banko viceprezidentas, o 1914–1927 metais – prezidentas. Bankas sėkmingai gyvuoja ir šiandien. Plačiai nuskambėjo ne kartą Solomoną pasakyti žodžiai apie gerą jo draugą Viskonsino valstijos gubernatorių Robertą M. La Follette: „1880 metais aš pardaviau jam petnešas ir nuo tada remiu ir remsiu“.

2016 metų vasarą išleistoje knygoje „Žydai Viskonsine“ jos autorė Sheila Terman Cohen rašė: „Vienas spalvingiausių ir genialiausių Medisono žydų buvo Solomonas Levitanas, dėl savo šilto bendravimo pagarsėjęs meilium „Saulėtojo dėdulės“ vardu.“

Pirmajame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje S. Levitanas pasitraukė iš valstybės tarnybos ir po dviejų nesėkmingų bandymų 1918 bei 1920 metais pagaliau laimėjo rinkimus į valstybės išdininko pareigas. Šiame poste jis dirbo iš viso šešias kadencijas – penkias kadencijas po dvejus metus (nuo 1923 iki 1933 metų), o vėliau dar ir 1936–1938 metų laikotarpiu. Amerikos spauda daug kartų pabrėžė, jog Solomonas – pagal išrinkimo metus devynioliktasis ir dvidešimt pirmasis valstijos išdininkas – šias pareigas ėjo ilgiausiai, visi kiti išrinktieji tenkindavosi viena, daugiausiai dviem kadencijomis. Išdininko pareigos, šiandienos supratimu, atitiko valstijos auditoriaus pareigas, jis privalėjo kontroliuoti, kaip tvarkomos valstijos lėšos, kitus finansinius reikalus.

S. Levitanas priklausė Masonų ložei, buvo Medisono kredito kompanijos valdybos pirmininkas, Investicijų kompanijos, Socialinių mokslų brolijos, daugelio kitų organizacijų prezidentas, Viskonsino universiteto ir valstijos valstybinių bendrojo lavinimo Mokyklų tarybos pirmininko pavaduotojas. Išrinktas Nacionalinės auditorių, kontrolierių ir išdininkų asociacijos garbės prezidentu. Negana to, jis buvo rimtas miškininkas. O kas iš viso keisčiausia, Winebago ir Chippewa indėnai Solomoną išrinko savo genčių vyriausiuoju vadu (Winebago gentyje jis netgi turėjo Baltojo Elnio vardą).

Solomonas Levitanas dalyvavo JAV respublikonų partijos suvažiavime, iškėlusiam Kelviną Kūlidžą partijos kandidatu į prezidentus. Rungtis dėl aukščiausiojo JAV posto jam teko su Demokratų partijos kandidatu Džonu W. Davisu iš Vakarų Virdžinijos ir S. Levitano artimu bičiuliu Robertu M. La Follettu,

atstovavusiu Progresinei partijai. Ir būtent K. Kūlidžas tada buvo išrinktas trisdešimtuoju JAV prezidentu. Mirė Solomonas 1940 metų vasario dvidešimt septintąją. „Milwokia žurnale“ paskelbtame nekrologe aukštai įvertinti iševio iš Tauroggeno nuopelnai Amerikai ir išskirti paties S. Levitano žodžiai: „Už viską, ką turiu, aš esu skolingas Viskonsinui“.

Solidų nekrologą kitos dienos numeryje paskelbė ir vienas įtakingiausių Amerikos leidinių „Chicago tribune“, pabrėždamas, jog mirė net šešias kadencijas buvęs Viskonsino išdininku Solomonas Levitanas.

...O prieš keletą metų viename internetiniame aukcione pasirodė informacija, skelbianti, jog parduodamas artipilnis vienos pintos dydžio viskio „Schentley’s Golden Wedding“ butelis... Pabrėžiama, jog priklijuotame 1937 metų Viskonsino mokesčių inspekcijos akcizo ženkle nurodomas valstijos išdininko Solomono Levitano nustatytas 12,5 cento mokestis...

Nachumas Levy

1940-aisiais Skaudvilėje buvo apie du tūkstančius gyventojų, o žydai sudarė daugiau nei pusę. 1939 metų rudenį prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, kaip pabėgėliai, ten dar atvyko dauguma Baltarusijos Baranovičių miesto, tuo metu priklausiusio Lenkijai, ješivos (dvasinės seminarijos) studentų su savo lyderiu rabinu Abraomu Šmueliu Chiršovičiumi. Vietos žydai labai šiltai juos priglaudė.

1941 metų birželio 24 ar 25 dieną, naciams jau okupavus Batakus ir jo apylinkes, Gryblaukio miško pakraštyje sušaudyti septyni garbingiausi Batakių miestelio žydai. Tarp jų – ir paskutinysis Skaudvilės rabinas Abraomas Izaokas Perlmanas.

Birželio pabaigoje Skaudvilės miestelio vyresni kaip penkiolikos metų vyrai žydai buvo suvaryti į buvusią Pužų pašto stotį. Čia, laikiname gete, trys šimtai žmonių išlaikyti tris dienas ir po to sušaudyti Pužų pamiškėje. Teisybės labai reikia pasakyti, kad egzekucijų datos įvairiuose šaltiniuose ganėtinai skiriasi. Pavyzdžiui, šiaip jau objektyvus interneto portalas „Jewish Gen KehilaLinks“ teigia, jog šie trys šimtai vyrų Pužuose sušaudyti ne birželio pabaigoje, bet liepos penkioliktąją, o Gryblaukyje tūkstantis aštuoni šimtai moterų ir vaikų – rugsėjo dvidešimt pirmąją. Tuo tarpu pagrindinis šio rašinio herojus N. Levy savo prisiminimuose teigia, esą tai įvykę liepos dvidešimt pirmąją ir rugsėjo penkioliktąją. Žinoma, kai kalbama apie masinį žmonių naikinimą, datos, ko gero, nėra pats svarbiausias dalykas.

Po keleto dienų Skaudvilės, Batakių, Gaurės miestelių ir apylinkių žydų šeimos vežimais atgabentos į Batakių geležinkelio stotį, kuriam laikui tapusią nedidele koncentracijos stovykla.

1941 metų rugsėjo penkioliktąją visi jie pervežti į Gryblaukio mišką ir sušaudyti. Gyvi liko tik išvakarėse spėję pabėgti devynios moterys ir penkiolikos metų paauglys Nachumas Levy. Pavyko rasti jo prieš dvidešimt dvejus metus užrašytus tų dienų prisiminimus. Beje, minėtasis interneto projektas „Jewish-Gen KehilaLinks“, skirtas informacijai apie žydų likimus įvairiuose pasaulio re-

gionuose, nurodo, kad per Holokaustą išgyveno tik trylika Skaudvilės žydų.

1931 metų gyventojų surašymu, Skaudvilėje privačiu verslu užsiėmė keturiasdešimt trys asmenys, iš kurių keturiasdešimt – žydai. Levių šeima buvo gerai žinoma. Tėvas Shlomo Schleime Leib Levy su partneriu sukūrė solidų, sėkmingai veikusį maisto produktų, galanterijos didmeninės prekybos verslą. Namuose stovėjo telefonas, o kieme – nedažnas tam laikui nuosavas automobilis.

Po kurio laiko tėvas nutarė, kad šeimai bus naudingiau gyventi Kaune. Jis pardavė savo verslo dalį ir įsigijo trečdalį „Fortūnos“ fabriko Slobodkėje. Tačiau 1940-ųjų vasarą naujoji sovietinė valdžia fabriką nacionalizavo. Buvę savininkai neteko teisės dirbti netgi paprastais darbininkais.

Nachumas Levy: „Mūsų šeima liko praktiškai be pajamų. Šviesios atminties mama, nuostabi namų šeimininkė, pradėjo už nedidelius pinigus gaminti valgių viengungiams šeimos draugams. Išnuomojome vieno kambario butą mūsų keturių kambarių bute. Dar iki tol vieną kambarį tėvai atidavė Minai Gafanovič ir jos broliui Leiblui iš Panevėžio, kurie išmokė gaminti popierinius paketus. Mūsų „firma“ klestėjo.

Netrukus buvo liepta kuo greičiau išsikelti iš buto Nemuno gatvėje. Vietoje to pasiūlė „alternatyvius plotus“ miesto pakraščiuose, bet apžiūrėję juos įsitikinom, jog nė vienas netinka žmonėms gyventi.“

Šeima nutarė grįžti į Skaudvilę. Aštuoniolikmetis brolis Azrielis liko Kaune baigti mokslo. Jam „leido“ gyventi šeimos bute, tiksliau, tarnaičių kambaryje, bet Azrielis apsistojo pas kurso draugą.

Buvo 1941 metų vasara. Visi Levių giminės ir artimieji gyveno ten pat, Skaudvilės miestelyje. Nebesijautė jokio skirtumo tarp turtingų ir vargšų – visi tapo vargšais.

Tačiau senasis šeimos namas jau buvo atiduotas gydytojo Dolnickio šeimai. Todėl teko dalintis butu su tetos Hanos šeima.

Atėjo birželio dvidešimt antroji.

Į Skaudvilę įžengus vokiečių kariuomenei baltaraiščiai paskelbė, kad visi vyresni nei penkiolikos metų žydai vyrai privalo susirinkti turgaus aikštėje. Vietos gyventojus jau buvo pasiekusios kalbos apie žudynes Lenkijoje.

Nachumas Levy: „Prisimenu, kaip tėvas, išeidamas į turgaus aikštę, iš kurios, žinojo, niekada nesugrįš, ištarė: „Privalai klausyti manęs. Tu neisi į aikštę!“ Aš pasislėpiau po lova, jeigu baltaraiščiai ateitų manęs ieškoti. Po keleto minučių tėvas sugrįžo, paliko piniginę, laikrodį ir dokumentus ir išeidamas pasakė: „Einu į skerdyklą...“

Lyg iš po žemės pasirodė ginkluoti baltaraiščiai. Jie apsupo aikštę, kad niekas negalėtų pabėgti, ir išvedė žmones į sandėlius miesto pakraštyje. Tėvo daugiau niekada nemačiau...“

Vėliau paaiškėjo, kad pasmerktieji išvežti į buvusią Pužų pašto stotį, paverstą laikinu getu, ir netrukus Pužų pamiškėje sušaudyti.

Nachumas Levy: „Pasklido įvairiausios kalbos. Keletas moterų, rizikuodamos gyvybe, rado žudynių pėdsakus, šviežiai supiltas tranšėjas ir kraujo žymes. Sunku buvo patikėti, kad vyksta tokie žiaurumai, kad žudomi niekuo nekalti žmonės. Dauguma mūsų vis dėlto tikėjome, kad vyrus išvežė į darbo stovyklas. Šią viltį stiprino netrukus pasklidę gandai, jog mes galėsime prie jų prisijungti.“

Praėjus keletui dienų po kruvinosios egzekucijos į Batakus išvežtos Skaudvilės, Batakių, Gaurės miestelių ir apylinkių žydų šeimos. Čia 1940–1941 metais buvo tiesiamas siaurasis geležinkelis. Stotyje prekių sandėliavimui pastatyti penki didžiuliai mediniai sandėliai. Juose atvežtosios šeimos ir įkurdintos.

Nachumas Levy: „Stovykloje Batakiuose išbuvome apie du mėnesius. Barakai buvo neužbaigti statyti, dauguma be stogų. Pirmieji lietūs, tiesiogine prasme, užpylė visus ten esančius. Sumirko ir mūsų iš namų pasiimti ryšuliai su drabužiais, patalyne. Nebuvo jokios sanitarijos, labai trūko maisto. Kadangi dabar aš save laikiau šeimos galva, jaučiau pareigą ieškoti maisto. Dažną dieną iššliuoždavau į kaimyninius kaimus ir ten iškeisdavau drabužius ar kitus daiktus į maisto produktus. Kartu buvo galima nusipirkti produktų iš vietos valstiečių, kurie atveždavo daržovių, kitų dalykų vežimuose ir parduodavo už pinigus.“

Po poros mėnesių ėmė sklisti kalbos, esą stovyklą uždarys, o visus išveš į Vokietijos koncentracijos stovyklas. Labiausiai moterys ir vaikai tikėjosi pamatyti savo pradingusius vyrus, todėl gandais patikėjo. Nors, kaip vėliau prisiminė pats N. Levy, sielos gilumoje visi jautė, kad įvyks kažkas siaubinga.

Nachumas Levy: „Vieną sekmadienio rytą mama pasakė girdėjusi apie planuojamas žudynes ir liepė man bėgti iš stovyklos. „Kodėl tik aš, mes visi galėtume

pabėgti“, – užprotestavau. Bet mama teištare, jog vienam man daugiau galimybių pabėgti. Tada aš galėsiu viską papasakoti mūsų šeimai Pietų Afrikoje. Močiutė pritarė mamai, teta Hana pridūrė, kad ji turi mažų vaikų, o aš – jaunas, stiprus ir drąsus ir daug ko gyvenime dar galėsiu pasiekti. „Eik ir pasikalbėk su Nechama Mendlom“, – pabaigoje pasiūlė. Dori lietuviai jau buvo pranešę jai, kas įvyks rytoj ir numatę pabėgimo kelią.

Nechama aiškino niekur nesirengianti eiti, todėl nieko niekur pasiimti negalinti. Bet aš neatstojau, apsiverkiau ir pasakiau, kad rytoj visus mus nužudys ir žinau apie suplanuotą nakčiai pabėgimą. Ji neišlaikė ir teištare: “Būk čia devintą valandą vakaro, jokių daiktų neimk, niekam nepasakok.”

Berniukas vis dėlto mėgino įkalbėti prisijungti kai kuriuos savo draugus. Likti čia, jo žodžiais, buvo akivaizdžiai pavojinga, bet jie vis tiek tuo netikėjo. Netgi pradėjo garsiai samprotauti – tai neįmanoma, nes ką pasaulis pasakytų sužinojęs, jog žudomi nekalti moterys ir vaikai.

Nachumas Levy: „Aš aiškinau, jog pasaulis nieko nesužinos, o gal net nenorės išgirsti. Galų gale pamačiau, kad mano įtikinėjimai beviltiški, o draugai seniai susitaikė su savo likimu.“

Sutartą valandą buvau pasirengęs. Nechama su mažyte dukrele Echeraške ir Mendlio šeimos įdukrinta mergaite Erlicke jau laukė. Pasiskirstėm į dvi grupes. Pirmojoje buvo Nechama su dviem mergaitėmis ir dar kažkas, ko aš nemačiau ir kas turėjo mus lydėti. Antrojoje grupėje – pagyvenusį lietuvė ir aš. Moteris nešėsi du, greičiausiai Nechamės, drabužių maišus.

Mes išėjom į tamsą ir pasiekėm kelią, mano šiandienos supratimu, jungusį Batakus su Skaudvile. Netikėtai iš tos pačios tamsos išniro du ginkluoti baltaraiščiai, nukreipė į mus šautuvus ir paklausė, kur einam. Galvoje sukosi viena mintis – tai galas, mūsų išsilaisvinimo pabaiga. Pasakiau, kad ieškojau maisto ir atsitiktinai sutikau moterį. Nežinau, ar jie patikėjo manimi, bet tai, kas įvyko toliau, tapo didžiausia mano gyvenimo sėkme. Jie paleido moterį ir ji nuėjo, palikdama ryšulius viduryje kelio. Man pasakė: „Bėk, tik ne atgal į stovyklą. Rytoj ten bus baisu.“ Padėkojau ir nuėjau.

Žinojau, kad tėvas negyvas. Rytoj kartu su mano broliais, močiute, teta Hana ir dviem jos dukromis bus nužudyta ir mano mama. Tas pats laukė tetos Simchos bei dviejų jos dukrų. Jos vyras Dovydas su dviem sūnumis buvo tarp

tų anksčiau nužudytų vyrų. Kaip ir dėdė Šmuelis. Vienai šeimai, sakytum, per daug. Žinojau tik, kad mano brolis Azrielis buvo Kaune, bet nieko negirdėjau apie jo likimą.

Neįsivaizdavau, kuriuo keliu eiti, kaip toliau elgtis. Dėl vieno buvau tvirtai įsitikinęs – į stovyklą tikrai negrįšiu. Nutariau ieškoti tų lietuvių, kurie padėdavo gauti maisto. Gal jie pagelbės ir dabar?“

Deja, sėkmingas pabėgimas iš Batakių stovyklos tebuvo ilgos pavojingos jauno žmogaus kelionės pradžia. Kurį laiką jis slapstėsi gretimame kaime, kol kažkas išdavė.

Nachumas Levy: „Šakėmis baltaraiščiai pradėjo mėtyti ryšulius. Iššovė į orą. Vėl pagalvojau, kad tai pabaiga, man vos šešiolika, o gyvenimas jau baigtas. Vis dėlto mirti dar nebuvo lemta. Išlindau iš slėptuvės. Vienas policininkas tvojo man kumščiu, bet kitas jį sustabdė. Jų buvo apie dešimt, visi su dviračiais. Jie ir atvedė mane į Skaudvilę.“

Vaikiną uždarė mažytėje kalėjimo kameroje su grotuotu langu palubėje ir didžiulėmis medinėmis durimis. Po poros dienų Nachumas pastebėjo, kad viena durų lenta ne priklijuota kaip kitos, bet prikalta vinimis. Ir jis nutarė pamėginti peiliuku tas vinis išklibinti.

Daug vietos žmonių ateidavo pasižiūrėti į keistą belaisvį.

Pirmoji, kuri aplankė, buvo Rozaliukė – Rozalija Tverjonaitė, apie dvylika metų dirbusi Skaudvilės žydo Šmuelio Bekerio namuose, gerai pažinojusi ir Levyių šeimą. Ji perdavė maisto, rankšluostį ir švarius marškinius. Bemaž kasdien ateidama rūpinosi, kad Nachumas turėtų ką pavalgyti, atsigerti bei švarių drabužių pamainą.

Sumuštinių atnešė ponia Gerkienė...

Nachumas Levy: „Praėjo beveik savaitė. Vakarais nenustojau klibinti vinių, kad reikalui esant galėčiau išmušti lentą. Greičiausiai koks girtas sulaikytasis kažkada sulaužė duris, po to jas užlopė vinimis. Kad neišsiduočiau, tokius pat veiksmus atlikinėjau ir su kitomis vinimis.

Pabėgimo išvakarėse sargybinis pastebėjo mano keistą elgesį ir ėmė sekti atidžiau. Visą vakarą mėginau įtikinti sargybinį paleisti mane ir net žadėjau, vos tik išeisiu laisvėn, jam gerai atsidėkoti. Žinoma, nieko iš to neišėjo. Jis, pasista-

tęs vietoje lovos tris kėdes, atsigulė ir ėmė knarkti.

Susirinkau į nedidelį ryšulėlį daiktus, apsiaviau guminius batus. Prieš aušrą atplėšiau plokštę ir, perlindęs per skylę, priėjau prie miegančio sargybinio su šautuvu. Pasilipau ant kėdės tarp jo kojų, persiverčiau per langelį ir nušokau ant žemės... Nedelsdamas pasileidau į Skaudvilės pakraštį, paskui link upės ir toliau į Rozaliukės namus. Pamačiau, kaip ji išėjo iš namo. „Rozaliuke, – pašaukiau. – Aš pabėgau. Ar galiu pas tave pasilikti?“ Ji linktelėjo, bet prasitarė, kad kuriam laikui susirasčiau kokią kitą slėptuvę, nes policininkai dažnai matė ją mane lankančią ir tikrai ieškos manęs jos namuose. Įdėjo maisto ir pasakė: „Sugrįžk po keleto mėnesių.“

Greta buvo miškas, todėl įsilipau į aukšto medžio viršūnę ir sėdėjau ten iki tamsos. Paskui, aplenkdamas miestą, nuėjau pas kitus pažįstamus iš Batakių stovyklos. Mane pamatę jie išsigando ir apsidžiaugė, bet leido pasilikti.“

Rozaliukė Tverjonaitė gyveno su dukterėčia Bronike (Tverjonaite, o vėliau Bronislava Jurgiliene – A. J.) ir vyresniuoju broliu Motiejumi, kuriam moterys bijojo apie Nachumą pasakyti. Todėl po dviejų mėnesių sugrįžęs nuo jo vaikinai slėpdavosi po lova arba daržinėje.

Nachumas Levy: „Kartą jis aptiko mane, bet nutylėjo. Vėliau Rozaliukė pasakė jam, kad aš tą patį vakarą išėjau ir nereikia jaudintis. Kažko ieškodamas, brolis dar kartą rado mane, paskui dar kartą ir pasakė, kad galiu niekur neiti. Dabar jaučiausi ramiau, nes visi namuose mane rėmė. Nors kartu negalėjau nesijaudinti dėl jų pačių, mat daug buvau girdėjęs apie slėpusiųjų žydus gaudynes, kankinimus ir šaudymus.

Pirmą kartą nuo pabėgimo dienos apsistočiau pas gerus, dorus žmones, visada buvau pavalgęs. Daugiausia laiko leidau palėpėje, kur buvo laikomas maistas – rūkyta mėsa, sūriai ir automobilio padangos dydžio duonos kepalai. Rozaliukė davė man peilį ir liepė, kad, vos tik išalksiu, imčiau visko, ko panorėsiu. Pati gi išeidavo dirbti į laukus.“

Šias dienas po daugelio metų prisiminė ir žinomas disidentas skaudvilietis Stasys Stungurys:

„1944-ųjų vasarą ir rugsėjį teko praleisti vienoje pastogėje arti Skaudvilės miestelio su pačios turtingiausios Skaudvilės žydų šeimos atžala – Leve, kurio vardo jau nepamenu. Laikiniai įsikūrėme kalvio Tverijono sodyboje, tik keletas šimtų metrų nuo miestelio. Su manim, be tėvų, buvo ir brolis abiturientas. Mama mane kategoriškai įspėjo neiti į šeimininkų mamos kambarį, kuriame ji viena ilsėdavosi. Atseit netrukdyti jos poilsiui. Brolis man tiesiai paaiškino tikrąją priežastį – ten slepiasi Levės sūnus. Todėl geriau nieko nematyti. Levė buvo gal dvejetą ar trejetą metų už mane vyresnis. Jis buvo pagautas besislapstantis viename kaime. Uždarytas savivaldybės arešto namuose ir netikėtai iš ten pabėgo.“

Nachumas Levy: „Vakarais vaikščiodavau prie upės, tačiau dieną neturėjau ką veikti. Gaudavau naujų knygų ir laikraščių. Skaičiau juos po du kartus: pirmą kartą paprasčiausiai įdomumui, o antrąjį – tarp eilučių, stengdamasis suvokti paslėptas mintis.

Dar vienu užsiėmimu tapo mėginimas išmokti rusų kalbą. Kasdien susidarydavau sąrašą žodžių, kuriuos privalėjau išmokti. Taip pat suradau Persio Šelio (vienas garsiausių XIX amžiaus anglų romantikų ir mąstytojų – A. J.) eilėraščių knygą. Greta vertimo į lietuvių kalbą buvo išspausdintas ir originalus tekstas anglų kalba. Mane domino ne tiek poezija, kiek vertimas. Atsirado galimybė patobulinti žinias ir galų gale išmokau knygą mintinai.

Mano siekių kuo nors užsiimti viršūne tapo mezgimas. Atidžiai stebėjau, kaip mezga Bronikė, ir po keleto dienų jau galėjau darbuotis pats. Žinoma, iki tobulumo buvo labai toli, tačiau laikas pradėjo bėgti greičiau.

Gavau kamuolį žalios spalvos vilnos, du storus virbalus ir numezgiau Bronikei megztinį. Tai, žinoma, nebuvo koks didelis pasiekimas – mezginio akys buvo skirtingo dydžio, linijos nevienodos. Išardžiau ir pradėjau viską iš naujo. Šį kartą rezultatas buvo sėkmingesnis, ir nuo tada aš numezgiau daug drabužių Bronikei. Šeima nuoširdžiai stebėjosi, visaip gyrė mane: „Antaniukas gabus berniukas“.

Iš Bronės Jurgilienės prisiminimų:

„Teta eidavo uždarbauti pas ūkininkus, o aš būdavau su Nochiu per dienas.

Jis slėpėsi už pečiaus ir buvo ten visą laiką neišeidamas. Laikui bėgant mes jį pradėjom vadinti lietuvišku vardu „Antanėlis“. Ir dabar, kai parašo laišką, visada pasirašo „Antanėlis“.

Nachumas Levy: „Keletą valandų tūnojau savo kambaryje, kuris buvo užrakintas ir iš vidaus, ir iš lauko. Kartkartėmis ateidavo kaimo žmonės pasimatuoti užsakytų drabužių. Bronikė priimdavo juos už sienos. Kartą panorau išvysti vieną Bronikės draugą, kuris atėjo pasimatuoti mano numegzto megztinio. Sienoje išpjoviau akutę ir stebėjau iš šalies savo darbą. Besimatuodamas vyras pastebėjo sienoje mirksinčią mano akį ir su draugu atėjo į mano kambarį patikrinti. Pakirstomis kojomis nubėgau pas Bronikę, prašydamas jos viską vyrams paaiškinti. Galų gale jie pažadėjo, kad man nėra ko baimintis ir kad jie niekam nieko nesakys. Kartkartėmis, apsilankydami pas Bronikę, jie taip pat užsukdavo ir pas mane bei atnešdavo ką nors paskaityti.

Po karo sužinojau, kad vienas jų, Nasėdas, buvo policininkas ar dirbo vokiečiams, todėl pabėgo iš Lietuvos su naciais.

Sparčiai artėjo frontas. Po koridoriaus grindimis išsikasėm slėptuvę. Ten buvo taip ankšta, kad gulėdamas nepajėgiau net ištiesti kojų. Todėl išvijus vokiečius dar keletą mėnesių negalėjau normaliai vaikščioti.

Kurį laiką klausėsi rusų artilerijos simfonijos, mes pasiėmėm kažkiek maisto, šiltų drabužių ir nakčiai sulindom į slėptuvę, užsirakindami duris. Netikėtai anksti ryte pasirodė automatais ginkluoti rusų kareiviai, šaukdami: „Kas jūs?“ Aš atsistojau ir paaiškinau, kad esu karo baisumus išgyvenęs žydų berniukas ir kad su manimi man padėję žmonės. Kareiviai liepė neišlįsti iš slėptuvės, kadangi lauke dar aidėjo šūviai.“

Iš Stasio Stungurio prisiminimų, kurie gerokai kitaip nušviečia kai kuriuos šios istorijos momentus:

„Taip Levė sulaukė laisvės. Tačiau niekur nesirodė, kol neatsirado NKVD ir nesusikūrė stribai. Vykdomojo komiteto pirmininku tapo Antanas Venckus, buvęs verslininkas, turėjęs prieš karą mėsos gaminių parduotuvę. Nebuvo jis komunistas, o tik ateistas, dažnai diskutuodavęs su mano tėvu religijos klausimais. Jo sūnus Vytukas buvo mano labai artimas draugas.

Vieną dieną labai nustebome sužinoję, kad A.Venckus suimtas. Kaip vėliau paaiškėjo, jis rūpinosi Levės slėpimu, išpirko jį iš policijos, suorganizavo tariamą jo pabėgimą. Levė su stribais reikalavo iš Venckaus gražinti auksą, kurio jau nebuvo, tik du auksiniai dantis Venckaus burnoje...

Venckus netrukus išvyko į Saratovo gulagą, kur po metų baigė savo gyvenimą ir kažkokie plėšikai laukė, kol jis išleis paskutinį atodūsj, kad galėtų išlupti tuos dantis.“

Nachumas Levy: „Santykiai su vietos milicija buvo geri. Į namus vis užsukdami Raudonosios Armijos karininkai taip pat neskriaudė. Aš vežiojau iš Skaudvilės į Kauną, Vilnių sviestą, kiaušinius ir aprūpindavau saviškius guma, akmenukais žiebtuvėliams, kitais niekeliais, kurių vis parveždavo iš užsienio kareiviai – invalidai žydai ir lietuviai. Žinojau, kad konclageriai jau išlaisvinti, todėl labai jaudindamasis tikėjausi surasti vyresnįjį brolių.

Papasakojau savo istoriją Raudonosios Armijos ir NKVD karininkams. Pradėjus grįžti išlikusiems koncentracijos stovyklų kaliniams, nedelsdamas išvykau į Kauną, norėdamas ką nors sužinoti apie brolių. Pagaliau vienas mano metų vaikas pasakė: „Azrielis gyvas. Jis – DP Šv. Otiliano stovykloje netoli Miuncheno.“

Šeimos draugas, Raudonosios Armijos majoras, davė dokumentus, kad Nachumas Levy – laisvai samdomas Berlyne dislokuoto gvardijos bataliono darbuotojas, turintis legalų verslą Vokietijoje. Iš tikrųjų teko sukurti dvi skirtingas istorijas dviems priešingoms pusėms: vietos milicijai – kad vaikas rengiasi stoti mokytis ir kariškiams – kad nori vykti į Berlyną surasti brolių ir parsivežti jį į Lietuvą.

Nachumas Levy: „Išvykau iš Kauno traukiniu. Pasiecti Berlyną buvo nelen-gva, bet man pavyko ten atsirasti vos per keletą dienų. Tai buvo labai sunki ir varginanti kelionė.

Vienoje Berlyno metro stočių sutikau tautietį, kuris davė žydų bendruomenės Berlyne adresą ir paaiškino, kaip ten nuvykti. Dar pasakė, kad ten galima rasti amerikiečių sunkvežimį, vykstančių į Miuncheną.

Kelią į pabėgėlių stovyklą amerikiečių zonoje radau nesunkiai. Iš tikrųjų tik anksčiau gyvenusieji Vokietijoje galėjo grįžti atgal. Todėl man teko pameluoti,

kad prieš karą aš gyvenau Vakarų Vokietijoje, Landsberge.

O kol kas kasdien vaikščiojau į labdaros fondą „Džoint“. Būtent ši organizacija rūpinosi konclagerių kaliniams. Komiteje daviau parodymus rabinui, kuris pateikė daug įvairiausių klausimų norėdamas įsitikinti, ar aš tikrai žydas. Pagaliau išgirdau, kad esu „košerinis žydų berniukas“.

Nusibeldžiau į Miuncheną ir Šv. Otilianą, kur sužinojau, jog brolis Azrielis per Italiją jau išvyko į Palestiną. Mėginau pasivyti jį Italijoje, bet brolis jau buvo išvykęs į Erec Izraelį. Ėjo antroji 1945-ųjų lapkričio savaitė.“



Rozalija Tverjonaitė – sėdi pirma iš kairės

Po visų savo nepaaiškinamai sudėtingų ir sėkmingai pasibaigusių klajonių Nachumas Levis emigravo į Izraelį, kur, sulaukęs aštuoniasdešimties, 2006 metų liepos ketvirtąją mirė. Jo gelbėtojas Rozaliją Tverjonaitę (Švalkunienę) ir Bronislavą Tverjonaitę (Jurgilienę) Lietuvos Respublikos Prezidentė 2010 metų rugsėjo 20 dienos įsaku apdovanojo Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi. O oficialus Izraelio memorialas Holokausto aukoms atminti Jad Vašem 1998 metų sausio pirmąją skaudvilietėms moterims suteikė garbingą Pasaulio tautų teisuolių vardą bei įteikė atminimo medalius ir garbės raštus.

Martynas Liadovas



Tikroji šio žmogaus pavardė Mandelštamai, partiniai slapyvardžiai Martynas, Grigorijus, Semionovičius, Saratovietis, Lvickis, Undinė, Lidinas. Gimė mediko ir namų šeimininkės šeimoje. Ketverius metus su pertraukomis lankė paskaitas Sorbonos universitete. 1893 metais įsijungė į socialdemokratinį judėjimą. 1895 metais areštuotas, po poros metų penkeriems metams ištremtas į Verchojanską (Jakutija), po to į Saratovą. 1898 metais tapo Rusijos socialdemokratų darbo partijos nariu. 1903 metais emigravo į užsienį, buvo 2-ojo RSDDP suvažiavimo delegatas, vėliau prisijungė prie bolševikų. Kaip RSDDP agentas užsiiminėjo nelegalios literatūros gabenimu į Rusiją.

Po 1917 metų Spalio revoliucijos įsijungė į naftos verslą, aktyviai dalyvavo nacionalizuojant naftos pramonę.

M. Liadovas: „1903 metai. Centro Komiteto agentu mane paskyrė iš karto po II suvažiavimo. Iljičius davė man užduotį visuose svarbiausiuose rusų kolonistų

Iliustracija – **Martynas Liadovas**. Šaltinis ru.wikipedia.org

centruose sukurti mūsų bolševikines kuopeles, surasti kiekviename mieste nors nedidelę grupelę energingų žmonių, kurie galėtų vykdyti mūsų nurodymus. Su tokia užduotimi ir pradėjau savo keliones.

Pagrindiniu mano veiklos centru turėjo tapti Berlynas, kadangi ten jau veikė tvirtas iskrininkų būrelis.

Prieš tai Iljičiaus pavedimu apkeliavau visas svarbiausias mūsų užsienio emigracijos kolonijas. Partinio gyvenimo centras buvo Ženevoje. Ten gyveno Iljičius su Nadežda Konstantinovna, ten buvo leidžiamas mūsų centrinis organas „Iskra“. Ten gyveno ir ryškiausi menševikai.“

„Iskra“ – V. Lenino 1900 metais įkurtas pagrindinis bolševikinis laikraštis, skleidęs marksizmo idėjas, padėjęs telkti išsibarsčiusį Rusijos revoliucinį judėjimą marksizmo pagrindu. Buvo sukurtas išsitas laikraščio keleto maršrutų platinimo tinklas. Nuo Karaliaučiaus iki Šiaulių nusidriekusio kelio, vėliau pavadinto „Iskros“ keliu, vienas etapas, kaip žinia, ėjo ir per Tauragę.

Caro valdžiai 1863–1904 metais uždraudus spaudą lotyniškais rašmenimis lietuviškos knygos bei laikraščiai, kaip žinia, spausdinti Rytų Prūsijoje. Juos, kaip žinia, slapta per sieną nešdavo knygnešiai. Taigi nelegalus kanalas tarp Prūsijos ir Rusijos imperijos egzistavo, ir todėl būtų buvę keista ir nesuprantama juo nepasinaudoti.

Iš Leipcigo „Iskrą“ pristatydavo į centrinį sandėlį Berlyne. Iš ten laikraštis traukiniu patekdavo į Kenigsbergą, kur įsijungdavo vietos žydai, tarp kurių pirmuoju smuiku grojo toks kirpėjas M. Novagrockis.

Nesunku įsivaizduoti, kaip dideli popieriniai pakai su tariamomis avalynės prekėmis parkeliaudavo į Tilžę ir atsidurdavo batsiuvio Ferdinando Mertinsio sandėlyje ant Nemuno kranto. Ten literatūrą susiūdavo į nustatytos formos, patogius nešti ant nugaros paketus, vėliau juos supakuodavo į įvairių prekių dėžes ir persiūsdavo į pasienio miestus. Ten krovinį paimdavo vietos agentai, kurie jau perduodavo kontrabandininkams, o šie, papirkdami savo bei Rusijos valdininkus, apgaudinėdami, miško takeliais, valtimis pernešdavo į tuometę Rusiją – per tą pačią Tilžę, Eitkūnus, Širvintą (Schirwindt) – šiandien Kutuzovo. Šis darbas nebuvo toks paprastas, kaip galima įsivaizduoti, kadangi vokiečių

policija labai aktyviai bendravo su Rusijos policijos departamentu.

Būdamas RSDDP agentas, M. Liadovas daug ir reguliariai keliavo, galima sakyti, kursavo iš Rusijos į Vokietiją, kitas Europos šalis. Ir beveik visada jo kelias ėjo per Tauroggeną, per sieną su Rytų Prūsija:

„Miunchene aplankiau Michailovą (Politikus). Jis nutarė, kad bus protingiau, jeigu pakeisiu savo išvaizdą, kadangi Berlyno policija gerai mane pažįsta ir ieško, todėl pavertė mane ryškiu blondinu. Per dvi dienas vandenilio peroksido pagalba tapau tikru cirko „Ruduoju“ klounu. Veidas atrodė labai jau necenzūriškai ir mažai priminė mane tikrajį, ypatingai po to, kai kirpėjas pertvarkė mano ševeliūrą į prilaižytą vokiečio komivojažieriaus šukuoseną. Katiliukas ir madingas paltas galutinai pavertė mane neatpažįstamu. Taip atrodydamas aš jau visai drąsiai iš Berlyno pasileidau į pasienio miestelį Tauroggeną. Ten, pasienyje (Rusijos pusėje), gyveno sena akušerė, kuri dar nuo senosios „Narodnaja Volia“ laikų padėdavo susisiekti su kontrabandininkais. Vokiečių viešbučio, kuriame apsistojau, šeimininkas pasiuntė pas ją žmogų. Kažkodėl perėjimo galimybės teko laukti dvi dienas.

Tuo laiku iš Šiaulių atvyko pas mane jauna mergina, turėjusi persiųsti mane toliau. Jos vardas buvo, jeigu neklystu, Irina, gimnazijos inspektoriaus duktė, ištikima bolševikė. Užimdama tvirtą visuomeninę padėtį, ji labai daug padėjo mūsų technikos grupei. Bet, suprantama, šis darbas jos netenkino ir ji veržėsi į aukštesnį lygį dirbti propagandinio darbo.

Apskritai turiu pasakyti, kad tokie techniniai darbuotojai kaip Irina, kaip šimtai kitų, išsibarsčiusių po nelegalius sandėlius, pogrindines spaustuves, buvo tikri pagalbininkai. Jie dirbo didžiulį atsakingą darbą, be kurio partijos gyvenimas buvo neįsivaizduojamas. Kartu jie nesulaukdavo jokių asmeninių apdovanojimų, jokio atlygio. Jie kartais ištisus mėnesius nematydavo gyvo žmogaus, su kuriuo būtų galima apsikeisti nuomone. Jie tik nuotrupomis išgirdavo apie audringą partijos gyvenimą. Ir vis dėlto kaip pasiaukojančiai atlikinėjo savo nuobodžias pareigas! Štai tokiam tikro kurmio – pogrindininko, atitrūkusio nuo gyvenimo, bet akiai tikinčio revoliucija ir partija, tipui priklausė ir šita Irina, ir senutė akušerė, su kuria po poros dienų susipažinau. Abi jos puolė klausinėti apie mūsų Ženevos gyvenimo naujienas, apie skilimą, apie Leniną.

Šį kartą perėjimas per sieną vyko sklandžiai. Manęs pasitikti atėjo žydas kontrabandininkas, pasiėmė mano lagaminėlį ir tiesiog vidurdienį atvirai pervedė per sieną. Kai priėjom sargybos postą, jis kyštelėjo sargybiniui trijų rublių banknotą ir mes be jokių kliūčių atsidūrėme Rusijoje, kur jau slapta patekome į akušerės butą. Čia mane pavalgydino, davė išgerti ir įvairių rakandų prikrautu furgonu išvežė.”

Ne kartą, areštuotas ar jausdamas realų pavojų, atskirtas nuo bolševikinių centrų, autorius turėjo priiiminėti sprendimus savarankiškai ir greitai. Už tai jį labai aukštai vertino V. Leninas.

M. Liadovas: „Vykau aš jau pažįstamu keliu – per Šiaulius ir Taurogeną. Šį kartą perėjimui per sieną žydas kontrabandininkas įteikė man pasienio gyventojų pasą su teise pereiti sieną bei gyventi užsienyje trisdešimties varstų atstumu. Kokia buvo mano nuostaba, kai perskaičiau, jog paso savininkas – septyniolikos metų panelė... Puoliau kontrabandininką kaltinti, kodėl jis taip tyčiojasi iš manęs. Ir sulaukiau daugiau negu keisto atsakymo: „Argi jie žiūri į pasą? Jie tik skaičiuos pinigus, kuriuos perduosiu...“ Kartu su manimi vyko grupė jaunuolių, akivaizdžiai dezertyrų. Visi jie turėjo tokius pat pasus. Mus sugrūdo į nedidelį vežimaitį. Ir tikrai, privažiavus prie pasienio užkardos valdininkas net nepažvelgęs surinko mūsų pasus, perskaičiavo, kiek čia mūsų važiuoja, ir nuėjo į kontorą. Iš paskos nutipeno mūsų palydovas. Ten kurį laiką vyko rimtas pokalbis, savotiškos turgaus derybos. Vežikas grįžo ir liūdnai pareiškė, kad iš jo nuplėšė perpus dvigubai negu paprastai.

Pasų jis mums, suprantama, negrąžino – jie bus reikalingi kitai grupei. Išlaidino prie karčemos vokiečių pusėje, o jau iš ten mes kiekvienas atskirai nusliūkinom į miestelį. Reikėjo saugotis, kad nepapultum į akis vokiečių žandarams. Jie ypatingai gaudė rusų emigrantus (ypatingai tuos, kurie panėšėjo į siekiančius patekti Amerikon), prievarta siūsdavo į pirtį ir versdavo pirkti bilietą į Ameriką būtinai per Hamburgo liniją. Žandarai akivaizdžiai buvo sudarę sandorį su „Germanischer Lloyd“ kompanija, susikrovusia didelį kapitalą iš rusų emigrantų pervežimų į Ameriką. Nenorėjusius tokio bilieto pirkti išsiūsdavo atgal į Rusiją. Bet nei viena, nei kita perspektyva manes neviliojo. Pasienio miestelyje užėjau vien į padorį aludę, kur išsiaiškinau traukinių eismo tvarkaraštį. Išva-

žiuodamas iš Piterio pasistengiau vėl susikurti solidaus vokiečio verslininko įvaizdį. Todėl dabar matydamas, kaip aš ramiai gurkšnoju gerą vokišką alų, rūkau blogą vokišką cigarą ir skaitau vokišką laikraštį, nė vienas prūsų žandaras negalėjo įtarti manęs esant rusą ir visai nesidomėjo mano pasu.“

Postūmis revoliuciniams įvykiams prasidėti, kaip žinia, buvo taikios darbininkų demonstracijos Sankt Peterburge sušaudymas 1905 metų sausio (9) 22 dieną (vadinamasis Kruvinasis sekmadienis).

M. Liadovas: „1905 metai. Neramios iš Rusijos ateinančios žinios privertė mane greičiau grįžti iš užsienio. Laikiau savo misiją įvykdyta. Pavyko svarbiausių šalių spaudoje pateikti tikslią informaciją apie mūsų revoliuciją, nemažai užsienyje gyvenusių bičiulių pareiškė norą padėti. Kai kam ir aš padėjau išvykti į Rusiją dirbti. Pats gi bijojau pavėluoti į lemiamus mūsų, todėl iš Paryžiaus vėl per Taurogeną išvykau tiesiai į Peterburgą. Nežiūrint amnestijos, nebuvau tikras, kad su savo pasu sėkmingai pervažiuosiu sieną. Bet manęs ne tik nesulaukė, bet netgi neapieškojo. Todėl visai ramiai persivežiau savo brauningą, įsiūtą palto rankovėje. Žandarai ir mūsų muitinės valdininkai tarytum iš karto pavirto tikraisiais konstituciniais valdininkais, ir netgi kai kurios mano lagamine turėtos vokiškos knygelės per apžiūrą nesukėlė jiems įtarimo. Aš tik pasirašiau, kad sugrįžęs namo sumokėsiu baudą už pasibaigusį paso galiojimą.“

Dmitrijus Logofetas



Rusų generolas, publicistas ir rašytojas, Rytų kraštų tyrinėtojas. 1911–1914 metais centrinio Rusijos–Rytų Prūsijos sienos ruožo pasienio brigados viršininkas. Nuo 1915 metų lapkričio mėnesio buvo 6-ojo Tauroggeno pasienio raitelių pulko vadas. XIX amžiaus pabaigoje D. Logofetas vienas pirmųjų Europoje pradėjo tyrinėti Pakaspijo sritis. 1897 metais įkūrus Rusijos geografų draugijos Turkestano skyrių generolas D. Logofetas aktyviai dalyvavo jo veikloje. Palaidotas Maskvos Novodevičės kapinėse.

Iliustracija – 6-ojo Tauroggeno pasienio raitelių pulko vadas Dmitrijus Logofetas. Šaltinis gwar.mil.ru

Eugenijus Lundbergas



Rašytojas, vertėjas, kritikas Eugenijus Lundbergas gimė Tauroggene 1883 metais. Jo tėvas, pasienio sargybos karininkas, turėjo švediškų šaknų, motina buvo lenkė. Nuo 1903 metų pradėjo bendradarbiauti įvairiuose leidiniuose, tarp jų ir viename solidžiausių to meto Rusijos visuomeniniame kultūriniame žurnale „Russkaja mysl“ (Rusų mintis). 1909 metais šis maištingos sielos žmogus, idealistas ir kartu mistikas, skeptikas, už klajones po Rusiją, atsisakymą tarnauti kariuomenėje buvo pusei metų įkalintas Petropavlovsko tvirtovėje. Po to išvyko į Bulgariją, Šveicariją, baigė Paryžiaus aukštąją visuomeninių mokslų mokyklą, viename seniausių Vokietijos Jenos bei Šveicarijos Ženevos universitetuose klausė filosofijos, teologijos, meno istorijos paskaitų. 1914 metais grįžęs į Rusiją, vadovavo „Sovremenik“ (Amžininkas) žurnalo literatūros skyriui. Nuo 1920 metų ketverius metus gyveno Berlyne, kur įkūrė kairiosios pakraipos leidyklą „Skify“ (Skifai).

Be dviejų apsakymų knygų, apysakos „Titnagas ir kaulas“, E. Lundbergas daug

Iliustracija – **Eugenijus Lundbergas**. Šaltinis *gippius.com*

dėmesio skyrė literatūros teorijos tyrinėjimams. Juos apibendrina dviejų tomų „Rašytojo užrašai“, knygos „Nuo amžino iki nueinančio“, „Merežkovskis ir jo naujoji krikščionybė“. Mirė 1965 metais Maskvoje, palaidotas garbingiausiose Novo-devičės kapinėse.

Irenė Macijauskaitė–Piotrowski



Irena Macijauskaitė–Piotrowski.

Šaltinis mepwlegacy.wordpress.com

Irenės Macijauskaitės pavardė eiliniam žmogui gal nieko nesakytų. Tačiau jeigu pridursime dar kitą pavardę – Piotrowski – sujus sporto istorikai ir žinovai. Taip, tai ta pati 1941 metų liepos devintąją Skaudvilėje gimusi Kanados lengvatletė, sprinterė, atstovavusi Kanados rinktinei 1964 metų Tokijo ir 1968 metų Meksiko vasaros olimpinėse žaidynėse.

Oficiali sportininkės biografija teigia, jog artėjant Raudonajai armijai Macijauskų šeima iš Skaudvilės pasitraukė į Vokietiją, o iš ten 1948-aisiais persikėlė gyventi į Kanadą. Iš tiesų gi, patekė į amerikiečių valdomą zoną, jie Vokietijoje pirmiausia atsidūrė perkeltųjų asmenų (DP) stovykloje ir buvo kvalifikuoti kaip nerepatrijuoti. Ir tik tarptautiniam Raudonajam Kryžiui suradus artimus gimes Kanadoje šeima pagaliau išvyko į Vankuverį.

Dar mokydamasi vidurinėje mokykloje Irenė pradėjo aktyviai sportuoti, laimėjo visas įmanomas vietas bėgimo varžybas. Vis dėlto profesionalaus sporto planai nusikėlė ateičiai, mergina baigė pedagogikos mokslus ir tapo mokytoja. Gal tai būtų likę vien maloniais prisiminimais, jeigu ne buvęs Irenės treneris, paprašęs padėti jam treniruoti merginų bėgimo komandą. Po kurio laiko vėl pradėjo intensyviai sportuoti ir ji pati, o treneriu tapo jos būsimasis vyras Heinz Piotrowski.

Jau 1962 metais Irenė pagerino Kanados 100 metrų bėgimo rekordą, po metų tapo Kanados šios rungties nugalėtoja, šalies sprinto lydere, o 1964 metais atstovavo Kanados rinktinėi Tokijo olimpinėse žaidynėse. Kaip vėliau prisiminė pati sportininkė, Kanados rinktinė buvo apgyvendinta amerikiečių kariuomenės kareivinėse, kur trūko elementariausių patogumų, be to, slėgė didžiulis psichologinis spaudimas iškovoti šaliai medalį. Po daugelio metų I. Piotrowski atsivėrė: „Aš gi buvau visiškai naivuolė su nuline tarptautine patirtimi.“ Vis dėlto Irenė sugebėjo prasibrauti į 100 metrų bėgimo pusfinalį, kur savo bėgime užėmė, deja, tik penktąją vietą.

Viename interviu žurnalistams Irenė prisipažino buvusi labai nusivylusi savimi, bet nepraradusi optimizmo. Kanados moterų lengvosios atletikos komandos kapitonė tais pačiais olimpiniais metais pasaulio uždary patalpų lengvosios atletikos čempionate savo pamėgtoje 100 metrų distancijoje laimėjo antrąją vietą. 1966 metais Tautų Sandraugos žaidynėse Kingstone (Jamaika) 100 metrų bėgimo rungtyje – vėl sidabras, o 200 metrų – bronzą. Po metų solidžiose tarptautinėse varžybose Los Andžele Irenė abiejose savo įprastose distancijose laimėjo sidabrą, o svarbiausia, nugalėjo tris garsiausias to meto pasaulio bėgikas, olimpines čempiones ir prizininkes Wyomia Tyus, Barbara Ferrell ir Jennifer Lamy.

1967 metais Panamerikos žaidynėse Vinipege vėlgi 100 metrų bėgime pasiekta trečioji, 200 metrų distancijoje – ketvirtoji vieta, o estafetėje 4x100 Irenė su komanda pasipuošė sidabro medaliais. Šios žaidynės – tai kas ketverius metus vykstančios daugiašakės sporto varžybos, kuriose varžosi Amerikos žemyno valstybių ir teritorijų sportininkai, savotiška Amerikos kontinento olimpiada.

1968 metais išėivė iš Skaudvilės dalyvavo antrosiose olimpinėse žaidynėse Meksike. Ir nors, pusfinalyje savo bėgime užėmusi šeštąją vietą, medalio neiškovojo, du kartus per dieną gerino Kanados rekordą. Tiesą sakant, jos parodytas 11,3 sekundės rezultatas nebuvo visai blogas, kadangi tais pat metais minėtosios amerikietės Wyomia Tyus pasiektas pasaulio rekordas buvo 11,08 sek.

Po olimpiados Irenė jau tradiciškai laimėjo sidabro medalius Kanados čempionatuose bei parsivežė aukso ir sidabro apdovanojimus iš Palermo (Italija).

Tačiau negailestingai bėgantys metai ir besikartojančios traumos privertė bėgikę 1973 metais trauktis iš profesionalaus sporto. Reikšmingą savo gyvenimą

mo laikotarpi jį viename interviu apibūdino taip: „Aš buvau labai laiminga dėl to, ką gyvenime padariau ir esu pasirengusi perduoti deglą kitiems... Medaliai nieko nereiškia, tai nėra gyvenimas.“ Karjeros pabaiga sutapo ir su skaudžiu asmeninio gyvenimo įvykiu – tais pat metais išsiskyrė jos bei vyro Heinzo Piotrowski keliai. Heinzas vėliau pareiškė jaučiąs apmaudą, jog visi Irenės laimėjimai priskiriami vien jai, užmirštant trenerį. „Aš pavargau būti mis Piotrowski,“ – kalbėjo jis.

1974 metais Irenė tapo Kanados moterų bėgimo rinktinės vadybininke, o 1993 metais įtraukta į Britų Kolumbijos (provincija Kanados vakaruose) šlovės muziejų.

Galutinai nutraukusi ryšius su sportu, buvusi žvaigždė įsidarbino papuošalų parduotuvėje, ištekėjo antrą kartą ir, kaip pati kalbėjo, pradėjo mėgautis aprūpintu gyvenimu. Tačiau 1989 metais vyras mirė, o Irenė, persikėlusi į Los Andželą, pradėjo dirbuotis viešųjų ryšių srityje.

Ir vis dėlto sunkumai nesibaigė, gyvenimo realybė parengė moteriai naujų skaudžių išmėginimų. 2003 metais I. Piotrowski diagnozuotas odos vėžys, teko atlaikyti keletą sudėtingų operacijų. Po penkerių kovos su liga metų nustojo funkcionuoti kepenys. Nėgana to, pradžioje klaidingai nustatyta diagnozė gerokai patuštinė moters piniginę. Prieš keletą metų ji netgi buvo iškeldinta iš buto ir apsigyveno pas artimą draugą... Nepaisant šių sunkumų Irenė išliko optimiste, teigdama, kad jos problemos yra laikinos. „Aš niekada nepasiduodu,“ – tuo laiku kalbėjo ji. – „Viskas galų gale bus gerai.“

Jos gyvenimas – puikus įkvepiantis didįjį sportą palikusio žmogaus kovos už būvį pavyzdys. „Aš negalėjau rasti darbo čia, Los Andžele, kur visi tarsi apsėsti jaunystės ir grožio kulto,“ – vėlgi viename interviu žurnalistui kalbėjo ji. Vaikystėje išgyvenusi pasaulinio karo sunkumus, daug kartų stovėjusi ant garbės pakyls, patyrusi šlovę ir pripažinimą, gyvenimo saulėlydžiu buvusi pedagogė priversta pati ieškoti pagalbos: „Jūs galite pralaimėti varžybas, bet niekada nereikia galvoti, jog buvote sužlugdytas,“ – sakė ji. – „Nuostabus dalykas įveikiant kliūtis yra tai, kad kai jūs įsigyjat gumbą ant kaktos, jis apsaugo jus nuo kritimo žemyn“.

Džonas Makartis



2011 metų spalio pabaigoje didžiausios pasaulio informacijos agentūros pranešė žinią, sujaudinusią ne vien mokslo žmones. JAV Kalifornijos valstijos Stanfordo mieste mirė aštuoniasdešimt ketverių metų profesorius, garsus matematikas ir informatikas, dirbtinio intelekto tėvu vadintas Džonas Makartis (John McCarthy). Kaip solidžiam nekrologe pabrėžė JAV nacionalinė mokslų akademija, mokslininko tyrimų tikslas buvo sukurti mąstantį kompiuterį, jis sugalvojo dalijimosi kompiuteriu koncepciją, padėjusią pagrindus vadinamajai debesų kompiuterijai. Išplitus internetui šis atradimas tapo aukso vertės. Dabar dešimtys tūkstančių mokslininkų bei mėgėjų sujungtų kompiuterių pagalba naudojami vienas kito procesoriais ir atlieka sudėtingus skaičiavimus. Teoriškai visi sujungti kompiuteriai turi didesnius pajėgumus nei galingiausi pasaulio superkompiuteriai.

Ne vienam gali pasirodyti nesuprantama, kaip šis skyrelis atsirado knygoje ir ką bendra turi su Taurage. Ogi legendinis profesorius D. Makartis – artimas Tauragės kraštui žmogus. Jo mama, viena garsiausių Amerikos moterų teisių gynėjų Ida Glat

Ilustracija – **Džonas Makartis**. Šaltinis wired.com

buvo kilusi iš Lietuvos, negana to, 1893 metų lapkričio aštuonioliktą dieną gimusi Tauroggene.

D. Makartis dažnai mėgo kartoti „Aš negaliu pasakyti, kad žmogaus protas yra tai, ko žmonės niekada nesugebės suvokti“. Kaip daugumas vunderkindų, jis buvo nemaža dalimi savamokslis. Dėl vaikystėje persekiojusios ligos mokyklą lankyti pradėjo metais vėliau, bet, nežiūrint to, sugebėjo „peršokti“ keletą klasių ir baigė mokyklą dviem metais anksčiau už bendraamžius. Viename po daugelio metų duotame interviu jau legendinis matematikas Džonas prisiminė, jog dar prieš pradėdamas mokytis vidurinėje mokykloje jis susidomėjo matematika ir netgi perskaitė į anglų kalbą išverstą rusų populiarią mokslo knygą „100 000 Whys“ („100 000 paslapčių“). Savo prašyme priimti į Kalifornijos technologijos institutą parašė tiesiai: „Tikiuosi būti matematikos profesorius“...

Ir iš tiesų, po keliolikos metų apie Džoną Makartį jaunesnijį, kaip vieną pagrindinių dirbtinio intelekto kūrimo figūrų, prabilo visas mokslo pasaulis. Būdamas trisdešimt vienerių jis tapo Masačusetso technologijos instituto docentu, kartu su kolega Marvinu Miskiu sukūrė pirmąją dirbtinio intelekto laboratoriją. 1962 metais persikėlė į Kalifornijos valstijos Stanfordo universitetą, gavo profesoriaus vardą ir įkūrė naują dirbtinio intelekto laboratoriją. 2001 metais tapo garbės profesoriumi.

1966 metais Džonas Makartis su mokiniais sukūrė originalią šachmatų žaidimo programą ir susirungė su panašią programą sukūrusia Rusijos komanda. Varžybos tęsėsi keletą mėnesių, abi komandos pasidalijo po dvi pergales.

1975 metais Niujorko Fordhamo universiteto garbės profesorius, filosofijos daktaras ir Airijos tyrimų instituto direktorius Džonas Makartis pirmąjį kartą apsilankė savo tėvo gimtinėje Airijoje, perskaitė Dublino koledže paskaitą, susitiko su Kerry grafystėje gyvenusiais pusbroliais. Per trumpą laikotarpį pasirodė keletas jo parašytų knygų: informacijos apie Airiją rinkinys, Airijos biografinis žinynas, „Airija – palydovas nuo Renesanso iki dvidešimt pirmojo amžiaus“, „Airija – žvilgsnis iš Amerikos“. Gaila, kad tokio dėmesio nesulaukė legendinio mokslininko mamos tėviškė.

Tėvų įtakojamas neišvengiamai tapęs komunistu, po 1968 metų Sovietų Sąjungos invazijos į Čekoslovakiją profesorius dvi dienas lankėsi šioje šalyje ir grįžęs nedvejojdamas įstojo į respublikonų partiją.

D. Makartis buvo vedęs tris kartus, su paskutiniąja žmona, kompiuterių specialiste Karolina Talkot, susilaukė dviejų dukrų – Saros ir Siuzanos – ir sūnaus Timačio.

Mari Aldon (Aldona Pauliutė)



1977 metų spalio devynioliktąją „New York Times“ laikraštyje pasirodė rašinys, informavęs, jog spalio ketvirtą dieną Los Andželo Wadsworth veteranų ligoninėje mirė legendinis aštuoniasdešimt trejų metų kino režisierius, pusę amžiaus džiuginęs savo aukštos moralės nuotaikingais filmais, Tajus Garnetas (Tay Garnett). Jo karjera, kaip pažymėjo straipsnio autorius, prasidėjo dar 1928 metais ir net paskutiniu metu nerodė jokių senėjimo požymių.

Ši informacija galėtų tiesiog prasprūsti pro akis, nes kiek gi jų buvo, tų garsių ir legendinių meno žmonių. Jeigu ne dar viena ištrauka iš minėtojo „New York Times“ nekrologo: „P. Garnett buvo vedęs tris kartus. Jo pirmosios dvi santuokos su nebyliojo kino žvaigždėmis Patsy Rut Miller ir Helga Moray baigėsi skyrybomis po ketverių ir vienerių metų. Su trečiąja žmona, aktore Mari Aldon, T. Garnetas gyveno dvidešimt septynerius metus ir susilaukė dukros Tiela Garnett Daniels.“ Galima dar pridurti, jog liko ir bendras su Helga Moray sūnus Viljamas Džonas Garnetas, o Tajaus Garneto, sukūrusio apie 50 filmų,

Iliustracija – **Mari Aldon (Aldona Pauliutė)**. Šaltinis *imdb.com*

nuopelnai 1960 metų vasario aštuntąją įvertinti žvaigžde Holivudo šlovės alėjoje. Paskutinis šio didelio režisieriaus gyvenimo projektas buvo kino režisūros vadovėlis „Režisūra: meistrų pamokos“. Prabėgus keletui metų po kito garsaus režisieriaus Džono Fordo mirties Tajus suvokė, kad niekas taip ir neišnaudojo šios legendinės asmenybės patirties, ir nutarė pats išanalizuoti dar kuriančių režisierių darbo virtuvę. Jis parengė klausimyną, anketą ir paprašė visų garsiausių režisierių tą pačią dieną atsakyti į klausimus. Atsiliepė keturiasdešimt dvi garsenybės, o knyga išleista Prancūzijoje jau po Tajaus Garneto mirties 1980 metais.

Kai pradėdama kalbėti apie su Lietuva susijusius pasaulinio garso kino žmones, pasiekusius Holivudo aukštumų, pirmiausia prisimenami Čarlis Bronsonas (Karolis Bučinskis), Robertas Zemeckis, Didžiosios Britanijos seras Arturas Džonas Gilgudas (Gelgaudas), ne vieno „Oskaro“ laureatas Šonas Penas, Rūta Kilmonytė (Lee), „Oskaro“ laureatas režisierius Michaelis Hazanavičius, tauragiškis Jurgis Mikelaitis (Džordžas Mikelis), gimęs Batakių seniūnijos Bildenių kaime bei filmavęsis Holivude su Sofi Loren, Silvesteriu Stalone, minėtuoju Č. Bronsonu, deja, visai neįamžintas gimtinėje. Prisimenamas pastaruoju laiku vis labiau garsėjantis Džeisonas Sudeikis, kurio prosenelis buvo iš Tauragės, o prosenelė – iš Raseinių.

Tačiau praktiškai užmiršta likdavo viena nuostabaus grožio aktorė, tiesa, nepalikusi ryškesnio pėdsako Amerikos kino istorijoje, Mari Aldona. Rašome „likdavo“, nes iškart po straipsnio pasirodymo „Tauragės kurjeryje“ į redakcijos duris pasibeldė ne tik Tauragėje žinomas lengvosios atletikos treneris Aloyzas Šlepavičius ir pranešė, jog jis yra šios moters tikras pusbrolis, bendravęs su Aldona ir jos tėvais Amerikoje, Lietuvoje. Todėl tolesni aprašomieji įvykiai suksis tarsi apie dvi moteris – amerikietę Mari A. Aldoną ir tauragietę, A. Šlepavičiaus tėvo sesers Antosės Šlepavičiūtės-Paulienės ir Antano Pauliaus iš Žvingių kaimo dukrą Aldoną Pauliūtę.

Prabėgus jau gerokam laikui po Aldonos mirties pavyko rasti keletą su ja bendravusių žmonių atsiliepimų: „Mari buvo viena gražiausių, talentingiausių ir geriausių moterų, kokias aš pažinojau. Su ja aš praleidau nemažai beprotiškai įdomių dienų“, „Mari buvo dvasiškai žavi moteris ir labai džiaugiuosi turėjęs galimybę ją pažinti. Ir dar – jos kalbėjimo maniera buvo labai minkšta ir labai švelnus balsas...“, „Labai susidraugavome su ja aštuoniasdešimtaisiais, kai ji lankėsi

vaikų ligoninėje. Ji iš tikrųjų tapo didele mano padėjėja, savotiška mentore. Ji visada man stengėsi patarti, apsaugoti labiau nei kas nors kitas, nes buvau Holivude naujokas, dirbau dokumentų tvarkytoju „Le Bel Age“ viešbutyje ir labai daug bendravome. Kartą mano mama sutiko ją ir apibūdino, kokia tai nuostabi moteris. Aš pridūriau – „vidumi ir išore“...

Mari A. Aldona (Aldona Pauliutė) gimė 1925 metų lapkričio septynioliktąją Tauragėje. Pradžioje šeima gyveno Skaudvilėje, paskui persikraustė į Tauragę. Tėvas dirbo policijoje, mama – medicinos seserimi Tauruose. Kai Aldonai buvo treji metukai, šeima išsikėlė į Kanadą. Po to, jau Amerikoje, Los Andžele, Pauliams gimė dar viena dukra, Žaneta.

1946 metais, būdama vos dvidešimt vienerių, mergina pateko į Los Andželo svajonių sostinę Holivudą. Ir iš karto gavo vaidmenį filme „Medalionas“. Po metų – epizodai „Amžiname gintare“, „Moters keršte“, „Tarp Folsomo kalėjimo sienų“, „Rytojus yra kita diena“, nedidelis vaidmuo filme „Tankai ateina“. Pagaliau bene ryškiausias ir, kaip vėliau paaiškės, sėkmingiausias jos vaidmuo – seminolų indėnų genties belaisvė Džudy Beket Raoulio Walsho filme „Nutolę būgnai“ poroje su legendiniu Gariu Kuperiu 1951 metais. Holivudo suvokimu, tai negalėjo vadintis vesternu, bet lietė aktualią Amerikos indėnų seminolų 1840 metų karo su vyriausybės pajėgomis temą. Kritikai vieningai pastebėjo, kad nei grimas, nei kostiumai neįveikė Mari Aldon žavesio, dar labiau išryškėjusio didžiojo Gario Kuperio fone.

Prabėgus metams po filmo pasirodymo aktorė, kino kritikė, artimai bendravusi su legendiniu rašytoju Frensiu Skotu Ficdžeraldu, Sheila Graham, parašė skaudžius žodžius: „Mari Aldon, kuri po savo vaidmens su Gariu Kuperiu „Nutulusiuose būgnuose“ galėjo tapti didžiule žvaigžde, ja tikrai netaps. Warners (turima galvoje „Warner Bros“ studija) mėto ją kaip karštos anglies gabalą. Per daug ūmus jos temperamentas.“

Palyginti sėkmingą jaunos lietuvės aktorės karjeros pradžią papildė ir ypatingas jos asmeninio gyvenimo įvykis. Pirmoji Amerikos kino žurnalistė ir scenaristė Louella Parsons, kurios komentarų skiltis keturiuose šimtuose pasaulio laikraščių skaitė dvidešimt milijonų žmonių, 1953 metų rugpjūčio dešimtąją komentare parašė: „Tajus Garnetas paskambino iš Londono ir pranešė, jog ke tvirtadienį Londone tuokiasi su Mari Aldon...“ Šie meilės santykiai neatsirado

staiga, apie juos jau kurį laiką kalbėjo, dabar sakytume, Holivudo bomondas. Dar 1951 metų gegužę, po „Nutolusių būgnų“, ta pati Louella Parsons užsiminė: „Beje, Mari Aldon skrenda namo ilsėtis anksčiau už Kuperio kompaniją – tokia ji yra vieniša be Tajaus Garneto...“ O 1952-ųjų sausį, likus pusantrų metų iki vestuvių, apžvalgininkas Erskine Johnson rašė: „Mari Aldon komentaras apie galimą greitą žingsnį prie altoriaus su režisieriumi Tajum Garnetu buvo trumpas – komentaro nebus, bet klaustukas lieka“.

Pagaliau gandai pasitvirtino. Penkiasdešimt devynerių Williama Teiloro Garneto trečiaja žmona tapo už devynių su puse tūkstančių kilometrų gimusi dvidešimt septynerių metų tauragietė Mari Aldon. Beje, ir Amerikos, ir pasaulio spauda ne kartą atkreipė dėmesį, jog vienai seksualiausių Holivudo blondinių tai buvo pirmoji ir vienintelė santuoka. Tiesa, 1970 metais pora išsiskyrė, tačiau nei vienas, nei kitas vėliau naujos šeimos nesukūrė. Ir tuo pačiu visos Mari Aldonos biografijos pradedamos žodžiais „gimė Tauragėje, Lietuvoje“. Todėl net ir nieko apie šį Žemaitijos miestą negirdėjęs skaitytojas ar kino mėgėjas buvo priverstas įsidėmėti negirdėtą, gal net egzotišką pavadinimą.

1958 metų sausio septynioliktąją Mari Aldon įgijo JAV pilietybę. Per dvidešimt dvejus (1946–1968) kūrybinio gyvenimo metus ji vaidino bemaž keturiasdešimtyje garsesnių ir beveik užmirštų šiandien filmų. Santuoka su pasaulinio garso režisieriumi bei scenaristu Tajum Garnetu buvusią baletų šokėją dar labiau padarė tapti aktore ir vėliau paskatino nuo kino pasukti prie televizijos, kur jai įvairiuose šou bei serialuose pavyko pasiekti visai neblogų rezultatų. Nors ne vienas Holivudo žurnalistas vėliau pabrėždavo, kad vedybos sutrumpino ir taip trumpą aktorės karjerą. Tiesa, kartkartėmis Mari Aldon vis dėlto grįždavo ir į kino filmavimo aikštelę. Epizodinis ir titruose netgi nenurodytas buvo jos vaidmuo 1968 metais filme su Elviu Presliu „Gyvenimas mažas, meilė maža“. Ir jeigu, spaudos pripažinimu, penkiasdešimtųjų pradžioje Mari Aldon užėmė ryškią Holivudo primadonos poziciją, tai jau 1959 metais, pavyzdžiui, viename televizijos kanale be didelių kompleksų, laidoje „TV aktorė“ jai teko nusižeminti ir dalinti rekomendacijas amerikiečiams ypatingai aktualia tema – kaip sulieknėti...

Visą gyvenimą palaikė asmeninius ryšius, susirašinėjo su Ronaldu Reiganu, su kuriuo kažkada filmavosi.

Vis dėlto iš Tauragės kilusios aktorės pavardė nuskambėjo ir dar keletuose

reikšmingų filmų. Tai – du kartus „Oskarą“ laimėjusio režisieriaus J. Mankevičiaus „Basakojė grafienė“ (1954) bei 1955 metais finansiškai labai brangi taip pat dviejų „Oskarų“ savininko Deivido Leano Venecijoje filmuota romantinė drama „Vasaros atostogos“, kur pagrindinį vaidmenį sukūrė legendinė Holivudo žvaigždė, daugkartinė „Oskaro“ savininkė Katarina Hepburn. Beje, būtent K. Hepburn, išgarsėjusi kaip vengianti įvairių vakarėlių ar pobūvių, pirmųjų Mari Aldon ir Tajaus Garneto vestuvių metinių proga Romoje surengė specialų spektaklio „Gegutės laikas“ pasirodymą.

Mari Aldon gyveno gražiam name turtingame Los Andželo priemiestyje. Vėliau jos namas su visu turtu sudegė. Gyvenimo pabaigoje ją Las Vegase priglaudė sesuo Žaneta Kozlowski, baigusi pedagogikos studijas, ištekėjusi už turtingo naftos verslininko ir užauginusi tris vaikus. Sesers namuose aktorė 2004 metų spalio 31-ąją, likus mažiau nei mėnesiui iki 79-ojo gimtadienio, ir mirė. Amžinojo poilsio buvo palydėta Las Vegaso Kristaus Karaliaus katalikų bažnyčioje.

Paulių šeima visada palaikė ryšius su Lietuva, jie niekada nebuvo nutrūkę – siųsdavo laiškus, retkarčiais ir kokią dovanėlę. Į Lietuvą atvykę buvo visi, išskyrus Aldoną, ji gimtinės taip niekada ir neaplankė. O štai Aldonos mama Antosė į Lietuvą atvyko dukart. Prieš tai buvo atvažiavęs jos vyras Antanas, į kitą kelionę jau išsiruošė abu, nors buvo solidaus amžiaus. Į Lietuvą buvo atskridusi ir Aldonos sesuo Žaneta.

Kaip minėta, Taju ir Mari Aldon paliko 1955 metais gimusią dukrą Tielą Aldon Garnet, kuri 1973 metais baigė Los Andželo Westlake mergaičių mokyklą, pačios teigimu, tapo rašytoja, dvasinio konsultavimo ministre, mentore ir keliautoja. („Aš parašiau jau išleistus atsiminimus apie savo vaikystę. Mano namai yra Konektikuto valstijoje, Leikvile, o po keletą mėnesių kasmet leidžiu Paryžiuje, kur turiu daug draugų.“) Tielą Aldon prisipažino išstudijavusi visas pagrindines pasaulio religijas, galinti pasiūlyti kvalifikuotą dvasinę konsultaciją. Ji užaugino du vaikus, Mari Aldonos anūkus – Paryžiuje gimusį sūnų Tajų Benatsou ir Niujorke – dukrą Chloją Fazio. 1980 metais Prancūzijoje išleista solidi jos knyga „Iš kino amžiaus“. O ypatingo dėmesio ir ne vieno leidimo sulaukė Tielos parengta tėvo T. Garneto atsiminimų knyga – linksma, pilna puikių istorijų ir nuostabių anekdotų apie garsiausių Holivudo žvaigždžių aukso amžių – „Uždek visus žiburius ir pasitaisyk pėdkelnes“ su įspūdinga Tielos įžanga.

Molotovo linija



Antrąjį pasaulinį karą ir Molotovo liniją primena prie Jūros upės išlikęs bunkeris.

Saltinis www.kurjeris.lt

Ne tik vyresnio amžiaus žmonėms teko girdėti apie Antrojo pasaulinio karo išvakarėse sovietų statytą vadinamąją Molotovo liniją – gynybinių įtvirtinimų sistemą, apėmusią per du tūkstančius bunkerių, kurios ilgis – puspenkto tūkstančio kilometrų. Tiesa, po karo legendinis sovietų maršalas Georgijus Žukovas pateikė kitokį skaičių: „Karo pradžia pavyko pastatyti tik apie pustrėčio tūkstančio gelžbetoninių įtvirtinimų, iš kurių tūkstantis apginkluoti artilerija, likusieji kulkosvaidžiais.“

Lietuvoje prasidėjusi linija tęsiasi per Baltarusiją, Lenkiją ir Ukrainą. „Vikipedijos“ duomenimis, kurie neretai verčia abejoti, vien Lietuvoje esą ar ne šimtas vienas bunkeris. Nors Lenkijos tyrinėtojai mūsų krašte jų rado, užregistravo ir inventorizavo jau per du šimtus penkiasdešimt. Manoma, kad jų iš viso turėtų būti bent šimtu daugiau. Pagaliau dar vienas grubus neatitikimas. „Vikipedija“ teigia, jog Lietuvoje esą buvę planuota pastatyti pusanthro tūkstančio bunkerių (kitur teigiama, jog keturis šimtus tris), tačiau realiai galima kalbėti apie dvidešimt septynis. Šiandien daugiausia jų išlikę Tauragėje – tyrinėtojų nuomone, per šešiasdešimt. Vien pa-

žintiniame take Pagramančio regioniniame parke pristatomi keturi bunkeriai ir viena duobė.

Pabaltijyje įtvirtinimus ties Sovietų Sąjungos ir Vokietijos siena pradėta statyti vėliausiai – tik 1940 metų vasarą. 1941 metų kovo mėnesį baigti projektavimo darbai ir jau balandžio mėnesį prasidėjo keturių įtvirtinimų rajonų (Telšių, Šiaulių, Kauno, Alytaus) darbai. Sovietų karinė vadovybė skubėjo. Iš fortifikacijos įrenginiams biudžeto skirto milijardo šimto aštuoniasdešimt vieno milijono tuometinių rublių pusė buvo atiduota būtent Pabaltijo ypatingajai karinei apygardai.

Visame Baltijos jūros kranto ruože nuo Palangos iki Nemuno, SSRS ir Vokietijos pasienyje, sukurtos aštuonios SVV (statybos viršininko valdybos), kurioms skirta po dvidešimt–keturiasdešimt kilometrų sienos fronto. Kiekviena valdyba turėjo nuo trijų iki penkių darbų aikštelių ir pagal planus iki 1941 metų rudens iš viso privalėjo pastatyti keturiasdešimt–penkiasdešimt gelžbetoninių fortifikacijos įrenginių. Montavimo darbus numatyta atlikti 1941–1942 metais, o visiškai baigti 1942 metais. Amžinas pasienio miestas Tauragė pateko į Šiaulių įtvirtinimų rajono Nr. 42, kurį sudarė šeši įtvirtinimų punktai, ruožą. Linija driekėsi nuo Pajūrio (Šilalės r.) iki Jurbarko – iš viso apie devyniasdešimt kilometrų. Įtvirtinimai turėjo apsaugoti nuo priešo puolimo svarbia Kenigsbergo–Rygos operatyvine strategine kryptimi.

Prisimena vienas atskirojo pionierių bataliono veteranų: „1941 metų kovo mėnesį mūsų batalionas geležinkeliu permestas į Lietuvą, į Tauragės rajoną ir toliau į vakarus – link Pajūrio kaimo. Batalione buvo apie tris šimtus penkiasdešimt žmonių, vėliau atvyko vadinamasis papildymas (nuteistieji), irgi panašiai tiek pat. Taigi mūsų karo statybininkų batalioną sudarė apie septyni šimtai žmonių. Ginklus turėjo tik kadriniai kariškiai, visus kitus naudojo vien kaip darbo jėgą.

Ankstytą pavasarį ėmėmės sienos su Rytų Prūsija gynybinės juostos statybų.”

90 šiaulių divizijos karys Ivanas Starovoit: „1941 metų gegužę mūsų pulkas buvo perkeltas į Lietuvos SSR pasienį su Rytų Prūsija ir dalis bataliono dirbo sienos įtvirtinimo darbus. Štabas ir pulko daliniai įsikūrė vasaros stovyklose pušynuose kažkur Tūbinių kaimelio rajone. Pasienyje apsisistojo antrasis draus-

mės batalionas, kurį sudarė už drausmės pažeidimus karinio tribunolo nuteisti eiliniai ir seržantai. Jie vilkėjo karinę uniformą, tačiau neturėjo ginklų ir kartu statė įtvirtinimus. Tai štai, prasidėjus karui, šis batalionas traukėsi kartu su mumis ir nė vienas jo karys nedezertyravo, nors laisvai galėjo.“

Už dešimties, septynių ar penkių kilometrų nuo valstybinės sienos statyti ilgalaikiai betoniniai ugnies taškai – kaponieriai ir pusiau kaponieriai nedidelio kalibro artilerijai bei kulkosvaidžiams. Priekinės (fasadinės) sienos storis buvo du metrai dvidešimt centimetrų, perdengimai irgi tiek pat, galinė siena – vienas metras aštuoniasdešimt centimetrų. Perdengimus sudarė keturiolika armatūrinio plieno sluoksnių su dvylikos–šešiolikos centimetrų sieteliais. Naudotas specialus greitai stingstantis cementas, žvyras, smulkintas granitas.

Kiekvienam ugnies taškui sunaudota iki keturių šimtų vadinamųjų pusantronių savivarčių GAZ-IA – iki šešių šimtų tonų – betono.

1987 metais Kijeve išleistoje prisiminimų knygoje buvęs 259-ojo atskirojo inžinerijos bataliono vadas T. Kuznecovas pateikė nemažai įdomios medžiagos apie to laiko įvykius Tauragėje: „Statybinės technikos praktiškai neturėjome. Akmenskaldžių buvo vos keletas, ir tai tuo metu, kai dviejų–trijų mėnesių laikotarpiu buvo būtina paruošti iki pusantro milijono kubinių metrų skaldos. Kasdien tekdavo iškasti po keturis kubinius metrus akmenuotos žemės, ant pečių tampyti rąstus, cemento maišus... Darbus labai stabdė ir blogi keliai. 1941-ųjų pavasarį dėl polaidžio jie tapo iš tiesų nepravažiuojami, todėl greta autotransporto reikėjo ir nemažai arklių. Be to, skubėti vertė ir kasdien į mūsų oro erdvę įskrendantys lėktuvai su juodais kryžiais ant sparnų, stebėję statybas.“ Birželio 18 dienos NKVD parengtoje pažymoje akcentuota, jog Pabaltijo kryptimi daugiausia oro sienos pažeidimų tenka būtent Tauragės pasienio būriui.

90-osios šaulių divizijos eilinis Piotras Bričiuk: „Gegužės trečią dieną atvykom į Tauragę. Iš ten pėsčiomis pasiekėme Kvėdarnos miškus. Matėme statomus dotus, prie jų dirbo atsargos šauktiniai. Kitą dieną ir mes ėmėme kasti prieštankinius griovius, prieštankines kliūtis – eskarpus, įrenginėti pamatus dzotams. Rinkom ir vežėm akmenis, smėlį. Atskirais atvejais maždaug metro dvidešimties centimetrų aukštyje pjaudavom egles (kelmai turėjo tarnauti kaip papildomos kliūtys). Vėliau trimis eilėmis kalėme kuolus į žemę ir įrenginėjom vielų užtvargas. Gyvenom miške, palapinėse. Vykdami į darbą, būtinai nešdavomės dvi dėžės šovinių ir dėžę granatų. Darbas buvo labai sunkus, maitinimas

prastas. Todėl mes kaip reikiant išsekom.“

Vėliau, po karo, buvęs vermachto karininkas Bruno Vinceris prisiminė: „Visą savaitę slapta nuo eilinių kareivių karininkų žvalgybos grupės tyrinėjo rusų sienos apsaugos išdėstymą bei kelių būklę. Tuo tikslu mes saulei leidžiantis vykdavome prie pat sienos, po to pėsčiomis prislinkdavome visai arti, kad galėtume matyti ir girdėti, kas vyksta anoje pusėje. Stebėjome sovietų pasienio postus sargybos bokšteliuose, girdėjome, kaip jie keisdami kalbasi. Jie tradiciškai vaikščiojo savo siauru takeliu ir retai kada pažvelgdavo mūsų pusėn.

Dirbama buvo ištisą parą, esant būtinybei, iš statybos zonos netgi iškeldinant vietos gyventojus. 1940 metų gruodį Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos vadovybė kreipėsi į Lietuvos SSR darbo liaudies komisarą Mykolą Junčą–Kučinską, prašydama nuo 1941 metų balandžio mėnesio statybos darbams skirti 54 360 darbininkų. 1941 metų vasario septynioliktąją užsakyta paruošėjų, krovikų, skaldos trupintojų, o kovo pabaigoje skaldos gaminimo darbams nartata kasdien skirti po trisdešimt tūkstančių žmonių ir penkis tūkstančius vežimų su arkliais. Tokiu būdu Lietuvos įtvirtintų rajonų statybose kasdien dirbo daugiau kaip aštuoniasdešimt tūkstančių vietos gyventojų.

Šiaurinės dalies Pagramantyje darbus atliko SVV-91, atvykusi iš Užkaukazės karinės apygardos. Ten pat įsikūrė 804 automobilių batalionas. Pagrindinė įtvirtinimų juosta tęsėsi išilgai Jūros upės. Valdybą sudarė keturi (penktasis, vienuoliktasis, septyniasdešimt antrasis ir septyniasdešimt šeštasis) statybos barai. Pagrindinės valdybos pajėgos buvo išdėstytos į vakarus nuo Pagramančio, Pajūrio–Didkiemio rajone. Pajūryje dirbo penktasis, septynioliktasis atskiras ir septyniasdešimt pirmasis statybos barai.

Pietinę Šiaulių įtvirtintojo rajono dalį statė taip pat iš Užkaukazės atvykusi ir Tauragėje įsikūrusi SVV-93. Ji jungė taip pat penkis statybos barus: 71, 73, 74, 75, 117. Pagrindinės valdybos pajėgos buvo sutelktos Tauragės gynybinio mazgo statyboje, o šiauriausias – statybos baras Nr.73 – Sungališkiuose. Daugiausia jėgų reikalavo pietiniame Tauragės pakraštyje dirbęs septyniasdešimt septintasis baras. Į jį įėjo 125 ir 126 šaulių divizijos, 175, 189 ir 259 atskirieji pionierių bataljonai. Piečiau, Stragutėje, buvo įsikūręs septyniasdešimt pirmasis, o toliau į rytus, Milgaudžiuose – septyniasdešimt penktasis statybos barai.

Buvęs 17 atskirojo pionierių bataliono vadas Ivanas Lisinas: „Penktajame

statybos bare dirbo ir laisvai samdomi vietos žmonės. Įsiminė vienas dailidė, kuris vis stengėsi bendrauti su raudonarmiečiais ir ragino, atėjus laikui, žudyti vadus. Mano politinis vadovas, kurį kariai informuodavo apie šias kalbas, pranešdavo ypatingajam skyriui, bet čekistai vyro kažkodėl nelietė. Beveik kasdien virš statybos šimto metrų aukštyje ir žemiau sukinėjosi vokiečių lėktuvai. Likus trimis dienoms iki karo pradžios atėjo įsakymas viską užbaigti ir evakuotis, bet kitą dieną naujas įsakymas liepė darbus tęsti toliau. Iki birželio dvidešimt antrosios buvo pastatyti, berods, penki dotai, tiesa, dar nesukietėjusiu betonu ir be ginkluotės. Kadangi neturėjome talpų benzinui, jį laikėme molio duobėse.“

259-ojo atskirojo inžinerijos bataliono vadas T. Kuznecovas: „Ankstų gegužės dvidešimt penktosios rytą bataliono dislokacijos rajone pasirodė trys vyrai nepažįstamomis, gerokai nudėvėtomis karinėmis uniformomis. Artėdami prie mūsų, jie kiek galima aukščiau iškelė rankas ir, kažką nesuprantamai kartodami, ėmė šypsotis. Paaiškėjo, kad tai prancūzai, dirbę vokiečių fortifikacijos įrenginių statyboje. (Beje, prieš daugelį metų tauragietis žurnalistas Aleksandras Morozovas atskleidė nemažai informacijos apie Lauksargiuose buvusią greičiausiai tą pačią prancūzų karo belaisvių stovyklą – A. J.) Visi trys perbėgėliai sakėsi nekenčią jų Tėvynę užėmusių fašistų, dabar besirengiančių pulti Sovietų Sąjungą. Vokietijos pusėje karo belaisviai įrenginėjo blindažus ir apkasus, einančius iki pat sienos. Čia, pasak prancūzų, sutelkta daug pabūklų, tankų, kasdien atvyksta vis naujų motorizuotų pėstininkų dalinių.“

Netrukus T. Kuznecovo batalionas įtvirtinimus užbaigė. Tačiau dabar iškilo dar rimtesnis uždavinys – sumontuoti ginkluotę. Deja, nei pabūklų, nei kulkosvaidžių neatsirado. Teko imti iš kariuomenės dalinių, kur tų ginklų jau ir taip trūko. Vis žadėta, jog keturiasdešimt penkių milimetrų pabūklus atveš jeigu ne šiandien, tai rytoj...

Buvęs 17 atskirojo pionierių bataljono vadas Ivanas Lisinas: „Batalionas neturėjo nė vieno dūmų užtaiso, nekalbant apie prieštankines ar kitokias minas. Tiesa, atsiuntė keletą paketų amonalo (sprogstamojo mišinio) iš lietuviškojo korpuso atsargų. Likus trimis dienoms iki karo pradžios kariai gavo šautuvus be diržų...“

Dar buvo liepta priešais įtvirtinimus įrengti minų laukus. Birželio dvidešimt pirmosios popietę divizijos vadas generolas majoras Pavelas Bogaičiukas įsakė

pradėti minuoti kelius, tiltus, kuriais numatytas vokiečių tankų judėjimas, taip pat ypatingai sustiprinti kovinę parengtį. Tačiau kartu jau minėtasis I. Lisinas birželio dvidešimt pirmąją gavo įsakymą betonuoti stebėjimo punktą. Kariai dirbo be poilsio, nors čia pat, už keleto kilometrų, jau buvo šildomi vermachto tankų bei lėktuvų varikliai...

Generolo leitenanto P. Sobenikovo prisiminimai: „Birželio devynioliktosios rytą aš asmeniškai patikrinau, kaip vykdomi įsakymai. 10, 90 ir 125 divizijų daliniai užiminėjo tranšėjas ir iš medienos bei žemių suręstus ugnies taškus, nors dauguma įrenginių nebuvo įrengti. Turiu pastebėti, kad viskas vyko remiantis vien žodiniu apygardos vado įsakymu. Vėliau pasipylė nurodymai ankstesnius parėdymus atšaukti, po – iš naujo vykdyti... Birželio dvidešimt antrosios naktį man asmeniškai apygardos štabo viršininkas P. Klionovas įsakė atitraukti kariuomenę nuo sienos. Kiekvienas bijojo „išprovokuoti karą“ ir todėl labai stigo vieningų suderintų veiksmų.“

90-osios šaulių divizijos eilinis Piotras Bričiuk: „Birželio dvidešimt pirmąją toliau vargom su spygliuota viela. Valėme šaudymo sektorius, kirtom krūmus. Nupjovėm greta mūsų pozicijų augusį didžiulį seną ąžuolą, kad jis netaptų priešui orientyru. Jauna lietuvė, sodybos šeimininkė, labai prašė vado ąžuolo nekirsti, nes jis esąs tarsi šeimos relikvija, bet prašymas, kaip sakoma, liko neišgirstas.“

Birželio 22-osios naktį karo situacijai nesukomplektuota 125-oji šaulių divizija slapta užėmė kovines pozicijas dvidešimt penkių kilometrų fronte. Šiandien archyvai atskleidžia daugiau negu keistų paslapčių. Pasirodo, birželio dvidešimt antrąją, trečią valandą nakties, 11-ojo šaulių korpuso štabo Skaudvilėje parengta operatyvinė suvestinė nurodė, jog ta pati korpusui priklausanti 125-oji divizija vis dar tęsė gynybinių rajonų tvirtinimo darbus, montavo vielų užtvaras Pagramančio, Tauragės, Burbiškių ruože. Ir tai likus nepilnai valandai iki karo pradžios...

Dar vieno to meto įvykių dalyvio prisiminimas: „Pabaltijyje mus nusiuntė į Jurbarką, kur už septynių kilometrų nuo Vokietijos sienos statėme dotus. Miške parinkdavome vietą objektui, kirtome mišką, įrenginėjome pagrindus pamatams. Kartą trejetas mūsų karių – virėjas, raštininkas ir batsiuovys – nutarė papildomai užsidirbti. Pasiėmę kuolelių, virvių išėjo tarsi rinkti vietas

statybai. Ateina prie kokio turtingesnio lietuvių kaimiečio namo ir ima matuoti teritoriją, atseit, čia bus įrengiamas dotas. Kaimietis, aišku, šokiruotas. O jį jam siūlo – „Galim susitarti...“ Ir susitardavo. O išaiškėjo viskas, kaip dažniausiai būna, atsitiktinai. Į dalinį atvežė kino filmą, į seansą pakvietė vietos gyventojus. Jie ir pažino tariamuosius „inžinierius“. Sukčiai turėjo būti teisiami, bet nespėta. Prasidėjo karas. Birželio dvidešimt pirmąją mane ir dar tris mūsų bataliono vaikus vadovybė pasiuntė krauti rąstų. Per dieną pakrovėm dvi mašinas ir likom miške nakvoti. O rytą mūsų paimti niekas neatvažiavo. Nusprendėm į dalinį Jurbarke grįžti pėsčiomis. Pakeliui sutikome pasieniečių būrį. Jie ir pasakė, kad prasidėjo karas...“

Taigi, 1941 metų birželio 22-ąją visiškai įrengtų bunkerių nebuvo, jeigu neskaičiuosime tų be ginkluotės stovėjusių dvidešimt septynių. Vertinant sausais skaičiais, iš pusės skirtojo milijardo panaudota vos šimtas dvidešimt septyni milijonai rublių... Neįrengti, neefektyvūs dotai kainavo daug darbo jėgos, statybinių medžiagų, o kartu ir atitraukė iš reguliariosios kariuomenės nemažai kadrinių kariškių. 1941 metų birželio mėnesį Pabaltijo ypatingoji karinė apygarda visuose keturiuose įtvirtinimo rajonuose pradėjo formuoti gynybinių įtvirtinimų dalinius: dešimt kulkosvaidžių–artilėrijos batalionų, po ryšių, pionierių kuopą, artilėrijos divizionus. Visa tai vyko iš apygardos rezervų, todėl korpuse ėmė labai trūkti profesionalių vadų. Kai kuriose kuopose tarnavo vos po vieną vidurinėsios grandies vadą.

Likus savaitei iki karo veiksmų pradžios kiekvienas statybos baras turėjo po, atseit, užbaigtus šešis – devynis dotus – dar tebestingstančiu betonu, be ambrazūrų ir ginkluotės. Birželio šešiolikąją gauta direktyva skubiai, per dešimt dienų, tų įrenginių ambrazūrų angas užkamšyti maišais su žemėmis arba net užkalti lentomis ir pastatyti įprastinę ginkluotę...

O lemtingąją dvidešimt antrosios naktį, kaip liepė „direktyva Nr. 1“, įtvirtinimuose įsikūrė tik maža dalis pasienio kariuomenės. Jokios išorinės apsaugos iš kitų kariuomenės dalių nesulaukta, nes jos tiesiog nebuvo. Todėl Molotovo linija nesuvidino jokio reikšmingesnio vaidmens pasienio kautynėse, greičiau pakenkė. Tuos įtvirtintus gynybos mazgus vokiečių kariuomenė paprasčiausiai apeidavo ir blokuodavo, po to šturmo grupės sunaikindavo. Kiekvienam tauragečiui žinomame bunkeryje stačiame Jūros upės krante netoli Švč. Trejybės

bažnyčios pirmąją karo dieną žuvo šeši 125-osios šaulių divizijos kariai. O kai kurie dotai, dargi visiškai izoliuoti, priešinosi net iki dviejų savaitių...

Buvęs vermachto karininkas Bruno Vinceris: „Sovietų pasieniečiai pasistatė sau slėptuves patogiai išdėstytuose bunkeriuose. Mus iš ten pasitiko darni šautuvų ir kulkosvaidžių salvė. Lėtai, trumpais perbėgimais mes prisiartinome prie blindažo. Bet tai, ką ten pamatėme, mus tiesiog šokiravo. Tai nebuvo koks įtvirtintas betono įrenginys, o tiesiog primityvi iš plonų medelių suręsta slėptuvė, užpilta žemėmis. Joje galėjo tilpti vos aštuoni kareiviai“.

Galima pridurti, kad dar šeštadienį, birželio dvidešimt pirmąją, minuotojams buvo išdalinti buteliai su padegamuoju skysčiu (šiandien mes juos vadiname „Molotovo kokteiliais“) ir granatos. Anksti ryte nuaidėjus pirmiesiems sprogiams, minėtajam T. Kuznecovui įsakyta karių kuopą vesti į anksčiau numatytą Tauragės vakarinį pakraštį ir užimti gynybines pozicijas už geležinkelio – tarp kapinių ir mėsos kombinato. Ir pridurta, esą, jeigu tai ne eilinė provokacija, bet tikras karas, reikia trauktis Šiaulių link...

Džonas Motlis



Garsus Amerikos diplomatas ir istorikas Džonas Lotropas Motlis, gimęs 1814 metų balandžio penkioliktąją JAV Masačusetso valstijos Bostono mieste, neturėjo nieko bendra nei su Lietuva, nei juo labiau su Taurage. Dar daugiau, jis galėjo niekada net nesužinoti šio miesto pavadinimo...

1831 metais JAV Harvardo universitete baigė vokiečių kalbos ir literatūros mokslus, kuriuos vėliau tęsė Vokietijos Getingeno universitete. Ten susipažino su būsimuoju Vokietijos imperijos kancleriu Otto von Bismarku, su kuriuo Berlyno Humboldtų universitete studijavo teisės mokslus. Po dešimtmečio buvo paskirtas Amerikos ambasados Sankt Peterburge sekretoriumi, bet praėjus trims mėnesiams dėl atšiauraus klimato ir didelių gyvenimo išlaidų tarnybos atsisakė. Grįžęs Amerikon užsiėmė rimta literatūros veikla. 1861 metais, vos prasidėjus Amerikos pilietiniam karui, D. Motlis laikraštyje „The Times“ išspausdino du pamfletus, ginančius federalus, kurie labai patiko prezidentui Abraomui Linkolnui. Už tai buvo paskirtas JAV ambasadoriumi Austrijoje, kur

Iliustracija – Džonas Motlis. Šaltinis Vikipedija

dirbo šešerius metus. Atsistatydinęs iš diplomatinės tarnybos atsidėjo kūrybai, tačiau po dvejų metų vėl į ją grįžo – prezidentas Endriu Džonsonas paskyrė jį ambasadoriumi Didžiojoje Britanijoje. Tiesa, 1870 metų rudenį prezidentas Uli-
sas Grantas sėkmingą jo diplomatinę karjerą nutraukė. 1856 metais D. Motlis knygoje „Olandijos respublikos saulėtekis“ sugrįžo prie Nyderlandų revoliucijos
temos, planavo tęsti tyrinėjimus ateityje. Deja, išėjo tik keturi „Jungtinių Nyderlandų istorijos“ tomai ir dviejų tomų veikalas „Jono Barneveldo gyvenimas ir mirtis“. Be istorinių bei literatūros kritikos rašinių Šiaurės Amerikos spaudoje, D. Motlis greitai išpopuliarėjo ir solidžiais savo kūrybiniais darbais. 1839 metais anonimiškai išleistas romanas „Mortono viltis arba provincialo memuarai“, 1849 metais – „Linksmasis kalnas, Masačusetso kolonijos romansas“. Tais pat metais pasirodė „Petro Didžiojo gyvenimas ir charakteris“ bei nuostabus esė „Puritonų politika“.

Mirė 1877 metų gegužės dvidešimt devintą dieną Anglijos Dorseto grafystės administraciniame centre Dorčesteryje.

1910 metais Džonas Lotropas Motlis įamžintas Garsiausiųjų amerikiečių šlovės salėje Niujorko Bronkso rajone ir ten jo garbei pastatytas žinomo skulptoriaus Frideriko Makmonio sukurtas biustas. Ši Amerikos pasididžiavimo šlovės salė yra JAV Nacionaliniame istorinių vietų registre ir dabar sąrašė įrašyti šimtas trys asmenys.

Taigi, 1841 metais D. Motlis buvo paskirtas Amerikos ambasados Sankt Peterburge sekretoriumi ir vėlyvą rudenį su kolega Eliotu (kurio asmenybės nustatyti nepavyko – A.J.) iš Berlyno arkliais keliavo į savo paskyrimo vietą. Pavyko rasti jo lapkričio aštuonioliktąją tuometėje Rusijos sostinėje rašytą laišką, paties diplomato žodžiais, „įdomų ir pamokantį, deja, parašytą labai neįskaitomai. Tai pašto skyriaus šnipams (turimi galvoje cenzoriai – A.J.) sukels daug nepatogumų“. Laiškas išspausdintas 1889 metais Londone išleistame D. L. Motlio susirašinėjimo rinkinio pirmajame tome.

„Mes su misteriu Eliotu turėjom labai patogų kabrioletą. Prūsijos keliai nuostabūs, bet pati šalis nyki, neįdomi, visas mūsų maršrutas nuo Berlyno iki Peterburgo ėjo lygumomis – nuo Nyderlandų iki Uralo. Tai puiki šalis keliauti naktimis, kadangi nėra nieko, ką vertėtų pamatyti. Įsimens tik keliai, lygūs ir

tiesūs kaip geležinkelis, leidžiantys išvystyti greitį ir ramiai miegoti minkštai besisupančiame diližane. /.../

Iš Tilžės nuvykome į Tauroggeną, esantį Rusijos pasienyje. Eidami per muitinę labai bijojome, kad rusų pasieniečiai neatsižvelgs į mūsų diplomatinę neliečiamybę ir tikrins taip pat, kaip tikrina visus keliautojus. Beje, per kitas sienas mūsų diplomatiniai pasai atverdavo muitinėse kelius lyg damoms įteiktos ryškios vasarinės gėlės. Tauroggene apsistojome visai parai, išbuvome čia dieną ir naktį, viešbutis ar, kitaip vadinant, pašto stotis buvo ypatingai modernūs ir patogūs. Tai leido susidaryti malonų įspūdį apie tai, kad Rusija laikosi visų įsipareigojimų. Kitą rytą, dešimtą valandą, užsiėmėm vietas pašto vagonė į Peterburgą. Šie vagonai neginčijamai yra geriausios visuomeninio susisiekimo priemonės Europoje. Nors telpa juose tik keturi žmonės, o vagoną sudaro vos dvi kupė – kiekviena skirta dviem keliautojams – jie turi spyruoklinę pakabą, patogias odines sėdynes, žibintus, kad būtų galima skaityti naktį, ir yra nė kiek neblogesni už privačius ekipažus. Pusryčiauau, pietavau ir vakarieniavau labai patogiai pakelės pašto stotyse, kurios, apskritai imant, padoriai įrengtos.

Kelias iš Tauroggeno į Peterburgą yra 14 varstų. (Neaišku, iš kur autorius paėmė tokį visai absurdišką skaičių, bet tai tikrai grubi netiesa. Atstumas iš Tauragės iki Sankt Peterburgo sudaro 811 kilometrų, 750 varstų.) Pusė šio maršruto sudarė tai, kas Europoje laikoma labai blogu, ir tai, ką turėtume laikyti gana geru dalyku Amerikoje. Kaimuose, kuriuos mes pravažiavom, namai daugiausiai mediniai, šiaudų stogais; miestuose namai irgi daugiausia mediniai, nudažyti juodai, o kai kurių išorė nutinkuota. Žmonės purvini, ilgaplaukiai, barzdoti, panėšintys į laukinius. Kiekvieną naktį mes reguliariai klimpome purve, bet kadangi buvom tik keleiviai, neturėjom jokių pretenzijų ir ramiai miegojom, kol kučeriai mūsų nepažadindavo. Tai truko iš viso vos dvi – tris dienas.“

Nikolajus Nekrasovas



Visai neatmestinas faktas, jog pakeliui į Peterburgą lankėsi Taurogene ir garsusis rusų devynioliktojo amžiaus poetas Nikolajus Nekrasovas. Savo 1857 metų birželio trisdešimtosios laiške I. Turgenevui jis rašė:

„Vykau aš iš Kenigsbergo aštuonias dienas. Tilžėje, Rygoje, Derbte (Tartu), Narvoje, o Kenigsberge sąžiningi vokiečiai iš manęs išreikalavo dar daugiau, priversdami imti ypatingą vežimą.“

Prisimenant, kad tuo metu iš Kenigsbergo (dab. Kaliningrado) tiesiausias kelias į Rygą ėjo per Šiaulius, N. Nekrasovas neišvengiamai turėjo pervažiuoti Taurogeną. Juo labiau, kad, kaip matome, buvojo ir Tilžėje...

Iliustracija – **Nikolajus Nekrasovas**. Šaltinis ru.wikipedia.org

Nežinomas II pasaulinis karas Tauragėje



Karas.

1940 metų rugpjūčio mėnesį, Sovietų Sąjungai perėmus sienas su Rytų Prūsija apsaugą, buvo sparčiai naikinama supaprastinto perėjimo per sieną tvarka, leidusi dešimties kilometrų zonoje gyvenusiems asmenims, turėjusiems specialią kortelę, pusę metų nekliudomai ir neribotą skaičių kartų pereiti Vokietijos–Lietuvos sienos ruožą. Artėjančio karo išvakarėse tokia tvarka kėlė rimtų rūpesčių, nes sieną net po keletą kartų per dieną kirsdavo ir nelegalai, už pinigus įsigydavę tas korteles, ir tarsi legalūs piliečiai, bet vykdę atitinkamų specialiųjų tarnybų užduotis. 1940 metų liepos devynioliktąją, pavyzdžiui, iš Vokietijos į Lietuvą vyko 1008, o iš Lietuvos į Vokietiją – 266 žmonės. Liepos dvidešimt trečiąją atitinkamai 806 ir 274.

Dar gerokai prieš prasidedant karui sovietų kariuomenei įžengus į Baltijos šalis Maskvos slaptosios tarnybos pradėjo per tarpininkus nuomotis ar netgi supirkinėti butus įvairiuose Vokietijos miestuose. Šiuose butuose įrenginėta priėmimo-perdavimo įranga. Jau 1937 metais Vokietijoje veikę SSRS agentai

glaudavo informaciją trumpųjų bangų siųstuvais. Tai buvo į akis nekrentančios apie 35 cm ilgio, 10 cm aukščio ir 15 cm pločio daugiausia amerikiečių gamybos dėžutės. Kaip vėliau aiškino į vokiečių nelaisvę patekęs Tauragės pasienio sargybos radistas, jų tarnyba iki 1941 metų birželio 22-osios ne tiek užtikrino ryšį tarp atitinkamų įstaigų, kiek, svarbiausia, kontaktavo su agentais Vokietijoje – Tilžėje, dabartinėje Šilutėje, Memelyje (Klaipėdoje) ir Berlyne. Svarbiu šios Tauragės žvalgybinės radijo stoties veiklos įrodymu galima laikyti faktą, jog būtent čia pirmiausia imtas vartoti terminas „agentūrinė radijo stotis“, vėliau tvirtai prigijęs žvalgybos institucijose. O kokią reikšmę sovietų žvalgybos tarnyba teikė radijui, matyti iš to, jog minėtasis radistas turėjo prižiūrėti ar ne šimtą dvidešimt amerikietišku miniatiūrinių radijo įrenginių, labiausiai tikusių ryšiams su agentais.

Šiuo laikotarpiu ypatingai suaktyvėjo ir Vokietijos žvalgybos veikla. Nuo 1939 metų spalio iki 1940 metų gruodžio vakarų pasienyje išaiškinta per penkis tūkstančius vokiečių agentų.

1941 metų birželio dvidešimtosios naktį penki sienos pažeidėjai apšaudė Tauragės pasienio būrio sargybinius. Du buvo nušauti, o likusieji perbėgo į Vokietijos pusę. Po gero pusvalandžio sargybiniams teko susiremti jau su šešiolikos asmenų grupe. Vieną užpuoliką nušovus, o kitą sužeidus likusieji smulkioomis grupelėmis atsitraukė į Lietuvos teritoriją.

Archyvai teigia, jog per pusšesto mėnesio iki prasidedant karui pasienyje su Vokietija buvo nukauti trisdešimt šeši ir sužeisti dvidešimt penki pažeidėjai. Sulaikyta nemažai į SSRS teritoriją permestų vokiečių žvalgybininkų su, kaip ir rusų, portatyviniais radijo siųstuvais, ginklais bei granatomis.

1940-ųjų lapkričio keturioliktąją traukinio, vykusio iš Vokietijos į Tauragę, mašinistas nepakluso sovietų pasieniečių reikalavimui sustoti prie sienos. Vyriausiasis konduktorius vėliau aiškino tvarkęs tarnybinius dokumentus ir nespėjęs perspėti mašinisto... Kitą dieną situacija pasikartojė, iš Tauragės į Vokietiją vykusio traukinio mašinistas vėlgi nepanoro sustoti prie sienos ir išleisti ešeloną lydėjusių pasieniečių. Pastarieji tik paspaudę stop kraną sustabdė traukinį likus keturiasdešimčiai metrų iki sienos.

Kita vertus, sovietų, Tauragės, pusėje sienos apsauga, nors ir skubiai pervertinama, nepasižymėjo skaidrumu. Dabar jau žinomas visiškai kurioziškas

faktas, jog net 1941 metų birželio dvidešimtąją, likus iki karo pradžios vos dviem dienoms, dviračiu, valstietiškais drabužiais apsirengęs ir su šakėmis rankose į Tauragę atvažiavo vermachto 113 motorizuotojo pėstininkų pulko trečiosios kuopos oberleitenantas Georgas Faigas. Jo tikslas, kaip suprantame, buvo vienintelis – pakoreguoti būsimo puolimo planus, detaliai susipažinti su karinių jėgų, kurias netrukus teks atakuoti, išdėstymu... Nors, tiesą sakant, anų dienų vermachto kariškiai seniai paliudijo, jog tos pačios Tauragės prieigos, gatvės ir gatvelės buvo seniai nufotografuotos bei iš lėktuvų nufilmuotos. Štai, pavyzdžiui, 1941 metų birželio devintosios priešpietę net trisdešimt šešis kilometrus penkių kilometrų aukštyje aplink Tauragę nuskrido Liufťafės lėktuvas, sėkmingai per tą patį sienos ruožą grįžęs atgal į Vokietiją. Tos pačios dienos pavakare trijų šimtų metrų aukštyje keleivinis dvimotoris lėktuvas įskrido Tauragės pusėn pusę kilometro.

Antrojo pasaulinio karo išvakarėse aktyviai reiškėsi ne vien abiejų šalių žvalgybininkai, bet ir vermachto diversantai. Jie nuo gegužės mėnesio pradėjo padeginėti sovietų kariuomenės sandėlius, miškus, durpynus. Vien Tauragės apskrityje dėl to išdegė apie keturi šimtai hektarų miško. Gesinti miškų buvo metami savo karinius reikalus palikę pasienio daliniai, kitų kariuomenės rūšių kareiviai, vietos gyventojai.

Gilų pėdsaką pirmosiomis karo minutėmis visoje Lietuvoje ir Tauragės krašte paliko legendinio vermachto specialiojo pulko „Brandenburgas 800“ diversantai, ypač septintoji ir aštuntoji kuopos. Jie „valė kelią“ puolantiems daliniams Žemaitijoje ir vidurio Lietuvoje.

Šiauriau Tauragės veikė 7 kuopos dalis, suskaldyta į tris mažesnes grupes po keliolika karių. Jos turėjo pirmąją karo dieną užgrobti po tiltą Tauragės–Šilalės ruože. Tačiau nė vienai tai nepavyko. Pagramantyje tiltą per Akmeną saugoję sovietų sargybiniai sovietų uniforma persirengusius „komandosus“ pasitiko šūviais. Kol vyko susišaudymas, tiltą, forsavę upę, užėmė paprasti vokiečių pėstininkai, nes pasirodė, jog tiltas nebuvo užminuotas.

Karui persiritus į antrąją pusę jau vermachto kariams teko rūpintis savo likimu. 1944-ųjų rugsėjo mėnesį Taurogene trumpam buvo apsistojusį Abvergrupė-112, pasivadinusį „KeleRa grupe“. Ji traukėsi kartu su vokiečių 18-ąja armija ir rengė diversijas prieš 3-ojo Baltarusijos fronto dalinius.

Kurį laiką aplink Tauragę sukiojosi ir kita, kapitono Henriko Temerio vadovaujama, 113-oji abvero žvalgybos grupė, apie kurią verta papasakoti plačiau. Joje, be vokiečių ir buvusių belaisvių rusų, buvo keletas lietuvių – kirpėjas V. Martišauskas, žvalgai I. Venskus, „Jegoras“, „Volodia“ (Juzefas Volodko).

1944 metų rugpjūčio antrojoje pusėje grupės štabas įsikūrė už dvidešimties kilometrų į vakarus nuo Tilžės, o keturiolikos žmonių būrys Kelmėje dešimčiai dienų įrengė žvalgybos ir nelegalaus permetimo punktą. Per fronto liniją išaiškinti Raudonosios Armijos dalinių dislokacijos išėjo penki žvalgai. Deja, atgal sugrįžo tik du.

Traukiantis vokiečių armijai kartu su ja atgal į vakarus judėjo ir žvalgybininkai. Visi susitiko Pagėgiuose. Iš ten keletas nelegalų slapta išvyko į Jurbarką. Trys žvalgybininkai buvo permesti per fronto liniją žvalgyti kariuomenės išsidėstymo, tačiau pakliuvo sovietams į nelaisvę. Rugsėjo pradžioje teko ir visai grupei grįžti į Pagėgius, o netrukus persikelti į Klaipėdą.

Rugsėjo pabaigoje penki grupės agentai trims paroms apsisusto Tauragėje. Būriui vadovavo ką tik atvykęs lietuvis oberleitenantas, kurio pavardė nežinoma. Kartu buvo vertėjas Stefanijus, radistas Helmutas ir trys vairuotojai su automobiliais. Per tą laiką būrio vadas su vertėju mėgino lietuvi kaunietį agentą „Volodį“ nelegaliai pervesti per fronto liniją, tačiau tai nepavyko, ir visi grįžo atgal. Spalio pradžioje ta pati žvalgų grupė ir visi likusieji jos nariai, pasikrovę automobilius į traukinį, išvyko į Raseinius, kur penkias paras gyveno pas kaimo žmones. Fronto linija ėjo vos už 14–15 kilometrų. Iš Raseinių į sovietų pusę perrestas civilio apranga agentas „Orlovas“, kuris, grįžęs po dviejų parų, pasakojo pabuvojęs rusų 87 šaulių divizijos pozicijose.

Traukdamasi iš Raseinių, grupė vėlgi vienai nakčiai atsirado Tauragėje. Čia tik jam vienam žinomos užduoties vykdyti liko jau minėtasis agentas „Volodia“ (Juzefas Volodko). Vėliau SMERŠO tardytojams vienas žvalgų pasakojo, kad rytą jie sėdėję mašinos, laukdami signalo išvažiuoti. Iš pastato, lietuvi oberleitenanto lydymas, išėjo civiliai apsirengęs „Volodia“ su portfeliu rankose ir dingo gatvėje. Netrukus ir pati grupė išvyko iš miesto Tilžės link.

Atskiro dėmesio verta ir sovietų specialioji diversinė žvalgybos grupė „Sokol“ („Sakalas“), priklausiusi 3-ajam Baltarusijos frontui ir dviem savarankiškomis grupėmis aktyviai veikusi vokiečių armijos užnugaryje 1944 metų liepos

17–rugsėjo 20 d. Tokių grupių, frontui traukiantis į Vakarų, Rytų Prūsijos teritorijoje buvo nemažai („Kaštonas“, „Klevas“, „Nemunas“, „Džekas“, „Dokas“...). Tačiau ne vienos jų laukė tragiškas likimas – iš pasiūstų šimto dvidešimties grupių vokiečių kontržvalgyba dažniausiai iškart po nusileidimo likvidavo ne mažiau šimto. Daugelio žvalgų nežinoma netgi pavardžių, nes dokumentuose įrašyti vien slapyvardžiai.

Liepos šešioliktosios naktį prie Tauragės parašiutais nusileido trylika rusų žvalgybininkų diversantų – pirmiausia septyni „Volo“ (pavadinimas pagal vado P. Valujevo pavardę) kariai, po to likusieji šeši su „Sakalo“ vadu. Žvalgybininkai turėjo slapta sekti vokiečių traukinių eismą per sieną su SSRS, registruoti pervežamus krovinius Tilžės–Šiaulių ruože.

Tačiau padrikai „akluoju būdu“ nusileidusi grupė vienoje vietoje nesusirinko, abu būriai ėmė veikti savarankiškai. „Sakalas“ užduotį sėkmingai įvykdė ir be nuostolių rugpjūčio aštuntąją prisijungė prie puolančiųjų Raudonosios Armijos dalinių.

Tuo tarpu „Volas“ liko be radijo siųstuvo, nes besiskleidžiantis parašiuotas tiesiog išplėšė siųstuvą radistui iš rankų. Keletą dienų septyni diversantai beviltiškai klaidžiojo po Tauragės apylinkes ieškodami grupės vado ir netgi be ryšio mėgino vykdyti duotą įsakymą. O netrukus ištiko dar viena bėda – dėl vištakystės tas pats radistas apako ir tapo grupei nepakeliama našta. Nerašyta instrukcija tokiu atveju liepdavo kaltininkui nusišauti. Tačiau nuo mirties jį išgelbėjo grupės vertėja. Ji prisirišo radistą parašiuoto virve prie savęs ir taip vedžiojosi dešimtis kilometrų... Laimė, kad „Volo“ diversantai atsitiktinai sutiko miške kitą panašią žvalgybininkų grupę „Elnią“, kurios radistas pranešė Centrai apie „Volo“ nelaimes. Po keleto dienų nurodytame kvadrato parašiuotu buvo numestas kitas siųstuvas.

Nikolajus I Pavlovičius

(Rusijos imperatorius 1825-1855)



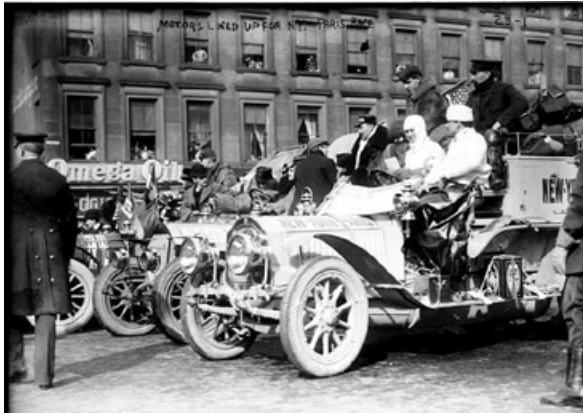
1833 metų rugpjūčio pabaigoje pakeliui į Tilžę Tauroggene pabuvojo imperatoriaus Aleksandro II tėvas, Visos Rusijos imperatorius Nikolajus I Pavlovičius. Pirmiausia jis iš Peterburgo laivu mėgino vykti į susitikimus su Austrijos imperatoriumi Munchengratz mieste ir Prūsijos karaliumi Schwedte. Tačiau dėl audros jūroje teko grįžti ir kelionę tęsti arkliais.

Apie tai savo prisiminimuose vėliau rašė jį lydėjęs grafas, generolas, imperatoriaus kanceliarijos skyriaus vadovas Aleksandras Benkendorfas:

„...Arkliai visur buvo užsakyti mano vardu ir mes lėkėme nesustodami iki pat prūsų sienos. Rusijos stotyse, žinoma, imperatorių pažino, o Tauroggene muitinės valdytojas, nežinodamas, kaip tokiu inkognito atveju elgtis, apsiribojo giliu nusilenkimu mūsų karietai. Imperatorius ir toliau su dideliu malonumu vaidino mano adjutanto vaidmenį, kas sukeldavo nemažai juokingų scenų su paštų viršininkais.“

Iliustracija – **Nikolajus I Pavlovičius**. Šaltinis ru.wikipedia.org

Niujorkas – Paryžius per Tauroggeną



Lenktynių Niujorkas–Paryžius startas.

Šaltinis en.wikipedia.org

Daugelis vyresniosios kartos žmonių dar tikriausiai prisimena 1965 metais „Warner Brothers“ kompanijos sukurtą nepaprastai populiarų filmą „Didžiosios lenktynės“. Jo siužetas nors ir komiškas, nuotykinis, tačiau, kaip dabar sakytume, pagrįstas realiais faktais.

1907 metų sausio mėnesį prancūzų laikraštis „Le Matin“ išspausdino skelbimą: „Būtina įrodyti, kad, kol žmogus turi automobilį, jis gali nusigauti kur tik reikia. Ar kas nors ryšis šią vasarą nuvažiuoti automobiliu nuo Pekino iki Paryžiaus?“ Vis dėlto du mėnesius užtrukusios lenktynės įvyko, dalyviai, be kitų miestų, važiavo ir per Vilnių. Nugalėtoju tapo italas princas Scipione Borghese.

Įkvėpti sėkmės, „Le Matin“ žurnalistai kartu su Amerikos „New York Times“ kolegomis po metų nutarė eiti dar toliau ir inicijavo supertransatlantinį ralių Niujorkas–Paryžius per Ameriką, Aziją ir Europą. Numatytas vos ne fantastinis maršrutas: iš Niujorko iki Ramiojo vandenyno, po to per vakarines JAV ir Kanados teritorijas iki Aliaskos, Beringo sąsiaurio, ledu iki Čiukotkos ir per Sibirą

Paryžiaus kryptimi. Būtent kryptimi, nes automobilių kelių, mūsų šiandieniniu supratimu, nebuvo netgi Amerikoje. Buvo tik kryptys. Beje, šį kartą lenktynių maršrute atsirado Tauroggenas, su kuriuo, kaip vėliau pamatysime, susiję ne visai malonūs įvykiai. Apskritai, kaip rašė istorikai, žinant to meto automobilių pramonės išsivystymo lygį, tokio ralio atsiradimas prilygo vos ne šiandienos ekspedicijai į Marsą...

Taigi, ankstų 1908 metų vasario dvyliktosios rytą, „The New-York Times“ žodžiais, apie pustrėčio šimto tūkstančių niujorkiečių susirinko Times Square (Taimso aikštėje) palydėti į tolimą rizikingą kelionę šešis drąsuolių ekipažus. Nors pikti liežuviai vėliau įtikinėjo, kad žmonės susirinkę visai ne dėl lenktynių, o todėl, kad tai buvusi nacionalinė šventė – Abraomo Linkolno gimtadienis... Kadangi Prancūzija tuo metu laikyta šios šakos lydere, ji įregistravo net tris komandas su „De Dion-Bouton“, „Motobloc“ ir „Sizaire-Naudin“ automobiliais. Vokiečiams atstovavo „Protos“, italams „Zust“, o amerikiečiams – „Thomas Flyer“.

Lenktynių nugalėtojų laukė tūkstančio dolerių prizas, kurį rėmėjai vėliau „užmiršo“ įteikti nugalėtojais „Thomas Flyer“ komandai. Tik po šešiasdešimties metų, 1968-aisiais, kai tebuvo gyvas vienintelis komandos narys Džordžas Šusteris, „The New York Times“ savo žodį ištesėjo...

Įvertinant to laiko kelių būklę, automobiliai lenktynėms buvo pagaminti sunkūs, atviromis kabinomis ir, saugumo sumetimais, be stiklų. Komandas sudarė pagrindinis vairuotojas, vairuotojas-mechanikas ir padėjėjas-reporteris, telegrafu perdavinėjęs pranešimus.

Italų komandos narys ir laikraščio „Il Mattino“ žurnalistas Antonio Scarpolio savo dienoraštyje labai vaizdingai apibūdino lenktynėse dalyvavusius automobilius: „...Thomas Flyer... aptakus ir žemas kaip delfinas... Vokietijos Protos, trumpas ir pritūpęs... Trys Prancūzijos automobiliai: piramidės pavidalo De Dion-Bouton ir trapus ir mažas Motobloc ir Sizaire ... tarsi visi gamintojai į savo automobilius subūrėme nacionalinę psichiką...“

Jau pati pradžia pateikė netikėtumą. Startą raliui lygiai vienuoliktą valandą turėjo pistoleto šūviu duoti generolas Džordžas Maklelanas. Tačiau jis užtruko ir po penkiolikos minučių iššovė kažkas kitas minioje. Jeigu komedijoje „Didžio- sios lenktynės“ dalyviai pajudėjo saulėtą pavasario dieną, tai tikrieji maratono

dalyviai iš Taimso aikštės išvyko šaltą žiemos rytą (tai buvo viena šalčiausių žiemų JAV istorijoje). Be to, lyg tyčia, išvakarėse gausiai prisnigo. Jau mažiau nei po keturių valandų septyniasdešimt pirmajame kilometre iškrito prancūzų ekipažas su „Sizaire-Naudin“ – lūžo galinė ašis. Po to „Thomas Flyer“ įvažiavo į griovį, nuo smūgio persikreipė rėmas ir trūko karteris. Per dvi paras keturi iš penkių ekipažų net nesugebėjo išvažiuoti už valstijos ribų...

Su didžiulėmis problemomis susidūrė po starto ir vokiečių 34 AG „Protosas“. Įvažiuojant į Ilinojaus valstiją sulūžo paskutinis atsarginis ratas. Račius per daugiau nei parą pagamino naują, o tuo metu be perstogės gausiai snigo. Todėl ekipažas nutarė važiuoti bėgiais. Bet taip važiuoti buvo galima tik naktimis, kai nekursavo traukiniai. Negana to, sulūžo krumplis. Komandos kapitonas Hansas Kepenas traukiniu nuvyko į Čikagą naujos detalės. Neįveikęs Uolinių kalnų iš distancijos pasitraukė prancūzų „Motobloc“, o „De Dion“ ekipažą atšaukė gamykla.

Amerikos etapą pirmasis, kaip ir dera, įveikė amerikiečių „Thomas Flyer“, iki San Francisko užtrukęs keturiasdešimt vieną dieną aštuonias valandas ir penkiolika minučių.

Amerikiečiai, kaip ir buvo suplanuota, judėjo Ramiojo vandenyno pakrante link Aliaskos. Tačiau gamtos išdaigų išgąsdinti ir bijodami ankstyvo fiasko, organizatoriai pakeitė lenktynių trasą. Pirmiausia, Beringo sąsiauris taip ir neužšalo. Antra, dviejų metrų sniego kalnai atmušė bet kokį lenktynininkų entuziazmą ir jie nepanoro toliau važiuoti. Trečia, Kanada atsisakė praleisti automobilius per savo teritoriją iki Aliaskos. Rengėjai šią problemą išsprendė greitai, nutarę plukdyti transportą į Aliaską laivais. Bet čia sniego buvo dar daugiau, o sąsiauris nė negalvojo užšalti. Todėl akivaizdžiai pirmavęs ekipažas grįžo atgal iki Sietlo, kur lenktynių dalyvių laukė garlaivis, turėjęs juos nugabenti į Jokohamą Japonijoje, o iš ten į Vladivostoką.

Vladivostoke visu rimtumu iškilo ne kelių, tačiau benzino klausimas. „Thomas Flyer“ vairuotojas D. Šusteris metėsi ieškoti degalinės ir netyčia rado vokiečių kontorą „Kunst und Albers“. Vokiečiai sutiko pristatyti kuro statines per visą maršrutą, tačiau jų ūkvedys puikiai žinojo, jog amerikiečiai varžosi su vokiečių ekipažu, todėl kategoriškai atsisakė kurą išduoti. Ir čia išgelbėjo Šusterio vokiečių kalbos mokėjimas. Jis pakartojė, kad nori pirkti, o ne gauti benzino,

ir jeigu jį atsisakys aptarnauti, tai rytoj laikraštis „The New-York Times“ visam pasauliui paskelbs, ko verta kompanija „Kunst und Albers“.

O kas dėl kelių, tai Vladivostoke jų nebuvo visai – tik traktai, po lietaus tamptys nepereinamu purvynu. Vienintelė transporto arterija, jungusi Tolimuosius Rytus su Rusijos centru, buvo Transsibiro geležinkelio magistralė. Ja ir teko važiuoti... Ir būtent čia atsitiko tas komiškas epizodas, vėliau atkurtas ir filme, kai „Thomas Flyer“ iš tiesų vos nesusidūrė su traukiniu. Kaip vėliau prisiminė pats Džordžas Šusteris, mašina įvažiavo į tunelį, o iš priekio pasigirdo garvežio švilpukas. Neliko kur trauktis, todėl teko jungti atbulinę eigą. Kai panaši situacija pasikartojė ir su „Zusto“, o italai pradėjo skubiai nustūminėti dviejų tonų automobilį nuo bėgių, užsidedė variklis. Ugnį pavyko užgesinti lietpalčiais... Po to rusų valdžia uždraudė automobiliams važiuoti geležinkelio bėgiais.

Lenktynės Azijoje klostėsi daug sėkmingiau, nes ten buvo šilta ir be sniego. Pasak minėto Antonio Scarpolio, „buvo problemų su Mandžiūrijos tigrais, azijietiškaisiais vabzdžiais, didesniąją kelio dalį teko badauti, buvome užpulti Kinijos plėšikų, neišvengėme ligų, o Pavolgio stepėse pliaupęs lietus pavertė kelią koše.“ „Zusto“ ekipažas per dulkes nepastebėjo stataus skardžio ir mašina nusirito nuo keturiasdešimt penkių metrų aukščio. Žmonės spėjo išsokti ir nesusižeidė, tačiau automobilį teko rimtai remontuoti.

Vairavimas be poilsio ištisą parą sukūrė dar vieną problemą – užmigę vairuotojai neretai iškrisdavo iš atviro automobilio, todėl juos diržais ir virvėmis pririšdavo prie sėdynės.

Šiaip ar taip, lenktynininkai sėkmingai pravažiavo Nižnij Novgorodą, Maskvą, Peterburgą. Vakarinę Rusijos imperijos ir Rytprūsių sieną ties Taurogenu pirmasis sėkmingai kirto H. Kepeno vairuojamas „Protos“.

Ir štai čia, po visų sunkumų bei peripetijų, kai iki išsvajotojo Paryžiaus liko, atrodė, vien lengvas pasivažinėjimas, įvyko tragedija, į šių lenktynių istoriją, deja, ne visai gražiai įrašiusi Tauroggeno (Tauragės) miesto vardą.

Vokiečių „Protos“ akivaizdžiai pirmavo, jiems, kaip sakoma, į nugarą kvėpavo „Thomas Flyer“, o beviltiškai atsilikdami italai spaudė iš visų jėgų, mėgindami konkurentus pasivyti. Neformalus komandos lyderis buvo jauniausias lenktynių dalyvis dvidešimt vienerių Antonio Scarpolio iš Neapolio, kurio tėvas, spaudos magnatas, poetas ir rašytojas Eduardas Scarpolio kategoriškai

atsisakė leisti sūnui dalyvauti ralyje. Viskas išsisprendė, kai Antonijus pareiškė pabėgsias iš namų ir plauksias iki Amerikos motorine valtimi. Tačiau netikėtai 1908 metų gegužę gamykla atsisakė remti ekipažą, o pagrindinį vairuotoją Džulio Sirtori atšaukė į Italiją. Birželio mėnesį komanda buvo jau Mandžiūrijoje, kur Rusijos pilietis baronas Šainfogelis išpirko automobilį ir kaip rėmėjas pakeitė prie vairo Sirtori.

Vos pravažiavęs Tauroggeną ekipažas pasienio kaime sutiko arklių traukiamą vežimą su važnyčiuotoju. Vairuotojas perspėdamas paspaudė garso klaksoną. Tačiau vietoje to, kad pasitrauktų į šalį, arkliai pasibaidė ir nevaldomi metėsi į kelio pakraštį, kur, likimo ironija, ramiai žaidė du berniukai. Vežimas ant jų užlėkė, Antonio Scarolio žodžiais, „dingo kelio dulkėse, ir kairiajame kelkraštyje, smėlio ir kraujo klane, vienas vaikas liko gulėti negyvas.“. Italai dar mėgino kūnelį gaivinti, tačiau „jis mašinos gale ant kailių krūvos gulėjo tarsi miegodamas...“

Italų lenktynininkai sąžiningai atvyko į iki tol menkai girdėtą Tauroggeną pranešti apie nelaimingą atsitikimą. Sprendžiant iš visko, Tauroggeno pareigūnai daug darbo neturėjo, nes viršininką teko pažadinti... Naktis irgi tikriausiai negalėjo būti, kadangi vaikai kelkraštyje naktį paprastai nežaidžia. Neįtikėtinas operatyvumas, tačiau policija jau buvo gavusi vežimo važnyčiuotojo pranešimą telegrafu, kad „Niujorko–Paryžiaus“ lenktynių ekipažo vairuotojas užmušė berniuką. Todėl italai trims paroms uždaryti į kalėjimą dabartinėje Tauragės pilyje. Be jų, kameroje buvo dar keturiolika kalinių. Kaip vėliau rašė minėtasis Antonio Scarpolio, „niekada, net ir dykumoje ar Mirties slėnyje, kai lūpos tino nuo troškulio ir kamavo aukščiausia temperatūra, neišgyvenome tokio skausmingo vienvakio jausmo, kaip ant medinio Rusijos kalėjimo suolo.“ Galiausiai nustatyta, jog kaltas pats važnyčiuotojas, nesugebėjęs suvaldyti arklio, ir, atsiprašęs už sutrukdyimą, viršininkas lenktynininkus paleido (galėjo būti pirmoji rugpjūčio savaitė). Jau ir taip smarkiai atsilikdami, jie išvyko iš Tauroggeno į Paryžių būdami dar liūdnesnės nuotaikos. Tiesa, internete pavyko aptikti versiją, kad italai esą buvę sulaikyti kaip Japonijos šnipai, bet tai jau visiškai absurdas.

Po metų italų ekipažo narys Antonio Scarpolio išleido unikalią knygą, išverstą ir į anglų kalbą, „Aplink pasaulį automobiliu“. Joje akivaizdžiai yra daugiau informacijos apie Tauroggeno tragediją, nes 1909 metų spalio antrosios

dienos laikraščio „The SPECTATOR“ numeryje paskelbtoje knygos anotacijoje tik užsimenama: „Europos pasienyje įvyko nelaimingas atsitikimas. Vežime pakinkyti arkliai, išsigandę automobilio, pabėgo ir užlėkė ant vaikų. O kiek tokių išsigandusių arklių buvo per visą šią kelionę aplink pasaulį... Tačiau šį kartą rezultatas – trys paros Rusijos kalėjime.“

1908 metų liepos dvidešimt šeštąją vokiečių komanda pirmoji pasiekė Paryžių. Tačiau lenktynių teisėjai „Protos“ ekipažą, dar pradžioje įstrigusį JAV viduryje ir, stengiantis suspėti į laivą, automobilį iš Aidaho valstijos į Sietlą atvežusį traukiniu, nubaudė penkiolikos „baudos dienų“ bausme, o pirmąją vietą skyrė amerikiečiams, atvykusiems į Prancūzijos sostinę po keturių dienų. Nors vėliau kalbėta, jog tiesa buvusi kitokia – po gausybės nesėkmių trūko dar ir abu „Protos“ švaistikliai, o atsarginių neturėta. Tada H. Kepenas išsirūpinęs leidimą suvargusį automobilį iki Ramiojo vandenyno pristatyti traukiniu. Tačiau dabar to niekas lyg ir nebeprišiminė. Taip „Thomas Flyer“ lyderis Džordžas Šusteris amžiams įėjo į istoriją kaip pirmasis vairuotojas, per 169 dienas nuvažiavęs 21 470 kilometrų.

Kino kompanija „Warner Brothers“ filmo kūrimui skyrė neįtikėtiną tiems laikams sumą – dvylika milijonų dolerių. Todėl natūralu, kad su tokiais pinigais režisierius Bleikas Edvardas užsimojo sukurti „geriausią visų laikų komediją“ su garsiausiais aktoriais. Dalyvavo net keturiasdešimt aštuoni kaskadininkai. Filmą premjera įvyko 1965 metų liepos mėnesį... Tarptautiniame Maskvos kino festivalyje. Amerikos žiūrovai šią nuotykių komediją pamatė po mėnesio. Filmą sulaukė grandiozinės sėkmės, pretendavo į keletą „Oskaro“ nominacijų, bet svajonių statulėlę gavo tik ... už geriausių garso efektus...

Beje, tai nebuvo vienintelis pasaulio automobilių ralis, kurio maršrutas ėjo per Taurogeną. 1912 metais vyko Monte Carlo lenktynės, kurių dalyviai skirtingu laiku pajudėjo iš įvairių savo šalių miestų, o susitikti turėjo Monake. Rusijai atstovavo Andrejus Nagelis ir Vadimas Michailovas, į 3200 kilometrų kelią išvykę 1911 metų gruodžio trisdešimt pirmą dieną, aštuntą valandą ryto (naujuoju stiliumi 1912 metų sausio tryliktoją). Per Tauragę rusų ekipažas pravažiavo sausio antrąją. Vakarų Europoje, gyvenusioje pagal Grigaliaus kalendorių, buvo jau sausio penkioliktoji.

Filipas Paulučis



Aleksandras I, nebūdamas stiprus karvedys, reikia pripažinti, turėjo nemenką politiko talentą ir dirvą Tauragės konvencijai pradėjo purenti iš anksto. Prūsiją palenkti savo pusėn jis mėgino dar 1812 metų liepą. Papulkininkis A. Golcas užsiiminėjo agitacija tarp prūsų karininkų, o pulkininkas K. Tidemanas vieno mūšio prie Dalenkircheno metu atvirai kvietė priešininkus pereiti rusų pusėn, tačiau buvo nušautas. Po to su H. Jorku derėtis mėgino Rygos gubernatorius I. Esenas, dar vėliau – generolas F. Paulučis.

Būtent F. Paulučio iniciatyva, vokiečių kilmės latvių publicistui Harlibui Helvigui Merkeliui padedant, tarp vokiečių kareivių pradėta aktyvi agitacija prieš Napoleoną. O lapkričio mėnesį F. Paulučis pasiuntė H. Jorkui laišką, kuriame atvirai siūlė prūsokams arba stoti Rusijos pusėn, arba bent jau paskelbti neutralitetą. H. Jorkas atsisakė reikalavimus vykdyti, kadangi neturėjo tam įgalinimų, bet paprašė rusų perdavinėti jam informaciją apie kovos veiksmus, kad galėtų informuoti karalių.

Iliustracija – **Filipas Paulučis**. Šaltinis ru.wikipedia.org

Senos garbingos dinastijos pradininkas, Prancūzijos ir Rusijos karinis veikėjas, generolas adjutantas Filipas Paulučis (Filippo Paulucci delle Roncole) gimė 1779 metų rugsėjo vienuolikąją Modenoje (Italija). Jo tėvą markizą Džiuzepę Paulučį labai aukštai vertino Austrijos imperatorius Juozapas II, o motina, grafienė Klaudija Skutelari, kildino save iš garsios Parmos grafų Kastelari dinastijos. Filipas šeimoje buvo penktasis iš aštuonių vaikų. Mokėsi jėzuitų kolegijoje, o po tėvo mirties, vos šešerių metų, prirašytas Sardinijos karalystės armijoje. Sulaukęs keturiolikos, jau leitenantas, Filipas pradėjo tarnybą gvardijos 2-ajame batalione ir dalyvavo kare su Prancūzija. 1794 metų balandžio dvidešimt septintąją pateko nelaisvėn, bet jau gegužės septintąją išlaisvintas šalims apsi-keičiant belaisviais.

Po dvejų metų mūšyje ties Mondovi miesteliu Pjemonte vėl atsidūrė nelaisvėje, bet pasirašius Kerasko taiką paleistas. Prancūzams okupavus Pjemontą už prancūzų karininko iškvietimą dvikovon nuteistas trijų savaičių įkalinimu Turino tvirtovėje. Po viso to karalius suteikė Filipui kapitono laipsnį, bet išleido į atsargą.

1799 metais Pjemontą prijungus prie Prancūzijos pradėjo tarnauti Austrijai, gavęs Austrijos karaliaus rūmų kamerhero pareigas. 1801 metais pulkininko laipsniu įstojo į naujai sukurtos Italijos karalystės armiją, vėliau gavo generolo adjutanto laipsnį. 1805 metais ėjo Kotoro tvirtovės komendanto pareigas. 1806 metais išėjęs į atsargą, buvo priimtas į prancūzų armiją ir tarnavo jos generoliniame štabe. Tuo laiku Rusija pradėjo karą su Turkija, ir F. Paulučis pasiprašė tarnauti Rusijoje.

Po metų markizas paskirtas 8-osios pėstininkų divizijos, kuri bazavosi Suomijoje, viršininku, dalyvavo Suomijos kare, už ką gavo generolo majoro laipsnį.

Po dvejų metų markizas – Gruzijos korpuso štabo viršininkas, už pergalę prieš dešimties tūkstančių persų-turkų korpusą pakeltas generolu leitenantu.

Tais pat metais F. Paulučis paskirtas Kaukazo armijos generolu kvartirmeisteriu, 1811 metais – vyriausiuoju vadu Gruzijoje, kur vienu metu kariavo su turkais, persais ir kovojo su sukilėliais.

1812 metų birželio septintąją, gavęs generolo adjutanto laipsnį, paskirtas 3-osios Vakarų armijos štabo viršininku, o netrukus perkeltas į 1-ąją armiją. Po konflikto su vyriausiuoju kariuomenės vadu M. Barklajumi de Toliu ir jo štabo

aplinkos žmonėmis buvo pašalintas iš armijos aiškinant, jog markizas sergąs sunkia liga. 1812 metų spalio mėnesį paskirtas Rygos kariniu gubernatoriumi ir atskirojo korpuso vadu.

Vos pradėjęs eiti pareigas F. Paulučis imperatoriaus Aleksandro I įsakymu ėmėsi derybų su prūsų generolu H. Jorku. Gruodžio devynioliktosios laiške F. Paulučis vėl siūlė H. Jorkui pereiti Rusijos pusėn, pabrėždamas, jog toks veiktas nebus laikomas kapituliacija. Frydrichas Vilhelmas III, išgirdęs apie derybas, įsakė Jorkui elgtis „pagal aplinkybes“, bet „nesiveržti“. Tokiu būdu visa atsakomybę už tolesnius įvykius Prūsijos karalius užkrovė ant savo generolo pečių.

Gruodžio penktąją Aleksandras I suteikė F. Paulučiu įgaliojimus pasirašyti konvenciją ir instrukcijas, kaip vesti derybas. H. Jorkui pasiūlyta arba sudarius sutartį Prūsijos karaliaus vardu prisijungti prie rusų armijos, arba, jeigu H. Jorkas neturėtų įgaliojimų, susilaikyti nuo puolamųjų veiksmų. Aleksandras I taip pat įsipareigojo tarpininkauti, kad būtų atkurta Prūsija tokia, kokia ji buvo 1806 metais.

Dar iki Aleksandro I parėdymo nuo gruodžio aštuntosios F. Paulučis vadavo prancūzų armijos likučių persekiojimui ir išvadavo Memelį (Klaipėdą). Kaip žinia, tada generolas H. Jorkas atsisakė tenkinti maršalo Ž. Makdonaldo prašymą sustiprinti Klaipėdos gynybinę sistemą Prūsijos sąskaita. Už tai apdovano-tas Šventojo Aleksandro Nevskio ordinu. Tuo pat metu, 1813 metų rugsėjo de-vintąją, Modenoje, įėjusioje į Prancūzijos vasalinę Italijos Karalystę, F. Paulučis už valstybės išdavystę už akių nuteistas mirties bausme, konfiskuojant turtą, ir po poros dienų bausmė „simboliškai“ įvykdyta.

Derybos, kaip žinia, baigėsi I. Dibičiaus ir H. Jorko pasirašyta Tauragės konvencija. Taigi, visa šlovė atiteko I. Dibičiui, o F. Paulučis liko be nieko. Šiandien esame priversti konstatuoti šį visiems plačiai žinomą ir neginčijamą faktą. Tačiau istorija kada nors atskleis paslaptį, kaip atsitiko, kad caro įgaliotasis asmuo tapo tarsi nušalintas. Nors, žinoma, konvencijos svarba ir reikšmė nuo to nė kiek nemenkėja.

Po 1812 metų Tėvynės karo generalgubernatoriaus F. Paulučio pastangomis buvo atstatyti sudeginti Rygos priemiesčiai. Markizo nurodymu Rygos centre, filantropės Anos Vermanės žemėje, įkurtas naujas penkių hektarų Vermano

parkas. Tuo tikslu įsteigtas specialus komitetas ir kiekvienas, sumokėjęs vieną rublį, galėjo pasodinti vieną medį. Pati A. Vermanė paaukojo miestui įspūdingą sumą – du tūkstančius rublių – su sąlyga, kad sklypas niekada nebus dalijamas ar parduotas privačiam asmeniui, o skirtas vien tik miestiečiams ilsėtis.

Mieste pergalei prieš Napoleoną įamžinti atsirado įspūdingų paminklų – Pergalės kolona ir Aleksandro vartai. Imperatorius Aleksandras I, 1815 metų lapkričio pabaigoje apsilankęs Rygoje ir sužavėtas „naujuoju miestu“, apdovanojo F. Paulučį Šventojo Aleksandro Nevskio deimantiniais ženklais. Grįžęs į Peterburgą imperatorius suteikė Rygai pusės milijono beprocentę paskolą dvidešimčiai metų. Vėliau terminas pratęstas dar penkiolikai metų.

1817 metais generalgubernatoriaus pastangomis Rygos pilies Šventosios Dvasios bokšte atsirado astronomijos observatorija.

1821 metais F. Paulučis paskirtas Lifliandijos (administracinis vienetas Rusijos imperijoje, kurį sudarė Latvijos istorinis regionas Vidžemė ir Estijos pietinė dalis – A.J.), Estlandijos (dab. Estija) ir Kurlandijos (sudaryta iš buvusios Kuršo kunigaikštystės. Centras – Jelgava (Mintauja) generalgubernatoriumi.

Markizas F. Paulučis daug prisidėjo, kad Kuršo gubernijoje ir Lifliandijoje būtų panaikinta baudžiava. Kurše tai įvyko 1817, o Lifliandijoje 1819 metais – bemaž puse amžiaus anksčiau nei daugumoje kitų Rusijos imperijos gubernijų.

1823 metais markizas tapo dar ir Pskovo gubernijos kariniu gubernatoriumi, labai rūpinosi, kad Pskovo gubernijoje irgi būtų panaikinta baudžiava, tris kartus nesėkmingai siuntė į Peterburgą pasiūlymus, bet caras projektui nepritarė.

F. Paulučio siūlymu vyriausybės dokumentus pradėta versti į latvių ir estų kalbas, tomis kalbomis jie skaityti bažnyčiose valstiečiams. Atidarė Lifliandijoje dvi mokytojų seminarias. Šios ir kitos priemonės leido pakelti Pabaltijo valstiečių raštingumo lygį gimtosiomis kalbomis. 1830 metais apie šešiasdešimt procentų valstiečių buvo raštingi.

1823 metų gruodžio mėnesį Filipui Paulučiu suteiktas infanterijos generolo laipsnis.

1830 metų sausio pirmąją atsistatydino ir išvyko iš Rusijos. Paskirtas Sardinijos karaliaus kariuomenės vyriausiuoju inspektoriumi, Genujos miesto generalgubernatoriumi ir Genujos karinės apygardos viršininku.

Markizas Filipas Paulučis mirė 1849 metų sausio dvidešimt penktąją Nicoje, būdamas Sardinijos karaliaus valstybės ministru. Palaidotas Mirandolio miesto La iglesia de los Santos Filippo y Giacomo bažnyčioje.

Po F. Paulučio mirties dėkingi rygiečiai nutarė įamžinti jo atminimą. Kadangi pats markizas, dar gyvendamas Rygoje, prašė nestatyti jam paminklo Vermano parke, 1851 metais ten iškilo obeliskas, kuriame nurodyta tik data – „1812 metų spalio 23 atminti“. Mat, tą dieną F. Paulučis atvyko į Rygą. Išėjo, kad miestiečiai vienu kartu įvykdė ir markizo prašymą, ir savo norą.

Petras I Didysis

(Rusijos caras nuo 1682 metų ir pirmasis Rusijos imperatorius 1721–1725 metais)



1709 metų spalio mėnesį į Prūsiją antrą kartą atvyko caras Petras I. Tai buvo savotiškas nugalėtojo vizitas po švedų armijos sutriuškinimo Poltavos mūšyje. Laivas, kuriuo plaukė caras, Marienverdene (dab. Kvidzynas, Lenkija) prisišvartavo spalio penkioliktosios vakare. Karalius Fridrichas I atsiuntė svečiams keletą karietų, o už kelių šimtų metrų už miesto pats asmeniškai pasitiko Petrą I.

Pradžioje Fridrichas I rengėsi Rusijos carą priimti Kenigsberge. Tačiau mieste siautęs maras spėjo nusinešti apie dešimt tūkstančių gyvybių, ir dėl to oficialius susitikimus teko perkelti į Marienverdeną.

Po trijų dienų, pasibaigus deryboms, suplanuotas galutinis Petro I ir svitos grįžimo į Rusiją maršrutas. Spalio trisdešimtą dieną caras atvyko į Ragnitą (Ragainę), o kitą dieną jį prisivijo likusi palydos dalis. Išaiškėjo, kad maras apėmęs ne tik Kenigsbergą, bet ir Memelio (Klaipėda) apylinkes, kur jau buvo nusiųstas „transportas“. Todėl caro nurodymu jo ir palydos karios iš Ragainės „turėjo būti pristatytos į Tauroggeno miestelį“. Čia jos atvyko ir lapkričio pirmąją Rusi-

Iliustracija – **Petras I**. Šaltinis *histrf.ru*

jos delegacija su caru priekyje išvyko iš Ragainės į Tauragę bei tolyn į Maskvą.

Sankt Peterburgo aukštosios ekonomikos mokyklos istorijos departamento mokslininkai parengė Petro I biokroniką, paremtą pirminiais istoriniais šaltiniais. Čia paminėtas jau minėtasis imperatoriaus apsilankymas Tauragėje, o kartu ir dar vienas, ypač įdomus tauragiškiams faktas. Pasirodo, Petras I su visa savo palyda lapkričio antrąją nakvojo Batakiuose. Gal po kurio laiko paaiškės ir konkreti vieta, kur tai buvo. Kol kas aišku tik tiek, jog po nakvynės kavalkada pajudėjo pirmyn ir kitą dieną atsirado Kražiuose.

Pirmasis pasaulinis karas ir Tauroggenas



Rusai karo belaisviai žygiuoja per Skaudvilę, 1916 m.



Vokiečių karių rikiuotė Skaudvilėje.

Šaltinis www.kurjeris.lt

Šaltinis yrasalis.lt

Kaip žinome iš istorijos, mūsų krašte Pirmojo pasaulinio karo veiksmai truko apie keturiolika mėnesių, nuo 1914 metų rugpjūčio iki 1915 metų spalio pradžios. Jo metu žuvo per vienuolika tūkstančių lietuvių, o bemaž devyniolika tūkstančių buvo sužeista.

Rusų kariuomenės veržimasis į Rytų Prūsijos teritoriją prasidėjo 1914 metų rugpjūčio septynioliktąją. Tačiau kariniai susidūrimai pasienio žemėse vyko jau gerokai anksčiau – tiesiogine prasme pirmosiomis karo dienomis.

To meto Tauroggeno pasieniečiai pirmieji pajuto sprogimų gaudesį ir kraujo skonį. Istorikai laiko, kad ir pirmieji rugpjūčio trečiąją žuvę Rusijos kariai buvo Tauragės šeštosios pasienio brigados štabrotmistras Spiridonas Rambidis bei vachmistras Pristyžniukas. Tiesa, tik prasidėjus karui šiame regione esantys pasienio apsaugos daliniai sulaukė pastiprinimo, kadangi čia buvo dislokuota generolo majoro Konstantino Apuchtino vadovaujama 68-oji pėstininkų divizija, susidedanti iš 269-ojo Novorževo, 270-ojo Gatčinos, 271-ojo Krasnoselsko ir

272-ojo Gdovo pėstininkų pulkų. 68-oji pėstininkų divizija suformuota tik karo metu, jos štabas įsikūrė Šiauliuose.

Tauroggene pirmieji vokiečių žvalgai pasirodė 1914 metų rugsėjo penktąją, o po paros į miestą įjojo apie penkis šimtus 9-osios landvero brigados raitelių. Jie susirado čia gyvenusį Kauno apskrities teismo tardytoją fon Šulcą (von Schultz), kurio pareikalavo nurodyti valstybinių įstaigų pastatus. Tardytojas nuvedė karius į muitinę, paštą ir valsčiaus raštinę. Muitinėje rastus iš kontrabandininkų atimtus daiktus Vokietijos kariai pasisavino. Pašte suardė telegrafo aparatus. Iš Tauroggeno tada jau buvo pasitraukę apie du trečdaliai gyventojų. Likusiems gi už priešiškas naujai valdžiai kalbas uždėta penkių tūkstančių markių kontribucija, areštuoti katalikų ir evangelikų liuteronų bažnyčių kunigai, rabinas, teismo tardytojas ir vaistininkas. Per dieną nesumokėjus pinigų pagrasinta sugriauti visą miestą. Tiesa, Latvijos lietuvių laikraštyje „Rygos garsas“ išspausdinta žinutė apie gerokai didesnę Tauragės miestui skirtos kontribucijos sumą – aštuoniasdešimt tūkstančių markių, tačiau šis skaičius vargiai tikėtinas. Mieste palikta maždaug dviejų tūkstančių kareivių įgula. Iš karto apribotos gyventojų išvykimo iš miesto galimybės. Minėtoje žinutėje taip pat rašoma, jog Vokietijos kariai iš Tauragės dvaro išsivedė apie septyniasdešimt arklių, išsivežė visus vežimus, grūdus ir baldus. Buvo plėšiama ir gretimose apylinkėse – Batakiuose, Pagramantyje, Gaurėje. Žinomas atvejis, kai Vokietijos karius, niokojusius tuo metu dvarininkui Henrikui Šulcui priklausiusį Lomių dvarą, užpuolė Rusijos kariuomenė. Po susirėmimo keli vokiečiai buvo užmušti, dėl ko vėliau keršijant sudegintas visas dvaras.

Rusams puolant vokiečiai rugsėjo 21-ąją pasitraukė. „1914–1915 metų karo metraščio“ 36 numeryje užfiksuotas įdomus dokumentas apie mūsų prie Tauroggeno. Pažymėta, jog auksiniu Georgijaus ginklu „Už drąsą“ apdovanotas papulkininkis Georgijus Šmitas: „1914 metų rugsėjo 22-ąją puolant Tauroggoną, jis, vadovaudamas dviems pėstininkų eskadronams, surengė neįtikėtinai drąsią ataką durtuvais ir pats, būdamas sužeistas į ranką, iš rikiuotės nepasitraukė.“

Spalio keturioliktą-septynioliktą dienomis vokiečiai pamėgino dar kartą pulti Tauroggoną, bet rusai puolimą atlaikė. Tuo metu miestą ir jo apylinkes gynė savo didvyriškumu toli išgarsėjęs 234-asis Bogučarsko pėstininkų pulkas.

Dar rugpjūčio antrą dieną traukiniais iš Pskovo į Rygą atvyko 269-asis Novorževo pėstininkų pulkas. Čia saugojo Baltijos jūros pakrantę, o rugsėjo dvidešimt septintąją gavo įsakymą vykti į Šiaulius.

Spalio mėnesį pulkas maršu po 20–22 kilometrus per dieną pėsčiomis atėjo prie Rusijos–Prūsijos sienos. Spalio trisdešimtą dieną įvyko pirmasis susirėmimas – Lauksargių rajone pulko sargybos postą apšaudė vokiečių grupė.

Lauksargiai tuo laiku buvo reikšminga pasienio gyvenvietė, kurioje vyravo daugiausiai mūriniai namai. Jie buvo pastatyti pagal atitinkamus planus ir pritaikyti gynybai. Ten Vokietijos kariuomenė iškasė nemažai apkasų su vielos užtvaramis, malūne įkūrė stebėjimo punktą. Lauksargių geležinkelio stotis taip pat stipriai įtvirtinta.

Rusų kariai į ataką pakilo septintą valandą ryto, gavę įsakymą nepradėti šaudyti pirmiems. Priešas pėstininkus aptiko tik po pusvalandžio. Greita ataka vokiečių apsaugos postai buvo nušluoti, prasidėjo susišaudymas. Novorževiečius kontratakavo vokiečių kuopa, kurią dengė šarvuotas automobilis. Artilerijos ugnimi kontrataka buvo atmušta, ir rusai tęsė persekiojimą.

Iki vidurdienio vokiečiai iš Lauksargių išstumti. Novorževo pulko kovinių veiksmų žurnalas taip aprašė mūšio rezultatus: „Mūsų puolimo sėkmę įrodo netvarka, kurią radome visuose pabėgusių gyventojų ir kariuomenės paliktuose namuose. Juose vyravo visiškas chaosas, visas turtas išmėtytas, lovos nepaklotos, palikti ginklai, uniformos, netgi dviračiai, dokumentai.“

Šiuos įvykius vėliau labai įspūdingai prisiminė minėtojo 269 pėstininkų pulko kulkosvaidininkų būrio vadas Leonidas Trubnikovas, ypač pasižymėjęs viename pirmųjų mūšių ties Lauksargiais:

„Pagaliau, lapkričio 2 dieną gauname įsakymą puolimu užimti Laugcargeno (Lauksargių) miestelį. Mano kulkosvaidininkų komandos būrys su ketvirtuoju batalionu žygiuoja Tauroggeno–Tilžės plento kairiąja puse. Ankstų lapkričio trečiosios rytą pereiname sieną. Pasinaudodami giliu slėniu su krūmais, artėjame prie objekto mėgindami supti jį iš dešinės. Pirmojoje grandinėje – pirmojo bataliono 15 ir 16 kuopos. Visi stengiasi neišsiduoti, bet priešas vis tiek pasitinka reta artilerijos ugnimi.

Jau matyti miestelio pastatai, bet vokiečių šautuvai tyli. Pamažu artėja atsilikusios mūsų kuopos, todėl yra laiko susipažinti su vietove. Gražus lapkričio

rytas, negaliu nusėdėti vietoje – šliaužioju tarp krūmokšnių, numatau galimas pozicijas savo „maksimams“, kartu studijuodamas priekyje esančią teritoriją. Maždaug už pusanтро tūkstančio žingsnių nuo Lauksargių – švarūs, tvarkingi namai. Mus skiria arimas ir viduryje jo nedidelė kūdra.“

Į pagalbą atsiųsti 269 Novorževo pulko trečiasis ir ketvirtasis batalionai ir 68 artilerijos brigados ketvirtasis batalionas. Artilerija veikė puikiai, sparčiai keisdama ugnies taškus ir šaudydama ypatingai taikliai. Buvo sunaikintas vokiečių atramos punktas malūne, iki tol nemažai pakenkęs rusams savo kulkosvaidžių ugnimi. Pasirodžiusį apie trečią valandą dienos vokiečių šarvuotą traukinį, iš kurio išlipę pėstininkai pradėjo apšaudyti pirmosios kuopos pozicijas, artilerija sėkmingai nutildė.

Penktą valandą po pietų vokiečius nuo Lauksargių skyrė apie du šimtai žingsnių ir jie jau rengėsi lemiamam puolimui. Bet atvykę rezervo batalionai privertė juos trauktis atgal.

Leonidas Trubnikovas:

„Susišaudymas priekyje stiprėja ir mūsų iki tol pasaloje buvusios kuopos, o kartu ir „maksimai“ užima kovos pozicijas. Pradedame pulti, vis labiau pereinami į dešinįjį priešų gynybos sparną. Mes jau pasiekėm arimą, atidengiamo ugnį į tarp namų besiblaškančius vokiečius. Apie dešimtą valandą mūsų artilerija sutankina ugnį, artindama lemtingąją ataką. Ji tiesiog neišvengiama, nes mes nuo tikslo vos už aštuonių šimtų žingsnių ir visiškai atvirame lauke. Lyg pagal signalą pakyla priekinės gretos ir metasi pirmyn šaukdami „valio“. Jais paseka visi kiti. Lauksargiai užimti!

Niekas jau nebekreipia dėmesio į priešų artileriją ir pėstininkus. Mes, kairysis sparnas, einame į Lauksargius pasveikinti šauniojo pulko vado pulkininko Filimonovo su mūšio pabaiga bei pirmąją pergale. Tik nespėjame tarpusavyje pasidalinti įspūdžiais, kai mūsų artilerija, pakeitusi pozicijas (priartėjo prie malūno), atidengia šturpią ugnį. Kas atsitiko? Įsitikinę savo pergale, mes visiškai užmiršome priešą, bet artilerininkai, pastebėję besirengiančius kontratakai vokiečius ir toli plente šarvuotą automobilį, grąžino mums džiaugsmo minutes ir kartu realybę.“

Vokiečiai pamėgino išmušti rusus iš miestelio. 13 valandą 20 minučių prasi-dėjo intensyvus šaudymas. 14 valandą pajudėjo vokiečių pėstininkai. Prisileidę

priešą kiek įmanoma arčiau, novorževiečiai atidengė taiklią kulkosvaidžių ir šautuvų ugnį.

Leonidas Trubnikovas:

„Vokiečių artilerijos ugnis stiprėja, ir mes, kairiojo sparno kuopų karininkai, skubiai bėgame į savo vietas. Priekyje manęs – poručikas Donbrovas. Staiga... Baisus trenksmas, dūmų kamuolys. Sprogusi priešo granata nieko neužkliudė. Mūšis aštrėja. Akivaizdus vokiečių noras pietauti Lauksargiuose. Bet mūsiškių sutelktinė ugnis priverčia juos atsitraukti. Pamažu ugnis rimsta, ir tik pavieniai mūsų pabūklų šūviai primena, jog vis dar tebesame mūšio lauke. Graži saulėta diena. Visi laimingi, linksmi, lyg Velykų rytmetį...“

Lapkričio trečiąją vokiečių 48 ir 51 pėstininkų landvero bei 124 pėstininkų landšturmo pulkai, artilerijos ir šarvuoto traukinio padedami, surengė naujas atakas. Nors jėgos buvo akivaizdžiai nelygios, novorževiečiai atkakliai priešinosi. Mūšyje ypatingai pasižymėjo poručikas Donbrovas. Kontūzytas jis iki pat mūšio pabaigos liko rikiuotėje, netgi neleisdamas sutvarstyti žaizdų. Daug karininkų buvo apdovanoti, o pulko vadas B. Filimonovas – netgi Georgijaus ginklu „Už drąsą“.

O štai ką apie šiuos įvykius yra užrašęs rusų generolas Sergejus Grebenščikovas:

„Keletas baterijų išsidėstė priekyje ir pradėjo apšaudyti Lauksargius bei miestelį. Generolas Apuchtinas, likęs Tauroggene (pulko štabas buvo įsikūręs kunigaikščio Vasilčikovo dvare – A.J.), vadovauti puolimui įpareigojo Novorževsko pulko vadą pulkininką Filimonovą. Puolimo strategija numatė apsupti kairįjį priešą sparną su geležinkelio stotimi, kur galėjo atvykti pagalba iš Tilžės. Rezerve laukė trys Krasnoselsko pulko batalionai. Apie septintą valandą ryto prasidėjo mūsų artilerijos parengtis ir pulkininkas Filimonovas telefonu pranešė, jog jau puolama.

Apie 10 valandą ryto ėmė vežti pirmuosius sužeistuosius... Apie 12 valandą dienos atėjo pirmieji telefono pranešimai: „priešas didelėmis pajėgomis pradėjo kontratakuoti“; „ataka atmušta“; „tęsiu puolimą“; „priešas apeina iš kairės“; „priversti atsitraukti, prašau permesti į kairį sparną rezervo batalioną“; „išsiveržėm, pagalbos nereikia“... Pagaliau gavome pranešimą, jog priešą artilerija nutilo, o mūsų artilerija sunaikino traukinį su rezervo kariais. Apie trečią valandą

dienos šūviai visai nutilo. Pulke nustatyta apie šimtas žuvusiųjų ir sužeistųjų.

Kaip pranešė baterijos vadas, vokiečių buvo nedaug, dvi–trys kuopos su dviem pabūklais, kuriuos iš karto sunaikino mūsų baterijos. Vokiečiai nė karto nepakilo į ataką. Į stotį buvo atvykęs traukinys, iš kurio ėmė lipti kareiviai, bet po mūsų taiklių šūvių puolė slėptis vagonuose, bėgo link namų. Traukinys tuoju pat išvažiavo.“

Taigi Vokietijos kariuomenė išstumta iš Lauksargių ir tuo pačiu turėjo palikti Tauroggeną. Tiesa, nužygiuoti iki Tilžės Rusijos kariams pritrūko jėgų.

Tų pat metų rudenį Rusijos kariuomenė pradėjo naują žygį į Rytų Prūsiją. Apie galimą Rusijos puolimą žinių buvo gauta dar spalio antroje pusėje. Vilniuje leistame laikraštyje „Viltis“ išspausdintuose įvykių liudininko atsiminimuose minima, kad spalio dvidešimt penktą dieną Vokietijos kariai ėmė skubiai rengti įtvirtinimus, laukdami priešininkų pasirodymo. Gretimų apylinkių vyrai buvo gaudomi ir verčiami statyti įtvirtinimus.

Tačiau, kaip daug kartų kare būna, situacija svyravo iš vienos pusės į kitą. Ir dabar jau patys vokiečiai perėjo į puolimą. Rusijos kariai nesugebėjo pasipriešinti gausesniai priešininkui ir atsitraukė atgal į Tauroggeną, palikę mūšio lauke tris artilerijos pabūklus su amunicija. Jau vasario dvyliktą dieną iš miesto išvažiavo gurguolės, pradėtos evakuoti valdžios įstaigos. Tauragės gyventojai, gelbėdamiesi nuo galimo artėjančių vokiečių plėšikavimo bei turto rekvizavimo, pradėjo bėgti iš miesto.

1915 metų vasario šešiolikąją sparčiai pirmyn žygiuojantys vokiečiai užėmė Lauksargius, o aštuoniolikąją – ir Tauroggeną. Tos dienos vakare rusai atsitraukė, nuo artilerijos sprogimų sudegė muitinės sandėliai, nukentėjo bažnyčia, karo ligoninė. Per keletą dienų vokiečiai aplink miestą įrengė įtvirtinimus, apkasus, padegė priemiesčius. Pavieniai daliniai pasiekė ir sudegino Skaudvilės miestelį. Vos užėmę Tauroggeną, vokiečiai nuo Skaudvilės pusės abipus Tilžės–Tauragės kelio pradėjo kasti apkasus.

Dvinsko (Daugpilio) karinės apygardos 1915 metų vasario šeštos dienos suvestinėje, be kita ko, paminėta: „Vasario 5 (18) Apuchtino būrys, prasiverždamas per sunkiosios artilerijos ugnį, perėjo Tauroggeną ir įsitvirtino kairiajame Jūros upės krante.“ O pabaigoje pridurta „Šiandien priešas užėmė Tauroggeną“.

Beje, beveik tuo pat metu vokiečių spaudoje pasirodė ir informacija apie tai, kaip saviškių artilerija sušaudė kažkokią sodybą:

„1915-ųjų vasarį mūsų daliniai, laisvindami eparchiją į šiaurę nuo Memelio upės, pasiekė Tauroggeną. Šiuo atveju vokiečių artilerija sunaikino nuostabaus grožio Šereitlaukio (Schreitlaugker) turtingų ponų namą.“

Svarbiausieji mūšiai vyko 1915 metų kovą. Naujam puolimui Tauroggeno-Tilžės kryptimi vadovavo generolo K. Apuchtino vadovaujami 269-asis Novorževo ir 270-asis Gatčinos pulkai, turėję dvidešimt artilerijos pabūklų, sustiprinti pasienio pėstininkų ir pasienio kavalerijos šimtinių bei ypatingosios Orenburgo kazokų šimtinės. Iš viso link Tauroggeno žygiuojančią Rusijos kariuomenės grupę sudarė apie dešimt tūkstančių karių. Tuo tarpu miestą gynė vos keturiolika landšturmo kuopų – ne daugiau pusketvirto tūkstančio žmonių.

Pavieniai susirėmimai prie Tauroggeno vyko jau nuo mėnesio pradžios. Tačiau į pagrindinius mūšius dėl miesto K. Apuchtino daliniai stojo kovo šešioliktą dieną. 269-ojo Novorževo pulko bei 68-osios artilerijos brigados baterijų kariams teko pralaužti įtvirtintus spygliuotos vielos ruožus, dengjamus priešininko kulkosvaidžių. Todėl patirta nemažai nuostolių. Archyviniai šaltiniai mini, jog tą dieną buvo sužeisti aštuoni Rusijos kariuomenės karininkai ir šimtas keturiasdešimt aštuoni kariai. Vokiečių pasipriešinimo įveikti nepavyko, nes artilerija negalėjo efektyviai palaikyti puolančių pėstininkų. Dvidešimt šeši pabūklai su skurdžiomis sviedinių atsargomis nepajėgė sunaikinti landšturmininkų ugnies taškų. Viskas baigėsi tuo, kad novorževiečiams su dideliais nuostoliais teko atsitraukti į ankstesnes pozicijas. Sprogęs sviedinys kontūzijo netgi pulko vadą pulkininką B. Filimonovą. Kovo devynioliktą dieną pulkas atakavo dar kartą, ir šį kartą nesutiko beveik jokio pasipriešinimo. Vokiečiai, bijodami, jog bus Gatčinos pulko apsupti, atsitraukė. Užėmus miestą puolimas nesustojo, rusai sugebėjo ateiti iki Oplankio. Kovo dvidešimt antrą dieną po labai atkaklių, nesibaigiančių mūšių Vokietijos kariai pasitraukė iš Lauksargių. Puolimo metu į nelaisvę paimti trisdešimt penki vokiečių kariai, užgrobtas ginklų ir inžinerijos prietaisų sandėlis. Per kovo aštuonioliktos ir devynioliktos dienų mūšius Tauroggeno apylinkėse sužeista apie du šimtai Rusijos karių. Beje, būtent 1915 metais grupė rusų karių susprogdino XIX amžiaus antroje pusėje per Jūros upę pastatytą tiltą.

Kovo 23-ąją vokiečių vadovybė vietos landšturmui pagelbėti atsiuntė keletą barono Ezebeko erzac-brigados bei 6-osios kavalerijos divizijos dalinių.

Įvertinusi sustiprėjusias Vokietijos kariuomenės pajėgas bei vengdama ilgų mūšių vietovėje, kur dėl netikėtai prasidėjusio polaidžio keliai pavirto vientisa neišbrendama koše, naktį iš kovo 26-osios į 27-ąją rusų kariuomenė sugrįžo atgal į Tauroggeno priemiesčius ir įsitvirtino šiauriniame Jūros upės krante. Keletą dienų be perstojo paskubomis išraustas tranšėjas bei miestą apšaudė vokiečių artilerija. Kovo 28-osios naktį, trečią valandą ryto, plonu upės ledu ir išvakarėse suręstu tiltu per Jūros upę vokiečiai iš trijų pusių pradėjo Tauroggeno puolimą. Kovo 27 ir 28 dienomis miestas buvo smarkiai apšaudomas iš artilerijos pabūklų, dėl to ypač nukentėjo pietinė dalis. Bandytus užimti miestą labai apsunkino iš Tauroggeno bažnyčios bokšto koreguojama rusų artilerijos ugnis. Dvidešimt aštuntą dieną šis rusų kariams ypač svarbus taškas buvo sunaikintas. Kovo 27-osios popietė virš Tauroggeno pasirodė vokiečių žvalgybos lėktuvas ir, apsukęs keletą ratų, nuskrido. Po poros dienų, šturmu užėmę tranšėjas, vokiečiai įžengė į miestą ir, ilgai nelaukę, ėmė planingai šaudyti padegamaisiais sviediniais. Sudegė daugybė statinių, nenukentėjo vien cerkvė ir dar keletas namų. Esama liudijimų, kad į po mūšio išlikusius pastatus vokiečiai šaudė specialiai, tarsi siekdami miestą sunaikinti iš esmės. Vis dėlto tokiu atveju nesuprantama, kodėl nebuvo „nušluotas“ muitinės (šiandieninės pilies) kompleksas bei netoliese stovėjusi cerkvė... Rusai, vengdami apsupties, pasislėpė aplinkiniuose miškuose. Vokiečių duomenimis, bendri rusų nuostoliai sudarė penkis šimtus žuvusiųjų ir sužeistųjų.

O iš Tauroggeno bėgo net ir tie likusieji drąsuoliai. Jeigu, pavyzdžiui, 1897 metais čia gyveno apie šešis tūkstančius žmonių, tai 1916-aisiais jų teliko vos penkiasdešimt... Per visas šias peripetijas išliko vos trečdalis po didžiojo 1836 metų gaisro atkurtos miesto infrastruktūros. Vokiečiai į Tauroggeną pasiuntė generolo leitenanto grafo Egono Šmetovo vadovaujamą 6-ąją kavalerijos diviziją, kuri kovo 22–29 dienomis dalyvavo mūšiuose dėl Memelio ir Tauroggeno ir iki balandžio 26-osios saugojo valstybės sieną, gerokai įžengusi į Lietuvos teritoriją.

1915 metų balandžio mėnesį karinis žurnalas „WAR CHRONICLE“ rašė:

„Pagrindinės generolo Apuchtino pajėgos – aštuoni 269 ir 270 pėstininkų pulkų batalionai, sustiprinti pasienio daliniais ir dvidešimčia pabūklų – prie

Tauroggeno atsirado kovo aštuonioliktąją. Mieste buvo tik keturiolika vokiečių landšturmo kuopų, kurioms iškilo realus pavojus atsidurti apsuptyje. Todėl su mūšiais trauktasi į Lauksargius. Net ir tokioje beviltiškoje situacijoje grafo Hageno vadovaujami vokiečių kariai sugebėjo išsiveržti iš žiedo ir dar kartu pasiimti penkiasdešimt rusų belaisvių.

Kovo dvidešimt trečią dieną landšturmo grupės išsidėstė Jūros upės pakrantėje netoli Oplankio, taip pat šiaurinėje kaimelio dalyje ir ėmėsi saugoti į Tilžę vedantį kelią. Vis dėlto rusams pavyko Oplankį užimti. Laimei, atvyko papildymas – majoro fon der Horsto vadovaujamas erzac-batalionas, iš Ščecino persikėlęs į Tilžę. Po dvidešimt keturių kilometrų žygio pavakare pasirodęs Oplankyje, batalionas per naktinę ataką nubloškė rusus atgal į šiaurę. Sunkiausia buvo įveikta, ir kai po keleto dienų atvyko pastiprinimas, operacijoms vadovavęs generolas Giunteris fon Papricas jau buvo pasirengęs ne tik gintis, bet ir atakuoti. Tačiau dėl atšilusiu orų tapo labai sudėtinga ir važiuoti, ir eiti. Vanduo pakilo tiek, kad kai kur patrankos tiesiog skęsdavo, o pėstininkai brido iki kelių ar netgi pusiaujo vandenyje. Vienas arklys nuskendo dideliu ežeru pavirtusiam kelyje. Rusai, pastebėję, kokios jėgos rengiasi juos pulti, per Jūrą atsitraukė link Tauroggeno. Mūsų kariai, matę ir girdėję apie rusų žiaurumus Memelyje, duso iš pykčio, puldami prie Tauroggeno tranšėjose apsikasusius priešus. Nėgana to, rusai puolančius vokiečius tiesiog laistė artilerijos ugnimi, koreguojama iš bažnyčios varpinės bokšto.

Daug laiko užėmė persikėlimas per siaurą, stačiais krantais Ežerūonos slėnį. Todėl priešas, naudodamasis šia pirmenybe, stiprino fortifikacijos įrenginius ir statė kliūčių ruožus. Netikėtai labai atšalo, temperatūra nukrito žemiau nulio laipsnių. Tokiomis sudėtingomis sąlygomis pėstininkams pagelbėjo pionieriai Pirmasis perėjimas įrengtas netoli fermos, o kovo dvidešimt aštuntą dieną buvo baigtas ir laikinas tiltas. Kovo dvidešimt devintą dieną, trečią valandą nakties, žvalgyba baigta ir prasidėjo majoro fon Nusbaumo vadovaujama ataka. Vokiečių kariuomenė forsavo užšalusią upę, užėmė prieš tranšėjas bei Tauroggeno miestą. Rusai skubiai pasitraukė į aplinkinius miškus, palikdami per penkis šimtus žuvusiųjų ir beveik tiek pat patekusių į nelaisvę. Todėl rusų planuota Tilžės ataka baigėsi vokiečių ginklo pergale.“

Tačiau karo veiksmai Tauroggeno regione nesibaigė. Balandžio keturiolik-

tąją prasidėjo eilinis vokiečių puolimas. Dešinioji grupė judėjo per Jurbarką, vidurinioji – keliu iš Tauroggeno, o kairioji – iš Memelio (Klaipėdos). Tos pat dienos vakare 3-oji kavalerijos divizija jau buvo Skaudvilėje. Rusai nelabai ką galėjo priešpastatyti, todėl gindamiesi jų išsibarstę daliniai vis labiau atsitraukinėjo.

Kaip vėliau knygoje „Vokiečių kavalerija Lietuvoje ir Kurliandijoje 1915 metais“ prisiminė vokiečių 1-ojo kavalerijos korpuso štabo viršininkas pulkininkas M. Pozekas: „Apie priešą turėjome tokius duomenis: po to, kai balandžio dvidešimt antrą dieną buvo atremtas silpnas rusų puolimas prie Jurbarko, balandžio 26 dieną pasiekė pranešimai apie panemunėje, prie Veliuonos ir Skirsnemunės, toliau keliuose, vedančiuose nuo Jurbarko į šiaurę – link Eržvilko tebestovinčius nedidelius priešo būrius su pabūklais. Didžiajame Tilžės–Šiaulių kelyje buvo, pagal pranešimus, du batalionai prie Skaudvilės. Iš viso rajone šiauriau Nemuno galėjo būti apie dvidešimt tūkstančių rusų.“

Žinoma, jog po nesėkmingos Tilžės tiltų užėmimo operacijos rusų 68-osios pėstininkų divizijos 269 ir 270 pulkų likučiai atsitraukė poilsiui į Skaudvilę. Tačiau balandžio viduryje poilsį nutraukė šešių vokiečių divizijų puolimas. 1-osios brigados pulkai įnirtingai kovojo su kur kas gausesnėmis priešų jėgomis. Vis dėlto balandžio dvidešimt septintą dieną Skaudvilę rusams teko palikti.

Tuo pačiu, kaip prisiminė jau minėtasis vokiečių pulkininkas M. Pozekas, Otto fon Lauenšteino armijos grupės kavalerijos generolo Giunterio fon Paprico būrys balandžio 27-ąją pirmą valandą dienos pajudėjo iš Lauksargių į Šiaulius. Vakare būrys prie Batakių susirėmė su priešu. Mūšis tęsėsi iki vidurnakčio.

Mordechajus Pogramanskis



Mordechajaus Pogramanskio
knygos viršelis.

Saltinis seforimcenter.com

Pirmiausia Holokaustą išgyvenusio žydų rabino, parašiusio įspūdingą knygą apie Holokaustą Lietuvoje „Lietuvos žydų naikinimas“, Ephraim Oshry žodžiai: „Didžiulis eruditas, savo visų sričių pažinimu ir etika rabinas Pogramanskis yra vienas genialiausių Toros aiškintojų pasaulyje, sulaukęs pagarbos bei susižavėjimo visuose kraštuose.“

Tai pasakyta apie legendomis apipintą Mordechajų Pogramanskį, kurio jau vien pavardė, vertinant su šypsena, sakyte sako, kad jis bei jo giminė tikrai turėjo gyventi Tauragės krašte. Lietuvai ir Prancūzijai nusipelnęs Mordechajus Pogramanskis buvo ne visai tradicinis rabinas. Dar paauglystėje sugebėjo įkurti sparčiai klestėjusią įmonę, gauti leidimus importuoti iš Vokietijos dažus, tapo sėkmingu verslininku. Negana to, buvo vienas iš keleto Lietuvos rabinų, atlaikiusių nacių geto baisumus. Nugalėjęs vos keturiasdešimt penkerius metus, Mordechajus paliko neįkainojamus savo tyrinėjimus, savo mokinius ir neeilinę savo gyvenimo istoriją...

Gimė šis žmogus Tauragėje (Tavrigė) 1904 metais. Kitas rabinas, Eliyohu Lopian, po daugelio metų prisiminė, kaip po Pirmojo pasaulinio karo keliavo per Lietuvos miestus, sustodamas kiekviename po dvi–tris valandas. Čia savo sodriu balsu mokydavo žydus nepasiduoti kitų religijų pagundoms, likti ištikimiems Toros studijoms bei auklėti vaikus judaizmo dvasia. Tuo pačiu jis ieškojo ir jaunų vaikinių, norėjusių mokytis Kelmės ješivoje (vidurinėje mokykloje).

Po vieno tokio susitikimo Tavrigė į rabiną kreipėsi keturiolikos metų berniukas Mordechajus Pogramanskis, teigdamas, kad labai norėtų mokytis ješivoje. Nežiūrint, kad jo senelis Chayim Yanover buvo garsus visoje Lietuvoje rabinas, vaiką moderni to meto šeima leido ne į žydų, bet į viešąją vidurinę mokyklą, todėl ir apie Talmudą šis turėjo labai menką suvokimą.

E. Lopian, sužavėtas tokio paauglio entuziazmo, sutiko pasiimti jį į Kelmę studijuoti Toros. Tačiau, kaip minėta, Mordechajus jau tada turėjo sėkmingą savo verslą ir todėl negalėjo ilgam išvykti iš Tauragės. E. Lopian su tokia sąlyga sutiko ir, pritarus vyresniesiems ješivos mokiniams, leido vaikinui lankyti pagreitintą pirmąjį Talmudo studijų kursą. Kiekvienas mokinys privalėdavo kartu su mokytoju parengti keleto Talmudo eilučių analizę. Mordechajus šias užduotis įveikinėjo labai nesunkiai, savo guviu ir imliu protu lengvai įsisavindavo visas perteikiamas mokslo tiesas. Tačiau nedavė ramybės ir verslas, nuolatiniai klientai ragino greičiau grįžti namo. Todėl M. Pogramanskis vis dėlto paliko Kelmę ir parvyko Tauragėn.

Bet minėtasis vaikino kuratorius E. Lopian, supratęs, jog intelektualusis Mordechajus Toros studijų srityje gali pasiekti daug daugiau nei dažų prekyboje, vėl susirado jį Tauragėje ir šį kartą įtikino paauglį mesti verslą bei grįžti į ješivą.

Dvejus metus pasimokęs Kelmėje, šešiolikmetis M. Pogramanskis Talmudo studijas tęsė Telšių jašivoje. Čia giliomis žydų etikos ir filosofijos žiniomis bei originaliu mąstymu jis stebino jau ne tik bendraamžius, bet ir vyresnius amžiumi bei padėtimi Panevėžio rabiną Joselį Kaganeumaną, Kauno rabiną Abraomą Šapirą, Telšių rabiną Chaimą Blochą, su kuriais pradėjo artimiau bendrauti. Kokie tai buvo žmonės, galima pailustruoti vienu pavyzdžiu. J. Kaganeumanas 1923 metais išrinktas į Lietuvos Antrąjį Seimą, vėliau, išvykęs į Palestiną, rinko ten lėšas ir 1944 metais Izraelio Bene Berako mieste atkūrė ir šandien tebegyvuojančią visame pasaulyje garsią seminariją, pavadintą Panevėžio ješivos vardu, buvo ilgametis jos vadovas.

Baigęs mokslus Mordechajus, dabar jau gavęs Reb Motel vardą, pats keliavo po Lietuvą ir mokė jaunesnius vaikus.

Įdomus kuriozas nutiko su jo paties seserimi. Netikėtai daugeliui ji susižavėjo komunizmo idealais, teigdama, kad tai yra vienintelis pasaulio problemų sprendimo kelias. Gerai, kad brolis laiku susigriebė, pasikvietė ją į keletą savo seminarų šia tema, kur sesuo galėjo pareikšti savo nuomonę bei sulaukti atsakymų į klausimus. Ir atsitiko taip, kad jau po poros tokių disputų Mordechajui pavyko įtikinti jauną merginą atsisakyti ankstesnių savo įsitikinimų...

Kartą M. Pogramanskis su kitu rabinu Aizaku Ausband ir močiuku važiavo traukiniu žydų berniukui atlikti brit milah procedūros. Tai žydų religinė vyrų apipjaustymo ceremonija, kurią atlieka močiukas aštuntąjį kūdikio gyvenimo dieną. Po ceremonijos vyksta šventinės vaišės. Besiginčydama apie tikėjimo tiesas trijulė nepastebėjo, kaip pravažiavo reikiamą stotį.

Aizakas puolė į paniką: „Mes prapuolėm. Mes jau pravažiavome stotį“. Tuo tarpu Mordechajus ramiai jam atsakė: „Žydas niekada nepasimeta“. Kai jie kitoje stotyje išlipo iš vagono, suprato, jog iš čia į jiems reikalingą miestą traukinių tądien nebus. Todėl abu rabinai susėdo ir ėmė kantriai laukti. Staiga jie išgirdo vyriškio balsą: „Gerbiami rabinai! Ponai rabinai! Gal jūs mokate brit milah? Aš turiu berniuką ir man reikia jį apipjaustyti!“ Mordechajus pasisuko į Aizaką ir tarė: „Na, ar aš nesakiau? Žydas niekada nepasimeta! Juk būtent dėl šios priežasties, dėl šio žmogaus mes privalėjome atsidurti šioje stotyje!“

1937 metais M. Pogramanskis išvyko į Belgiją, kur tapo Heidės miestelio rabinu ir vienu autoritetingiausių ne tik šio miesto žmonių. O Antrojo pasaulinio karo išvakarėse trumpam vėl sugrįžo į gimtinę. Deja, tas trumpas laikotarpis pavirto ašaromis ir skriaudomis, kančiomis ir išgyvenimais.

Lietuvą okupavus naciams, ne viename mieste buvo aptverti žydų kompaktiškai gyvenami rajonai ir į juos perkelti kitų rajonų gyventojai žydai. Taip atsirado liūdnai pagarsėję getai. Vienas didžiausiųjų buvo Kaune, Vilijampolėje. Jame gyveno apie trisdešimt tūkstančių žmonių, kurių dauguma išvežti į koncentracijos stovyklas arba sušaudyti IX forte. Tarp patyrusių geto baisumus buvo kompozitorius Edvinas Geistas, teisininkas ir politologas Aleksandras Štromas, teatrologė Irena Veisaitė, daug kitų vėliau garsių asmenybių.

Nors vokiečiai apie M. Pogramanskį žinojo, jo ieškojo mieste, rabinas gete

atsirado pats, gyveno čia su Lopiansky pavarde pasivadinusia šeima, kuri jam tegalėjo padėti duona ir vandeniu, bei niekur nesiregistruodamas slapčia organizavo Toros ir Talmudo studijas. Nepateko jis ir į jokių sudaromus sąrašus ir tarytum apskritai neegzistavo. Pagaliau nė vienas geto gyventojas jo neišdavė ir klausiami, ar pažįsta tokį M. Pogramanskį, vieningai atsakydavo – ne.

Stebėtinas faktas, bet visą geto egzistavimo laiką rabinas išliko nesusektas, o 1944 metų liepos aštuntąją pradėjus getą likviduoti dargi sugebėjo iš jo pabėgti. Beje, iš keliasdešimties tūkstančių čia buvusių žydų per geto egzistavimo laiką pabėgo vos penki šimtai.

Jau minėtasis rabinas Ephraim Oshry, pats išgyvenęs Kauno geto realybę, po daugelio metų rašė: „Aš visada stebėjausi, kad jis sugebėjo išlikti gete nepastebėtas, nes visų kitų buvo reikalaujama registruotis specialiuose sąrašuose. Jis išliko netgi per 1941 metų spalio „didžiąją akciją“, kai į pagrindinę aikštę buvo vežami net sunkūs ligoniai ir dargi vyriausiasis Kauno rabinas – senas ir labai ligotas. Nežinau, kaip Mordechajui tai pavyko, tačiau be Dievo pagalbos čia tikrai nebuvo apsieita.

Po išlaisvinimo aš pastebėjau, kad jis vis dar tebevaikšto apsirengęs skarmalais, nes neturėjo padoresnių drabužių. Kai iš Teherano atkeliavo pagalbos siunta, kurioje buvo daug batų bei paltų, pasirūpinau, kad Mordechajus jų gautų pirmiausiai. Sutikęs po keleto savaičių pamačiau, kad jis vis dar tebenešioja tuos pačius apdriskusius drabužius. Į mano klausimą, kodėl nenešioja naujųjų drabužių, rabinas atsakė: „Ar tu esi tikras, kad ta apranga, kurią mums atsiuntė, nenupirkta už pinigus, gautus nesilaikant šabo?“

Lietuvai vėl tapus sovietine, socialistine, toli į ateitį žvelgęs M. Pogramanskis suprato, koks likimas laukia ir jos, ir tokių asmenų kaip jis. 1945 metais Mordechajus slapčia, be dokumentų, pabėgo į Lenkiją, o iš ten, vėlgi nelegaliai, buvo pervežtas į tuometinę Čekoslovakiją, iš kur jam pavyko patekti į Vakarų Europą. Tokia sausa, oficiali versija. Gyvenime viskas buvo kur kas sudėtingiau. Iš tikrųjų pirmuoju labai rizikingu šuoliu laisvėn tapo gretima Lenkija. Jam labai daug padėjo Šveicarijos verslininko Yitzchaku Sternbuch žmona Recha, suorganizavusi slaptą rabino pervežimą specialiu automobiliu į tuometę Čekoslovakiją, o jau po to – į Prancūziją. Recha Sternbuch, pati būdama stačiatikė, turėdama vaikų ir dar vieno besilaukdama, išgelbėjo nuo socialistinio „rojaus“ daug nelegalių pabėgė-

liū, ištisas naktis leido miške Austrijos pasienyje, padėdama išvengti šiems žmonėms susidūrimų su Šveicarijos pasieniečiais. Ji pasitelkė pagalbon Vatikano apaštališkąjį nuncijų, Lenkijos ambasadorių, Lotynų Amerikos šalių diplomatus, savo namus pavertė tikru koordinacijos centru.

Prancūzijoje garsusis išeivis iš Tauragės laikinai apsigyveno Bailly miesto ješivoje, po to tapo Aix-les-Bains miesto ješivos dvasiniu vadovu, aktyviai bendravo su vietos mokytojais, aiškino Toros ir Talmudo tiesas bemaž pustrėčio šimto karo našlaičių vaikų.

Būtent ten per Recha Sternbuch seserį Guttą Mordechajus sutiko ir savo labai skaudaus likimo žmoną. Merginai karo pabaigoje buvo pavykę kartu su drauge netoli Plungės pabėgti iš vokiečių kareivių varomos kolonos. Po ilgų slapstymųsi jos aptiko didelę šieno kupetą, išsikasė joje landą orui įeiti ir taip ilgokai slėpėsi, kol vieną dieną išgirdo rusų kalbą. Tai sukėlė joms dar didesnę baimę, nes buvo girdėjusios apie rusų kareivių barbariškus poelgius. Tačiau pastarieji, gerokai pabadę kupetą šakėmis, atsitraukė, o išsekusios merginos, išlindusios iš savo slėptuvės, net nepajėgė stovėti. Tada viena jų, tikėdama, jog čia nebuvo apsieita be Aukščiausiojo pagalbos, davė įžadus kada nors ištekėti tik už Toros aiškintojo.

Vėliau merginos atsidūrė perkeltiesiems asmenims skirtoje stovykloje Vokietijoje ir, neturėdamos pinigų, jau minėtosios Rechos Sternbuch pagalba sugebėjo atsirasti Aix-les-Bains miestelyje, kur, kaip žinia, jau buvo įsikūręs ir M. Pogramanskis. Jam krito į akį gražuolė mergina, o pastaroji ištesėjo duotą sau žodį. Netrukus jie susituokė ir išvyko gyventi į Versalį.

Tačiau likimas buvo skaudžiai negailestingas jaunai porai. Netrukus Mordechajus susirgo skrandžio vėžiu, apako, jį kamavo baisūs skausmai. Bet niekas negirdėjo rabino skundžiantis. Viskas, ko jis prašė Dievo, tai kad šis padėtų jam grąžinti visas gyvenimo skolas – žinoma, dvasines.

Daugiau nei metus žmona kartu su Recha Sternbuch vežiojo Mordechajų po įvairias klinikas, pas garsiausius Europos gydytojus. Deja, didžiulės pastangos nedavė rezultatų, ir 1949 metais vos keturiasdešimt penkerių sulaukęs Mordechajus Pogramanskis vienoje Šveicarijos ligoninėje mirė. Vėliau jo palaikai buvo pervežti į Izraelį ir palaidoti Bene Berako (Bnei Brak) miesto kapinėse.

2013 metais Jeruzalėje išleista solidi Mikaelio Bittono monografija „Rabinas Mordechajus Pogramanskis“ („Rabbi Mordechai Pogramansky“).

Prūsijos–Rusijos sienos apsauga



Tauroggeno muitininkai 1915 m.

Šaltinis Vikipedijos



Tauroggeno pasieniečiai.

Šaltinis sammler.ru

Enciklopedinis Brokhauzo ir Jefrono žodynas 1901 metais rašė: „Tauroggeno muitinė – 1898 m. išvežta 783 tūkstančiai pūdų prekių už 84 tūkstančius rublių. Daugiausia žirniai, miežiai, rąstai, linų sėklos, akmenys, naminiai paukščiai ir kita. Įvežta (rugių, silkės ir kt.) 108 tūkstančiai pūdų už 140 tūkstančių rublių. Iki geležinkelio, palikusio T. nuošalėje, nutiesimo prekių judėjimas buvo daug reikšmingesnis (1854 m. išvežta už 2272 tūkst. rub., 1855 m. įvežta už 8432 tūkst. rub.)“.

Garsusis reformatorius būsimas Rusijos Ministras Pirmininkas, labai artimai susijęs su Lietuva, Piotras Stolypinas 1901 metų kovo antrąją Kauno gubernijos susirinkime piktinosi, kad vieno Prūsijos perėjimo punkto viršininkas savavališkai uždraudė įnešti iš Rusijos mėsą, nors pagal 1897 metų Konvenciją kiekvienas pasienio gyventojas turįs teisę įnešti iki dviejų kilogramų mėsos. Galvijai Vokietijoje tuo metu buvo vos ne dvigubai brangesni nei Rusijoje. Pagal galiojusią sutartį muito mokestis nuo karvės sudarė devynias, jaučio – dvidešimt penkias,

pustrečių metų veršelio – penkias markes, paršelių, avių – vieną markę.

P. Stolypinas kalbėjo: „Dar 1899 metais mūsų gubernijos administracija numatė eksportui Tauroggeną, per kurį eina kelias, bemaž pusiau skiriantis gubernijos teritoriją, ir Jurburgą (Jurbarką), kuris vasarą turi susisiekimą su Kaunu upe. Manau, jog sudarant naują prekybą su Vokietija sutartį ir galutinai renkantis pasienio punktą, per kurį būtų leidžiama išvežti galvijus, vertingiausia apsisotiti ties Tauroggenu, nes Jurburgas žiemą, be laivų judėjimo, neturi prekybinės reikšmės, o pirkliai galvijus atšeria ir parduoda būtent žiemą.“

Kaip žinia, 1687–1795 metais amžinas pasienio miestas Tauroggenas 1422 metų Melno susitarimu nustatyta siena priklausė Prūsijai, o nuo 1567 metų ten veikė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės muitinė. Po 1793-ųjų rugsėjo dvidešimt penktos dienos Gardino sutarties Prūsijos valdovai atsisakė Tauroggeno ir ją su Seirijais grąžino Lenkijos ir Lietuvos respublikai. Vėliau, po Lietuvos-Lenkijos valstybės trečiojo padalijimo, Tauroggenas atsidūrė Rusijos imperijos sudėtyje, jau pasienyje su Prūsija. Sunku šiandien pasakyti, kur pirmuosius šimtmečius buvo įsikūrusi muitinė. Žinoma tik, kad XIX amžiuje ji su sandėliais statyta 1819 metais. 1831 metų lapkričio mėnesį Rusijos caras patvirtino dokumentą dėl Tauragės muitinės įsteigimo (iki to laiko čia veikė tik muitinės/sienos perėjimo punktas). Sieną, kaip žinia, vingiavo tarp Tauragės ir Lauksargių bei atitinkamai link Jurbarko, o į kitą pusę – link Palangos. O pats muitinės pastatas atsirado 1833 metais. Tuo metu miestelyje buvo apie šešis šimtus trisdešimt gyventojų, septyniasdešimt devyni gyvenamieji namai, aštuonios smuklės. Po metų parengtas mūrinio Tauroggeno muitinės pastato projektas, sudaryta šio pastato statybos sąmata bei parengtas plento nuo Tauroggeno iki sienos su Prūsija projektas. Prie pastato projektavimo ir statybos daug prisidėjo tuometis ypatingai plačių interesų Rusijos finansų ministras grafas Jegoras Kankrinas. Deja, muitinė, paštas, evangelikų bažnyčia – iš viso per du šimtus pastatų – sudegė paskutiniajame 1836 metų gegužės mėnesio gaisre. Nepalieti liko vos aštuoni kiemai. Muitinė perkelta į dvarą.

Gaisras ir Tilžės–Rygos plento nutiesimas davė ryškų postūmį miesto vystymuisi. 1844 metais parengtas etapinis naujos specialiai tam tikslui numatytos muitinės projektas. 1847 metais baigtas statyti dviejų aukštų mūrinis pastatas, skirtas pasienio areštuotiems asmenims, šiandien labiau žinomas Tauragės

pilies vardu. 1852 metais pastatas aptvertas mūro tvora, įrengta pirtis, ūkinės paskirties statiniai. Visoms miesto mūrinėms statyboms plytų dovanojo grafas Platonas Zubovas. Pagrindiniu gyventojų užsiėmimu tapo prekyba bei kontrabanda.

1819 metais įkurta Rusijos imperijos Muitinės sargyba, 1832 metų spalio dvidešimtąją pervadinta Pasienio sargyba. 1858 metų rugsėjo aštuntąją Vilniaus brigada pavadinata Tauroggeno brigada ir tarp keturiolikos Rusijos imperijos pasienio brigadų gavo penktąjį numerį. Lietuvos teritorijoje, be jos, veikė dar Kybartuose įsikūrusi šeštoji brigada – Virbalio (Veržbolovo).

Tauroggeno pasienio sargybos brigada sukurta 1827 metais, o 1909 metais pervadinta šeštąją Tauroggeno pasienio brigada ir gyvavo iki 1915 metų. Brigadą sudarė keturi skyriai ir devyniolika būrių. 1891 metais jai vadovavo pulkininkas baronas M. fon Nolde, 1909 metais tarnavo trisdešimt du karininkai.

Nuo pat pradžių susiklostė plačios pasieniečių, kaip šiandien sakytume, bendradarbiavimo tradicijos. Pavyzdžiui, antrosios apygardos prižiūrimame sienos su Prūsija penkių šimtų trisdešimtys kilometrų ruože pasieniečiai labai artimai kontaktavo su karčemų sargyba (penkiasdešimt penki postai) ir muitininkais (septynios muitinės, aštuonios muitinių užkardos, vienuolika perėjimo punktų).

Caro pasieniečiai gaudavo gana nemažą atlyginimą: 1903 metais kuopos vadas, turintis kapitono laipsnį, per metus uždirbdavo apie devynis šimtus rublių, dar tris šimtus šešiasdešimt rublių gaudavo maistui. Tai buvo labai padori suma. 1899 metais Sankt Peterburge už aštuonis rublius buvo galima nusipirkti gerą kostiumą, o už vienuolika – lietpaltį.

1830 metų pradžioje labai išaugo kontrabandos per Rusijos–Prūsijos sieną mastai. Prieita iki to, kad kontrabandininkai, susibūrę į šimto ar daugiau žmonių grupes, pradėjo užpildinėti pasienio postus, o susidūrę su ginkluotais pasieniečiais atsisakydavo pasiduoti ir įnirtingai priešindavosi. O neretai tokių užpuolimų tikslas buvo vienintelis ir konkretus – prasibrauti per sieną. Tai privertė Finansų ministeriją imtis ryžtingų priemonių. 1832 metais Jurbarko karinės muitinės apygardos pajėgas sustiprino du kavalerijos eskadronai ir dvi pėstininkų kuopos, o 1836 metais papildomai – pėstininkų pulkas su lengvąja aštuonių pabūklų baterija.

1854 metais visame pasienyje su Rytų Prūsija situacija pasikartojė – vėl ryš-

kiai plūstelėjo kontrabandos srautas ir kartu padaugėjo plėšimų bei žudynių. Dėl to 1861 metais į minėtąją Jurbarko apygardą atvyko pėstininkų pulkas. Tų pačių metų gegužės aštuntąją pasirodė įsakymas šaukti į pasienio sargybos dalinius rekrutus. Tiesa, po trylikos metų to paties caro Aleksandro II įsakymu rekrutų prievolė panaikinta ir įvesta visuotinė karo prievolė.

Kalbant apie pasienį vertėtų keletą žodžių tarti ir apie Tauroggeno muitinę, juo labiau, kad abi šios įstaigos pagal darbo specifiką artimai susijusios. Rusijos imperijos statistikos duomenimis, 1898 metais per ją buvo išvežta prekių už 84 tūkstančius rublių (daugiausia žirniai, kviečiai, mediena, linų sėklos, akmenys, naminiai paukščiai ir pan.), o įvežta (rugių, silkių ir kt. prekių) už 140 tūkstančių rublių. Iki geležinkelio, palikusio Tauroggeną nuošalyje nuo Tilžės–Peterburgo kelio, nutiesimo užsienio prekių judėjimas buvo kur kas ryškesnis (pavyzdžiui, 1854 metais išvežta už 2 272 tūkst., 1855 m. įvežta už 8 432 tūkstančius rublių).

Garsus Rusijos XIX a. vidurio rašytojas Boleslovas Markevičius savo knygoje „Prieš ketvirtį amžiaus“ rašė:

„Šlykštus spalio vakaras Peterburge su košiančiu vėju ir lietumi, pusiau apšviesta pašto karietų pastato salė, konduktoriaus signalas... Po to vėl lietus, švininis dangus, nesibaigiantis kelias iki Tauroggeno, bemiegė naktis ankštame ekipaže, savigarbos priekaištai ir apgailėstavimai. O prie sienos abejingas pasą tikrinusio tarnautojo balsas, iki šiol tebeskambantis ausyse ir pasirodęs toks įžūlus: kunigaikšti Šastunovai, slaptasis patarėjas, ar nenorėtumėt išlipti...“

Beje, verta prisiminti, kad XIX amžiaus antroje pusėje Tauroggeno miesto valdytoju tapo pasienio užkardos viršininkas. Mieste buvo įsikūręs Jurbarko pasienio muitinių apygardos štabas, kurio viršininkui buvo pavaldi Vilniaus pasienio karinės tarnybos kareivių brigada.

Pasieniečiams prieš agresyvius kontrabandininkus ginklus teko naudoti neretai. Pavyzdžiui, vien 1877–1881 metų laikotarpiu septyniose karinėse pasienio su Austrija ir Prūsija apygardose per susišaudymus nukauti ir sužeisti šimtas keturiasdešimt šeši kontrabandininkai, neskaičiuojant sužeistųjų, kuriems pavyko pabėgti.

Valstybės tarybos 1892 metų nutarimu į pasienio tarnybą, kaip ir į kavaleriją, buvo šaukiami ne žemesni nei metro šešiasdešimties centimetrų ūgio naujokai, tinkamo kūno sudėjimo, turintys gerą klausą ir regėjimą. Žemesniojo rango

kariškių tarnyba truko ketverius metus, o naujokams kategoriškai drausta tarnauti vietovėse, iš kurių jie pašaukti.

Vadai stengėsi kaitalioti sargybos vietas, stebėjo, kad neatsirastų „pamiltų vietų“, kad kareiviai perdėm nesusidraugautų su gyventojais. Griežtai laikytasi tvarkos, kad iki sargybinių išėjimo į postą nė vienas jų nežinotų, kur tądien budės. Tik prieš pat išeinant posto vyresnysis siūlydavo traukti degtuką.

Patiems pasieniečiams sieną pereiti ne per muitinės postus kategoriškai drausta, tai laikyta rimtu nusikaltimu. Bet, pavyzdžiui, pasienyje su Prūsija kilus kaimyninėje valstybėje gaisrui, potvyniui ar kitoms stichinėms nelaimėms visi laisvi nuo tarnybos pasieniečiai privalėjo skubėti trumpiausiu keliu į pagalbą.

Daug dėmesio, kovojant su vis labiau augančia kontrabanda, skirta darbu su agentūra ir bendrų veiksmų su kontržvalgyba koordinavimui.

1894 metais vienoje pirmųjų direktyvų Atskirojo pasienio sargybos Korpuso vadas pažymėjo: „Nesėkmingus pareigūnų veiksmus persekiojant kontrabandą galima paaiškinti ir neturėjimu būriuose gerų informatorių ir negebėjimu atskirti tikrųjų pranešimų nuo melagingų.“

Žvalgybine veikla užsiiminėjo visi pasienio vadai ir viršininkai. Apygardos viršininkas buvo atsakingas už agentūrinės veiklos organizavimą ir siūsdavo pavaldinius rinkti duomenų. Konkrečias užduotis agentams dėl kontrabandos duodavo apygardos štabo karininkas ypatingiems pavedimams.

Kartu su APSK agentūra Rusijos pasienio rajonuose ir užsienyje veikė taip pat Atskirojo žandarų korpuso agentai. Vidaus reikalų ministras, buvęs 6-osios Tauroggeno pasienio brigados viršininkas P. Kurlovas rašė: „Kontržvalgybos skyriaus viršininkas pačiame Prūsijos pasienyje į mano klausimą, kiek jis turi slaptųjų agentų, didžiudamasis atsakė, kad tokių yra pusantro tūkstančio.“

Po 1892–1893 metų muitinės reformos vietoje likviduotos Jurburgo karinės muitinės apygardos sukurta Veržbolovo (Virbalio) muitinės apygarda. Keturios muitinės, tarp jų Virbalio, Tauroggeno ir Jurbarko, pripažintos „Pirmos klasės muitinėmis“.

Nemažai rūpesčio to meto Rusijos valdžiai kėlė ir ideologiniai dalykai, vis labiau stiprėjančios anticarinės nuotaikos.

1895 metais pasienyje su Prūsija konfiskuota 10 890 egzempliorių įvairių leidinių. Daugiausia nelegalios literatūros sulaikyta Tauroggeno brigados rajone –

dvidešimt šeši asmenys ir 8210 egzempliorių. Pavyzdžiui, vien tų metų birželio septynioliktąją Dunokų būrio vadas konfiskavo tris pakus Laisvosios rusų spaudos fondo Londone anticarinės tematikos knygų rusų, anglų, žydų kalbomis.

1903 metų birželio devintą dieną Tauroggeno būrio žvalgas Ivanas Kovaliovas pastebėjo du kontrabandininkus, kurie jį išvydę puolė bėgti į Prūsiją. Kovaliovas ant arklio nusivijo juos ir vieną pažeidėję su šešiais nešuliais sulaukė. Už tai jis buvo apdovanotas dvidešimt penkių rublių premija. Šios premijos svorį galima įvertinti palyginus su tuo, jog karvė tuo metu kainavo vidutiniškai keturis rublius.

Eičių būrio unter karininkas Dudinas 1903 metų spalio devintąją gavo pranešimą apie gretimame ruože aptiktus pėdsakus ir su dviem eiliniaus išvyko paieškon. Netrukus pavyko rasti kontrabandos slėptuvę. Už tai visi trys sulaukė apdovanojimo – po dešimt rublių kiekvienas.

Deja, tenka kalbėti ir tokia skaudžia visiems lietuviams tema kaip uždraustos literatūros lotyniškais rašmenimis draudimo metais (1864–1904) gabenimas į Lietuvą.

Kaip pažymi istorijos šaltiniai, patogiausia vieta draudžiamai literatūrai bei kontrabandinėms prekėms pernešti per sieną buvo Palangos–Kretingos pasienio juosta, kadangi Bajorų pasienio miestelis turėjo geležinkelio susisiekimą su Klaipėda, ėjo keletas link Rusijos sienos vedusių kelių, gyveno nemažai žmonių. Kituose sienos ruožuose sąlygos kontrabandai gabenti nebuvo tokios palankios, gal tik ties Naumiesčiu (dab. Žemaičių Naumiestis), Sartininkais ir Taurogenu, kur vadinamoji politinė kontrabanda nešta ypač dideliais kiekiais. Tuo užsiiminėjo, kaip žinia, beveik visi pasienio gyventojai, nes darbas buvo pakankamai pelningas. Tokie asmenys mažai domėjosi, ką perneša, nors skyrė prekių kontrabandą nuo politinės, mat už pastarąją buvo mokama daugiau. Daugelis kaimų iš abiejų sienos pusių buvo labai netoli vienas nuo kito, todėl kontrabandą buvo galima ne tik pernešti, bet ir lengvai permesti iš vieno namo į kitą, kadangi neretai juos skirdavo vos keliolika metrų.

Būta ir kitokių atvejų. 1903 metų lapkričio dvidešimt ketvirtosios įsakymu antrosios apygardos viršininkas generolas leitenantas N. Morgoli atkreipė pavaldinių dėmesį, jog iš Tauroggeno brigados vado pranešimo dėl politinės kontrabandos protrūkio supratęs, kad būrio vadas poručikas M. Lesli, neat-

sižvelgdamas į brigados vado nurodymą, ne tik nedavęs įsakymo, bet ir pats asmeniškai nieko nepadaręs, kad būtų sustiprintas sienos ruožas. O skyriaus vadas papulkininkis S. Starickis nuo rugsėjo dvyliktos iki devynioliktos dienos, kai ir buvo pervežta stambi kontrabanda, nevykdė jokios sienos kontrolės, nesilankė nė viename būrio poste.

Už aplaidų požiūrį į savo tarnybines pareigas papulkininkui S. Starickiui pareikštas papeikimas, o poručikui M. Lesli skirtos trys paros arešto daboklėje. Generolas N. Morgoli pabrėžė, kad pasikartojus tokiam poelgiui bus sprendžiamas poručiko tinkamumas toliau eiti pasienio tarnybos karininko pareigas.

Keletas žodžių apie pasienio kariuomenės žemesniojo rango kariškiams taikytas nuobaudas bei paskatinimus.

Alkoholio vartojimas nebuvo laikomas drausmės pažeidimu ir todėl nebauždžiamas. Bet užtat numatyta griežta atsakomybė už tarnybinius nusižengimus, ypač miegojimą poste. Pavyzdžiui, vien 1913 metais visoje Rusijoje už tai buvo nuteisti šimtas šešiasdešimt du pasieniečiai. Nusižengusiųjų laukė griežta drausminė atsakomybė – pradedant draudimu iki trisdešimties dienų palikti postą ir baigiant areštu (paprastu, griežtu ir sustiprintu). Žemesniųjų laipsnių pasieniečiams taikyta ir plakimo rykštėmis bausmė. Iki penkiolikos smūgių galėjo nubauti būrio, o iki penkiasdešimties – brigados vadas.

Veikė ir plati skatinimų sistema – nuo padėkos iki apdovanojimo medaliu „Už drąsą“ ar ženklų „Už pasienio kontrolę“. Kartu su šiuo sidabrinio ženklu buvo įteikiamas ir sidabrinis laikrodys su išgravuotu įrašu „Už puikią tarnybą pasienyje“ bei sidabrine grandinėle. Vidinėje ženklo pusėje buvo įrašas su dalinio pavadinimu, apdovanotojo vardu, pavarde bei rangų. Laikrodžio ciferblatą puošė imperatoriaus Nikolajaus II portretas. Nuo XX amžiaus pradžios žemesniųjų laipsnių pasieniečius apdovanodavo ir Georgijaus kryžiais. Už sulaikytą kontrabandą jie gaudavo ir piniginių atlygių – iki ketvirtadalio pardavimo sumos. Sulaikytųjų prekių nenaikindavo, bet parduodavo. Štai tik vienas užsakomasis skelbimas iš 1876 metų spalio aštuonioliktosios „Livonijos gubernijos žinių“: „Tauroggeno muitinė skelbia, kad nuo šių metų ateinančio lapkričio antros dienos pradės viešai pardavinėti konfiskuotas prekes, įkainotas iki 3000 rublių.“

Kad pasienio sargybos kariškiai ir muitinės tarnautojai galėtų tinkamai atlikti savo krikščionių apeigas, XIX amžiaus antroje pusėje Libavoje (dab. Lie-

poja), Tauroggene ir šešiose Lenkijos karalystės vietose prie pasienio sargybos komandų buvo sukurtos mobilios pravoslavų cerkvės.

Skiriant apdovanojimus šventikai taip pat nebuvo užmirštami. 1904 metų liepos pirmosios duomenimis, Šventos Onos 3 ir 2 laipsnių ordinais bei Švento Vladimiro 4 laipsnio ordinu apdovanoti Tauroggeno brigados cerkvės vyresnysis protojerėjus Konstantinas Bankovskis ir Erivano (Jerevano) brigados cerkvės šventikas protojerėjus Isakas Jordanovas.

Ir dar keletas žodžių apie pirmojo Rusijos imperijos apdovanojimo, medalio „Už drąsą“, skirto tiesiogiai pasieniečiams už ypatingus nuopelnus saugant sieną, atsiradimo istoriją. Kaip pamatysime, ji tiesiogiai susijusi su Tauroggenu.



Medalis „Už drąsą“, kurio atsiradimas tiesiogiai susijęs su Tauroggenu pasieniečiais.

Šaltinis zenyandex.ru

1877 metų vasario dvidešimt pirmosios naktį grupė ginkluotų kontrabandininkų dešimtimi rogių mėgino nelegaliai įvažiuoti iš Prūsijos pusės, tačiau susidūrė su pasienio pėsčiosios sargybos grupe, kurioje buvo unter karininkas Akimas Kudlajus su trimis tarnybos draugais. Vykdydami komandą, kontrabandininkai sustojo, tačiau čia pat iššovė ir naudodamiesi, jog yra dauguma, puolė kareivius. Per susirėmimą karininkas Kudlajus, sužeistas į galvą ir plūsdamas krauju, sugebėjo du sienos pažeidėjus nudurti ir savo pavyzdžiu taip įkvėpė kitus, kad jie atlaikė nelygiavertes kautynes. Atvykusi pagalba sulaukė penkerias roges su kroviniu ir vieną kontrabandininką. Sužeistus ir žuvusius pažeidėjus jų draugai spėjo sukrauti į likusias roges ir grįžo atgal už pasienio linijos. Iš ten dar kurį laiką buvo šaudoma į pasieniečius, tačiau niekam jokios žalos nepadaryta. Sulaikytoji kontrabanda įkainota keturiais šimtais devyniolika rublių, o Kudla-

jaus žaizda, nors, gydytojo vertinimu, ir labai rimta, pavojaus gyvybei nekėlė.

Caras Aleksandras II tą pat metų balandžio dvidešimt devintą dieną apdovanojo unter karininką Makarą Matiušenko dideliu sidabrinu medaliu su užrašu „Už drąsą“ nešioti ant kaklo, o jaunesnijį vachmistrą Vasilijų Jefremovą ir unter karininkus Vasilijų Anosovą ir Akimą Kudlajų tokiais pat, tik mažesnio dydžio, medaliais nešioti atlape. Taip pat jiems suteiktos visos privilegijos, numatytos apdovanojiesiems už kovinius nuopelnus atliekant tarnybą pasienyje. Ant finansų ministro Michailo Reiterno teikimo caras ranka užrašė „Šaunuoliai“.

O atsirado šis medalis labai netikėtai. Tas pats finansų ministras carui rašė: „Nusipelnę susidūrimuose su kontrabandininkais karininkai apdovanojami ordiniais ir kardais, o sužeistais ar sužalotais jais rūpinasi Sužeistųjų komitetas. Kai dėl tokius pat drąsos pavyzdžius rodančių žemesniųjų laipsnių pasieniečių, jų apdovanojimas apsiribodavo pinigais, ir tik 1875 metais du Tauroggeno brigados ir 114 Novotorgo pėstininkų pulko eiliniai Matiušenko ir Juksas apdovanoti Karinio 4 laipsnio ordino garbės ženkle. Tačiau ir karininkai, ir eiliniai pasieniečiai vienodai sužeidžiami ir sužalojami, tokie jų poelgiai turi būti prilyginami koviniams ir teikiami koviniai apdovanojimai.“

Ant šio rašto caras savo ranka užrašė: „Sutinku. Bet žemesniesiems laipsniams vietoje kovinio ordino duoti sidabro medalį už drąsą ir tai daryti ateityje.“

Taigi, galima sakyti, tauragiškių pasieniečių dėka Rusijos pasienio sargybos ir muitinės žemesniųjų laipsnių kariškiai įgijo jiems už kovinius nuopelnus skirtą keturių laipsnių medalį „Už drąsą“ su visomis už tai priklausančiomis privilegijomis.

Šaul Pinkas Rabinovičius



Šaul Pinkas Rabinovičius, kartais dar žinomas iš pirmųjų raidžių sukurtu akronimu Šefer, į naujųjų laikų pasaulio žydų kultūros istoriją įėjo pirmiausia kaip XIX amžiaus antrosios pusės istoriko Henriko Greco vienuolikos tomų „Žydų istorijos“ vertėjas į ivrito kalbą. Autoriui sutikus Rabinovičius savo vertimą pavadino „Izraelio istorijos knyga nuo žydų, kaip tautos, atsiradimo iki šių dienų“ ir papildė daugybe pastabų. Plačiai žinomas paties P. Rabinovičiaus istorinis tyrinėjimas „Išeinantys į tremtį“ (1894), skirtas žydų išvaymo iš Ispanijos 400-mečiui. Jo plunksnai priklauso daug ryškių literatūrinių biografijų ir straipsnių įvairiuose žurnaluose. Jis buvo enciklopedijos ivrito kalba leidimo iniciatorius, tačiau 1888 metais išėjo tik vienas tomas.

O gimė šis pasaulinio garso visuomenės veikėjas, publicistas ir istorikas 1845 metais Tauroggene. Tėvo rabino namuose įgijęs tradicinį religinį išsilavinimą vėliau, būdamas dvidešimties, ješivoje tapęs rabinu, Šaulis savarankiškai išmoko vokiečių ir rusų kalbas. Uždarbiavo privačiomis pamokomis Vilniuje ir ki-

Iliustracija – Šaul Pinkas Rabinovičius. Šaltinis commons.wikimedia.org

tuose miestuose. 1875 metais persikėlė į Varšuvą, kur pradėjo bendradarbiauti vietos spaudoje. Pradžioje jis akivaizdžiai žavėjosi kosmopolitinio socializmo idėjomis, bet po 1881 metų pogromų Rusijoje galutinai stojo žydų pusėn.

Š. Rabinovičius buvo vienas pirmųjų, Vakarams pranešusių apie baisius pogromus. Pats aplankęs įvykių vietas vėliau įkūrė informacijos biurą, įvairių Vakarų Europos šalių leidiniuose pasakojo tai, ką matė ir girdėjo. Su garsiu to laiko rabinu Š. Mogileveriu nuvyko į Lvovo srities miestą Brodus, kur pamėgino organizuoti paramą nuo pogromų iš Rusijos bėgantiems žydams. Tapo vienu aktyviausių sionistų judėjimo „Chovevei Cion“ („Mylintys Sioną“) lyderių, aktyviai dalyvavo 1882 metais rengiant žydų bendruomenių atstovų suvažiavimą Peterburge, kur agitavo už besąlygišką žydų emigraciją iš Rusijos. 1884 metais kartu su Maksu Emanueliu Mandelštamu Katovicuose organizavo vieną pirmųjų sionistų konferencijų. Po keleto metų Izraelyje išleido tris metraščio „Kneset Israel“ numerius. Vis dėlto, likdamas ir toliau ištikimas sionistinio judėjimo idealams, jis 1890 metų pradžioje pasitraukė iš politinės veiklos ir galutinai atsidėjo kūrybai.

Visą savo gyvenimą rūpindamasis kitų reikalais, padėdamas daugeliui tautiečių, pats Š. Rabinovičius gyveno labai skurdžiai. Po 1905 metų Rusijos revoliucijos jis išvyko į Frankfurtą prie Maino, kur 1910 metais mirė.

1882 metų gegužės trečiąją Š. Rabinovičiui Varšuvoje gimė duktė Sara Sonia. Su tėvais pervaziavusi gyventi į Frankfurtą, vėliau ji baigė mokslus Ciuriche ir Hesene. Čia apgynė mokslų daktaro disertaciją būtent 1905 metų revoliucijos tema. 1914 metais ištekojo už senovės Romos istorijos tyrinėtojo Eugenijaus Lercho ir persikėlė į Miuncheną. Būdama arši pacifistė ji kategoriškai nesutiko su Vokietijos dalyvavimu Pirmajame pasauliniame kare. Kaip Vokietijos socialdemokratų partijos skyriaus Miunchene įkūrėja kartu su kitais partiečiais 1918 metų sausio mėnesį surengė Miuncheno amunicijos gamyklos darbininkų streiką, už ką netrukus buvo suimta ir apkaltinta valstybės išdavimu.

E. Lerchas viešai atsiribojo nuo žmonos politinės veiklos ir per beveik aštuonias Saros kalinimo savaites nė karto jos neaplankė. Priešingai, iškėlė skyrybų bylą. Daktarė S. Lerch iš Neudeko tardymo izoliatoriaus buvo perkelta Miuncheno Stadelheim kalėjimą, kur 1918 metų kovo dvidešimt devintą dieną pakarta.

Pavelas fon Renenkampfas



Unikalus karvedys, vokiečių kilmės carinės Rusijos generolas Pavelas fon Renenkampfas (vok. Paul Georg Edler von Rennenkampff), išgyvenęs daug gražių gyvenimo pakilimų, bet dar daugiau skaudžių negandų, kentėjęs ir nuo caro nemalonės, ir nuo vėliau atėjusių bolševikų. Jo šeima, nepaisant šiandien nepriimtinos mums tos šalies ideologijos, gali būti gražus aukščiausios aristokratinės kultūros ir inteligentiškų santykių pavyzdys. XX amžiaus pradžioje ši garsenybė buvo ir Taurogene.

Gimė būsimasis generolas 1854 metų balandžio dvidešimt devintąją (kitais duomenimis, balandžio septintąją), Estliandijos, arba Estijos, gubernijoje, netoli Talino buvusiam tėvų dvare Konuvere. Tai buvo sena ir labai kilminga giminė, kurios protėviai dar XVI amžiuje iš vokiškosios Vestfalijos persikėlė į Ostzės (Pabaltijo) kraštą. Nuo pergalės prieš švedus Šiaurės kare laikų ši pavardė nuolatos sutinkama rusų karininkų apdovanojimų sąrašuose. Dvaras Konuve-

Iliustracija – **Pavelas Renenkampfas**. Šaltinis ru.wikipedia.org

re istorijos šaltiniuose minimas nuo 1563 metų ir nuo 1565 iki 1919 metų, su nedidele pertrauka, priklausė Renenkampfų šeimai, kol jo visuotinės kovos su turtingaisiais sukūryje po Spalio revoliucijos nesudegino bolševikai. Be Pavelo, šeimoje augo dar trys sūnūs ir dvi dukros.

Vaikinas gavo puikų karinį išsilavinimą, iš elitinės Nikolajevo generalinio štabo akademijos išėjo su neeiliniu majoro laipsniu.

Per trisdešimt tarnybos metų jis nuo unter karininko pakilo iki generolo majoro, vėliau gavo dar ir generolo leitenanto bei kavalerijos generolo adjutanto laipsnius. Dalyvavo malšinant boksinių sukilimą Kinijoje ir už kovinius nuopelnus apdovanotas net dviem svarbiausiais Rusijos Švento Jurgio ordinais. Dalyvavo rusų-japonų kare. 1912 metų pabaigoje paskirtas Vilniaus karinės apygardos vadu, kuriuo buvo iki Pirmojo pasaulinio karo. Vadovavo 1-ajai rusų armijai ir ypatingai pasižymėjo Rytų Prūsijoje prie Gumbinės sutriuškinęs 8-ąją vokiečių armiją.

Apdovanotas vienuolika carinės Rusijos ordinų ir dviem aukso ginklais (vienas – puoštas briliantais). Taip pat buvo gavęs ir Švedijos bei Austrijos ordinus.

Istorijos faktai rodo, jog 1914 metų rugpjūčio pabaigoje po laimėto Gumbinės mūšio ir tragiškai pasibaigusių Tanenbergo kautynių Renenkampfo armija buvo apsistojusi Tilžėje. Kadangi ji prieš kurį laiką į Prūsiją atžygiavo nuo Tauroggeno pusės, per Karalienės Luizos tiltą, galima galvoti, jog ėjo ir per Tauragę. Vadinas, šiame mieste greičiausiai lankėsi ir pats garsusis generolas. Bet tai nebuvo pirmasis jo apsilankymas čia.

1912 metų gruodį Rusijos caras Nikolajus II komandiravo Vilniaus karinės apygardos vadą P. Renenkampfą į Tauroggeną, į čia surengtas Tauragės konvencijos 100 metų paminėjimo iškilmes. (Gaila, nežinia, kur konkrečiai šios iškilmes vyko. Viešai kiekvienam žinoma tik, kad šimtmečio proga 1912 metais Staiginės kaime pastatytas paminklas. Jo statyba rūpinosi generolo Jorko proanūkis Henrikas grafas von Vartenburgas Jorkas. Paminklo konstrukcijos iš Silezijos traukiniu atvežtos iki Lauksargių geležinkelio stoties, o iš ten Tauragės dvaro arkliais – į Staiginės kaimą.)

Kaip generolas adjutantas P. Renenkampfas privalėjo vykti apsirengęs atitinkama uniforma, tačiau nutarė geriau važiuoti su Užbaikalės kazokų kariuomenės paradiniu munduru. Jis žinojo, kaip vokiečiai nuo Napoleono armijos žlugimo

Rusijoje laikų bijo kazokų ir kokios legendos apie pastaruosius sklendo Europoje.

Didesniam efektui užsidėjo pačią didžiausią papachą iš lūšies kailio, iš rankų nepaleido rimbo. Kildamas į iškilmingų pietų salę specialiai, kaip jaunuolis, peršokinėjo per tris laiptus. Iš šalies atrodė labiau negu baisu: ir šiaip jau įspūdingas žmogus su išvaizdžiais į šonus atsikišusiais ūsais, papacha, rimbai, didžiuliai batai... Vokiečiai realiai įsitikino savo legendų tikroviškumu, kadangi prieš Pirmąjį pasaulinį karą pasaulio, Europos ir ypač Vokietijos spaudoje apie kazokus rašytos visokiausios nesąmonės. Nusirista iki to, kad esą kazokai netgi valgo mažus vaikus... Apie šį savo pokštą P. Renenkampfas, atsiskaitydamas apie kelionę, asmeniškai papasakojo Nikolajui II. Imperatorius buvo patenkintas tokia išdaiga ir ilgai juokėsi...

Dar tarnaudamas Irkutske, bet jau gavęs naują paskyrimą P. Renenkampfas sužinojo, kad vietos revoliucionieriai nutarė gyvo jo iš Sibiro neišleisti. Išsiaiškinęs, kur maištingoji bolševikų kuopelė renkasi, bei slaptažodį, generolas vienas atėjo prie susirinkimo vietos, žirgą pririšo toliau ir, ištaręs slaptažodį, pateko patalpon. Suakmenėjusiems revoliucionieriams prisistatė, kad, taupydamas jų laiką ir jėgas, štai atvyko pats. Perversmininkus tarsi vėjas nupūtė, visi puolė iš kambario į šalis. Vėliau, tai prisimindamas, Renenkampfas ilgai juokdavosi.

Vis dėlto realus pasikėsinimas prieš generolą tame pačiame Irkutske buvo surengtas 1906 metų spalio trisdešimtąją. Kartu su adjutantu ir pasiuntiniu jisėjo miesto gatve. Staiga ant suoloelio sėdėjęs vyriškis metė po jų kojomis sprogmėnį. Tačiau bomba suveikė ne iki galo – išdužo aplinkinių namų langai, pakilo dūmų kamuoliai, o kariškių trijulė apsiribojo kontūzija. Teroristas buvo sulaikytas, nuteistas mirties bausme, o P. Renenkampfas dar tą patį vakarą miesto operos teatre stebėjo „Toską“...

1912 metų pabaigoje P. Renenkampfas paskirtas Vilniaus karinės apygardos vadu. Tuo laiku Rusijos imperijos kariuomenėje buvo dvylika karinių apygardų. Trečiajam savo biografijoje karui generolas ilgai rengėsi pats ir rengė savo dalinius, o baigėsi taip nesėkmingai. Generolo A. Samsonovo katastrofa, kaltinimai dėl pralaimėjimo Tanenbergo mūšyje 1914 metų rugpjūtį, kaltinimai išdavyste,

nušalinimas nuo tarnybos... Paskui Laikinosios vyriausybės ir sovietų kalėjimai, gyvenimas nelegaliomis sąlygomis. Ilgi vargingos emigracijos su dukra Tatjana Konstantinopolyje (Stambule), po to metai Paryžiuje mėginant sugrąžinti istorijai dorą generolo vardą...

Po 1917 metų Vasario revoliucijos generolas P. Renenkampfas suimtas ir uždarytas Petropavlovsko tvirtovėje. Revoliucionieriai priminė jam 1905-uosius metus. (Tada Mandžiūrijos geležinkelio rajone, Čitos mieste, buvo atskleista bolševikų revoliucionierių grupė, rengusi carinės valdžios nuvertimą regione. Įžengęs į miestą Renenkampfas areštavo maištininkus ir perdavė karo lauko teismui. Keletas jų buvo sušaudyti, kiti pasiūsti katorgon. Dar ir šiandien Čitos mieste septynios gatvės tebėra pavadintos tų sukilėlių pavardėmis, jiems pastatytas paminklas. O tvarką ir ramybę grąžinusio generolo pavardės niekas neprisimena... – A.J.)

Kad ir kaip stengėsi Ypatingoji tardymo komisija, faktų kaltinimui neužteko, ir jau po Spalio revoliucijos naujai socialistinei valdžiai teko generolą iš suėmimo paleisti. Kaip, beje, ir daugiau Laikinosios vyriausybės areštuotų generolų. P. Renenkampfas išvyko į žmonos gimtinę Taganrogą, kur gyveno pasikeitęs pavardę į Smokovnikovą. 1918 metų kovo mėnesį bolševikams užėmus miestą slapstėsi graiko Mandusakio pavarde. Tačiau buvo susektas, atpažintas ir asmeniniu Pietų Rusijos karinių pajėgų vado V. Antonovo-Ovsejenkos nurodymu atvežtas į revoliucionierių štabą. Ten jam pranešta, jog areštuotas esąs sovietinės valdžios nutarimu, ir pasiūlyta alternatyva: arba imiesi vadovauti mūsų armijai, arba būsi sušaudytas. P. Renenkampfas, ilgai negalvojęs, atsakė: „Vien dėl to, kad išgelbėčiau savo gyvybę, išdaviku netapsiu ir neisiu prieš savus. Duokite man gerai ginkluotą armiją, ir aš su džiaugsmu žygiuosiu prieš vokiečius. Bet jūs tokios armijos neturite...“

P. Renenkampfui atsakius su bolševikais bendradarbiauti minėtasis V. Antonovas-Ovsejenka įsakė jį nedelsiant sušaudyti.

1918 metų balandžio pirmosios naktį P. Renenkampfas buvo išvežtas už miesto ir po žiaurių kankinimų prie Baltijos geležinkelio atšakos nužudytas. Likimo ironija – ši atšaka buvo vos už dviejų kilometrų nuo Rusų-Baltijos artilerijos sviedinių gamyklos, 1916 metais į Taganrogą evakuotos iš Talino, generolo gimtinės.

Maiklas Rotšteinas



Jungtinių Amerikos Valstijų įmonių registre tarp tūkstančių didesnių ir mažesnių įmonių galima rasti Misūrio valstijos Kanzas Sičio mieste įsikūrusią „Michael’s Construction“ kompaniją, užsiimančią statybos darbais, inžinerinėmis konsultacijomis, statybos projektų rengimu ir vertinimu. Šiandien jai vadovauja Stivas Rotšteinas, geriausiu atveju turbūt vien girdėjęs tolimosios Tauragės vardą. Daug daugiau apie šį miestą prie Jūros upės galėjo papasakoti jo devyniasdešimties sulaukęs tėvas Maiklas Rotšteinas, deja, 2012 metų vasario dvidešimt pirmąją atsisveikinęs su šia ašarų pakalne. Oficialiame pranešime šeima prašė nenešti gėlių, o geriau pervesti pinigų Hyman Brand žydų akademijos Rotšteinų fondui arba Vidurio Vakarų Holokausto tyrimų centrui.

Unikalaus likimo žmogus Maiklas Rotšteinas (Maier Benzia Rothstein) gimė 1921 metų spalio keturioliktąją Tauroggene, Hanos Šlomovič ir Šliomos Nissan Rotšteino šeimoje ir iš dešimties vaikų buvo jauniausias.

Kaip dauguma Tauroggeno žydų, Šlioma Rotšteinas buvo, šiandienos terminija,

Ilustracija – Rothstein-Michael.

verslininkas. Jis Tauragės turguje iš vietos ūkininkų supirkinėdavo gyvulius, grūdus ir veždavo parduoti į Vokietiją. Prekiavo, beje, ir kiauliena bei kitais nekošerininiais produktais. Po daugelio metų pats Maiklas prisiminė: „Tauroggenas buvo nemažas, labai gražus miestas ir didesniąją jo gyventojų dalį sudarė žydai. Mūsų gatvėje, pavyzdžiui, buvo tik vienas lietuvis. Didžiumai atstovavo vadinamoji vidurinioji klasė, tikrų turtuolių buvo gal vienas–du. Apskritai, gyvenimas tada nebuvo lengvas.“

Rotšteinų šeima Tauroggene turėjo du namus. Vieną nuolatos nuomodavo, kitame gyveno patys. Dvylikai žmonių teko du miegamieji, svetainė, virtuvė ir pries-tatas. Motina nedirbo, tvarkėsi namuose, buvo puiki virėja.

Tėvai buvo labai religingi, tėvas sinagogą lankydavo po tris kartus per dieną, motina apsiribodavo šabu (judėjų kassavaitinė šventė, prasidedanti penktadienio saulėlydžio metu ir pasibaigianti šeštadienio vakare, kai danguje pamatomos trys žvaigždės). Maiklas su kitais žydų vaikais lankė religinę pradžios mokyklą chederą, kurioje, be kitų dalykų, plačiai mokėsi ir Lietuvos istorijos. Kas antrą savaitę iš Kauno Tauragėn atvykdavo žydų teatras. Kartu tradiciškai teko mokslą derinti su pagalba tėvo versle. Po daugelio metų jis, jau žinomas verslininkas, prisiminė:

„Kadangi Lietuvoje savo ateities nematėme, mūsų svajonė buvo išvykti į Izraelį. Mano vyresnieji trys broliai ir trys seserys, kaip dauguma Lietuvos žydų, išvažiavo į Pietų Afriką, kur sukūrė sėkmingus savo verslus.“

Maiklas pirmiausia rengėsi tapti automechaniku. Bet supratęs, kad tai ne jo pašaukimas, aštuonis mėnesius pas patyrusį stalių mokėsi baldžiaus amato. Po mokslų ėmėsi savo verslo, sėkmingai darbavosi beveik dvejus metus, daugelio tauragiškių, daugiausia žydų, šeimų namuose puikavosi jo gamintos spintos, indaujos, stalai...

1940 metai. Tauragėje atsiradusios sovietų kariuomenės vadai, daugelio nuostabai, ėmėsi ieškoti, kas galėtų pagaminti kariuomenei įvairių baldų.

M. Rotšteinas: „Armija man užsakė daug lauko baldų. Jie avansu sumokėjo tiek pinigų, kad ir dabar nesitiki. Net buvo atsiradusi mintis, jog tie žmonės apiplėšė banką.“

Darbas sovietų kariuomenei padėjo talentingam baldžiui ir jo tėvams išvengti tremties bei prievartinio darbo kad ir, pavyzdžiui, garsiosios Molotovo linijos statybose.

Gerus pusantrų metų klestėjo Rotšteino baldų įmonė, kol išaušo 1941-ųjų birželio dvidešimt antroji. Vieną okupaciją pakeitė kita. Kartu su sovietine kariuomene traukėsi ir dauguma mieste gyvenusių žydų, jau girdėjusių apie Holokaustą anksčiau nacistų užimtose Europos šalyse. Tiesa, dar gerokai iki prasidedant karui Rotšteinų šeima mėgino išvykti į Pietų Afriką pas ten gyvenusius šešis vaikus, tačiau negavo vizos.

M. Rotšteinas: „Miesto centre laukė sunkvežimiai, skirti evakuoti rusus ir žydus. Tačiau pavyko nuvažiuoti tik šimtą kilometrų, iki Šiaulių.“

Čia laikas sustojo. Rotšteinai netrukus pateko į ką tik sukurtą Šiaulių getą, su Dovydo žvaigždėmis ant nugaros vaikščiojo ne šaligatviais, bet gatvės viduriu, dirbo įvairiose įmonėse.

M. Rotšteinas: „Vienas mano brolis pasitraukė į Rusiją, kur mirė dar karui nesibaigus. Kitas brolis, pabėgęs iš konclagerio, tapo partizanų, vėliau gyveno Vilniuje ir pagaliau pasitraukė į Izraelį.“

Kur kas skaudesnis likimas ištiko tėvus. Juos Einzacgruppen (nacistinės Vokietijos sukarinti mirties eskadronai, okupuotose Europos ir Sovietų Sąjungos teritorijose masiškai naikinę civilius asmenis, daugiausiai žydus – A.J.) išvežė iš geto vienuolika kilometrų už miesto. Ten tėvai turėjo išsikasti duobes ir ten pat iš kulkosvaidžio buvo sušaudyti.“

Dvidešimtmetis Maiklas pateko į savo žiaurumais bei protu nesuvokiamais medicinos eksperimentais garsėjusią Dachau koncentracijos stovyklą, įkurtą už maždaug dvidešimties kilometrų nuo Aukštutinės Bavarijos apygardos sostinės Miuncheno. Per dvylika stovyklos gyvavimo metų joje buvo įkalinta per du šimtus tūkstančių žmonių iš daugiau nei trisdešimties Europos valstybių, tarp jų 3250 – iš Lietuvos. Stovykla net buvo gavusi „Smurto mokyklos“ pavadinimą.

M. Rotšteinas: „Konclageryje mus neretai veždavo dirbti pas ūkininkus. Ten praversdavo ir mano – baldininko, staliaus profesija. Kartais pavykdavo už darbą gauti kokį nors simbolinį atlygį produktais. Ūkininkai dažnai prašydavo stovyklos valdžios atsiųsti konkrečiai mane.“

Darbas lageryje buvo tikrai sunkus, kasėm kalkakmenius, rinkom ir skaldėm didžiulius akmenis luitus. Tempėm akmenis be jokių mechanizmų į paviršių. Daug žmonių nepakeldavo šitų kančių, mirdavo karjeruose arba pačioje stovykloje. Ten pat, krematoriume, juos ir likviduodavo...“

Ir ten, kai aplink siautėjo nevaldoma fizinio sunaikinimo baimė, kai nesustojamai į dangų kilo krematoriumo kamino dūmai, du iškamuoti, beveik neturėdami vilties išlikti jauni žmonės surado vienas kitą.

Kaip žinia, stovykloje vyrai ir moterys gyveno atskiruose barakuose, toli vieni nuo kitų. Ir vis dėlto meilė nugalėdavo baimę, o tikri jausmai skverbėdavosi ir per spygliuotos vielos tvoras.

M. Rotšteinas: „Mes buvom laikomi antroje sekcijoje. Atvyko naujas etapas – vyrai ir moterys iš Vengrijos. Kai jie dirbdavo virtuvėje, aš dažnai ten užsukdavau ir gaudavau kokių nors maisto likučių. Neretai pasiimdavau su savimi į baraką, atiduodavau silpniesiems draugams. Kai kam tai visai rimtai padėjo išgyventi. Be to, stovyklos administracijos leidimu dažnai dirbau ir pagal specialybę – kaip baldininkas, atskirai nuo kitų turėjau savo darbo kambarį, kuriame kartais ir nakvodavau.

Su Olga mes ir susipažinom virtuvėje, žinodavau, kada ji ten dirba, vis mane paremdavo. Taip pamažu pamažu...”

Kai 1945 metų balandžio dvidešimt devintą dieną stovyklą išlaisvino JAV pėstininkai, Maiklas ir Olga, nieko nežinodami vienas apie kitą, apsistojo Wolfratshauseno miestelyje ir visai netikėtai vėl susitiko Miunchene, kur gyveno Maiklo pusbrolis. Vėliau atsidūrė netoli Štutgarto, Liudvigsburge, įsikūrusiose Flak-Kaserne kareivinėse, kurias 1945–1948 metais JAV armija naudojo internuotiems asmenims priimti. Iš ten likimas nubloškė į Italiją.

M. Rotšteinas: „Mes apsistojome Italijos mieste Modenoje. Gyvenimo sąlygos ten beveik niekuo nesiskyrė nuo koncentracijos stovyklos. Gulėjom be jokios patalynės ant plikų grindų...”

Laukėme leidimo išvykti į Izraelį. Nepavykus jo gauti persikėlėm į Bario miestą, kur ten buvę iš Pietų Afrikos atvykę du rabinai mus sutuokė. Keisčiausia, kad jie labai gerai pažinojo mano brolius ir seseris, nes vienas jų tarnavo kapelionu kariuomenėje.“

Vengrijos žydė Olga Stark gimė 1922 metų kovo mėnesį Sárospatako mieste. Jos tėvai buvo solidūs verslininkai, vertėsi vynininkyste Šiaurės rytų regione, asmeniškai pažinojo daugelį garsiausių Vengrijos politikų. „Kai išgirdom, kaip Lenkijoje naciai elgiasi su žydais, pagalvojom, jog Vengrijoje tai neįmanoma,“ – vėliau prisiminė Olga. Vis dėlto tėvo svajonė buvo visa turta parduoti, nusipirkti nedidelį lėktuvą ir padovanoti kokiam nors lakūnui kaip dovaną už šeimos nuskraidinimą į Ameriką.

Olga mokėsi katalikų mokyklose ir įgijo pakankamai neblogą išsilavinimą. Tačiau tėvai nenorėjo, kad duktė siektų aukštojo mokslo. Jo nuomone, mergaitėms to nereikia. Todėl Olga išmoko siuvėjos amato ir pradėjo sėkmingai dirbuotis.

1944 metų pavasarį, nacistams okupavus Vengriją, Starkų šeima pateko į Dachau koncentracijos stovyklą. Olga nuo krematoriumo išgelbėjo tai, kad ji buvo netekėjusi ir neturėjo vaikų, nes moterys su vaikais naikintos pirmosios. Ir vis dėlto per Holokaustą Olga neteko abiejų tėvų ir sesers. Išgyveno tik brolis Ferencas.

Olga Stark–Rotštein mirė 2009 metų kovo dvidešimt šeštąją, palikusi vyrą trejus metus našlauti.

Pagaliau, padedant konclagerio dienų draugams Semui ir Elizabetai Nusbaumams, 1949 metais Rotšteinai su pustrečių metų dukra Hana atvyko į Jungtinių Amerikos Valstijų Misūrio valstijos Kansas Sičio miestą.

Pirmasis jų būstas buvo drėgnas rūsys su per langelį tekančiu vandeniu ir žmonių nebijančiomis didžiulėmis žiurkėmis.

Tačiau netrukus Rotšteinų šeima įsigijo nuosavą namą ir pradėjo dar vieną savo klajonių po pasaulį etapą. Po keleto metų gimė sūnus Stivas.

M. Rotšteinai: „leškodamas darbo kreipiausi į įvairias kompanijas. Viename restorane lyg ir susitarėme, man pažadėjo mokėti po vieną dolerį trisdešimt penkis centus už valandą. Bet kai savaitės pabaigoje už keturiasdešimt darbo valandų šeimininkas sumokėjo penkiolika dolerių, supratau, jog ilgiau čia būti negalėsiu. Pinigų vertę pakankamai gerai žinojau.“

1951 metais Maiklas įsidarbino labai solidžioje statybos kompanijoje „Home Savings Building“, stačiusioje aukštuminius sudėtingų konstrukcijų pastatus. Jam buvo patikėti atsakingiausi apdailos darbai.

O po metų, sėkmingai įsitvirtinęs statybų rinkoje, M. Rotšteinai įkūrė jau ir savo statybos kompaniją „Michael’s Construction“.

M. Rotšteinai: „Ištisus trylika metų mes su mano darbininkais dirbom po šešiolika valandų per dieną, žinoma, jų sutikimu ir už atitinkamą atlygį. Mes pastatėme keletą namų Cherry street gatvėje, Vakarų Virginijos Kingwoodo mieste, kituose miestuose. Naktimis vyrai tinkuodavo sienas, o dieną dirbdavo apdailininkai, dailidės, staliai. Buvo vienas vaikinai, kuris turėjo savo nuosavą sunkvežimį. Tai jis ir atveždavo žmones, ir išveždavo šiukšles. Žinoma, aš jam už tai mokėjau.“

Tai galėtume pavadinti paprasta talentingo išsvio iš Tauragės sėkme. Tačiau ti-

croji sėkmė laukė ateityje. Namą 3600 Belleview pagal savo projektą perstatyti jam patikėjo žymus amerikiečių architektas, padaręs ypač didelę įtaką moderniosios architektūros raidai, Frenkas Loidas Raitas. Jis laikomas įtakingiausiu Amerikos architektu, „organinės architektūros“ pradininku, o jo sukurti „prerijų namai“ tapo XX amžiaus gyvenamųjų namų etalonu. Britų enciklopedija Raitą pavadino „kūrybingiausiu Amerikos architektūros genijumi“.

F. Raito šedevras stovi, aukštų medžių apsuptas, pačiame Kanzas Sičio centre. Jis pastatytas 1939 metais ir pradžioje tebuvo vos aštuoniasdešimt trijų kvadratinų metrų dydžio. F. Raitas jį išplėtė iki dviejų šimtų septyniasdešimt penkių kvadratinų metrų ir projektą įgyvendinti patikėjo M. Rotšteinui. Rezultatas pranoko ir architekto, ir naujųjų savininkų lūkesčius. Užbaigtas modernus trijų miegamųjų kiparisų ir plytų statinys prieš bemaž šešiasdešimt metų buvo įkainotas milijonu šešiais šimtais tūkstančių dolerių...

Tris namus pastatyti Maiklo organizacijai patikėjo dar viena architektūros legenda Briusas Alonsas Hofas, kuris pasaulio enciklopedijose pristatomas legendiniu Amerikos XX amžiaus architektu, sukūrusiu Oklahomai ir kitiems miestams daug originalių projektų. Prieš septynis dešimtmečius žurnalas „Life Magazine“ jį įvardijo kaip vieną iškiliausių architektų, nepripažįstančių „dėžių su nedidelėmis skylėmis“. O Oklahomos universiteto profesorius Arnas Hendersonas Hofą pavadino tiesiog „Amerikos architektūros genijumi“.

Visi šie pavykę darbai tapo „Michael’s Construction“ vizitine kortele, padėjusia kompanijai sėkmingai išsilaikyti rinkoje bemaž septynis dešimtmečius.

1982 metais Maiklas išėjo į pensiją. Apžvelgdamas savo gyvenimą Amerikoje, viename interviu jis sakė: „Mano hobis visada buvo mano darbas. Amerika suteikė man galimybę normaliai gyventi, išauklėti du vaikus, leido jiems mokytis geriausiuose universitetuose. Svarbiausia, leido pasijusti laisvu žmogumi“.

Šiuos žodžius, sakytum, papildo jo žmona Olga: „Mūsų labai įdomi šeima. Mano vyras lietuvis. Aš vengrė. Duktė – italė. Sūnus Stivas, jo žmona Karen ir anūakai gimę Amerikoje. Mūsų žentas anglas, o anūakai sabrai – taip vadinami žydai, gimę Izraelyje...“

Ivanas Sečenovas



Su Taurage gana neblogai susipažino pasaulinio garso mokslininkas fiziologas, Rusijos imperatoriškosios mokslų akademijos garbės narys, fiziologijos mokslo srities pradininkas Ivanas Sečenovas, dėl kurio tyrinėjimų ligų diagnostika pažengė toli pirmyn. Jo vardas suteiktas Maskvos medicinos institutui.

1860 metų sausio pabaigoje po pusketvirtų metų darbo užsienyje trisdešimtmetis I. Sečenovas vyko namo – pirmiausia traukiniu iki Kenigsbergo, po to pašto karieta per Tauroggeną, Rygą iki Peterburgo: *„Kenigsberge gavau vietą galinėje keturių vietų kupė su trimis damomis: prancūze modiste, grįžtančia iš Paryžiaus į Peterburgą, laisvai kalbėjusia prancūziškai rygiete ir labai jauna vokietaite, vykusia kažkur netoli už Kenigsbergo. Neaišku, ar dėl to, jog nebuvo pratusi važinėti uždara lingių laikoma karieta, ar dėl to, jog mes su ja sėdėjome priekyje nugara pirmyn, bet jau pačioje kelionės pradžioje vargšė vokietaitė staiga pradėjo balti, aiškiai rodydama pykinimo požymius. Laimė, mano skrybėlė – cilindras – buvo po ranka ir išgelbėjo priešais sėdėjusias. Ji labai nervi-*

Iliustracija – Ivanas Sečenovas, Iljos Repino portretas. Šaltinis Vikipedija

nosi, kad per ją praradau išmestą per langą skrybėlę, tačiau dėl šios nedidelės aukos įsigijau mano palydovių prielankumą ir toliau visą kelionę bendravome labai draugiškai. Tauroggene manęs, be kita ko, laukė ne visai malonus siurprizas. Kai mus, keleivius, pakvietė į biurą atsiimti pasų, valdininkas pranešė man, kad privalau sumokėti trisdešimt rublių, nes išvykdamas į užsienį sumokėjau tik už pusmetį, o užsienyje buvau trejus su puse. Šito aš Heidelberge neplanavau ir kišenėje buvo likę vos keletas rublių maistui iki Peterburgo. Išgelbėjo mane greta stovėjęs priekinio kupė keleivis. Šitas keleivis pasirodė esąs violončelininkas Davydovas, vykęs į Peterburgą iš Leipcigo konservatorijos ir jau spėjęs sužavėti Berlyno publiką. Jis mane ten pat, stotyje, pristatė kažkokiam garbaus amžiaus žydui ir šis už paliktą užstatą – auksinį laikrodį – davė man 30 rublių. Į Peterburgą atvykome vasario pirmosios vakare, apie devintą valandą.“

Bernhardas Segalis

1844 metais Tauroggene gimė Europoje žinomas pedagogas, istorikas Bernhardas Segalis. Baigęs Vilniaus rabinų mokyklą ir Varšuvos universiteto farmacijos skyrių, dirbo pedagoginį darbą Vilniuje, vėliau – Varšuvos gimnazijoje. O nuo 1881 metų pradėjo vadovauti pirmajai Odesos valstybinei mokyklai. Jo dėka ši mokykla, iki tol buvusi vienmetė, tapo šešiamete. Savo patirtį B. Segalis perteikė straipsniuose („Izraelitos“ žurnale – „Apybraiža apie žydus Rumunijoje“, žurnale „Den“ – „Lenkijos žydų istorijos apybraiža“), parašė keletą vadovėlių, sulaukusių daugelio leidimų.

Irina Sysojeva (Byzova)

Šios nepaprastos moters likimas nepavydėtinas, bet kartu tipiškas tam baisiam Sovietų Sąjungos ketvirtajam dešimtmečiui.

Irina Sysojeva (Byzova) gimė 1889 metais Leningrado srities Gatčinos mieste, tarnautojo šeimoje. Nepriklausė jokiai partijai. Iki 1912 metų gyveno Tauroggenė su tėvais, 1910–1911 metais padėdama nelegaliai pervesti per sieną emigrantus (daugiausiai bolševikus). Policijai šią veiklą atskleidus I. Sysojeva buvo nuteista ir ištremta. Vis dėlto visai prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą ji vėl sugrįžo į Tauroggenę, tačiau netrukus turėjo trauktis jau nuo vokiečių į Gomelį, po to į Kijevą ir dar vėliau į Maskvą. Ten siuntiniais ir pinigais padėdavo areštuotiems eserų partijos nariams bei jų šeimoms. 1933 metų vasario keturioliktąją vėl areštuota. Ir nors apklausų anketose moteris tvirtino esanti nepartinė, tardytojai jai kaip vieną nusikaltimų inkriminavo priklausymą Rusijos socialistų revoliucionierių partijai, eserams. Net ir labai kankinama, Irina Sysojeva, sprendžiant iš 1933 metų apklausų OGPU izoliatoriuje protokolų, atvirai kaltino politinį Stalino režimą žiaurumu, kad „mes, talkinant valdančiajai politikai, atsidūrėme aklavietėje“, kalbėjo apie masines žmonių mirtis Kazachstane. Galutinai buvo apkaltinta savišalpos kasos pažįstamiems tremtiniams, nuteistiesiems ir grįžusiems tremtiniams remti organizavimu.

OGPU kolegijos pasitarimas 1933 metų gegužės šešioliktąją nuteisė I. Sysojevą vienerių metų laisvės atėmimo bausme, o po pusmečio, bausmę atbuvus, išsiuntė ją į Vakarų Sibirą dar dvejiems metams. Atlikdama papildomą bausmę Altajaus krašto Kamen-na-Obi mieste, ji vėl buvo areštuota ir persiųsta į Maskvą. SSRS Vidaus reikalų liaudies komisariato Ypatingasis pasitarimas I. Sysojevai už „kenksmingą valstybei veiklą“ paskyrė trejus metus pataisos darbų lagerio. Ji buvo apkaltinta ryšiais su teroristine grupuote, rengusia pasikėsinimą į draugą Staliną...

1935 metų sausio mėnesį I. Sysojeva kalėjo Jaroslavyje. Tardymo byloje yra pažymos, jog ji pažeidė kalėjimo režimą: kalbėjo užsienio kalba (už tai atimta susirašinėjimo teisė dviem mėnesiams), vedama į tualetą bendravo su kitų kamerų nuteistaisiais, atsisakė pasivaikščiojimo. VRLK Ypatingojo pasitarimo nutarimu I. Sysojeva trejiems metams pasiūsta į pataisos darbų lagerį, o po pusės metų NKVD

Jaroslavlio srities valdybos trijulės teismo posėdžio nuteista sušaudyti. Nuosprendis įvykdytas po dviejų dienų.

1957 metų kovo penktąją I. Sysojeva reabilituota.

Pirmasis jos vyras buvo Ivanas Sysojevas. O štai antrasis, kaip dabar paaiškėjo, Levas Zamelis.



Levas Zamelis.

Sovietinis komunistas, vienas naftos pramonės vadovų, žurnalo „Naftos ūkis“ redkolegijos narys L. Zamelis (Zemelis) buvo gimęs 1892 metais Tauroggenė, smulkių verslininkų šeimoje. Įgijo aukštąjį išsimokslinimą. 1924 metais tapo Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios liaudies ūkio tarybos (VSNH) Užsienio skyriaus vedėju. 1927 metais – šios tarybos įgaliotinis Londone. Nuo tų pačių metų – Naftos sindikato valdybos narys, prekybos ir transporto skyriaus bei teisės biuro kuratorius, naftos pramonės Mokslo-techninės tarybos narys.

Nuo 1931 metų rugpjūčio penkioliktosios iki 1933 metų sausio šešioliktosios L. Zamelis buvo Valstybinio naftos mokslinio tyrimo instituto direktoriaus pavaduotojas.

Po 1933 metų jis dirbo vilnos paruošų sistemoje, 1941 metais tapo vieno stambaus fabriko juriskonsultu.

1941 metų birželio dvidešimt devintąją išėivis iš Tauragės areštuotas už „kenkėjišką veiklą“ ir Maskvos karinės apygardos Karinio tribunolo rugpjūčio dvidešimt penktosios nuosprendžiu nuteistas aukščiausia bausme. Spalio šešioliktąją sušaudytas, o 1958 metais reabilituotas.

Sovietinė kariuomenė Tauragėje



Sovietų desantininkai Tauragėje.

Šaltinis 1044.clan

Jau prieškarui pilyje įsikūrė 106-ojo Tauragės pasienio būrio štabas, o patį būrį sudarė penkios užkardos su bemaž trimis tūkstančiais karių. Įdomi šio karinio junginio sukūrimo istorija. Jis atsirado Lietuvai formaliai dar būnant nepriklausoma suverenia valstybe, nors, kaip žinia, sovietų daliniai įžengė į Lietuvą 1940 metų birželio penkioliktąją. Seimas dar nebuvo priėmęs sprendimo stoti į SSRS, o birželio 22-ąją toks majoras Leontijus Golovkinas išleido įsakymą Nr. 1, paskelbusį apie pasienio būrio, kuris po trijų dienų perėmė sienos su Vokietija apsaugą, suformavimą. 1942 metais šis NKVD žinioje buvęs junginys performuotas į 106 pasienio pulką užnugario apsaugai bei gaudyti diversantus.

Tauragės rajone buvo dislokuota ir dalis 105-tojo Kretingos pasienio būrio užkardų bei 125-oji šaulių divizija, prasidėjus karui gynusi Tilžės–Šiaulių geležinkelį ir plentą keturiasdešimties kilometrų fronte.

Tačiau karas po keleto metų baigėsi. Išnyko SSRS–Vokietijos siena. Tuo pačiu, sakytumei, nebeliko ir poreikio Tauragėje laikyti didelės kariuomenės. Deja...

Kariniai daliniai buvo perdislokuoti ten, kur dėl praūžusių karo veiksmų ir taip nebuvo pakankamai gyvenamojo ploto civiliams poreikiams tenkinti. Tačiau, pavyzdžiui, Tauragėje vietoje 119 gvardijos šaulių divizijos įkurdinus du 71 gvardijos divizijos pulkus Pabaltijo karinės apygardos vadas armijos generolas Ivanas Bagramianas 1946 metų spalio trisdešimt pirmos dienos rašte LSSR Ministrų Tarybos pirmininkui pareikalavo skirti šimtą keturiasdešimt butų karininkams. Politinis ir ideologinis kontekstas, žinoma, neleido kariškių poreikių netenkinti.

Lietuvos SSR vyriausybės garbei reikia pasakyti, jog neretai kariškių reikalavimai kaip nepagrįsti, neįvertinantys respublikos galimybių, būdavo atmetami. 1971 metais tos pačios Pabaltijo karinės apygardos vadas kreipėsi į LSSR MT pirmininką, prašydamas perkelti jungtinį karinį dalinį iš Tauragės karinio miestelio arčiau Vilniaus ir skirti 985 tūstančius rublių naujų patalpų statyboms bei kapitaliniam remontui. Po karinio dalinio patalpų apžiūros nustatyta, kad statiniai yra patenkinamos būklės, dėl to Valstybinė plano komisija pateikė išvadą, jog naujų pastatų Tauragės mieste dislokuotam kariniam daliniui statyti nebūtina.

Įvairiais laikotarpiais Tauragėje stovėjo atskirasis nepilotuojamų skraidymo aparatų pulkas, atskirasis radiorelinis batalionas, feldjėgerių pašto ryšio stotis, radiolokacinė kuopa Norkaičiuose, desantinis šturmo batalionas, civilinės gynybos pulkas ir, žinoma, garsieji raketininkai.

Anksčiau knygoje jau rašyta apie Šilinės girininkijos miške bemaž tris dešimtmečius gyvavusią antžeminę balistinių branduolinių raketų bazę. Pavyko aptikti duomenų apie niekur neskelbtą ten įvykusį rimtą incidentą (kiek tokių incidentų dar yra nežinomi?). Atlikdamas reglamentinius darbus praporščikas Morozovas nukreipė suspaustą orą ne į tą vietą ir pažeidė vieną svarbų raketos mazgą. Kariškių pasaulyje triukšmas buvo labai didelis, bet, kaip įprastai, įslaptintas taip, kad ir šiandien ne viskas apie tai iki galo žinoma. Kita vertus, nemažai Tauragės miškuose tarnavusių kareivių ir karininkų mirė nuo vėžio – tauragiškiams tai galėtų būti ypatingai svarbi informacija pamąstymui...

Raketos išgabentos 1988 metais, o bazė, kaip daug kur rašoma, esą atiduota sovietinės armijos motorizuotų šaulių pulkui, kuris iš Lietuvos išvestas 1992 metais. Tačiau iš tikrųjų ten, vienoje iš trijų likusių teritorijų, 1989 metų kovo aštuonioliktą dieną įsikūrė iš Vokietijos Kenigsbruko miesto išvestas 1044-asis atskirasis desantinis šturmo batalionas. Karininkai apsigyveno Taurų kariniame miestelyje, o desantininkai – miške.

Septintojo dešimtmečio viduryje gimė idėja kurti specialias desantines pajėgas, galinčias operatyviai talkinti puolantiems sausumos kariuomenės daliniams. Skirtingai nuo oro desanto, šie vyrukai dažniausiai nesileisdavo parašiuotais, o išsilai-pindavo gausiomis jėgomis su šarvuočiais bei kita specialiaja technika. Šie ypatin-gai slapti daliniai kūrėsi to meto soclagerio šalyse ir pirmiausia VDR, o karo atveju privalėjo užimti ir naikinti priešų ryšių mazgus, perkėlas, aerodromus, raketines bazes.

Pirmosios tankų armijos 1044-asis atskirasis desantinis šturmo batalionas gimė 1979 metų pabaigoje Vokietijos Brandenburgo žemės Jüterbogo rajone, Forst Zine. Jį sudarė trys parašiutininkų desanto ir viena desantinė šturmo, minuoto-jų, žvalgybos, ryšių, zenitinė-raketinė, materialinio-techninio aprūpinimo kuopos, prieštankinė baterija. Siekiant išvengti nestatutinių santykių batalione tarnavo tik bendraamžiai vieno šaukimo kariai. Dalinį perkėlus į Tauragę visos kuopos tapo desantinėmis šturmo kuopomis. Patys aukšti kariškiai neslėpė, jog Pabaltijys pa-sirinktas dėl vis labiau stiprėjančio Baltijos respublikų nacionalinio išsivadavimo judėjimo kaip realiausias galimų vidaus konfliktų regionas. Viena naujų batalionui skirtų užduočių buvo Karalienės Luizos tilto per Nemuną apsauga. 1989–1990 me-tais dar vyko bataliono šuolių su parašiuotais iš sraigtasparnių pratybos. 1990 metų rugsėjo tryliktąją įvyko viena didžiausių ne tik dalinio istorijoje tragedijų, kurios liudininkų ir šiandien galima rasti Tauragėje. Vykstant į mokymų rajoną netoli Pa-šaltuonio kaimo apvirto sunkvežimis su trečiosios kuopos kariais. Užsiliepsnojo iš prakirsto kuro bako pradėjęs tekėti benzinas, įkalinęs kėbule po tentu sėdėjusius karius. Nuo žaizdų mirė dvylika žmonių, o dar septyni pateko į ligoninę. Tragediją tyrė paties SSRS gynybos ministro vadovaujama aukštų kariškių grupė. Kartu vy-kęs karininkas nuo atsakomybės išsisuko, o štai vairuotoją karinis tribunolas nu-teisė.

1989 metais sulaukta vos dvidešimt šauktinių karių. Desantininkų jau vos užte-ko sargybai ir įvairiems darbams pačiame batalione. Todėl tų pat metų gruodžio mėnesį nutarta šiuos dalinius perduoti oro desanto kariuomenei, 1990 metų rudenį technika perkelta į Kaliningradą.

Taigi panaikinus Tauragėje raketinę bazę jos vietoje Viešvilės miškuose liko trys savotiški kariniai miesteliai. Viename įsikūrė minėtasis desantinis šturmo batalio-nas, kito sandėliuose laikytos neutilizuotos kovinės raketų galvutės. O trečiajame

bazavosi tiesiogiai pavaldus Pabaltijo karinės apygardos vadovybei 405-asis atskirasis nepilotuojamų skraidymo aparatų pulkas, sukurtas 1989 metais ir gyvavęs vos devynerius metus. Jį sudarė trys nepilotuojamų žvalgybos aparatų eskadrilės. Nepilotuojami aparatai buvo naudojami oro žvalgybai ir kaip taikiniai. Nesunaikinti jie galėdavo grįžti į starto vietą ir nusileisti parašiutais arba susinaikindavo patys. Tiesa, realios pratybos vyko toli nuo Tauragės – Kaliningrado srities mokomajame poligone.

1992 metų pavasarį pulkas persikėlė į miestą, į tuo metu jau išformuoto 232-ojo atskirojo mechanizuoto civilinės gynybos pulko patalpas Vytauto gatvėje. Kaip vėliau prisiminė jame tarnavę kariai, tai buvęs ypač modernus miestelis su dviejų aukštų klubu, sporto sale, bufetu. Didelės žiūrovų salės scena turėjo sukamą ratą. Ne kiekvieni karininkų namai galėjo pasigirti tokiomis sąlygomis. Lietuvos SSR vyriausybė taip savotiškai atsidėjo Civilinės gynybos pulkui už dalyvavimą likviduojant katastrofų, avarijų padarinius visame Pabaltijyje ir Kaliningrado srityje. Tauragės kariškiai 1982 metų sausį šalino tankerio avarijos Klaipėdos uoste padarinius, kai į vandenį pateko penki tūkstančiai tonų mazuto. Iki birželio mėnesio avarijos žymių nebeliko. 1984 metų žiemą Lietuvą užgriuvo neįtikėtini trisdešimties laipsnių šalčiai. Į tolimą slidžių žygį išsirengusi mokinių grupė su mokytoja pakliuvo stiprion pūgon. Kariškiams lengvuju tanku PT-76 pavyko surasti ir išgelbėti visus vaikus, deja, mokytoja, išėjusi ieškoti pagalbos, sušalo... Civilinės gynybos pulkas dalyvavo ir likviduojant Jonavos „Azoto“ avariją 1989 metų kovą, kai gamykloje išsiliejo beveik aštuoni tūkstančiai tonų amoniako. 1990 metais pulkas išformuotas.

Taurų kariniame miestelyje, kariškių terminija, „Žiemos“ miestelyje, už automobilių parko, buvo paslaptingas objektas su aukštais antenų stiebais – vadinamasis antenų laukas. Iki šiandien patys mūsų krašte tarnavę sovietų kareiviai internete mėgina išsiaiškinti šio objekto paskirtį, kadangi ten sukiojosi kariškiai ne su ryšininkų, bet su artileristų emblemomis. Galima spėlioti, kad antenų laukas (Priėmimo-Perdavimo radijo centras) priklausė Strateginės paskirties raketinių pajėgų pulkui. Ten tarnavę vaikinai maskuotės tikslu labai mėgo nešioti įvairių kariuomenės rūšių ženklus ir emblemas.

Sprendžiant iš to, kad antenos (vadinamojo Nadenenkos dipolio) ilgis buvo 2x50 ar net 100 metrų, ryšys palaikytas ilgosiomis bangomis. O pagal kryptį ko-

respondentai turėjo būti Rytuose (Maskvoje, Smolenske ir pan.). Tačiau taip ir liko neatsakytas klausimas, ar šis centras veikė visą laiką, ar tik pulko gyvavimo pradžioje. Jeigu taip, vėliau jis privalėjo būti tik labai griežtai saugomas. Už to paties miestelio, greta vadinamosios šaudyklos, vietos vaikai dažnai rasdavo plytinių sienų griuvėsius su užrašais 1956, 1958. Taip pat internete pavyksta aptikti tuo metu kariniame miestelyje augusių paauglių liudijimų apie toje pat vietoje po žeme įkastą paslaptinę cisterną, iš kurios karininkų lydimi kareiviai su dujokaukėmis bei cheminės apsaugos kostiumais kažką semdavo. Tada aplink plačiai sklisdavo azoto rūgšties kvapas. Šaudykla taip pat nepanėšėjusi į tikrą šaudyklą, nes tai buvo paprasčiausia 50x70 metrų aikštelė, apjuosta trijų–keturių metrų aukščio žemių pylimu.

Ir dar šiek tiek informacijos apie Pabaltijo karinės apygardos mokymus „Neman 1979“, vykčius visai netoli Tauragės. Žinant, jog po Antrojo pasaulinio karo Tilžėje bazavosi divizija, turėjusi per tris šimtus tankų, galima suprasti, kokia tai buvo pavojinga jėga ir kokios galėjo būti jos veiklos pasekmės Tauragei... 1979 metais nuo liepos dvidešimt trečiosios keturias dienas vyko vadinamoji aktyvioji pratybų fazė. Tankistai į Tauragės miškus atvyko liepos pradžioje. Kaip vėliau prisipažino vienas kariškis, iki tol visos pratybos vykdavo dažniausiai žiemą. O čia vasara! Palapinėse miegant nešalta, dieną nereikia veltinių... Puikus maitinimas! Dieną visi ekipažai užsiiminėjo praktiniu važiavimu ir taktika, o jų „turiningu“ laisvalaikiu rūpinosi politiniai darbuotojai. Į pratybas buvo pakviesti NATO šalių stebėtojai, todėl aukščiausioji karinė valdžia nutarė parodyti, kaip sakoma, „prekę visu gražumu“. Pradžioje buvo rengiamasi priblokšti tikėtiną Vakarų priešą taktinėmis gudrybėmis, tačiau vėliau apsisotą ties paprasčiausia tankų galybės demonstracija. Visas pulkas (o tai netoli šimto tankų) prie stebėtojų bokštelio stoja į vieną liniją ir pagal komandą sinchroniškai iššauna devynis ar dvylika kartų... Kad prakeiktieji buržujai, visa tai pamatę, net negalvotų pulti pirmosios nugalėjusio socializmo šalies... „Repeticijos“ tęsėsi keletą dienų, ekipažams net nusibodo šaudyti. Pratybas filmavo Maskvos centrinė televizija. Tačiau kai Latvijos radijo žurnalistai po interviu paklausė vaikinų, ką jie norėtų išgirsti per radiją, Vladimiras Vysockis atkrito iš karto. Apisiribota ansambliu „Pesniary“.

Izmailas Sreznevskis



Garsusis rusų filologas slavistas, etnografas, paleografas, Peterburgo mokslų akademijos akademikas, Peterburgo universiteto Istorijos-filologijos fakulteto dekanas Izmailas Sreznevskis gimė 1812 metais senųjų kalbų ir oratorystės profesoriaus Ivano Sreznevskio šeimoje. Būdamas aštuonerių–devynerių metų jis pradėjo kurti eilėraščius, keturiolikos metų įstojo į Charkovo universiteto etikos–politikos mokslų fakultetą, o po trejų metų gavo mokslų kandidato laipsnį. Be kitų solidžių darbų, Izmailas sudarė kapitalų „Senosios rusų kalbos žodyną“. I. Sreznevskis plačiai domėjosi kitų tautų kalbomis, kultūra, etnografija, 1939–1942 metais keliavo po Vakarų Europos šalis. Mirė 1880-aisiais. Jau po garsiojo mokslininko mirties, 1895 metais, pasirodė jo išsamūs „Kelionės laišakai“, suteikiantys nemažai įdomios informacijos ir apie tą kelionę, ir apie aplankytas šalis. Vienas laiškas parašytas Tauroggene:

„Tauroggenas (7 varstai iki sienos). 1839 metų lapkričio trisdešimtoji. 8 valanda ryto. 1839 metų lapkričio dvidešimt aštuntoji. Joniškis – 44 varstai nuo Mitavos (Jelgavos) ir 40 varstų nuo Šiaulių.“

Iliustracija – **Izmailas Sreznevskis**. Šaltinis ru.wikipedia.org

„Mano pirštai nuo šalčio nepajėgia rašyti. Atsisėdau ant kažko, besivadinančio sofa, užsiklojau ir užsnūdau. Paskui išvažiuoju, paskui važiuoju beveik visą parą, ir vėl važiuoju, ir šiandien 5 val. ryto atsiradom Tauroggene, pasienio miestelyje. Rusiškame. Atsigėręs arbatos, Korsinis išėjo vizuoti mūsų pasų, o aš sėdau prie šito lapelio, kad spėčiau parašyti dar keletą eilučių iš Rusijos.

Ką gi parašyti? Galvoje vienintelė mintis, kaip greičiau pervaziuoti sieną, o kas neleidžia užsimiršti ir visą laiką primena save – tai Vilniaus gubernija. Liūdnas kraštas. Važiuoju per jį puikiu keliu, bet tik jis ir paliko gerą įspūdį. Žydus sutinkame kiekviename žingsnyje – žydai fabrikantai, žydai užėigos namų savininkai, žydai pirkliai, neturtingi žydai ir netgi žydai žemdirbiai. Vokiečiai – ne tie iš Lifliandijos (Pietų Estija ir Latvijos šiaurinė dalis (iki Dauguvos upės – A.J.) ar Kurliandijos (Kuršo gubernija – A.J.). Pagaliau, lenkai užima aukščiausias vietas, neretai perėmę ir lietuvių, ir visų kitų savybes. Vakar po pietų sustojom žydiškame Kelmės miestelyje – ir prisižiūrėjom visokias žmonių. Miestelis pakankamai turtingas, yra ir nemažai padorių namų, bet visur siaubingas purvas ir nešvara. Tauroggene viešbutis taip pat priklauso žydui, ir nors kambario grindys, vokiečių papročiu, nubarstytos eglėšakėmis, visur pakankamai švaru, bet kažkoks kvapas jaučiasi visur, pradedant arbatinuku su nudaužtu snapeliu ir baigiant apskaičiavimu keičiant pinigus.

Perverčiu puslapį tik tam, kad pasakyčiau, jog po pusvalandžio išvažiuoju į Tilžę, iki kurios nuo čia 4 mylios, t. y., 28 varstai.“

Chaim Stein



Skaudvilės žydų bendruomenė davė nemažai garsenybių, kurių pavardės dar ir šiandien skamba visame pasaulyje. Tai „Tiferet Tsvi“ jašivos Jeruzalėje steigėjas ir ilgametis vadovas Michel Dovid Shlapobersky. Tai ir rabinas Chaim Stein, vadovavęs garsiajai Telšių ješivai Lietuvoje, o vėliau – Klivlende ir Wickliffe (Ohajo valstija). Po Antrojo pasaulinio karo Steino pastangomis Telšių ješiva perkelta į JAV, į Klivlendą. Rabinas buvo Talmudo ir etikos profesorius. Mirė sulaukęs devyniasdešimt aštuonerių metų, palydėti jį į paskutinąją kelionę susirinko tūkstančiai žmonių.

Iliustracija – **Chaim Stein.**

1863 metų sukilimas Taurogeno apylinkėse

Jau, rodos, ką ir galima parašyti nauja apie 1863 metų sukilimą, gerokai sujudinusį dabartinių Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir net Ukrainos teritorijas. Pasipriešinimo judėjimas buvo apėmęs visą Lietuvą. Ne išimtis ir Žemaitija, Tauragė.

Šį kartą į 1863 metų sukilimą Tauroggenė bei apylinkėse mėginkime pažvelgti prieš akimis. Mat kartu su vadinamąja reguliariąja kariuomene malšinant sukilimą dalyvavo ir pasienio daliniai, tarp jų Tauroggeno brigada, vėliau įvertinta kaip „labai teigiamai pasireiškusi“... Greta specifinių sienos apsaugos funkcijų šiai tarnybai teko atlikti dar ir karines užduotis.

Lietuvoje sukilimas, kaip žinia, prasidėjo 1863 metų vasario pirmą dieną. O jau po keturių dienų Tauroggeno brigados vadas pulkininkas Glazenapas išsiuntinėja kuopų vadams aplinkraštį: „Nors visame Taurogeno brigados prižiūrimame ruože ramu ir netgi negirdėti apie kokius nors gyventojų judėjimus, laikau būtinu atlikti kai kuriuos neatidėliotinus darbus.

Pagal galimybes dažniau tikrinti pavestas teritorijas, ypač naktį, dalyvaujant ne mažiau kaip 2 žmonėms ir organizuoti tinkamą pranešimų perdavimą tarp linijų, kad žvalgai, sužinoję iš aplinkinių gyventojų apie įtartinus būrius, galėtų pranešti artimiausiam karininkui, kuris pats, su apsauga, įsitikinęs perduotų žinių teisingumu, nedelsdamas praneštų gretimiems karininkams maištininkų skaičių ir pasiskirstymą.

Imtis griežčiausių priemonių, kad piktadariai, tegu ir nedidelėmis jėgomis, negalėtų užpulti kurio nors posto netikėtai.

Postuose turimus atliekamus ginklus nedelsiant atiduoti į kuopos saugyklą.

Pasirodžius būrio saugomame ruože didesniai už būrį maištininkų kiekiui, sušaukti visą būrį artimiausiame patogiam punkte, kuris iš anksto turi būti žinomas visų būrio postų žemesniesiems karininkams. Tam Jūs privalote nedelsdami aplankyti kuopas, nustatyti būrių rinkimosi punktus ir informuoti apie tai kiekvieną postą, paaiškindami žmonėms, kad dabar viskas ramu, bet tai daroma tik visų

saugumui. Be to, suderinkite savo planus su pasienyje išsidėsiusio kariuomenės pulko karininkais.

Nors ir galvoti negalima, kad visas susirinkęs būrys nepajėgtų atsilaikyti prieš įsiveržusią gaują, vis dėlto būtina įspėti būrių vadus, kad jie kraštutiniu atveju turi trauktis į savo kuopų būstines.

Griežtai kontroliuoti, kad sargyba netikėtų melagingais pranešimais apie rengiamą kontrabandos gabenimą, kuriuos gali platinti maištininkai, patys siekdami įgyvendinti savo nešvarius sumanymus. Apskritai, įteigti žemesniesiems karininkams būti ypatingai atsargiems ir atidiems.“

Vasario šešioliktąją 2 kuopos vadas (už jį pasirašo majoras Melechas) rašo brigados vadui: „Pastebėjęs neramias gyventojų nuotaikas ir gavęs žinių apie piktadarių ketinimą 16-osios naktį užpulti Sargybą, ėmiausi priemonių, kad piktadariai neužkluptų nepasirengusių – perkėliau visą Švėkšnos būrį ir 5 Voveraičių būrio postus į kuopos teritoriją, pranešiau, kad užpuolimo atveju jie trauktųsi į Gargždus saugoti muitinės.

Bet piktadariai, tikriausiai sužinoję apie mūsų rengiamas atsargumo priemones, šią naktį nesurengė jokio puolimo ir naktis į 16 buvo rami.

Švėkšnos ir Voveraičių būriai naktimis bus kuopos teritorijoje, o dieną vyks į savo postus vykdyti tarnybinių pareigų.“

Kovo dvidešimt penktąją antrosios kuopos vado majoro Melecho laiške brigados vadui jau pasirodo ir pirmosios baimės gaidelės: „Sklinda gandai, kad Raseinių valsčiuje atsirado gausios maištininkų gaujos, kurios juda link Palangos miestelio. Kadangi 7 kuopa jau išvyko iš Švėkšnos į Naumiestį, kur susijungs su to paties pulko 8 kuopa, užpuolimo atveju arba matant, kad nebus galima prieš maištininkus atsilaikyti, į kurią pusę mums trauktis – link Palangos ar link Naumiesčio? Ir dar – ar gali pirmoji linija pereiti sieną ir ar turi teisę vykti pasieniu iš Prūsijos pusės?“

Kovo dvidešimt devintą dieną 4 kuopos vadas majoras Trusovas kreipiasi į brigados vadą: „Siekiant sustiprinti Jurburgo (Jurbarko) m. būrį, iš Eičių būrio 9 žvalgai ir iš Jurburgo Plentrakio ir Žirniškių postai bus laikinai įkurdinti Jurburgo m. Taip pat nurodyta Eičių būrio vadui nakties metu sujungti Tatarinės postą su Dunokais, o Sakalinės su Eičiais. Postų akiratyje pasirodžius maištininkų gaujoms, Dunokų ir Tatarinės postų sargybiniais atstitraukti į Pundolovo (?) postą,

o žvalgams – į Kuisių ir Adomiškės postus. Sakalinės ir Eičių postų sargybiniams vykti stiprinti Stolbovkos ir Beržyno postus. Štabskapitonui Balčivinčiui įsikurti Beržynuose, o poručikui Eksei su dviejų paskutinių postų žvalgais vykti į Jurburgo miestelį.“

Balandžio šeštąją brigados vadui Fiodorovui rašo Vainuto būrio vadas Chodunovas:

„Gavau visiškai patikimos informacijos apie maištininkų ketinimą šiandien arba rytoj, dieną ar naktį užpulti antros linijos postus. Šitie būriai jau pasirodė artimiausiuose prie 2 linijos miškuose ir tik laukia atvykstančių iš Upynos raitųjų maištininkų, kurie pastebėti už 7 mylių nuo Vainuto.“

Optimizmo nekeliantis atsakymas gautas po keleto valandų: „Puolant maištininkams, atsitraukti iš 2 linijos ir būti kiek įmanoma atsargiems bei atidiems, kad priešas, tai yra, maištininkai, neapsuptų“.

Balandžio šeštąją brigados vadas Glazenapas kreipiasi į Vainuto būrio vadą: „Mane pasiekė gandai, kad prie Šilalės miestelio renkasi maištininkų grupelės. Todėl siūlau Jūsų kilnybei paimti iš būrio 10–15 žvalgų ir nuvykti į vietą asmeniškai patikrinti. Po to prašau mane informuoti, kiek teisingi šie gandai.“

Kapitonas Chodunovas atsako jau kitą dieną: „Turiu garbės pranešti, kad šiandien atlikau rekognoskuotę Pajūrio m. ir toliau link Šilalės apylinkių, bet maištininkų niekur nesutikau. Daugelio žmonių parodymais, maištininkų gaujos išsidėsčiusios įvairiose vietose ir kartais pasirodo prie Šilalės ir Tenenių, bet kur pagrindinė šitų gaujų buvimo vieta, niekas tikriausiai nežino, kadangi jos slepiasi ir nuo gyventojų ir gyvena miške. Didelį jų susibūrimą pravažiuojantys žmonės matė vakar prie Upynos – iki 4 tūkstančių ir iki 50 vežimų gurguolė, o prie Kaltinėnų miestelio – per 2 tūkstančių. Pačiame Kaltinėnų miestelyje nutrauktas pašto ryšys ir maištininkai pasiėmė šešis geriausius pašto arklius. Iš pačių gyventojų nieko sužinoti neįmanoma, kadangi jie bijo keršto.“

Balandžio devintoji. Kapitonas Chodunovas – brigados vadui: „Turiu garbės pranešti, kad gavau patikimų duomenų apie maištininkų ketinimą rytoj naktį užpulti Tauroggeno miestelį ir Naujamiestį. Į Tauroggeną vyksta 2500 žmonių būrys, o į (dab. Žemaičių) Naumiestį per Tenenius – 2000. 1600 žmonių turi sunaikinti trečios kuopos 1 ir 2 linijas. Jų planas toks – neliečiant 2 linijos, slapta priėti nuo Prūsijos sienos pusės iki 1 linijos ir užpulti pirmiausia 1 linijos užkardas, o po to

užkirsti kelią mūsų atsitraukimui į Prūsiją.

Kadangi kuopos vadas Gran yra Tauroggene, aš, neturėdamas leidimo iki puolimo susijungti su 1 linija, o likti 2, laiku tai ne tik nenaudinga, bet netgi kenksminga. Miškingoje pozicijoje naktį labai sudėtinga pastebėti ar užkirsti piktadarių kėslus prasibrauti iki 1 linijos ir atkirsti abi linijas nuo Prūsijos, Tauroggeno ir Nau miesčio. Prašau duoti man nurodymą, kaip turiu elgtis šiomis aplinkybėmis.“

Balandžio vienuoliktąją Būdviečių būrio karininkas Michelsonas informuoja brigados vadą: „Šiandien sugrįžo į savo postus žvalgai ir sužinojo, kad maištininkai dvyliktą valandą nakties apšaudė Žygaičių užkardą ir įsitikinę, kad žvalgų joje nėra, apsupo didelėmis pajėgomis, apsišviesdami viską apžiūrėjo ir dar keletą kartų iššovę pasišalino.

Netoli užkardos iš tvorų sukūrė laužą. Dvarininkas Jankevičius maištininkams tiekė surinktas jo namuose maisto atsargas. Tai paliudijo visi Žygaičių vyrai.“

Deja, visais laikais greta dorų, atsidavusių kraštui patriotų, atsirasdavo ir asmenų, jautusių malonumą įduoti artimą savo. Tą pačią balandžio vienuoliktąją trečios kuopos vadas Gran kreipiasi į brigados vadą: „Iš pasienio gyventojų pavyko sužinoti, kad miškingose vietose slepiasi daug lenkų maištininkų, kuriuos išaiškinti buvo pasiūsti būrio karininkai Chodunovas ir Michelsonas su Vainuto ir Taurogeno būrių dešimties žvalgų komanda. Bet tada maištininkų buvimo vietos nustatyti nepavyko.

Dabar gavau karininko p. Michelsono pranešimą, kad 9 dieną pas jį atvyko Balskų kaimo valstietis Liudvikas Margis ir pranešė, jog praėjusią naktį, apie 11 valandą, per jų kaimą dvarininko Jankevičiaus ūkio link ėjo daugybė maištininkų. P. Michelsonas nedelsdamas su dviem žvalgais ir minėtuoju valstiečiu nuvyko į nurodytą vietą.

Aptikęs maždaug 50 arklių ir 100 žmonių pėdsakus, kapitonas Michelsonas paskubino grįžti į savo postą, bet pakeliui iš miško penkiais šūviais buvo nušautas arklys. Kai karininkas mėgino iš jo išsilaisvinti, pasigirdo dar du šūviai, į kuriuos jis atsakė iš savo dvivamzdžio ir slapta atsitraukė į Vaidilus. Kartu buvę žvalgai Kempist ir Žitkovas nuėjo atgal, kadangi šūvių išsigandę arkliai pasileido taip greitai, jog neįmanoma buvo sulaikyti. Vaidiluose ponas Štemplevas davė karininkui Michelsonui arklių, kuriuos jis ir grįžo namo. Tai atsitiko už penkių varstų nuo Žygaičių posto, kur maištininkai slepiasi miškuose, o naktimis rengia išpuolius.“

Gegužės dvidešimt ketvirtąją brigados vadui savo pamąstymus su užrašu „Konfidencialiai“ siunčia Jurbarko pasienio apygardos viršininkas tikrasis civilinis patarėjas Denas: „Pono Finansų ministro nurodymu pasienio sargyba privalo atlikti visus karinės vadovybės nurodymus ir mes negalime jai nurodyti, kaip naudoti pasienio sargybą, prijungtą prie lauko kariuomenės. Kas dėl Jūsų minimo ir man gerai pažįstamo siunčiamų į būrius žvalgų ir arklių ypatingo nuovargio, tai kiekvienas kariškis žino, jog panašiam kare kaip šis kavalerija visada kenčia labiau už pėstininkus, kuri, kaip mane informuoja, nuo nuolatinių žygių taip pat labai išvarginta.

Gali, žinoma, atsitikti, kad kartais nėra laiko išskinkyti arklių parą ar ilgiau, bet taip būna per kiekvieną karą. Jeigu paieška užtrunka ilgesnį laiką, nesitiki, kad neatsirasų laiko nuimti balnus ir išdžiovinti pobalnius, ką turi griežtai kontroliuoti komandiruojami į būrius sargybos karininkai.

Dėl atlyginimo priedų žemesniesiems Jūsų vadovaujamos brigados karininkams jų komandiruotės laikotarpiu aš dar anksčiau kreipiausi į Užsienio prekybos departamentą.“

Balandžio keturiolikąją Būdviečių būrio karininkas Michelsonas raportuoja brigados vadui: „Šiandien gavau žinių, kad maištininkai paliko savo pozicijas miške už Žygaičių užkardos netoli Vaidilų ir persikėlė į kairįjį Jūros krantą į Karapolį, Sungailiškius ir Pagramantį. Aš su 32 žvalgiais patikrinau šias žinias ir iš p. Štempelevo ekonomo sužinojau, kad jie tikrai nuėjo į tą pusę, iš kurios buvo atėję.

Grįždamas aplankiau jų paliktas rinkimosi vietas, kur iš pėdsakų galima spręsti, jog jie pasidalino į keletą dalių ir skirtingais keliais išėjo į minėtas vietas.“

Kiek nukrypstant į šalį reikia pasakyti, kad po bemaž poros savaitių, balandžio dvidešimt septintąją, ties Šakviečiu įvyko vienas reikšmingiausių sukilimo mūšių. Rusų rinktinė (dvi pėstininkų kuopos, šaulių ir pasienio apsaugos daliniai) staiga puolė sukilėlius. Maskvos universitetą baigęs gydytojas, vadovavęs Žemaitijoje veikusiems būriams, Boleslovas Dluskis buvo parinkęs savo būriui gerą poziciją, todėl sukilėliams po susišaudymo, kuris tęsėsi apie keturias valandas, pavyko atremti rusus, išmušti juos iš miško ir priversti trauktis. Sukilėlių gretos gerokai praretėjo, sveikų liko apie septyniasdešimt žmonių, du nukauti, trys mirtinai sužeisti, vienuolika – lengvai. Rusai kautynių lauke paliko septynis lavonus, o vienuolika sužeistųjų nugabenta į Tauragę.

Bet grįžkime prie pasienio karininkų susirašinėjimo. Gegužės aštuonioliktąją 4 kuopos vadas majoras Trusovas iš Jurbarko informuoja brigados vadą: „Ramybė Jurburge ir apylinkėse buvo sutrikdyta šio mėnesio 16 gautais duomenimis apie į Eržvilko miestelį atvykusią maištininkų gaują. Estlandijos pėstininkų pulko vado įsakymu praporščikas Lopato su 6 žvalgais buvo pasiūstas į Dainių k. išsiaiškinti tolesnę šios gaujos žygio kryptį ir grįžo tą pačią naktį, neradęs galimybės sužinoti apie tai nieko teigiamo. 17 dieną maištininkai už devynių varstų nuo Jurburgo išplėšė kaimo valdybą. Tai sužinojęs, pulko vadas kartu su pėstininkais pasiuntė kapitoną Masinį ir 20 žvalgų persekioti šią gaują, bet neaptiko jų, o tik sužinojo, jog ten buvo 15 žmonių, atjojusių pašto arkliais iš Barzdų. Jie, išgirdę, kad atvyksta kariuomenė, spėjo paimti iš kaimo valdybos 129 r., sunaikinti popierius ir iš karto nuėjo artimiausio miško link.“

Na, o gegužės dvidešimt šeštos dienos kapitono Lindenerio informacijos 3 kuopos vadui negalima skaityti be šypsenos: „Patikėtas man 20 žvalgų būrys gegužės 21 turėjo susirėmimą su maištininkais. Vakar, jiems grįžus, paaiškėjo: 1) iš maištininkų atimtas anksčiau jų pagrobtas žvalgo Cubiko arklys „Bugor“ be balno ir pavalkų ir yra man patikėtame būryje; 2) Makarovo arklys „Bob“ maištininkų atakos metu suklupo ir, numetęs raitelį, su pilnu nešuliu, pistoletu ir pistoleto diržu pabėgo; 3) per kautynes sulenktas Dedenkos lygiavamzdis šautuvas, kuris ištiesinimui atiduotas į brigados dirbtuves; 4) Popovas pametė graižtvinį pistoletą be dėklo su diržu; 5) Fiodorovo graižtvinio šautuvo vamzdis perplėštas ir netinkamas naudoti, atiduotas į dirbtuves; 6) Žuguro pistoleto rankena peršauta; 7) Sasas pametė durklą; 8) Voitilianis pametė durklą su makštimi; 9) Makarovas pametė kardo makšties antgalį. Per mūšį su maištininkais krito žvalgo Oglobino arklys, o pats Oglobinas susitrenkė, todėl grįžęs išsiūstas į Taurogeno pasienio lazaretą.“

Birželio penktoji. Antros kuopos vadas majoras Melechas – brigados vadui: „Šiandien iš patikimų šaltinių sužinojau, kad maištininkai, iki šiol slapstęsi miškuose, gavo savo slapto komiteto įsakymą šio mėnesio 7 dieną užpulti pasienio sargybos 1 linijos postus. Trys būriai, apie 6 tūkstančius, jau artėja. Pranešdamas tai Jūsų prakilnybei, turiu garbės paklausti, kur galiu atsitraukti, jeigu priešojėms bus didesnės už 1 linijos jėgos.“

Birželio keturioliktąją ketvirtos kuopos vadas majoras Trusovas kreipiasi į brigados vadą:

„Praėjusios savaitės pradžioje buvo gauta duomenų apie maždaug už dvidešimt dviejų varstų nuo Jurburgo miestelio pasirodžiusius maištininkus. Birželio 4 dieną buvo pasiūsti praporščikas Lopato su penkiolika žvalgy, kurie apvažiavo Žindaičių, Bandzinų ir Montvilų kaimus. Iš vietos gyventojų sužinota, jog gana didelė gauja yra išsidėsčiusi miškuose aplink Eržvilką, tačiau konkretaus ploto niekas nurodyti negalėjo.“

Rugpjūčio devynioliktąją kapitonas Lindeneris informuoja trečios kuopos vadą:

„Rugpjūčio 17 iš Skaudvilės į mano būrį su paštu pristatytas žvalgas Moisejus Cubikas (tai jo arklių iš sukilėlių kareiviams pavyko atimti gegužės dvidešimt pirmą dieną – A.J.) vien su miline, be jokios ginkluotės, birželio dvyliktą dieną išvadotas iš lenkų maištininkų nelaisvės.“

Rugsėjo ketvirtoji. Majoras Trusovas iš Gaurės kreipiasi į brigados vadą, konstatuodamas „triuškinamą“ sukilėlių pralaimėjimą: „Poručiką Senkovskį ir praporščiką Kaidanovą su 50 žvalgų miške netoli Gaurės atakavo maištininkų būrys, kuris po keleto šūvių pabėgo, palikęs 21 arklių, 2 šautuvus, 1 kardą ir 18 balnų. Generolo majoro kunigaikščio Boriatinskio pavedimu 14 arklių ir 11 balnų padovanoti žemesniųjų laipsnių žvalgams, kurie 12 arklių pardavė kuopos aukcione už 178 sidabrinis rublius 15 kapeikų. Du arkliai, vieningu pritarimu, atiduoti Senkovskiui ir Kaidanovui.“

Rugsėjo aštuonioliktoji. Pulkininkas Ozerovas kreipiasi į kolegą pulkininką Glazenapą:

„Raseinių karo viršininkas informavo mane, jog iš Prūsijos, už vieno varsto nuo sienos, po romo priedanga per Naumiesčio miestelį bus vežamas parakas. Prašau imtis priemonių, kad parakas ir ginklai nebūtų pervežti per sieną“.

Rugsėjo dvidešimt septintoji. Orenburgo pėstininkų pulko majoras Dlušborskis informuoja brigados vadą: „Iš Londono gauta žinių, jog Lenkijos revoliucinis komitetas užsakė Prancūzijos imperatoriškosioms gamykloms 12 tūkstančių šautuvų, kuriuos gaminti leidžiama, ir kad Prancūzijoje nupirkta didelis kiekis parako, kurį rengiamasi vežti į Lenkiją raudonmedžio nuopjovose, žuvies skardinėse, garstyčių dėžutėse ir mineralinio vandens buteliuose. Laikau būtinu informuoti Jūsų prakilnybę, kad būtų imtasi priemonių sustabdyti išvardintų daiktų įvežimą.“

Įdomus karininko Klimovičiaus spalio ketvirtosios raportas Taurogeno būrio

vadui kapitonui Lindenerui:

„Mano posto žvalgai spalio 3 pirmą valandą dienos gavo iš slapto informatoriaus informaciją, kad už pusanthro varsto nuo dvarininko inžinieriaus štabskapitono Jankevičiaus dvaro yra žemėje užkastas ginklų sandėlis. Aš, pasiėmęs 16 žvalgų, antrą valandą dienos nuvykau su informatoriumi į nurodytą vietą.

Pranešimas dalinai pasitvirtino – karinė kontrabanda sudėta į duobę ir iš viršaus užversta akmenimi. Atidarius surasta 12 paketų su šautuvais, 1 paketas su 13 kardų, 4 dėžės, apkaltos skarda, neaišku ko, 2 paketai su pistoletais (viename, uždarytame, neaišku kiek, o iširusiame – 24 pistoletai), 13 durklų ir peilių makštyse. Be šios kontrabandos, areštuotas dvarininko Jankevičiaus tarnas Jurka Upilka, kadangi, informatoriaus liudijimu, jis varė šalin visus, kas tik prisitardavo prie šios duobės. Tarnas, atvykus į Tauroggeną, perduotas Tauroggeno dalinio karo viršininkui majorui Kobylinskiui.

Septintą valandą vakaro išėmęs minėtąją kontrabandą ir neturėdamas galimybės perkelti ją į Žygaičių postą, šūviais į orą išsikviečiau daugiau pagalbos. Netrukus atvyko Vainuto posto vachmistras su 5 žvalgais. Sulaukęs pastiprinimo, išsiunčiau 4 žvalgus ieškoti vežimų, o pats likau saugoti kontrabandos, kuri vėliau Tauroggeno muitinėje buvo įvertinta 527 rubliais 88 kapeikom.“

Sukilimą, kuris truko apie šešiolika mėnesių, iki 1864 metų rudens, kaip žinia, malšino apie šimtas keturiasdešimt tūkstančių Rusijos kareivių. Lietuvoje įvyko trys šimtai dvidešimt vienas mūšis su okupacine Rusijos kariuomene. Sukilimo metu okupacinė Rusijos vyriausybė nuteisė mirties bausme, katorga ar ištrėmė 21 712 žmonių. 1864 metais įvestas draudimas platinti lietuviškus (o taip pat ir latvių katalikų) leidinius lotyniškais raidėmis, galiojęs ištisus keturiasdešimt metų.

Džeisonas Sudeikis



1975 metų rugsėjo aštuonioliktąją JAV Virdžinijos valstijos Fairfakso mieste gimė Danielis Džeisonas Sudeikis (Daniel Jason Sudeikis), šiandien sparčiai garsėjantis amerikiečių aktorius, įgarsintojas, scenaristas ir komikas. Jo kūrybinėje biografijoje daugybė kino filmų, televizijos laidų. J. Sudeikis taip pat yra populiarios JAV humoro laidos „Saturday Night Live“ narys. Kine aktorius debiutavo 1998-aisiais, nusifilmavęs juostoje „Svetimi keršytojai II“ (Alien Avengers II). Vėliau jis išgarsėjo vaidmenimis filmuose „Sugėrovai“ (Drinking Buddies), „Kaip atsikratyti Boso?“ (Horrible Bosses), „Labas, mes Mileriai“ (We’re the Millers), „Įėjimas į salę“ (Hall Pass), „Kaip atsikratyti boso 2“ (Horrible Bosses 2), „Motinos diena“ (Mother’s Day), „Pametę galvas Las Vegase“ (What Happens in Vegas), „Piktieji paukščiai“ (The Angry Birds Movie), „Piktieji paukščiai II“ (The Angry Birds Movie II) ir kituose.

Ši informacija nebūtų kokia išskirtinė, jeigu ne aiškiai lietuviška herojaus pavardė. Iš tiesų, D. Sudeikio asmenyje – lietuviškos ir airiškos šaknys iš tėvo

Iliustracija – **Džeisonas Sudeikis**. Šaltinis *lt.wikipedia.org*

pusės bei vokiečių ir airių iš motinos pusės. Kaip rašoma Džeisono interneto svetainėje, per šešiasdešimt du procentus jo sudaranti Airija, dvidešimt penkis procentus – Lietuva ir per dvylika procentų – Vokietija. Tėvas Danielis Jozefas Sudeikis buvo verslo plėtros kompanijos viceprezidentas, o motina Kathryn (Ketrin Vendt) – „Brenco“ kompanijos kelionių agentė ir Amerikos turizmo agentūrų organizacijos prezidentė. Šiandien Kathryn Sudeikis yra JAV kelionių kompanijos „Acendas Vacations“ viceprezidentė. Motinos brolis Džordžas Vendtas – aktorius, labiau žinomas kaip serialo „Į sveikatą!“ (Cheers) herojus Normas Petersonas. O prosenelis iš mamos pusės – fotografas Tomas Hovardas.

„Tėtis mirė, kai man buvo dveji,“ – viename sename interviu pasakojo Džeisono tėvas Danielis. „Net nežinau, nuo ko mirė, nes mama niekada nenorėjo apie tai kalbėti, o aš gerbiau jos pasirinkimą. Nežinau net savo senelių vardų, todėl negaliu papasakoti nei kada, nei iš kur Sudeikai atsirado Amerikoje.“ Retos šeimos genealoginis medis šiandien taip nuosekliai išanalizuotas ir sudėliotas kaip Sudeikių. Tačiau norint iki galo jį išstudijuoti reikia nemažai laiko ir ypatingo atidumo. Kad skaitytojui viso to nepristigtų, kai kurias to medžio šakas aplenksime, o sustosime ties vienu labai įdomiu Tauragės kraštui faktui.

Seniai seniai, kaip toje pasakoje, XIX amžiaus antroje pusėje, gyveno Žemaitijoje Juozapas Sudeikis su žmona Marija – būsimosios Holivudo žvaigždės proproseneliai. Vargų spaudžiami išvyko į Ameriką, ten Pensilvanijos anglių kasyklose Juozapas dirbo po dvylika valandų per dieną šešias dienas per savaitę. Kasykloje ir žuvo – dėl dujų nuotėkio įvykęs sprogimas pasiglemžė septynių angliakasių gyvybes. Po nelaimės Juozapo žmona Marija Sudeikis liko viena auginti dešimtį vaikų.

Skaudi ir Džeisono prosenelio Stanislovo Sudeikio (Stanley Walter Sudeikis) labai trumpo gyvenimo istorija. Šilalės rajone, Žvingiuose, apie dvidešimt penkis kilometrus į šiaurės vakarus nuo Tauragės, maždaug 1893–siais gimęs, jis į JAV išsikėlė dar būdamas vaikas. Čia vėliau sutiko ketveriais metais jaunesnę panašaus likimo draugę iš Raseinių Mikaliną Emiliją Bielskytę. 1914 metų rugpjūčio dvidešimtą dieną jiedu susituokė Čikagos lietuvių bažnyčioje. 1915 metų gegužės dvidešimt šeštąją Ilinojuje susilaukė sūnaus, kurį pavadino irgi Stanislovu – Stenliu Filipu Sudeikiu. Deja, Konektikute Stanislovas sukūrė antrą šeimą, taip pat su lietuve ir taip pat su Emilija. Tačiau toks blaškymasis tarp

dviejų namų neatnešė nieko gero, o Stanislovas vyresnysis, remiantis giminės genealoginiu medžiu, mirė 1948-ųjų gegužės šešioliktąją. Nors pats Džeisonas Sudeikis spaudai teigė, esą jo prosenelis palikęs šį pasaulį nesulaukęs nė keturiasdešimties. Ema Sudeikis mirė 1947 metais.

Tarsi kokios blogos akies nužiūrėtas, dideliais nuopelnais Amerikoje nepasižymėjo ir dar vienas Džeisono giminės Stanislovas – senelis Stenlis Filipas Sudeikis. Jis kategoriškai vengė bet kokios veiklos, nesiėmė jokio darbo, girtavo, apleido žmoną ir vaikus, o labai trumpo savo gyvenimo pabaigą leido gatvėje – net artimiausi giminaičiai atsisakė suteikti pastogę. Tiesa, 1945-ųjų spalio dvidešimt penktąją jis dar spėjo susituokti su bemaž ketveriais metais vyresne airių emigrantų dukra Edna Veronika Gay. Tais pat metais jiems gimė dukra Anne Louise Sudeikis, o po metų sūnus Danielis Jozefas – Džeisono Sudeikio tėvas.

Vieną dieną Stanislovas, kaip įprastai, girtas nuriedėjo nuo bažnyčios laiptų, prasiskėlė galvą ir, būdamas vos trisdešimt dviejų metų, 1948-ųjų gegužės šešioliktąją mirė. Edna Veronika savo vėjavaikį vyrą pergyveno keturiasdešimt aštuoneriais metais ir mirė sulaukusi aštuoniasdešimt penkerių.

Istorija ilga ir paini, ir vienintelis priminimas šiai garsiai šeimai apie lietuvišką kilmę yra jų pavardė. Pats Džeisonas ilgai nieko nežinojo apie savo tikrąją kilmę.

Tik 2011 metais kartu su televizijos laidos „Who Do You Think You Are?“ (Kaip jums atrodo, kas jūs tokie esate?) kūrėjais ėmėsi tirti visus įmanomus archyvus. „Mūsų giminės praeitis yra mįslinga. Aš savo vaikams visada sakiau, kad gerą jų išvaizdą lėmė lietuviški genai“, – viename interviu juokavo Džeisono tėvas, naujųjų technologijų specialistas Danielis Sudeikis.

Kaip pažymi Amerikos kino kritikai, Džeisonas Sudeikis – nuostabus reto talento komikas, televizijos šou organizatorius ir vedėjas.

Dar vaikystėje jis su šeima persikėlė į Overlando parką, antrą gyventojų skaičiumi miestą Kanzaso valstijoje, kurį jis apibūdina kaip savo gimtąjį miestą. Prieš tapdamas aktoriumi daugiau dėmesio skyrė krepšiniui. Mokėsi labai prastai, vargais negalais baigė vidurinę mokyklą. Į koledžą pateko atsitiktinai, nes „Fort Scott Community College“ komandai reikėjo gero žaidėjo. Džeisonui Sudeikiui netgi buvo skirta stipendija. Tačiau krepšinis nepadėjo, vaikinai net ir iš šio koledžio dėl labai blogų pažymių buvo pašalintas. Dar mokykloje

bendraklasis nusivedė Džeisoną į Kanzas Sičio improvizacinės komedijos teatrą „ComedySportz“ (šiandien jis vadinasi Comedy City). Savaitgaliais vaikinai pradėjo lankyti šios trupės pamokas, čia žengė pirmuosius savo aktorinius žingsnius. Linksmo žmonės humoro klubuose, su bičiuliais sukūrė trupę keistoku pavadinimu „Der Monkenpickle“.

Vėliau D. Sudeikis persikėlė į Čikagą ir geram dešimtmečiui gavo darbą garsiausiame, nuo 1959 metų gyvuojančiame Amerikos improvizacijų teatre „The Second City Touring Company“ (SNL). Tapo ne tik šio kultinio humoro šou aktoriumi, bet ir vienu pagrindinių aktorių.

Į vieną pasirodymą Las Vegase atėjo grupė įtakingų žmonių, tarp jų ir D. Sudeikio dėdė – motinos brolis Georgas Wendtas, išgarsėjęs vaidmeniu seriale „Į sveikatą!“ („Cheers“). Jų paragintas Džeisonas ryžosi dalyvauti peržiūroje į „Saturday Night Live“ – nuo 1975 metų NBC kanalu transliuojamą vieną labiausiai pasisekusių JAV televizijos laidų „Saturday Night Live“. Į ją patekti svajoja kiekvienas Amerikos humoristas. Išvydę D. Sudeikio pasirodymų įrašus laidos kūrėjai iš karto pasamdė jį kaip scenaristą. Vaikinas persikraustė į Niujorką ir pradėjo savo triumfo žygį, po poros metų tapdamas ryškiausiu grupės aktoriumi, lyderiu, parodijavusiu garsenybes, pavyzdžiui, JAV viceprezidentą Joe Bideną, kuris prieš JAV vadovo rinkimus buvo vienas populiariausių „Saturday Night Live“ taikinių. D. Sudeikis kalbėjo: „Labiausiai didžiuojuosi ta akimirka, kai, sėdėdamas savo tėvų namuose, žiūrėjau laidos „Saturday Night Live“ kartojimą ir išgirdau, kaip Don Pardo (legendinis Amerikos radijo ir televizijos diktorius, dirbęs apie septyniasdešimt metų – A.J.) ištaria mano vardą tame pačiame kambaryje, kuriame žiūrėdavau šį šou dar vaikas. Tai buvo nerealu“.

Vis dėlto 2013 metų liepos mėnesį po aštuonerių aktyvaus ir ypač sėkmingo darbo metų jis atsisveikino su šiuo šou, tiesa, vėliau kartais dar įsijungdamas į jo programą.

2007 metais D. Sudeikis nusifilmavo populiariame, septynis sezonus rodytame televizijos šou „30Rock“, 2008 metais – komedijoje „Pametę galvas Las Vegase“ su Cameron Diaz. Vienas ryškiausių jo vaidmenų buvo 2010 metais filme „Pasodinsiu savo eks“ su Gerard Butler ir Jeniffer Aniston. Nors filmą ištikdė didžiulė finansinė nesėkmė, Džeisono Sudeikio darbas sulaukė visapusiško pripažinimo.

Šiandien lietuviu save laikančio aktorius filmografijoje – per dvidešimt daugelio Lietuvoje matytų ir gerai pažįstamų filmų. 2011 metais Dž. Sudeikiui teko garbė vesti MTV kino apdovanojimų ceremoniją. Kartą žurnalistų paklaustas, kas jam patinka Holivude, garsusis aktorius kalbėjo: „Daugeliu atvejų man, vyriausiam iš trijų mūsų šeimos vaikų, Holivudas buvo kaip vyresnysis brolis – žmonės, į kuriuos aš žiūrėdavau užvertęs galvą ir norėdavau mėgdžioti tai, kaip jie kalba su valdžia arba kaip bučiuoja merginą“.

Tačiau pasakojimas apie talentingą aktorių su lietuviškomis šaknimis būtų nepilnas, jeigu, kaip priimta Holivude, nepakalbėtume apie jo asmeninį gyvenimą. Džeisonas turi dvi seseris – Linsį ir Kristen. Pats jis ilgokai išvengdavo tvirtų šeimyninių santykių. 2004 metais po keleto metų draugystės vedė aktorę ir rašytoją Key Cannon, su kuria vaidino seriale „Roko 30“. Deja, santuoka nebuvo ilga, ir nuo 2008 metų pora gyveno atskirai, o 2010-iais oficialiai išsiskyrė. Tada Džeisonas pradėjo susitikinėti su populiaraus serialo „Mad Men. Reklamos vilkai“ aktore January Jones. Tai truko septynis mėnesius. 2011 birželį Januar trumpam pakeitė aktorę, modelis, dainininkė ir dizainerė Eva Mendes. Pagaliau tų pačių metų lapkritį Džeisono gyvenime atsirado aktorė, modelis ir prodiuserė, o 2019 metais ir pirmojo savo filmo „Booksmart“ (Knygynas) režisierė Olivia Wilde (Olivija Vaild), kuri 2003–2011 metais buvo ištėkėjusi už italų aristokrato Tao Ruspoli. Po bemaž dvejų metų pažinties pora susižadėjo. Šiandien Džeisonas ir Olivija turi jau du vaikus – sūnų Otis Alexanderį ir dukrą Daisy Josephinę.

Prieš keletą metų aktorius mama Kathryn Sudeikis, kartu su vyru Danu Sudeikiu dalyvavusi Lietuvos turizmo galimybių pristatymo renginyje Reno mieste Nevadoje (JAV), kalbėjo: „Mes labai norime pamatyti Lietuvą, niekada nesame čia buvę. Ne tik norime, bet ir realiai planuojame kelionę į jūsų šalį kitais metais. Keliausime ne tik mes su vyru, bet ir mūsų sūnus Džeisonas su gyvenimo drauge, jų sūnus Otis ir netrukus gimianti dukra. Mūsų anūkė turi truputį paaugti, kad jau būtų pasiruošusi kelionei“.

Kol kas planai neišsipildė, ir su D. Sudeikiu vis dažniau susitinkame naujuose Holivudo filmuose. Tikėkime, kad vis dėlto ateis diena, kai garsi šeima ryšis kelionei per Atlantą ir galėsime juos pasveikinti Lietuvoje. O gal ir Tauragėje?

Sveikatos apsauga tarpukario Tauragėje



Prieškario Tauragės ligoninės operacinėje.

Nuotrauka iš ligoninės archyvo

Nepriklausomos Lietuvos sveikatos departamento lietuvių ir prancūzų kalbomis išleista „Lietuvos viešosios sveikatos 1935 metų apžvalgoje“ galima rasti įdomių statistikos faktų apie tarpukario Lietuvos ir pavienių jos apskričių sveikatos apsaugą.

Kai po I pasaulinio karo Lietuva atgavo Nepriklausomybę, jai atiteko nuniokotas ūkis, nestabili socialinė padėtis, su daugeliu sunkiai gydomų ligų bei epidemijų kovoti gydytojai neturėjo patirties ir lėšų. Trūko ligoninių ir vaistų. Vis dėlto jau per pirmąjį dešimtmetį padidėjo medikų ir medicininių įstaigų skaičius, sumažėjo sergamumas užkrečiamosiomis ligomis. 1918 metų balandžio dvidešimt septintą dieną Lietuvos valstybės taryba sudarė Sveikatos komisiją, kuri lapkričio vienuoliktąją reorganizuota į Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamentą. Nuo 1920 metų pradėta nemokamai gydyti vargšus ir visus mokinius savivaldybių bei kitose ligoninėse. Nuo 1921 metų imtasi nemokamai skiepyti nuo užkrečiamųjų ligų. 1926-aisiais priimtas Ligoninių kasų įstatymas, o po dvylikos metų patvirtinta medicinos pagalbos kaime programa.

Taigi, minimosios apžvalgos teigimu, 1936 metų sausio pirmąją Tauragės apskrities teritorija sudarė 3272 kvadratinį kilometrą. (Įdomumui galima pasakyti, jog 2005–2010 metais atkurtos apskrities plotas buvo 4411 kvadratinį kilometrų.) 1934 metais apskrityje gyveno 128 tūkstančiai 700 žmonių, tais metais gimė, kaip tada rašyta, 4042 gyvi vaikai (daugiausiai – balandžio mėnesį). 1935 metais gimusių vaikų skaičius buvo 3873 (daugiausiai iš visų Lietuvos miestų bei apskričių). Tūkstančiui gyventojų 1934 metais teko 31,4, o 1935 – 29,7 vaiko. Šis skaičius vėlgi didžiausias Lietuvoje.

1936 metų sausio pirmąją gyventojų skaičius pasiekė 131 625 (62465 vyrų ir 69160 moterų).

Tačiau kartu Tauragės apskritis buvo viena pirmaujančių Lietuvoje pagal mirčių skaičių. Neskaiciuojant vėlgi, aptariamąsios apžvalgos terminais, negyvų gimusių vaikų, 1934 metais mirė 2 586, o 1935 – 2 358 žmonės. Tai – antroji vieta to meto Lietuvoje. Palyginti su 1933 metais, mirtingumas apskrityje padidėjo 3,9, su 1934 m. – sumažėjo. Daugiausiai mirčių užregistruota abiejų metų sausio mėnesiais. Vien nuo tuberkuliozės, pavyzdžiui, 1930 metais mirė du šimtai keturiasdešimt septyni žmonės, 1933 metais – jau tik šimtas aštuoniasdešimt, o 1935 metais – vėl pakilo iki dviejų šimtų dvidešimt vieno. Pagal mirtis nuo tuberkuliozės Tauragės apskritis tvirtai laikėsi Lietuvos apskričių trejetuke.

Vos atkūrus 1918 metais Nepriklausomybę gyventojų mirtingumas Lietuvoje buvo ypač didelis, tūkstančiui gyventojų teko net keturiasdešimt aštuonios mirtys. Nuo 1920-ųjų šis skaičius pradėjo ryškiai mažėti, jau po metų pasiekė aštuoniolika. O štai 1934 metais Lietuva neteko iš viso 35 789, 1935 metais – 34 595 žmonių.

Pažvelkime, kokios buvo pagrindinės, pavyzdžiui, 1935 metų netekčių priežastys. Šalies miestuose daugiausiai žmonių – 383 vyrai ir 409 moterys – mirė nuo širdies ligų, 290 vyrų ir 209 moterų – nuo plaučių uždegimo, 244 vyrai ir 344 moterys – nuo paprastos senatvės, 235 vyrai – nuo kvėpavimo organų tuberkuliozės, 183 vyrai ir 256 moterys – nuo vėžio ir kitų piktybinių navikų, aštuoni vyrai ir penkios moterys – nuo sifilio...

Kaimuose gi situacija atrodė kiek kitaip. Čia daugiausiai – 2 630 vyrų ir 3 234 moterys – 1935 metais atsiseikino su šiuo pasauliu nuo paprasčiausios senatvės, 2 938 vyrai ir 2 737 moterys – dėl nenustatytos priežasties, 1017 vyrų ir 996 mote-

rys – dėl plaučių uždegimo, 963 vyrai ir 882 moterys – dėl kvėpavimo takų tuberkuliozės, 315 vyrų ir 349 moterys – nuo vėžio, du vyrai ir viena moteris – nuo sifilio.

Atskirai verta pažvelgti į anų tolimų laikų naujagimių ir gimdyvių mirtingumą. 1927 metais mirė šimtas penkiasdešimt vienas, 1929 metais – šimtas septyniasdešimt keturi, 1934 metais – šimtas šešiasdešimt šeši, 1935 metais – šimtas dvidešimt trys naujagimiai. Negalėjo tada nekelti rūpesčio ir nemažas gimdyvių mirtingumas. Per devynerius metus, nuo 1927 iki 1935, mirė net 3316 gimdyvių – daugiausiai būtent 1934 m. (408) ir 1935 m. (415). Tūkstančiui gimdyvių, Sveikatos departamento duomenimis, tais 1934 metais teko 6,71, o 1935 metais – 7,1 mirčių. Palyginimui, 2016 metais Lietuvoje mirė šimtas trisdešimt šeši kūdikiai. Eurostato 2014 metų duomenimis, Lietuvos kūdikių mirtingumo rodiklis (3,8 vienam tūkstančiui gyvų gimusiųjų) tik nežymiai viršijo ES šalių vidurkį (3,6/1000).

1933 metais Lietuvoje veikė trisdešimt devynios bendros ligoninės (1935 m. – 42), lovų skaičius jose 1933 metais buvo 1698, 1935 metais – 1 765.

Tauragės apskrities, kaip įvardinta minimoje apžvalgoje, įvairių ligų ligoninė 1935 metais esą turėjusi keturiasdešimt lovų, nors istorija teigia, jog dar prieš trejus metus moderniose latvių kilmės architekto Karolio Reisono suprojektuotose ir pastatytose patalpose, šiandien pažįstamos visiems tauragiškiams, buvo šešiasdešimt penkios lovos chirurgijos, vidaus ligų ir infekcinio profilio ligoniams...

(Daugeliui žinomas faktas, tačiau vis dėlto noriu priminti, kad pirmoji valstybinė ligoninė su dvidešimčia lovų Tauragėje atsirado 1920 metais ir buvo įsikūrusi Tauragės dvare. Dirbo ten dešimt specialistų, iš kurių tik vienas gydytojas. Po šešerių metų persikelta į Pilies patalpas, lovų padidėjo iki trisdešimt penkių, atsirado dar vienas gydytojas, vienas felčeris, viena akušerė ir viena medicinos sesuo.)

Tokia trumpa istorinė informacija. O 1930 metais Tauragės ligoninėje gydėsi 642, 1931 m. – 624, 1934 m. – 1208 pacientai. 1935 metais ligoninės lovoje vartėsi 1 270 ligonių – su chirurginėmis ligomis 273 vyrai, 159 moterys, 4 vaikai, atliktos 331 didžioji ir 469 mažosios operacijos. Vidaus ligomis sirgo 201 vyras, 123 moterys, 27 vaikai, užkrečiamomis ligomis – keturiasdešimt vyrų, keturiasdešimt dvi moterys, keturiolika vaikų, venerinėmis ir odos ligomis – du vyrai, viena moteris, ginekologinėmis ligomis 168 moterys, nervų ir proto ligomis – vienas vyras, trylika moterų. Sirgusiųjų akių, ausų, nosies, gerklės, plaučių ligomis tais 1935 me-

tais ligoninėje nebūta nė vieno. Užregistruoti šimtas dvidešimt du gimdymai. Mirė trisdešimt penki vyrai, dvidešimt trys moterys ir dvylika vaikų. Iš viso 1935 metais ligoninėje pacientai gulėjo 14 290 dienų.

Ligoninės ambulatorijoje (šiandienos terminais – poliklinikoje) 1930 metais lankėsi 1889, 1934 m. – 6210, 1935 m. – 3564 ligoniai.

1935 metais apskrityje, provincijoje, buvo aštuonios vadinamosios normalios ir devynios kaimo vaistinės. Vienai tokiai įstaigai teko 6 653 gyventojai. Dirbo devyni provizoriai vaistininkai, vienuolika vaistininkų padėjėjų ir šeši mokiniai. Jie išdavė vaistų pagal 3 689 gydytojų receptus, už kuriuos gavo 103 056 litų 43 centus, ir 4 370 felčerių receptus už 10 906 litus 99 centus. Nemaža suma surinkta ir už vadinamąjį rankinį pardavimą (apyvarta už vaistinėje parduotas prekes be receptų) – 162 854 litai 65 centai. Kartu veikė Tauragės apskrities savivaldybės vaistinė, turėjusi vieną provizorių, vieną vaistininko padėjėją bei vieną vaistininko mokinį. Jie pagamino vaistų pagal 4 482 gydytojų ir 30 felčerių receptų. Pridėjus sumą, gautą už prekes be receptų, vaistinė iš viso uždirbo 41 843 litus 60 centų.

Atskirai verta pakalbėti apie savižudybes, juo labiau, kad šiandienos Lietuvoje padėtis, nors ir gerėja, bet vistiek dar labai neraminanti. Higienos instituto duomenimis, 2017 metais mūsų šalyje nusižudė septyni šimtai keturiasdešimt devyni gyventojai – devyniais procentais mažiau nei prieš metus ir dvidešimt procentų mažiau nei prieš trejus metus. Baisu net pagalvoti, kad per ketverius (2014–2017) metus, oficialiais duomenimis, Lietuvoje ranką prieš save pakėlė 3 398 žmonės – bemaž pusantro Skaudvilės miesto.

O kokia situacija buvo mūsų šalyje prieš keturiasdešimt penkerius metus?

1934 metais Lietuvoje iš viso nusižudė du šimtai keturiolika žmonių (šimtas keturiasdešimt du vyrai ir septyniasdešimt dvi moterys), 1935 metais – du šimtai trys žmonės (šimtas dvidešimt penki vyrai ir septyniasdešimt aštuonios moterys). Pagal amžių, daugiausiai savo valia šį pasaulį palikusių 1934 metais buvo 15–29 metų amžiaus – šimtas du (penkiasdešimt septyni vyrai ir keturiasdešimt penkios moterys). 1935 metais lyderiavo irgi ta pati amžiaus grupė – aštuoniasdešimt aštuoni nusižudžiusieji (penkiasdešimt vienas vyras ir trisdešimt septynios moterys).

Tauragės apskrityje 1934 metais savo valia su gyvenimu atsisveikino penki vyrai ir viena moteris, 1935 metais – devyni vyrai ir dvi moterys. Tarp dvidešimt septynių miestų ir apskričių Tauragės apskritis pagal savižudybių skaičių 1935 metais buvo

šeštoje vietoje.

Įdomus šių dienų skaitytojui gali būti dar vienas anų laikų požymis. 1935 metais Lietuvoje įregistruoti 1539 asmenys, sirgę įvairiomis sifilio stadijomis (851 vyras, 688 moterys). Gonorėja (tada vadinta triperiu) buvo užsikrėtę 2550 vyrų, 747 moterys ir 42 vaikai. Daugiausiai vyrų sifiliu susirgo rugsėjo mėnesį, tuo tarpu didesnis moterų procentas – lapkritį. Gonorėja moteris labiau lydėjo vėlgi lapkritį, o vyrus – spalį.

Tauragės apskrityje šie skaičiai nebuvo tokie bauginantys, tačiau išsiskyrė kituo. Pavyzdžiui, iš 134 asmenų, pasigavusių sifilį, juo sirgo aštuoniasdešimt vienas vyras, keturiasdešimt viena moteris ir dvylika vaikų iki dešimties metų amžiaus, tarp jų net septyni – trečiaja ligos stadija... Gonorėja Tauragės apskrityje 1935 metais sirgo šimtas dvidešimt keturi vyrai, dvidešimt dvi moterys ir septyni vaikai. Negana to, Tauragėje du vyrai buvo užsikrėtę minkštuoju šankeriu – labai retai registruojama lytiškai plintančia užkrečiamąja liga, paplitusia Afrikoje, Karibų jūros ir Pietvakarių Azijos vietovėse.

Be to, venerinių ligų ambulatorija 1935 metais per pirminį apsilankymą sifilį nustatė septyniasdešimt šešiams, o gonorėją – septyniasdešimt dviems asmenims. Tarp pakartotinai apsilankusiųjų sifilis nustatytas 3080, o gonorėja – 393 žmonėms.

Įdomus dar vienas, tiesa, jau kitos srities, faktas. 1896 metais, praėjus vos metams nuo rentgeno spindulių atradimo, gydytojas F. Dembovskis Vilniuje atidarė pirmąjį rentgeno kabinetą. 1900 metais įkurti dar du kabinetai Vilniuje ir vienas Kaune. 1922 metais rentgeno kabinetas atidarytas Tauragėje. 1940 metais Lietuvoje jau buvo keturiasdešimt septyni rentgeno kabinetai, iš jų aštuoni – privačių gydytojų.

Prieš daugiau nei aštuoniasdešimt metų Tauragėje jau veikė ir teismo medicinos tarnyba. 1935 metais, pavyzdžiui, dalyvaujant teismo atstovui, čia atlikta dvidešimt, o dalyvaujant policijos atstovui, septyniolika skrodimų. Dalyvaujant, vėlgi, policijos atstovui apžiūrėtas dvidešimt vienas negyvėlis. Taip pat teismo atstovo akivaizdoje apžiūrėti keturiasdešimt trys ir stebint policijos atstovui – dvidešimt keturi gyvi nukentėjęsiejai. Tiesa, iš oficialios to meto statistikos matyti, jog trijų apskričių – Kretingos, Marijampolės ir Tauragės – teismo medikai per metus neišdavė nė vieno sveikatos patikrinimo liudijimo. Tuo tarpu, pavyzdžiui, Panevėžio apskrityje tokių dokumentų išduota 308, o Telšių – 272.

Nikolajus Šenšinas



Viena įdomi ištrauka iš generolo adjutanto Vasilijaus Šenšino sūnaus Nikolajaus (1827.02.15-1858) laiško rašytojui, generolui N. Orlovui 1854 metais. Laiško autorius pulkininkas buvo neeilinė asmenybė, nes, pavyzdžiui, Žiemos rūmuose jį krikštijo pats imperatorius Nikolajus I su žmona Marija Fiodorovna:

„Kelionė vagone iš Berlyno į Kenigsbergą buvo labai įdomi, keleiviai keitėsi, plepėjo, mane laikė tai švedu, tai austru, labai daug melavo, mus keikė. Rugpjūčio 2 dienos vakare buvau Tauroggene.“

Iliustracija – Vasilijus Šenšinas. Džordžo Dau portretas. Šaltinis lt.wikipedia.org

Samuelis Jozefas Šereševskis



„Kinijos apaštalas“ – taip savo daug leidimų sulaukusią knygą apie legendinį išėivį iš Tauragės Samuelį Isaką Jozefą Šereševskį (Schereschewsky) pavadino Kembridžo universiteto profesorius Džeimsas Artūras Miuleris. Solidžią studiją apie mūsų kraštietį „Žydų vyskupas ir Kinijos Biblija“ parašė ir Jeruzalės Hebrajų universiteto Louiso Friebergo Rytų Azijos studijų centro profesorė emeritė ir Amerikos Hario Trumano tyrimų centro vyresnioji mokslo darbuotoja Irene Eber. Tad kas gi jis – žmogus, įėjęs į pasaulio religijotyros istoriją?

Kai buvęs ilgametis žurnalo „Time“ Pekino biuro vadovas, žurnalistas ir užsienio politikos konsultantas Davidas Aikmanas, dirbęs daugiau kaip penkiasdešimtyje pasaulio šalių, bendravęs su Borisu Jelcinu, Panamos kariniu diktatoriumi Manueliu Noriega, legendiniu Amerikos pamokslininku Bilu Grahamu, Motina Terese ir kitais, 2005 metais išleido knygą „Pekino faktorius“, jos paantraštei buvo pasirinkta frazė „Kaip krikščionybė keičia Kiniją ir pasaulio galių pusiausvyrą“. Autoriaus nuomone, per artimiausius trisdešimt metų trečdalis

Iliustracija – **Samuelis Jozefas Šereševskis**. Šaltinis Vikipedija

Kinijos gyventojų bus krikščionys, o šalis – viena galingiausių pasaulio krikščioniškųjų valstybių. Suskaičiuota, jog 1949 metais susikūrus komunistinei KLR šią tikybę išpažino apie šimtas dvidešimt tūkstančių žmonių, dabar gi jų yra apie aštuoniasdešimt milijonų.

O 1906 metų spalio penkioliktają Japonijoje, Tokijuje, mirė Parkinsono ligos paveiktas, bet neįveiktas žmogus, sugebėjęs, valdydamas vos du pirštus, išversti hebrajų kalbos raštus į kinų kalbą. Šis žmogus buvo teologijos daktaras, iš tolimosios Lietuvos nukeliavęs į kitą pasaulio kraštą ir ten amžinai išlikęs istorijoje, keturiasdešimt septynerius metus ėjęs Kinijoje misionieriaus pareigas Samuelis Isakas Jozefas Šereševskis, šioje šalyje labiau žinomas Jozefo Ši pavarde. Ant jo kapo vienoje didžiausių Tokijo Aojama kapinių, visai ne pagal žydų tradicijas, pastatytas akmeninis kryžius...

Samuelis Jozefas Šereševskis gimė 1831 metų gegužės šeštąją Tauroggene, žydų ortodoksų Simono Šereševskio ir Rozos Salvatha šeimoje. Jau tuo metu žydų bendruomenė šiame mieste prie Jūros buvo gausi – pavyzdžiui, 1833 metais iš šešių šimtų trisdešimties gyventojų žydų būta netoli keturių šimtų.

Šereševskių pavardė Lietuvoje buvo populiari, nors nežinia, ar visi jie susiję giminytės ryšiais. Jie buvo aškenaziai – viduramžių Elzaso, Reino slėnio ir Rytų Europos žydų palikuonys, šiandien sudarantys apie aštuoniasdešimt procentų visų pasaulio žydų. Bronkso Alberto Einšteino medicinos koledžo genetiniai tyrimai leidžia spėti, jog aškenazių kraujo linija nuo kitų žydų atsiskyrė maždaug prieš pustrėčio tūkstančio metų. Keturiasdešimt procentų jų – vos keturių žydų motinų palikuonys. Tuo tarpu Samuelio mama Rosa Salvatha buvo sefardų žydų palikuonė, ispanė. Sefardai, priešingai nei aškenaziai, dar prieš inkvizicijai 1492 metais išvarant juos iš Ispanijos turėjo glaudžių kontaktų su musulmonais. Tai įgalino juos sukurti unikalią intelektualinę kultūrą. Iš motinos Samuelis paveldėjo specifinį alyvuoginį veido atspalvį, o vardą Samuelis Jozefas – iš tėvo (Isakas tikriausiai buvo kito giminaičio vardas, ir tai gali būti kitas ryšys su sefardais. Mat aškenaziai žydai neduoda savo vaikams gyvų giminaičių vardų.) Tėvo profesija iki galo neaiški, nors, kaip daugelis to meto Tauragės žydų ir kaip jo sūnus iš pirmosios santuokos, jis irgi greičiausiai galėjo būti miškininkas ar lentpjūvės savininkas.

Anksti netekusiu tėvų, juo rūpinosi pasiturintis, sėkmingą miško prekybos

verslą turėjęs netikras brolis, o tiksliau – jo žmona. Kaip daug vėliau prisiminė pats Samuelis, įbrolis pavasarį išeidavo į mišką ir, galima sakyti, negrįždavo iki didžiųjų rudens švenčių. Ir, kaip nebūtų keista kalbant apie žydus, našlaičio gyvenimas naujoje šeimoje nebuvo lengvas. Būsimajam vyskupui, jo paties žodžiais, buvo neleidžiama pamiršti, kad valgo jis išlaikytinio duoną. Kalbėdamas apie savo pirmuosius metus įbrolio namuose, jis daugiau negu švelniai vadino šį laikotarpį „šiek tiek griežtumo ir liūdesio“ periodu. Brolio žmona, kaip prisiminė Samuelis, valdė vyro verslą, namus ir vaikus, kurių buvo nemažai ir vis daugėjo. Todėl Samuelis tebuvo tik dar viena burna prie gausios šeimynos stalo.

Paauglys nuo mažų dienų atsiskleidė kaip gabus, smalsus jaunuolis, todėl giminės vis dėlto stengėsi suteikti jam kiek įmanoma geresnį išsilavinimą ir pasiekti, kad taptų, žinoma gi, rabinu.

Kiekviena žydų šeima labai rūpinosi berniukų išsilavinimu. Tai prasidėdavo nuo bendruomenės mokytojo – melamedo – trejų ar ketverių metų vaikams vedamų pamokų, supažindinusių su žydų istorija, maldų ir Biblijos pagrindais. Vėliau – nepigi ir ne visiems prieinama judaizmo dvasinė seminarija ješiva. Jos tuo metu Tauragėje nebuvo. Užtat ji veikė Kražiuose, tuo metu labai toli nuo Tauragės buvusiame daug mažesniame miestelyje, į kurį išvyko Samuelis. Tai šeima padarė ne vien dėl religijos žinių, bet greičiau norėdama pažiūrėti, kaip jaunuolis atlaikys atsiskyrimą nuo šeimos ir mokės savarankiškai gyventi. Juo labiau, kad jis jau buvo tvirtai nutaręs Taugoggeną palikti.

Šereševskio sprendimas mokytis oficialiai pripažintoje rabinų mokykloje buvo sąlygotas dar ir tarnybos Rusijos kariuomenėje baimės. Caru tapus Nikolajui I, remiantis 1842 metų dekretu, net dvylikos ar trylikos metų paaugliai jau buvo rengiami karo tarnybai. Jaunuoliai, kurie oficialiai pripažintose mokyklose mokėsi ne mažiau trejų metų, nuo tarnybos buvo atleidžiami. Todėl tėvai darė įvairiausių žygius kaip nors išsukti vaikus nuo tos nemalonios priedermės, išsiųsdami juos netgi labai toli, kur netektų prievarta valgyti kiaulienos ir kur būtų išklausa ir kita nuomonė.

Giminės aktyviai skatino Samuelį pasirinkti Žitomirą, kur jis būtų toli nuo namų ir niekas negalėtų jo susekti. Svarbu buvo dar ir tai, kad rabinų mokyklose ne tik nereikėjo mokėti už mokslą, bet studentai dar ir gaudavo vyriausybės stipendijas. Galima tik spėlioti, kaip jaunas Šereševskis sužinojo apie tolimąjį

Žitomirą. Greičiausiai čia pagrindinį vaidmenį suvaidino Tauroggeno turgavietė, kur žydai prekiautojai vienas kitam perdavinėjo įvairiausias žinias ir kur žydų vaikų „išsukimas“ nuo karinės prievolės buvo pagrindinė tema.

Šiaip ar taip, 1847 metais, sulaukęs šešiolikos, Samuelis Jozefas paliko, kaip vėliau paaiškės, visam laikui, miestą prie Jūros ir išvyko į Ukrainos Žitomiro rabinų mokyklą. Ten jam į rankas pateko Londono krikščionybės skatinimo tarp žydų draugijos žydų kalba išleistas Naujasis Testamentas, pastūmėjęs jaunuolio gyvenimą rimtiems iššūkiams. Būdamas devyniolikos metų jis persikėlė į Vokietiją, kur daugiau nei metus studijavo magistrantūroje Frankfurte ir dvejus metus – Breslau (dab. Vroclavo, Lenkija) universitete. Prie puikiai mokėtų jidiš, lenkų ir rusų kalbų prisidėjo vokiečių, kuria, kaip gimtąja, jis kalbėjo visą likusį gyvenimą.

1854 metais S. Šereševskis emigravo į Ameriką, tikėdamasis kunigų seminarijoje studijuoti graikų kalbą. Ten pradžioje ryšius daugiausiai palaikė su žydais, plačiau nebendraudamas su krikščionių bažnyčia, kol 1855 metais netikėtai buvo pakrikštytas pagal baptistų papročius ir tapo presbiterijonu. Įstojo į Pitsburgo (Pensilvanija) presbiterijonų bažnyčios Vakarų kunigų seminariją. Po to daugiau kaip dvejus metus lankė episkopalinę metodistų bažnyčią ir šios bažnyčios Pagrindinę kunigų seminariją, kur sutiko jam labai daug padėjusį mentorių – hebrajų literatūros profesorių Samuelį H. Ternerį. Nežinantiems galima paaiškinti, jog presbiterijonai – evangelikų reformatų atšaka, priklausanti Pasaulinei reformatų bažnyčių sąjungai. Metodistų judėjimas kilo Anglijoje plintant protestantizmui, o jam atitolus nuo Anglikonų bažnyčios susiformavo nauja tikyba, kuri gana greit išplito Anglijoje ir JAV. 1784 metais Baltimorėje įvykusioje metodistų konferencijoje buvo formaliai įkurta Episkopalinė Amerikos metodistų bažnyčia. Po daugybės metų, 1968-aisiais, metodistų bažnyčiai susivienijus su Evangeliška jungtine brolių Bažnyčia, pavadinimas pakeistas į Jungtinę metodistų bažnyčią. Šiuo metu pasaulyje gyvena apie septyniasdešimt milijonų metodistų ir kai kuriose šalyse, pavyzdžiui JAV, ši bažnyčia yra viena didžiausių krikščioniškų bažnyčios atšakų.

Po penkerių metų, 1859-ųjų liepos septynioliktąją, Niujorko Švento Jurgio bažnyčioje vyskupas William Jones Boone iššventino Samuelį diakonu. O dar anksčiau, kovo mėnesį, Bažnyčios Užsienio reikalų komitetas nutarė pasiųsti jį į protestantiškąją misiją Šanchajuje (Kinija). Samuelis per daug nesipriešino, nors

tai ir sužlugdė planus dar dvejus metus studijuoti universitete.

1859 metų gruodžio dvidešimt pirmąją S. Šereševskis kartu su vyskupu Boone laivu „Golden Rule“ atvyko į Šanchajų. 1860-ųjų spalio dvidešimt aštuntą dieną vyskupas įšventino jį kunigu laikyti mišias misijos mokyklos Hongkew koplyčioje, vėliau išgarsėjusioje visame pasaulyje kaip Mūsų gelbėtojo bažnyčia. Be Šanchajaus, S. Šereševskis nuo 1862 metų tarnavo ir Pekine.

Pirmieji XIII amžiuje Kiniją pradėję lankyti misionieriai buvo katalikai. Nuo XVII amžiaus ėmė atvykti ir protestantai. Ir ne vienas jų mėgino ištisai ar dalimis versti Bibliją į kinų kalbą. Bet tai buvo ypatingai sunkus ir mažai kam įveikiamas uždavinys. Juo labiau, kad Kinijos imperatorius išleido įstatymą, draudusį spausdinti krikščioniškas religines knygas. Už tai grėsė net mirties bausmė. Vis dėlto protestantų misionierius Robertas Morisonas 1819 metais bene pirmą kartą išvertė Bibliją į kinų kalbą ir jau 1836 metais buvo atspausdinti du tūkstančiai egzempliorių.

1861 metų rudenį S. Šereševskis ėmėsi pagrindinio viso savo gyvenimo darbo – Biblijos vertimo į kinų kalbą. Pradėjo nuo Psalmių Šanchajaus dialektu. Vėliau, 1864 metais, kartu su kitu misionieriumi Honkongo vyskupu Džonu Bardonu į mandarinų (oficialiąją kinų) kalbą išvertė pirmąją maldaknygę. Dar po metų kartu su grupe žinomiausių Kinijos mokslininkų bei vyskupu Bardonu ėmėsi ir Naujojo Testamento vertimo į mandarinų kalbą. Šį vertimą Kinijos tikintieji naudoja ir šiandien. O S. Šereševskis 1865 metų rudenį pradėjo versti į kinų kalbą ir Senąjį Testamentą ir baigė šį grandiozinį darbą tik po devynerių metų. Tai kartu su mandarinų Testamentu sudaro Kinijos krikščionių naudojamą kinų Bibliją ir skaitoma pradedant kiekvieną naują Amerikos episkopalinės bažnyčios misiją Kinijoje.

1875 metais pablogėjus sveikatai S. Šereševskis grįžo į Ameriką, atsisakęs tapti Šanchajaus misionieriumi – vyskupu. Mat, tais metais Kinija ir Japonija tapo savarankiškoms Amerikos episkopalinės bažnyčios vyskupijomis ir iki tol abiejose sėkmingai tvarkęsis vyskupas Channing Moore Williams buvo atleistas nuo tarnystės Kinijoje, o pradėjo daugiausia rūpintis Japonijos reikalais. Šanchajaus vyskupo vietą užimti pasiūlyta S. Šereševskiui, tačiau Samuelis dėl visiems žinomo jo kuklumo ir nepasitikėjimo savo jėgomis pasiūlymo atsisakė.

Jis grįžo į Jungtines Valstijas suvokdamas, kad norėtų ir privalėtų grįžti į Ki-

niją kaip vertėjas, nors sveikata vis labiau prastėjo. Tai jis ir padarė 1895-aisiais, savo naujuosius vertimus iš Naujojo Testamento ir hebrajų Biblijos į mandarinų kalbą paskelbdamas 1898–1899 metais. Tačiau Šereševskis labiausiai svajojo užbaigti naują Biblijos vertimą į ven-li dialektą, būdamas įsitikinęs, jog ankstesnieji penki iki jo atlikti mėginimai buvę netikslūs, o kai kurie net klaidingi, kalbantys apie pagonybę. Garsus Anglijos rašytojas ir mokslininkas, nemažai metų gyvenęs Kinijoje, Marshall Broomhall pavadino jį „turbūt didžiausiu Biblijos vertėju, kokį Kinija kada nors turėjo.“

Tai buvo gerokai vėliau. O 1877-ųjų spalio trisdešimt pirmąją S. Šereševskis įgijo teologijos mokslų daktaro laipsnį ir Niujorko Grace bažnyčioje buvo įšventintas vyskupu. Netrukus, gavęs patikinimą dėl finansinės paramos steigti Šanchajuje šviečiamojo pobūdžio kolegiją, vis dėlto priėmė naują Episkopalinų vyskupų rūmų pasiūlymą. Didžiulėmis Samuelio Jozefo pastangomis Šv. Jono koledžas (vėliau tapęs Šv. Jono universitetu) pradėjo veiklą 1879 metais. Pradžioje kursų, kuriuos lankė vos trisdešimt devyni studentai, užsiėmimai daugiausia vyko kinų kalba. 1891 metais pereita prie anglų kalbos ir susikoncentruota ties mokslų ir gamtos filosofijos dalykais.

Šis vienas seniausių ir prestižiškiausių Kinijos universitetų ir šiandien neretai pavadinamas Kinijos Harvardu. Jį baigė daug ne vien didžiausioje Azijos valstybėje garsių politikų, diplomatų, rašytojų, architektų, teisininkų, verslininkų.

1879 metais Šereševskis ven-li klasikiniu dialektu išvertė visą maldyną. O netrukus įsikūrė prie Wuchang upės prižiūrėti statybos projekto ir versti Apokrifą (abejotino autentiškumo kūrinių). Tačiau, spėjus užbaigti vos vieną knygą, karštą 1881 metų vasarą po saulės smūgio, kai, sako, karštis siekė per šimtą laipsnių, jį ištiko insultas ir paralyžius. Jis išgyveno, bet nustojo valdyti rankas ir kojas. Gydytojams rekomendavus gydytis Europoje, 1882 metais S. Šereševskis atvyko į Ženevą ir kai paaiškėjo, jog gydymas užsitęs ilgai, atsistatydino iš vyskupo pareigų.

Šanchajaus vyskupu Samuelis tarnavo iki 1883 metų. Po gydymo Vakaruose 1895 metais grįžo į Šanchajų tęsti savo vertimo darbą, paskutiniuosius du tūkstančius puslapių spausdindamas vos dviem jo dar klausiusiais pirštais. S. Šereševskis dėl sunkios ligos buvo paralyžiuotas, sunkiai valdė rankas ir mašinėle spausdino kęsdamas baisius skausmus. Bet jis nemetė Biblijos vertimo, prie kurio dirbo bemaž dvidešimt penkerius metus. Todėl, matyt, natūralu, jog šį savo

darbą pavadino „Biblija vienu pirštu“. Po keleto metų susirgo dar ir Parkinsono liga, kuri visiškai atėmė judėjimą ir pažeidė rankas. Jis pasitraukė iš bažnyčios, bet neatsisakė vertimo darbo.

Nuolatinė šio katorgiško proceso pagalbininkė, Samuelio rėmėja ir patarėja buvo jo šešeriais metais jaunesnė žmona Susana Mary Waring. Nors vyro paralyžius abiem jiems tapo baisia kančia, tačiau tikėjimas, kad galima ir būtina įvykdyti pasirinktą misiją, buvo dar didesnis.

Su neįsivaizduojamu užsispyrimu jis skyrė visas savo proto, kuris liko nepaveiktas ligos, galias kinų tautos istorijos raštų studijavimui. Visapusiškai susipažinęs su įvairiomis kinų kalbos atmainomis ir būdamas ne tik išsilavinęs sinologas, bet vienas ryškiausių pasaulio orientalistų, sulaukė aukštų garsaus vokiečių filologo profesoriaus Makso Miulerio įvertinimų. Dvidešimt metų kiekvieną dieną Kinijoje, Masačusetse ir paskutiniaisiais metais Japonijoje, vos radęs galimybę prisėsti prie spausdinimo mašinėlės, S. Šereševskis dirbo, įveikdamas savo fizinę negalią, kuri bet kuriam kitam žmogui būtų galėjusi atimti ir norą, ir jėgas, ir pasitikėjimą savimi. Neilgai likus iki mirties jis užbaigė didžiausią savo darbą – Biblijos vertimą, apimantį apokrifą ven-li dialektu. Jis išleido ir keletą kinų kalbos gramatikų, žodynų, išleido mongolų kalba Šiaurės Amerikos religinių giesmių (gospel) rinkinį, parengė mongolų kalbos žodyną.

Niujorko Kolumbijos universiteto garbės daktaras Aronas Bernstainas rašė: „Šis vienas žmogus suteikė galimybę dviem šimtams penkiasdešimčiai milijonų mandarinų kalba kalbančių kinų, taip pat gausiems Kinijos skaitytojams galimybę išgirsti Dievo žodį. Kaip vertėjo jo įtaka masėms gerokai didesnė nei būtų buvusi vyskupo, ir Kinijos krikščionys visada su dėkingumu prisimins didį mokslininką, kuris savo ligos sukeltą silpnumą pavertė stipria jėga, kuris padėjo tokius tvirtus ir tikslus Biblijos pagrindus.“

Likus ketveriems metams iki mirties S. Šereševskis kalbėjo: „Aš sėdėjau šioje kėdėje daugiau nei dvidešimt metų. Pradžioje tai atrodė labai sunku. Bet Dievas žino geriau, jis palaikė mane darbe, kuriam aš geriausiai sutvertas.“ Kitaip matyt, nė negalėjo būti. Nes, kaip 1934 metų gruodį laiške jau minėtajam profesoriui M. Miuleriui teigė duktė Karolina, tėvas jai kartą prasitaręs, jog jų šeimos istorijoje būta daug gabių ir išsimokslinusių asmenybių.

Vienoje prisiminimų apie Samuelį Jozefą Šereševskį knygų kunigas Kraidenas

Edmundsas rašė: „Vyskupo Šereševskio pasiekimų reikšmė svarbi ne tiek savo mastu ir moksliniu pagrįstumu, kiek nesutramdomu užsispyrimu bei atsidavimu savo pasirinktam darbui. Jo liga vis labiau progresavo, kol paliko vos po vieną abejų rankų pirštą. Laimei liko, nepažeistas šio vyro protas...“

Amerikos episkopalinės bažnyčios kalendorius kiekvienų metų spalio keturioliktąją prisimena S. Šereševskį ir skiria jam padėkos maldą, kurioje, be kita ko, yra ir tokie žodžiai:

„Dieve, kuris savo apvaizda pakvietei Jozefą Šereševskį iš tolimų jo namų Rytų Europoje šios bažnyčios tarnystei ir nusiuntei jį misionieriumi į Kiniją, kur, įveikdamas savo negalią, jis išvertė Šventąjį Raštą į visas tos žemės kalbas, vesk mus. Maldoje mes įsipareigojame mūsų gyvybes, mūsų gebėjimus skirti tau.“

Samuelis Isakas Jozefas Šereševskis, kaip žinia, mirė 1906 metų spalio penkioliktąją Tokijyje, palikęs trisdešimt trejų metų sūnų Jozefą Viljamsą ir metais jaunesnę dukrą Karoliną. Sūnus mirė 1940-aisiais, duktė – 1942 metais. Liko šeši Samuelio Šereševskio anūkai – trys berniukai ir trys mergaitės. Gaila, nėra jokių žinių apie Karolinos palikuonis. Kai sveikata pradėjo ypač sparčiai blogėti, Samuelis meldėsi, kad Dievas leistų gyventi ilgiau ir užbaigti didžiuosius darbus. Taip ir atsitiko, jis tyliai mirė praėjus dviem dienoms po to, kai baigė svarbiausius savo vertimus. Paskutiniai Samuelio žodžiai buvo „Tai gerai. Tai labai gerai...“ Po trejų metų mirė ir žmona Susana Mary.

Hermanas Šmelingas



Gimė 1870 metų balandžio dvidešimt trečią dieną Tauroggene, vargingoje šeimoje: „Aš gimiau Tauroggene – toje pasaulio vietoje, kur 1812 metų gruodžio 30 d. buvo pasirašyta sutartis, turėjusi sulaužyti dominuojančią Napoleono valdžią. Miestas yra Rusijoje, bet mano tėvai buvo prūsai. Ir gyvenau tik šioje šalyje.“

Baigęs mokyklą Hermanas susidomėjo metalo apdirbėjo amatu, tapo pameistriu Šiaurės Reino-Vestfalijos krašto Velberto mieste. (Velbertas visame pasaulyje garsėja spynų ir jungiamųjų detalių gamyba – A.J.). Sėkmingai darbuodamasis, susitapė nemažai pinigų ir pasikvietė pas save tėvus. Kaip vėliau pats rašė: „Po sunkumų vaikystėje dabar patyrėme laimingiausią gyvenimo etapą.“

1890 metais H. Šmelingas atliko karinę tarnybą, kurią baigęs vedė ir vėliau susilaukė penkių vaikų.

Per pusbrolių Lupą, jau tarnavusį kunigu, susipažino su Naujųjų apaštalų bažnyčios veikla: „Mano sielą uždegė tai, ką išgirdau ir netrukus patyriau pats, pažinau Dievo darbą. 1895 metų kovo dvidešimt ketvirtą dieną aš, mano žmona,

taip pat mano tėvai iš apaštalo Krebsso gavo dieviškus apreiškimus, kad Viešpats duos apaštališkąją tvarką, kokia buvo pradžioje, Dvasios dovanų atnaujinimas ir apaštalo tarnystės atkūrimas.“ (Vyriausiasis apaštalas Fricas Krebsas Naujųjų apaštalų bažnyčiai vadovavo 1895–1905 metais – A.J.)

Nuo 1896 metais išėivis iš Tauroggeno reiškėsi kaip diakonas, 1899 metais išventintas kunigu ir evangelininku. 1923 metų gruodį H. Šmelingui patikėtos apygardos seniūno pareigos, o 1933 metų kovo dvyliktąją jis tapo vyriausiojo apaštalo Johano Gotfriedo Bišafo apaštalu – Šiaurės Reino-Vestfalijos Acheno, Diuseldorfo, Kelno bei Vupertalio miestų vyskupu. Vėliau pats prisiminimuose rašė: „Ką dar turėčiau parašyti apie save? Aš visada buvau ištikimas Viešpačiui. Tai mano egzistavimas, visas mano gyvenimas. Patyriau daug laimės Bergisches žemėje ir džiaugiuosi turėdamas jėgų tarnauti“.

1938-ųjų birželio penktąją H. Šmelingas savo noru iš pareigų atsistatydino ir išėjo į pensiją.

Po sunkios ir ilgai jį kankinusios ligos mirė 1946 metų lapkričio septintąją.

Jurgis (George) Štuopis

2018 metų gegužės dvyliktąją nedideliame JAV Masačusetso valstijos Šarono mieste mirė aštuoniasdešimt dvejų metų Jurgis (George) Štuopis. Tai galėtų būti eilinis pranešimas, jeigu ne aiškiai lietuviška pavardė ir ne tiesioginis ryšys su Taurage.

1936 metais Tauragėje, Bažnyčių gatvėje, gyvenusioje Jurgio Štuopio ir Konstancijos Konkulevičiūtės šeimoje, kurioje jau augo ketverių metų duktė Regina, gimė sūnus, pavadintas irgi Jurgio vardu.

1897 metų sausio vienuoliktą dieną Kauno apskrities Garliavos valsčiaus Pajiesio kaime gimęs Jurgis Štuopis vyresnysis 1919–1920 metais buvo pirmasis „Kario“ žurnalo administratorius, aktyvus karinės spaudos darbuotojas, išvertęs į lietuvių kalbą ir karinius statusus. Mokėsi Vilkaviškio, Voronežo ir Kauno „Aušros“ gimnazijose, Vytauto Didžiojo Universitete studijavo humanitarinius mokslus. Buvo Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo Literatūros skyriaus darbuotojas. 1925–1926 metais redagavo „Rytą“, „Tėvynės sargą“. Po daugelio metų buvęs jo vadovas knygnešys, visuomenės veikėjas, Nepriklausomybės kovų dalyvis Petras Ruseckas prisiminė: „Pirmutinė jo darbo diena įtikino mane, jog nėra kiek neklydau: kaip atsisėdo prie duoto jam darbo, kaip įkniubo į jį, tai taip ir varė visą dieną, beveik nėra galvos nuo jo nepakėlęs. Ir taip antrą, trečią dieną, o vėliau diena dienon. Radau jame tylų, kuklų ir be galo darbštų, nuoširdų darbininką, gerą padėjėją tose ribose, kuriose jis mano buvo numatytas ir kuriose galėjo, kaip ne karys, būti. Jurgis mano akyse pasidarė darbštumo, uolumo, sąžiniškumo bei kuklumo simboliu. Niekaip negalėjau Jurgio įsivaizduoti nedirbančio.“

Nuo 1927 metų vasario Jurgis Štuopis vyresnysis dirbo Tauragės aukštesniosios komercijos mokyklos lietuvių kalbos mokytoju, vicedirektoriumi, o nuo 1934 metų – mokyklos inspektoriumi. Bendradarbiavo periodinėje spaudoje, paskelbė nemažai straipsnių ir apie Tauragę.

Garsus Tauragės krašto švietėjas, evangelikų liuteronų kunigo Augusto Vymerio jauniausiasis sūnus Povilas Vymeris irgi mokėsi šioje mokykloje: „Jurgis

Štuopis buvo vidutinio ūgio, geltono veido, smarkus rūkorius. Aukštesnėse klasėse, kada mums jau reikėjo rašyti rašinius ne tik bendro pobūdžio, literatūrinėmis temomis, jo griežta taisyklingos rašybos disciplina buvo labai naudinga. Aukštesnėse klasėse jis mums dėstė literatūrą – lietuvių ir pasaulinę.“

Deja, po plaučių uždegimo sutrikus širdžiai, sulaukęs vos keturiasdešimties, J. Štuopis vyresnysis mirė 1937 metų sausio devynioliktą dieną. Palaidotas Panevėžio rajono Naujamiesčio kapinėse.

Tuo tarpu Konstancija Konkulevičiūtė-Štuopienė gimė 1904 metų rugsėjo šešiolikta dieną Panevėžio apskrityje, Berčiūnų kaime. 1929 metais baigė Kauno universitetą, su lituanistu Jurgiu Štuopiu sukūrė šeimą. 1933 metais išlaikė valstybinius egzaminus ir iki 1943-ųjų, kol su dukra Regina bei jaunėliu Jurgiu išvyko į Austriją, vertėsi gydytojos praktika. Taip pat 1928 metais buvo viena iš studentų ateitininkų medikų korporacijos „Gaja“ steigėjų. Amerikoje dirbo Ilinojaus valstijos Linkolno miesto valstybinėje ligoninėje. Mirė sulaukusi aštuoniasdešimt penkerių 1989 metų lapkričio devintą dieną Čikagoje.

1949 metais Jurgis kartu su mama ir vyresniąja seserimi Regina kaip karo pabėgėliai iš Austrijos emigravo į JAV. Apsigyveno Čikagoje, kur Jurgis baigė gimnaziją, Ilinojaus technologijos institute įgijo inžinieriaus profesiją. 1959 metais susituokė su Roma Morkūnaite, kuri padovanojo jam du sūnus – Tomą ir Paulių. Šiandien Tomas Stuopis, sukaupęs solidžią tiltų statybos, projektų kokybės kontrolės inžinieriaus patirtį, yra garsios bendrovės „TranSystem“ vieprezidentas, aktyviai prisidėjęs prie daugelio garsiausių Masačusetso valstijos tiltų įrengimo. Jo brolis Paulius pasuko informacinių technologijų, kompiuterijos keliu. Baigęs Masačusetso technologijos institutą, pradėjo dirbti „Symbiotics Inc.“ programinės įrangos kūrimo firmoje. Tęsdamas mokslus Nevados universitete, jis diegė programinę įrangą multimedijos, muzikos ir kitose srityse įvairioms garsioms firmoms, pavyzdžiui, „Roland“ ir „Mindscape“. Įkūrė dvi nuosavas, labai sėkmingai veikiančias programinės įrangos kompanijas. Pauliaus žmona Cecilija – Masačusetso technologijos instituto medicinos tarnybos direktorė, atsakinga už daugiau kaip dvidešimties tūkstančių studentų, darbuotojų bei pensininkų sveikatą.

1966 metais Štuopių šeima persikėlė į Masačusetso valstijos Šarono miestą, kur Jurgis įsidarbino H. W. Lochner bendrovėje. Joje jis išdirbo daugiau kaip

penkiasdešimt metų, iškildamas iki labai aukštų vyriausiojo viceprezidento ir Naujosios Anglijos regiono valdytojo pareigų. Kaip savo atsiliepimuose daug kartų pažymėjo bendrovės administracija, J. Štuopis per ilgametę karjerą vadovavo daugeliui svarbių kelių statybos planavimo bei dizaino projektų įvairiose ne vien savo regiono valstijose (Indianoje, Floridoje, Naujojoje Meksikoje) ir visus juos užbaigdavo laiku bei neviršydamas paskirto biudžeto.

Savo kokybišku darbu plačiai garsėjanti „Lochner“ bendrovė įkurta 1944 metais ir teikia planavimo, dizaino, aplinkosaugos, statybos inžinerijos bei inspektavimo paslaugas visoje Amerikoje vykdomiems transporto projektams. Pagrindinė būstinė yra Čikagoje.

Kad būtų suprantamiau, kokio masto atsakomybė slėgė išeivio iš Tauragės pečius, paaiškinsime, jog Naujosios Anglijos regioną sudaro dabartinės Meino, Naujojo Hampšyro, Vermonto, Masačusetso, Rod Ailendo ir Konektikuto valstijos. O tai – tūkstančiai kilometrų, šimtai kelių, gausybė objektų.

Be atsakingai atliekamų savo pareigų, Jurgis Štuopis turėjo labai įdomų ir išskirtinį hobį – mėgo keliauti. Ypač laivais – dalyvavo per dvidešimt kruizų upėmis bei daugybėje išvykų per vandenyną. Jis aplankė visas penkiasdešimt Amerikos valstijų ir visus žemynus, išskyrus Antarktidą – iš viso aštuoniasdešimt devynias šalis. Niekada neužmiršo savo Tėvynės Lietuvos, aktyviai rėmė Bostono Amerikos lietuvių organizacijas – Švento Petro lietuvių parapiją, „Lietuvių vaikų globos“, Bostono lituanistinę mokyklą, Lietuvių skautų sąjungą ir nuo 1969 metų Vermonto valstijos Vest Brattleboro miesto apylinkėse veikiančią „Neringos“ vasaros stovyklą, kurioje turiningos programos vaikams ir šeimoms vyksta lietuvių bei anglų kalbomis.

Jurgio sesuo, 1932 metais Panevėžyje gimusi Regina Kazlauskienė, užaugino keturis vaikus ir sulaukusi aštuoniasdešimt vienerių mirė 2013 metų vasario penktą dieną.

Robertas Šumanas



Nuo šiol rajono muzikos mokytojai, kalbėdami mokiniams apie garsiausius pasaulio muzikus, galės pasakyti: Tauragėje viešėjo ir vokiečių kompozitorius bei įtakingas muzikos kritikas, vienas ryškiausių XIX amžiaus kompozitorių romantikų, pianistas, dirigentas, pedagogas Robertas Šumanas (Robert Schumann). Galima visai nesidomėti klasikine muzika, nemėgti jos, tačiau išgirdus R. Šumano legendinę „Svajonę“ pačiam didžiausiam pesimistui ima spurdėti širdis.

Trisdešimt ketverių metų jau gerai Europoje žinomas kompozitorius su žmona, jo gyvenimo, kūrybos mūza ir daugelio kūrinių įkvėpėja bei atlikėja, garsia pianiste, savo mokytojo dukra Klara Vyck (Clara Josephine Wieck Schumann) 1844 metų sausio 25-ąją išsirengė tolimon koncertinėn kelionėn iš Leipcigo į Rusijos sostinę Sankt Peterburgą ir Maskvą. Beje, Klaros tėvas buvo įsitikinęs, jog R. Šumanas gali tapti geriausiu Europos pianistu. Tačiau susižeidęs ranką Robertas turėjo atsisakyti pianisto karjeros ir atsidėti kūrybai.

Taigi, Berlynas ir pasimatymai su kompozitoriumi Feliksu Mendelsonu, daini-

Iliustracija – **Robertas Šumanas**. *Šaltinis Vikipedija*

ninke Wilhelmine Schröder-Devrient bei poetu Friedrich Rückert. Dirschau (dabar Lenkijos miestas Tčėvas), Marienburgas, Kenigsbergas, kur vasario 3-iają ir 4-ąją Klara surengė du solinius koncertus. Štai ką ji pati apie tai rašė savo kelionės užrašuose: „Mes išvykome iš Berlyno šeštadienio vakare greituoju traukiniu (patogiausiu, koku aš kada nors esu keliavusi) ir pasiekėme Kenigsbergą antradienio vakare, kur buvome priimti ypatingai maloniai. Tai bjaurus miestas, bet tai tik daro visus jo žmones gražesnius. Penktadienį ir šeštadienį turėjau koncertus teatre pilnose salėse, bet buvo labai šalta, kadangi salė didelė ir nešildoma.

Sekmadienį pervažiavome į Tilžę, kur leidome vakarą su pašto skyriaus viršininku Nernstu (nepaprastai maloni šeima); aš daug grojau, nežiūrint, kad po koncerto Kenigsberge pusę nakties užtrukau pakuodama daiktus, pakilau penktą ir visą dieną važiuoju. Pirmadienį atsikėlėm trečią valandą, o ketvirtą išvykome į pasienį. Negaliu nepasakyti, kad Kenigsberge buvo fortepijono meistras, kurio instrumentais aš buvau grojusi (jį vadino Marty). Jis maloningai paskolino mums roges nuvykti iki pasienio (toliau pusę kelio iš Kenigsbergo vykome išimtinai rogėmis ir radome joms padarytas vėžes). Iš Tilžės į Tauroggeną važiuoju ekstra paštu.

Tauroggen Nernstas jau buvo užsakęs mums vietas kelionei gražiomis, patogiomis dvivietėmis greitosiomis rogėmis į Rygą. Kenigsberge Rusijos konsulas įteikė laišką muitinės inspektoriui (labai gražus vyras) ir mus čia priėmė labai maloniai. Kaip visur kitur, mūsų bagažas buvo atidarytas, paviršutiniškai apžiūrėtas ir uždarytas vėl. Jie niekada smarkiai netikrindavo muzikų.

Tauroggen mes patys radome puikią pašto stotį ir ypatingai apetitą žadinančius pusryčius. Dar daugiau, konsulas rekomendavo mus vienam oficialiam pasienio pareigūnui, kuris elgėsi labai kultūringai, padėjo viską greičiau sutvarkyti su pasais ir lagaminais ir pan. Todėl atvykome į Rygą labai komfortabiliai, bet koks nemielas tai buvo miestas!“

Prie viso to lieka tik priminti, jog Klara ir Robertas Šumanai Tauroggeną pasiekė 1844 metų vasario penktąją, o pusryčiaus tuometėje pašto stotyje (šiandieniniame Tauragės centriniame pašte) praėjus vos keturiems mėnesiams po O. Balzako apsilankymo. Gaila, nepavyksta rasti jokios informacijos apie šeimyninio dueto grįžimą atgal. Žinant, jog 1844 metais iš Maskvos į Kenigsbergą geležinkelio linijos tikrai nebuvo, K. ir R. Šumanai neišvengiamai turėjo važiuoti karieta arba rogėmis, vėlgį per Tauroggeną. Vadinasi, galimi nauji atradimai.

Tauragės sukilimas

Apie šį įspūdingą Tauragės istorijos fragmentą parašyta, rodosi, viskas. Vadinamasis 1927 metų Tauragės pučas minimas įvairiausiuose istorijos šaltiniuose. Tačiau savo laiku tie seni įvykiai mieste prie Jūros upės sulaukė nemenkos užsienio spaudos reakcijos, apie ką iki šiol beveik niekur nekalbėta.

1927 metų rugsėjo aštuonioliktos dienos numeryje Lietuvos darbo federacijos savaitinis laikraštis „Darbininkas“ paskelbė (stilistika išsaugota):

„Rugsėjo 9 d. ryte, Tauragėje socialdemokratai, valstiečiai liaudininkai ir komunistai ruošė skerdynes. Yra užmuštų. Išplėšė banką. Riaušėms vadovavo žymus valst. liaudininkų veikėjas, buvęs „Lietuvos Ūkininko“ redaktorius Kap. Majus. Tą pačią dieną buvo manoma rengti tokias pat skerdynes aukščiau kalbamų „patriotų“ ir Alytuje. „Vargšams“ nepavyko. Vieni jau Lenkijoje, kiti Vokietijoje, o kiti sugauti.“

Priminsime, jog „Respublikos gelbėjimo komitetu“ pasivadinę sukilėliai, nepatenkinti A. Smetonos ir A. Voldemaro režimu, 1927 metų rugsėjo devintą dieną pamėgino įvykdyti karinį perversmą. Jam vadovavo buvę Seimo nariai Povilas Mikulskis ir Jeronimas Plečkaitis, atsargos kapitonas Antanas Majus. Pučas vienu metu turėjo įvykti Tauragėje, Alytuje, Raseiniuose, Kėdainiuose, tačiau ketvirtą valandą ryto prasidėjo vien Tauragėje, kur buvo nuginkluoti policininkai ir šauliai, užimtas bankas, geležinkelio stotis ir kiti objektai. Antrą valandą dienos mieste šeiminkavę sukilėliai paskelbė, jog valdžia visur nuvers-ta. Tačiau Vyriausybė greitai sureagavo ir jau penktą valandą po pietų į Tauragę įžengė kariuomenės dalinys. Trys šimtai penkiasdešimt sukilėlių buvo suimti ir perduoti karo lauko teismui, kiti pabėgo į užsienį. Dvidešimt du nuteisti sušaudyti, tiesa, nuosprendis įvykdytas tik aštuoniems. Ši bausmė planuota ir didesniai būriui žmonių, tačiau jos atsisakyta sulaukus neigiamos užsienio šalių reakcijos. Dar dvidešimt dviem skirtas kalėjimas iki gyvos galvos. Aštuoniems sukilime dalyvavusiems asmenims skirta 15–20 metų sunkių darbų kalėjimo.

Nors tarp sukilimo organizatorių buvo ir Lietuvos socialdemokratų partija, kaip pažymi kapitalus veikalas „Kominterno istorija“, iki 1935 metų komunistai

socialistų ir socialdemokratų kovos su reakcijos jėgomis nerėmė. Minimi Bulgarijos, Vokietijos, Meksikos įvykiai. Todėl, kaip rašoma veikalė, „ir Lietuvoje socialdemokratų bei liaudininkų sukilimo prieš fašistinius pučistus 1927 metais komunistų partija nepalaikė.“

Australijos leidinys „Mercury“ prabėgus vos trimis dienoms po įvykių informavo pasaulį: „Komunistinis maištas įsiliepsnojo Lietuvoje. Daug žmonių nužudyta ir sužeista.

Kai kuriuose Lietuvos miestuose komunistinės jėgos surengė sukilimą, o kariuomenė buvo skubiai pasiūsta jį malšinti.

Maištą, kurio tikslas – nuversti Vyriausybę, organizavo kairiosios jėgos. Taurogeno miestas tarp Rygos ir Tilžės kiti maži miesteliai bei kaimai keturiolika valandų buvo sukilėlių rankose. Jie nuginklavo policiją, užėmė kareivines ir stotis. Pakviesti prisijungti ir kiti miestai.

Vyriausybė nedelsdama paskelbė karo padėtį, skubiai pasiūsti kariai iš Kauno ir Memelio (Klaipėdos) ir įvesta spaudos cenzūra. Tokių greitų Vyriausybės veiksmų dėka sukilimas numalšintas. Pranešama, kad daug žmonių nužudyti ir sužeisti.“

„Darbininkas“:

„Tie daug kam visai netikėtieji įvykiai, berods, nesudarė mūsų valstybėje jokios katastrofos, nepagimdė didelių sąjūdžių ir dėl to nėra tinkamai įvertinami. Kai kurie laikraščiai yra linkę nepriduoti šitiems įvykiams veik jokios politiškos reikšmės, vadindami juos paprastu banditų sauvaliavimu.

Tikra tiesa. Tauragę buvo užpuolę banditai. Toki pat banditai rengėsi pulti ir Alytų. Bet tiek vienur, tiek kitur banditai buvo pirmos rūšies, turintys, deja, Seimo atstovo cenzą... Svetimose valstybėse tokių banditų retai tepasitaiko.“

Buvusios Jungtinės Karalystės kolonijos Malakos pusiasalyje Britų Malajos Singapūro Nacionalinėje bibliotekoje saugomas „Malaja Tribune“ laikraščio 1927 metų rugsėjo dvyliktos dienos numeris, kurio devintąjį puslapį puošia straipsnio antraštė „Raudonoji revoliucija Lietuvoje“. Vienos didžiausių pasaulio Reuters naujienų agentūros pranešimai leidžia susidaryti nuomonę ir apie įvykius, ir apie informacijos objektyvumą.

Jau kitą dieną po pučo informuota, jog iš Tilžės per Berlyną gaunamos žinios leidžia kalbėti apie revoliucinį komunistinio režimo išpuolį Taurogene. Šaudymai su nedidelėmis pertraukomis girdėjėsi iki gilios nakties. Esama nemažai nuostolių.

Tą pačią dieną pranešimas iš Berlyno papildė gautą informaciją. Sakoma, jog trys šimtai žmonių užėmė geležinkelio stotį, pašto skyrių ir Valstybinį banką, bet netrukus buvo išstumti atvykusių automobiliais karių. Reuters pabrėžia, jog penki žmonės žuvo ir keliolika sužeista.

Rugsėjo vienuoliktąją iš Rygos gautoje informacijoje cituojamas Lietuvos Vyriausybės pranešimas, jog Majus, kuris iš vietos banko pagrobęs tūkstančius svarų sterlingų, vis dar tebėra laisvėje. (Tiesą sakant, taip ir neaišku, kodėl nei apsišaukėlis komendantas A. Majus, nei F. Saltonas – tai jis iš Lietuvos banko Tauragės skyriaus pagrobė du šimtus tūkstančių litų ir tris tūkstančius dolerių – taip ir nesulaukyti, nors buvo visos galimybės. Kai kurie Lietuvos istorikai spėja, jog F. Saltonas galėjęs būti provokatorius, o banke paimta suma – iš anksto jam pažadėtas atlygis. Panašiai kaip saugumo ir žvalgybos darbuotojo vertinama ir A. Majaus asmenybė. Abu vyrai aiškino apie sukilimą visai nežinoję ir niekur nedalyvavę...)

O Transatlantinės naujienų agentūros pranešimu iš Berlyno, didelis būrys Lietuvos komunistų po Tauroggeno banko apiplėšimo pabėgę į miškus. Vis dėlto šešiasdešimt jų esą areštuota.

Tauragės sukilimas paliko, tegu nedidelį, bet vis dėlto pėdsaką ir rašytojo Kazio Borutos biografijoje. Nutaręs priešintis fašizmo įsigalėjimui Lietuvoje, jis vos ne kasdien rašė protesto laiškus, pareiškimus, straipsnius Karaliaučiuje leistam ir Lietuvoje nelegaliai platintam Lietuvos socialistų revoliucionierių maksimalistų laikraščiui „Revoliucionierius“, kitiems leidiniams, apeliuodamas į pasaulio sąžinę. K. Boruta šiuo reikalu buvo nuvykęs į Telšius, bet po Tauragės įvykių teko, kaip pats pripažino, išsinešdinti. Tiesą sakant, geležinkelio stotyje rašytojas buvo areštuotas, kameroje laikytas kartu su keliais maištingai nusiteikusiais žemaičiais, tarp kurių buvo ir būsimas garsaus rašytojo Eduardo Cinzo tėvas A. Čiužas. Tačiau, neįrodžius sąsajų su Tauragės sukilimu, K. Boruta netrukus paleistas ir komendantų įsakymu ištremtas iš Telšių apskrities.

Grįžęs į Kauną greitai pajuto, kad yra saugumo ieškomas, todėl paslapčiomis išvažiavo į Rygą.

Archyvinėje rašytojo sekimo byloje saugomi jo laišakai draugams. Viename, rašytame bičiuliui Jonui, K. Boruta prisipažįsta, kad „kol kas sėdžiu Rygoje, lojuos su socialdemokratais, organizuoju Jums pagalbą šelpti Tauragės sukilėlius ir galvoju kaip nors įsteigti Latvijos eserų partiją“.

Didelio atgarsio Tauragės įvykiai sulaukė Rusijos spaudoje. Laikraščiai, remdamiesi garsiausių naujienų agentūrų pranešimais, kaip nebūtų keista, gana objektyviai atspindėjo situaciją. Stebina kita – apie sukilimą rašė bemaž vien šiaurinių sričių spauda.

Vologdos laikraštis „Krasnyj sever“ rugsėjo aštuonioliktąją cituoja vokiečių spaudos pranešimus iš Tauragės. Sakoma, kad mirties bausme jau nuteisti vienuolika asmenų, o šeši jų jau sušaudyti. Iš viso esą areštuota apie tūkstantis žmonių. Ypatingai aktyvūs areštai vyksta Lietuvos pasienio miestuose, kuriuose, trūkstant vietų perpildytuose kalėjimuose, valdžia priversta rekvizuoti viešbučius ir skubiai pertvarkinėti juos į arešto namus...

Pabrėžiama, kad laikytas dingusiu ar sukilėlių pagrobtu Tauroggeno komendantas pulkininkas leitenantas Ignatavičius pasidavęs pats ir suimtas. Jis kaltinamas neveiklumu riaušių metu. (Netrukus karo lauko teismas Ignatavičių nuteisė aštuonių mėnesių laisvės atėmimu tvirtovėje, o kartu kaltintą jo raštvedį kapitoną T. Verskį išteisino. Tauragės politinės policijos valdininkas Juozas Šavinis, beje, tesusilaukė griežto papeikimo...) Rašoma taip pat, kad Lietuvos socialdemokratai ir valstiečiai liaudininkai, protestuodami, jog areštuota daug jų partijų narių, nusiuntė delegacijas pas krašto apsaugos ministrą bei Kauno arkivyskupą metropolitą.

Laikraštis „Sovetskaja Sibir“ rugsėjo dvidešimt antrąją parašė, kad nuteistieji mirties bausme padavę malonės prašymus Prezidentui. Septyniems nuteistiesiems bausmė pakeista katorga iki gyvos galvos, o aštuntajam, Milkeraičiui, įvykdyta.

Ir dar vienas Rusijos laikraštis, kurio publikacija apie Tauragės sukilimą verta dėmesio – Tomsco „Krasnoje znamia“ (Raudonoji vėliava). Rugsėjo trylikąją išspausdintoje TASS informacijoje primenama, jog sukilimui vadovavo vienai kairiajai partijai prijaučiantis ir už šnipinėjimą tarp karininkų iš kariuomenės atleistas kapitonas Majus. Už jo sulaikymą esanti pažadėta penkių šimtų litų (apie šimto rublių) premija. (Iš tikrųjų gi paskirta šešių tūkstančių litų premija.) Akcentuojama taip pat, jog sukilimas susijęs su opozicinių valdžiai partijų veikla, tuo tarpu su Lietuvos komunistų partija neturintis nieko bendra.

„Darbininkas“:

„Rytui išaušus, Tauragės gyventojai gavo pamatyti pačius riaušininkus. Čia

buvo visokių vietinių to miestelio valkatų, girtuoklių ir padaužų, keliolika darbininkų, dirbančių prie kelių, keletas kaimiečių ir daug visai nepažįstamų niekad Tauragėje nematytų žmonių. Ši pastaroji aplinkybė parodo, kad riaušinių vadai buvo pasikvietę talkos iš kitur, gal iš pačios Maskvos, iš Lenkijos, ar kurios kitos svetimos buvo parsigabenta šitų „draugų“ ir talkininkų.

Riaušinių tarpe buvo pastebėta daug girtų, degtinės apsvaigintų banditų.“

Ir pagaliau 1927 metų rugsėjo dvidešimt septintą dieną du solidūs Prancūzijos kairuoliškos pakraipos laikraščiai išspausdino solidžias apžvalgas, iš laiko atstumo įvertindami Taurogeno įvykius.

Pietvakarių Prancūzijos Tulūzos miesto bibliotekoje pavyko rasti laikraščio „Le Midi socialiste“ numerį, kurio pirmojo puslapio viršuje įdėtas straipsnis „Fašistinis teroras Lietuvoje“. Čia, be kita ko, sakoma, jog per savo oficialią naujienų agentūrą Lietuvos vyriausybė paskubėjo informuoti pasaulį, esą tai komunistų sukilimas. Tai grynas melas, skirtas diskredituoti demokratinį judėjimą.

Laikraščio nuomone, sukilimas pralaimėjo ne dėl kariuomenės, kuri nepanoro pulti gyventojų, o dėl vieningumo stokos. Dabar karo teismas kasdien paskelbia po keletą mirties bausmių. Daugelis socialistinių kovotojų sugebėjo kirsti sieną. Tūkstančiai žmonių kalėjime, tarp jų dvidešimt deputatų. Dar tūkstančiai socialistų ir demokratų pasislėpę miškuose. Kauno laikraščio „Socialdemokratas“ redakcinė veikla sustabdyta.

„Šią situaciją Lietuvoje sukūrė Smetonos ir Voldemaro fašistinė valdžia. Pasaulinė sąžinė turi pakilti prieš baisųjį režimą,“ – užbaigia straipsnį anoniminis autorius.

Prancūzijos komunistų partijos oficialus organas „L'Humanite“ tą pačią dieną išspausdino išsamų, nors, aišku, visai kairiosios pakraipos Maskvoje gyvenusio politinio veikėjo, revoliucionieriaus bei publicisto Vinco Mickevičiaus-Kapsuko, tuo metu, beje, gyvenusio Maskvoje, straipsnį „Pučas Lietuvoje“. Pavieniai prieštaringi, jo teiginiai gali būti įdomūs ne vien istorikams.

V. Mickevičius-Kapsukas rašo: „Komunistai, kaip principiniai bet kokių pučų oponentai, šiuose įvykiuose nedalyvavo. Kitaip tai būtų buvęs daug galingesnis valstybinis perversmas. Mes neturime žinių apie masinį revoliucinį judėjimą Lietuvoje. Nors ne vien kairiosios smulkiaburžuazinės inteligentijos, bet ir vyriausybės sluoksnuose vis garsiau kalbama apie galimus sukilimus“.

Straipsnio žodžiais, oficialioje informacijoje Lietuvos krašto apsaugos ministerija Tauroggeno pučą pateikianti kaip komunistų sąmokslą, ir tai esąs akivaizdžiai provokuojantis naujosios vyriausybės projektas. Šia prasme Lietuvos fašistinė slaptoji policija jau turinti didelės patirties. Norėdami pateisinti 1926 metų gruodžio septynioliktos dienos perversmą, fašistai išradę terminą „komunistinis sąmokslas“ ir, vadovaudamiesi šia provokacija, sušaudę Lietuvos komunistų partijos vadovus. Fašistinei Lietuvos vyriausybei reikia pučo, kad galėtų dar žiauriau naikinti savo priešininkus, pirmiausia komunistus bei kitas kairiąsias partijas.

„Darbininkas“:

„Dieve duok, kad Tauragės ir Alytaus pamoka būtų paskutinė Lietuvos darbo žmonėms, kad jie visi, pagaliau, išmoktų pažinti didžiausius savo ir visos šalies nevidonus socialistus, o pažinę nebeklausytų išdavikiškų jų kurstymų ir nelabojo mokslo.“

Taip istorines Tauragės pučo pasekmes komentavo Lietuvos darbo federacijos laikraštis. Visai kitaip šie įvykiai vertinami, pavyzdžiui, solidžioje prieš keletą metų išėjusioje A. Anušausko ir G. Sviderskytės knygoje „XX amžiaus slaptieji archyvai: dvylika istorijos detektyvų“. Autorių nuomonė šį kartą sutampa su daugeliu aukščiau cituotų spaudos leidinių nuomone – valdžia greičiausiai tyčia leido sukilėliams siautėti Tauragėje, kad būtų diskredituotos opozicinės politinės jėgos – valstiečiai liaudininkai ir socialdemokratai. Taip ne tik palengvinta, bet ir pateisinta kova su opozicija. Politinės Tauragės pučo pasekmės vienareikšmiškai buvo naudingos tautininkams. Vidaus reikalų ministras ragino spaudoje įvykius pateikti ne tik kaip politinį banditizmą, bet ir kaip smerktiną valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų organizacijų iniciatyvą.

Tauroggenas knygoje ir kine

Šį knygos skyrių inspiravo SSKP CK 1962 metų gruodžio ketvirtos dienos dokumentas, kuriame Tauragei tenka ne antraeilė vieta.

SSRS Ministrų Tarybos Valstybinis radijo ir televizijos komitetas informuoja SSKP CK, kad Vokietijos Demokratinės Respublikos radijo komiteto pirmininkas Eisleris prašo suteikti galimybę atvykti dviem–trimis mėnesiams į Berlyną sovietiniams dramaturgams F. Gechtui ir T. Minkinai padėti kurti televizijos filmą „Tauroggenas“, skirtą Rusijos–Vokietijos konvencijos 150-mečiui. F. Gechtas, be to, šiuo klausimu asmeniškai kreipėsi ir į patį N. Chruščiovą.

Rašte sakoma, jog VDR televizija priėmusi šių dviejų autorių scenarijų bei atsiuntusi jiems asmeninius kvietimus atvykti į Berlyną ir dalyvauti kuriant filmą. VDR televizija sutikusi apmokėti ir visas su filmo kūrimu susijusias šių asmenų išlaidas.

Ir iš tiesų abiejų asmenybių biografijos neturėjo kelti jokių abejonių. Filipas Gechtas nuo 1937 metų buvo Prancūzijos komunistų partijos narys, baigęs Berlyno meno akademiją, iki 1946 metų gyvenęs Vakaruose, kovojęs prieš fašizmą Ispanijoje ir Prancūzijoje. 1946 metais, gavęs pilietybę, atvyko į SSRS, vėliau dvejus metus dirbo Vokietijos „Defa“ kino studijos stebėtojų taryboje. Už scenarijų filmui „Dievų taryba“ gavo VDR Nacionalinę pirmojo laipsnio premiją. Tiesa, 1952 metais represuotas, o 1956 metais reabilituotas.

Jo žmona Tamara Minkina baigė A. Lunačarskio teatro meno institutą, 1941–1949 metais dirbo NKVD Ypatingojo armijos skyriaus vertėja, dėstė vokiečių kalbą Kariniame užsienio kalbų institute, buvo vertėja Niurnbergo procese ir po karo Berlyno administracijoje...

Žodžiu, asmenybės labiau negu patikimos, tikrintos ir pertikrintos.

Ir vis dėlto KGB šiai kelionei nepritarė, laikydama F. Gechto išvykimą į užsienį nepageidaujamu. Kita vertus, įvertinus tai, jog vykstama į Vokietijos Demokratinę Respubliką vokiečių draugų prašymu, taip pat ir tai, kad filmo „Tauroggenas“ sukūrimas domina ir Vokietijos, ir Sovietų Sąjungos televizijas, neprieštarauja, kad rašytojai būtų išleisti, įforminant kelionę operatyvine tvarka per SSKP CK iš-

vykimo į užsienį komisiją.

Dokumentą pasirašė SSKP CK Propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjo pavaduotojas sąjunginėms respublikoms Vasilijus Snastinas ir skyriaus sektoriaus vedėjas Aleksandras Jakovlevas. Taip taip, tas pats Jakovlevas, kuris po daugelio metų tapo persitvarkymo iniciatoriumi bei architektu ir daug prisidėjo, kad būtų numarinta Sovietų Sąjunga. O jau jų parašus patvirtino net šešių SSKP CK sekretorių autografa. Įdomu, ar šis filmas pasirodė ir ar yra kur išlikusi kokia nors jo kopija?

Tačiau tai tikrai ne vienintelis kūrinys, susijęs su Tauragės istorija bei garsiąja vadinamąja Tauragės konvencija.

Dar 1840 metais pasirodė solidus veikalas „1912 metų gruodžio trisdešimtosis Požerūnų konvencija: Prūsijos provincija“.

1940 metais išleista vokiečių istoriko Manfredo Hellman knyga „Prūsijos valdymas Tauragėje 1690–1793 (Die Preussische Herrschaft in Tauroggen 1690–1793). Beje, pora metų anksčiau, 1938-aisiais, autorius Kenigsbergo universitete kaip tik buvo apsigynęs daktaro disertaciją šia tema. 1951 metais pasirodė kitas M. Hellmano veikalas „Vokiečiai Lietuvoje“.

Ypatingo dėmesio turėtų sulaukti vieno ryškiausių pasaulio karo meno strategų ir vieno svarbiausių Tauragės konvencijos rengėjų, su I. Dibičiumi vadovavusio Rusijos derybų delegacijai, Karlo fon Klauzevico kūriniai ir šiuokart mums aktualus veikalas „1812 metų kampanija Rusijoje“. Legendinis karo teoretikas, generolas majoras K. fon Klauzevicus, priminsime, 1812 metais netrumpai gyveno Tauroggene.

Prieš keletą metų buvusioje VFR sostinėje Bonoje išėjo Michaelio Fröhlich knyga „Tauroggenas 1812. Konvencija tarp karo, diplomatijos ir tradicijos“.

Ir šiandien internete galima rasti už bemaž dvidešimt du JAV dolerius parduodamą pernai išleistą Teodoro Grobbel aštuoniasdešimt keturių puslapių veikalą „Tauroggeno konvencija“, parengtą disertacijos Marburgo universiteto daktaro laipsniui gauti pagrindu.

Dar viena knyga, kurioje detaliau minima Tauragės konvencija, – vokiečių lakūno bei karo istoriko Valterio Elze Breslau (dab. Vroclave) 1926 metais išleistas veikalas „Tauroggeno konfliktas“.

1923 metais Berlyno Kyffhäuser leidykla išleido Maximilliano Böttcher knygą

„Tauroggenas. Jorko ir jo aplinkos drama. Prūsijos kančių drama“, kurioje buvo analizuojamos Tauragės konvencijos priežastys bei pasekmės. Po dešimties metų pasirodė kita to paties autoriaus studija „Tauroggenas: Lyderio drama“. Įdomi asmenybė buvo šių knygų autorius. Gimė 1872 metais. Baigęs žemės ūkio studijas, tapo laisvu žurnalistu ir rašytoju. Iki Pirmojo pasaulinio karo parašė apie penkiasdešimt kūrinų, tarp jų trylika romanų, per dvidešimt pjesių.

Tačiau grįžkime prie Tauroggeno vardą garsinančių kino filmų, vėlgi rutuliojančių tą pačią Konvencijos temą.

Tauroggeno vardas įamžintas 1932 metų Šveicarijos bei Vokietijos sukurta-me režisieriaus Heinzo Pauliaus vaidybiniame kino filme „Tanenbergas“ („Tanenberg“). Šis miestas istorijoje išgarsėjo dėl dviejų garsių kautynių. 1410 metų liepos penkioliktąją jungtinė Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė nugalėjo Teutonų ordiną Žalgirio mūšyje, kurį vokiečiai vadina Tanenbergo mūšiu. Ir antrasis kartas, kai Tanenbergo miesto vardas įėjo į istoriją, buvo 1914 metais. Per Pirmąjį pasaulinį karą maršalo Pauliaus von Hindenburgo vadovaujama Vokietijos armija ten laimėjo svarbų mūšį prieš Rusijos kariuomenę. Nuo tada Tannenbergas buvo laikomas Vokietijos nacionaliniu simboliu, deja, 1936 metais nacių uždraustas.

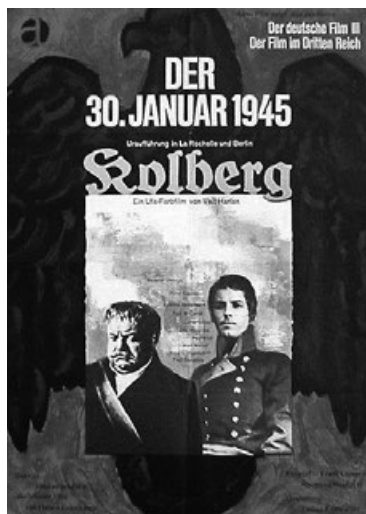
Būtent pastarasis laikotarpis ir pavaizduotas filme, kur istorijos peripetijos atspindimos per vokiečių ūkininko Captan von Arndto šeimos santykius. Netiesiogiai, bet ryškia linija eina aliuzija į 1812 metais Prūsijos ir Rusijos kariuomenių pasirašytą garsiąją Tauragės konvenciją, kuria karaliaus Frydricho Vilhelmo III valdoma Prūsija išsivadavo iš Prancūzijos imperatoriaus Napoleono jungo ir tapo savarankiška valstybe.

Trumpas fragmentas iš „Tanenbergo“ siužeto aprašymo: „...Iš rytų artėjant Rusijos armijai, pirmosios kovos vyksta prie Tauroggeno, netoli Rytų Prūsijos dvarų. Vokiečių pajėgos per silpnos pasipriešinti. Vokietijos valdžios institucijos planuoja ištisų miestų evakuaciją. Stotyse kamšatis, nuosavų sodybų gyventojai sprendžia, kaip karo sukuryje išgelbėti moteris ir vaikus... O Vokietijos prezidentas ketina į Rytus nuo Vyslos perkelti visą šalį...“

Filmas „Babelsbergo“ kino studijai kainavo per pusę milijono reichsmarkių, jį kuriant dalyvavo aštuoni tūkstančiai žmonių. Planuota filmą išleisti 1932 metų rugpjūčio dvidešimt šeštąją, minint garsiojo 1914 metų mūšio aštuonioliktąsias

metines, tačiau cenzoriai Vokietijos prezidento Paulo von Hindenburgo prašymu labai griežtai vertino kiekvieną kadra, o pavienes scenas tiesiog be gailėsčio iškirpinėjo. Mat autoriai siekė „Tanenbergą“ padaryti kuo istoriškesnį, pradžioje labai pagarbiai rodyti ir Rusijos kariuomenės vadai. Todėl premjera įvyko dviem savaitėmis vėliau – rugsėjo aštuntąją.

Pagrindinius vaidmenis filme sukūrė Vokietijos kino žvaigždės Hans Stüwe, Käte Haack, Jutta Sauer, Herta von Walter, Hannelore Benzinger, Karl Klöckner ir kiti.



Kolberg afiša.

Kitas filmas, kuriame besąlygiškai juntama Tauroggeno ir tos pačios Tauragės konvencijos dvasia, yra režisieriaus Veit Harlano drama „Kolbergas“, pasakojanti apie Napoleono laikų karus bei didvyrišką Kolbergo miesto apsiaustį. Šis ano meto Vokietijos Vakarų Pomeranijos miestas buvo istoriškai garsus kaip miestas tvirtovė. Jo pylimai ir bastionai pasitarnavo dar Napoleono laikais, todėl pačioje Antrojo pasaulinio karo pabaigoje Vokietijos propagandos ministerijos (o tiksliau paties J. Goebbels) užsakymu buvo sukurtas priešinimasis iki paskutinio atodūsiu propaguojantis filmas, kuriame pagrindinius vaidmenis atliko Heinrichas Georgė ir kitos „Ufos“ studijos garsenybės. Brangiausiam, vienam paskutiniųjų Trečiojo Reicho filmų išleisti aštuoni milijonai markių, pasitelkti šimtas aštuoniasdešimt septyni tūkstančiai žmonių, iš jų apie penkiasdešimt tūkstančių

karių, kurių taip trūko fronte. Filmuota 1943 metų spalio–1944 metų rugpjūčio mėnesiais Kolberge, Kenigsbergo, Berlyno apylinkėse labai brangia aukščiausios kokybės „Agfacolor“ juosta. Žiemos scenoms, kurios, kaip tradiciškai įprasta kine, filmuotos vasarą, sniegui pavaizduoti į Pomeraniją atvežta šimtas geležinkelio vagonų druskos. Filmas užbaigtas „Babelsberg“ studijoje Potsdame, Berlyną ir apylinkes nuolat bombarduojant sąjungininkams.

„Kolbergas“, sakytum, specialiai pradėtas rodyti likus keliems mėnesiams iki Berlyno sutriuškinimo, 1945-ųjų sausio pabaigoje, kai netgi J. Goebbelso propagandos apsvaiginti vokiečiai suprato, kad iš visų pusių spaudžiama Vokietija pralaimės karą. Ši spalvota juosta demonstruota visuose dar nesubombarduotuose Reicho kino teatruose ir turėjo skatinti didvyrišką kovą su ryškiai pranašesniu priešu. Beje, praėjus mėnesiui nuo filmo premjeros pats Kolbergo miestas buvo apsuptas, sugriautas ir, priešingai nei filme, užimtas. Šiandien jis žinomas Lenkijos Kolobžego pavadinimu.

Siužetas paremtas Kolbergo mero Joachim Nettelbeck autobiografija ir Nobelio premijos laureato Pauliaus Heizės drama „Kolbergas“. Pastarojo, kaip žydo, pavardė titruose, žinoma, nutylima.

Po įvairių Kolbergo gynybos peripetijų, po mūšių ir buities scenų grįžtama į 1913 metus, į Prūsiją po Tauragės konvencijos, pagrindiniai personažai analizuoja karo įvykius šios konvencijos kontekste.

1965 metais „Kolbergas“ restauruotas, o šiandien suskaitmenintas ir saugomas VFR Friedrich Wilhelm Murnau Fonde Visbadene.

O 1963 metų spalio mėnesį ekranuose pasirodė Vokietijos Demokratinės Respublikos „Defos“ kino studijos trijų dalių serialo „Trys karai“ (režisierius Norbert Büchner) septyniiasdešimt keturių minučių trukmės pirmoji dalis „Tauroggenas“ (rusiškajame variante kažkodėl pavadinta „Ankstyvieji rugiai“). Tai buvo istorinis pasakojimas apie tris per šimtą penkiasdešimt metų vykusius Vokietijos karus su Rusija. Pirmojoje dalyje per romantišką dviejų jaunuolių meilės istoriją kalbėta apie Napoleono karo su Rusija užkulsius, Tauragės konvencijos atsiradimą. Antroji serija vadinosi „Užfrontė“ (1964), o trečioji – „Berlyne“ (1965).

Apie Tauragės konvenciją ir jos reikšmę istorijai pakankamai daug prirašyta istorijos knygoose. Tačiau negalima apeiti vienos gerokai vėlesnės publikacijos 1981 metų Vakarų Vokietijos savaitiniame žurnale „Der Spiegel“, pavadintos

„Televizija: negailestingai ryšku“. Joje garsus Vokietijos žurnalistas ir istorikas Heinz Höhne sugrįžta prie šio serialo, atkreipdamas dėmesį į jame sutinkamų daug istorinių neatitikimų. Jo netenkino jau pati Konvencijos traktuotė – esą Vokietijos–Rusijos susitarimas primena Stalino–Hitlerio paktą. Ir dar, autoriui nepatinka, kad „Taurogene“ ryškiai menkesnis garsiojo karo stratego Karlo fon Klauzevico vaidmuo nei jis buvo iš tiesų. Bet tai, kaip rašo Heinzas Höhne, esą tipiški Rytų Vokietijos istorikų klydimai.

Kaip minima filmo metrikoje, jo ilgis buvo du kilometrai šimtas keturiolika metrų ir vaidino didžiulis būrys garsiausių to meto Rytų Vokietijos kino žvaigždžių.

Taurogener straße



Taurogeno gatvė Berlyne.

Šaltinis wikidata.org

Vargu ar daug kas lankęsis Berlyne ar netgi ten gyvenantis žino, jog Vokietijos sostinėje yra ištisa Tauragei paskirta gatvė – Taurogener straße. Tiesa, tai ne pati didžiausia ar garsiausia šio megapolio gatvė, neprikaišiota kokių ypatingų turistinių objektų – tik keturios užkandinės, tiek pat restoranų ir viešbučių. Yra ji istoriniame vakarinės Berlyno dalies Šarlotenburgo rajone, prasideda už Schloßbruke tilto per Spree upę, iš vienos pusės susijungia su Mierendorff-straße, iš kitos – su Tegeler keliu ir pagaliau baigiasi įsiremmdama į Brahestraße gatvę. Kaip rašo istorijos žinynai, nedidelio pietvakarių Lietuvos miestelio Taurorogeno (Tauragės) pavadinimas gatvei suteiktas 1892 metų gegužės trisdešimtąją įamžinant 1812 metų gruodžio 30 dienos Tauragės konvenciją.

Tai ne vienintelis Vokietijos miestas, turintis Tauragės vardu pavadintą gatvę. Taurogener straße yra Bremene, Niurnberge, Augsburgu, o prieš II Pasaulinį karą buvo dar ir Karaliaučiuje (šiandieniniame Rusijos Kaliningrade).

Tauroggeno paštas



Tauroggeno paštas.

Tauragės krašto muziejaus „Santaka“ archyvo nuotrauka.

Iki šiol ilgus metus visur buvo rašoma, jog architektūros paminklą, vieną seniausių Tauragės miesto pastatų – pašto kompleksą su užieigos namais (1858–1861 m.) suprojektavo architektas Slupskis. Informacijos apie šią labai seniai veikusią įstaigą likę mažai, netgi architekto vardas ilgai buvo nežinomas. Gal tai ir netaps dideliu atradimu, bet šioje knygoje bene pirmą kartą paminėsi-me vienintelį ano tolimo meto Rusijos architektą, tikrai galėjusį turėti ryšių su Tauroggeniu ir ilgiems metams palikti miestui šį unikalų statinį. Tai Imperatoriškosios menų akademijos akademikas (nuo 1861 metų) Ivanas Slupskis. Kaip sako šaltiniai, jo tėvo vardas galėjo būti Blažiejus, tai reiškia, kad neatmestinas ir lietuvybės variantas. 1850 metais Ivanas Slupskis baigė Varšuvos meno mokyklą, 1854 metais – Imperatoriškąją menu akademiją, 1857 metais – statybos mokyklą. Iki 1873 metų dirbo Rusijos susisiekimo ministerijoje, o po trejų metų tapo miestų architektu. Suprojektavo daugybę Sankt Peterburgo gyvenamųjų pastatų, užieigos namų, cerkvių.

Šiandien lieka tik spėlioti, koks čia, XIX amžiaus vidurio pašto stotyje, vyko gyvenimas, kurį tikrai dar mena išlikusios šiandieninio pašto pirmojo aukšto sienos.

XVIII amžiaus pabaigoje, Lietuvai tapus carinės Rusijos dalimi, pertvarkytas ir pašto susisiekimas, pradėta vežioti daugiau keleivių. Kelius imta apšodinti keturiomis beržų eilėmis, šalia iškasti grioviai vandeniui.

1830 metais prasidėjo tarptautinio plento Berlynas–Karaliaučius–Tilžė–Lauksargiai statybos darbai. Projektuota ir tiesta magistralė atskirais etapais, per Tauroggeną pratęsta iki Šiaulių, Rygos ir Sankt Peterburgo. Šiaulių–Tauroggeno ruožas nutiestas 1836–1844 metais. Nors ir šiandien internete plačiai klajoja teiginys, kad galutinai šis traktas baigtas statyti dar 1833 metais...

1840 metais Rusijoje atidaryta pirmoji pašto ekipažų tarp sostinių judėjimo linija. Dar po metų – linija tarp Sankt Peterburgo ir Tauroggeno. 1851 metais Rusijos imperijoje jau veikė septyniolika pašto ekipažų linijų bendru 10 425 varstų (daugiau kaip vienuolikos tūkstančių km) atstumu. Kauno gubernijoje pašto – plentų keliams priklausė Kauno–Dinaburgo (Daugpilio) ir Rygos–Tauroggeno keliai. Prie paprastų kelių, be kitų, priskirtas Kauno–Tauroggeno per Jurbarką.

Bene pigiausia ir masiškiausia keliavimo priemonė buvo apie keturių metrų ilgio balta medžiaga dengti privatūs pašto furgonai. Geru oru juos tempdavo keturi, orams pabjurus – iki šešių arklių. Furgone tilpdavo penkiolika keleivių. Vietas keliautojai užsisakydavo gerokai iš anksto, nes jų visada trūko. Štai kaip savo kelionę pašto furgonu iš Peterburgo į Maskvą 1829 metų vasarą aprašė anglų karininkas Džeimsas Aleksanderis:

„Taigi, aš išvažiavau į Maskvą. Pašto karieta pajudėjo karštą vasaros dieną; su manimi vyko dar trys pakeleiviai: dama – švedė, rusas pulkininkas ir tarnautojas. Greta važnyčiotojo sėdėjo vokiečių pirklys, o ekipažo gale – du barzdoti rusų prekeiviai.

Beveik visą laiką sunkią karietą tempė devyni arkliai, po keturis ir penkis. Kartais juos valdė dešimties–dvylikos metų berniukai, vienas sėdėjo apačioje, o kitas jojo įsitaišęs tiesiai ant pirmojo arklio. Karieta buvo erdvi ir patogė, tiesa, mus beprotiškai kankino musės ir karštis.“

Važiuojantieji privalėjo turėti valdžios išduotą leidimą, vadinamąją „podorožną“, kurį išduodant buvo reikalaujama sumokėti visos kelionės kelio mokesť.

Arklių skaičius šiuo atveju buvo nustatomas pagal vykstančio asmens rangą bei laipsnį.

Dėl įvairių priežasčių kelionės užtrukdavo. Šiandien sunku patikėti, bet iš Vilniaus į Kauną kartais tekdavo važiuoti pusantros paros, į Minską – iki trijų parų. Kelionė iš Vilniaus į Kauną kainavo du–tris, į Minską penkis–šešis tuometinius rublius. Kauno ir Tauroggeno plentais riedėdavo patogesni diližanai – reguliariai, pagal tvarkaraštį. Lengvasis diližanas iš Kauno į Petrapilį išvykdavo pirmadieniais ir ketvirtadieniais. Didesnis krovininis vykdavo antradieniais ir penktadieniais, o skubusis pašto diližanas – šeštadieniais. Į Tauroggeną – pirmadienį, ketvirtadienį ir šeštadienį.

Apie tokią kelionę savo „Laiške iš Kijevo“ šiek tiek užsiminė ir garsusis O. Balzakas: „Mes judėjome keturių lje (apie šešių su puse kilometrų) per valandą greičiu, kaip pašto karieta, vykstanti iš Peterburgo į Tauroggeną.“

Ekstra (skubiojo) pašto greitis plente buvo dešimt varstų (beveik vienuolika kilometrų), o paprastu keliu – aštuoni varstai (beveik devyni kilometrai) per valandą. Kurjerinis greitis plentu – šešiolika, paprastu keliu – bemaž trylika kilometrų per valandą. Vykstant ekstra pašto greičiu už varstą reikėjo mokėti penkias, kurjeriniu greičiu – septynias kapeikas. Keleiviai mokėdavo ir už persikėlimą per upes keltais, tiltais, mokestį už važiavimą plentu, už ratų tepimą, ekipažo paruošimą. Pašto stotyse turėjo būti nemažiau dvidešimties arklių, dvidešimties vežimų, taip pat visa įranga laiškinkams. Pavyzdžiui, 1842 metais Tauroggeno pašto stotis turėjo dvidešimt aštuonis arklius. Kauno pašto stotyje pamainai buvo privaloma turėti šešiasdešimt arklių, stotyse palei Kauno plentą – po keturiasdešimt aštuonis, o kelių sankirtoje buvusioje Ukmergėje – net aštuoniasdešimt keturis.

Pagal išlikusius Kauno gubernijos duomenis, 1857 metais pašto karietomis pasinaudojo beveik trisdešimt penki tūkstančiai keleivių. Tauroggeno plentu važiavo šiek tiek daugiau nei vienuolika tūkstančių, Kauno–Raseinių–Tauroggeno vieškeliu – per tris tūkstančius. Blogiausios kelio sąlygos, ypač pavasarį ir rudeni, buvo dešiniajame Nemuno krante iš Kauno į Tauroggeną vedusiu vieškeliu. Nemunui išplovus arba ledams užklojus kelią paštą tekdavo vežti aplinkiniais maršrutais, per laukus ir nuošalius kaimelius. Tuo tarpu, kaip poetiškai pažymėjo Rusijos „Pašto kelioninis žinynas“, iš Prūsijos ateina lygus, kieto pagrindo smė-

lio – akmenų kelias, Taurogene pereinantis akmeninį tiltą per Jūrą, o už miestelio pasislepiantis Raseinių miškuose ir defiliuojantis iki pat Neskučnajos (Pužų) stoties.

Pašto stočių kompleksai statyti maždaug kas šešiolika–dvidešimt varstų (septyniolika–dvidešimt vienas kilometras) dešimt–penkiolika metrų nuo kelio linijos. Tai priklausė nuo pakelėje įsikūrusių didesnių gyvenviečių ir sankryžų. Pašto stotyse buvo pašto tarnyba, arklių keitimo punktas, kareivinės, viešbutis, užkandinė, „švarioji“ atvykstančių ponų ir „purvinoji“ – tarnų, važnyčiuotojų, paštininkų – poilsio salės. Tauragės pašte iki šiandien išlikusios tai liudijančios patalpos, tik nežinia, kuri pusė kam buvo skirta. Dar pagal traktą kas septynis–dešimt kilometrų kūrėsi mūrinės pusstotės, sargybinės, kelio prižiūrėtojų nameliai. Ar kariatės ašis lūžtų, ar arklys apšlubtų – pašto pristatymas neturėjo užtrukti.

Beje, XIX amžiaus pirmojoje pusėje valdęs vienas reakcingiausių Rusijos imperatorių Nikolajus I kelių tinklui vystyti skyrė ypatingą dėmesį. Pavyzdžiui, jis išleido įsaką, kad visuose pašto keliuose apytikriai kas kilometrą būtų statomi apie pusketvirto metro aukščio varstiniai stulpai su lentelėmis, nurodančiomis atstumą iki artimiausios pašto stoties ir gubernijos miesto.

Netoli Skaudvilės, Pužų kaime, išlikęs XIX amžiaus viduryje pastatytas pašto kompleksas, įsikūręs prie šiandieninio Rygos–Karaliaučiaus plento. Dviejų flielių mūrinis pastatas su užvažiuojamuoju uždaru kiemu jungia diližanų stotį ir pašto rūmus. Stotyje būta nakvynės kambarių, įkurtos pašto įstaigos patalpos, arklidės. Sakoma, jog apie 1844 metus, baigus kelio atkarpos statybą, ten pravažiavęs Rusijos imperatorius. Ties Pužais sustojęs ir, pamatęs Ančios upės panoramą, taręs: „Neskučno здies, nesкучно (rus.)“. Vėliau būtent čia, ant Ančios kranto, esą, liepta pastatyti pašto stotį ir pervadinti Pužus į Neskučną. Tačiau atidžiau pastudijavus istoriją geriausiu atveju aprašytasis epizodas galėjo atsitikti su 1838 metais Tauragėje apsilankiusiu Aleksandru II Nikolajevičium, kuris imperatoriumi tapo dar tik po septyniolikos metų. O 1833 metais caras Nikolajus I Pavlovičius pralėkė keliu nė nesustojęs. Bet jeigu tai ir išgalvota legenda, ji graži.

Karšuvos girioje, Eičiuose, prie Tauragės–Jurbarko kelio, XIX amžiaus pabaigoje irgi veikė pašto stotis. Laikraštis „Kovenskije gubernskije vedomosti“

(Kauno gubernijos žinios) rašė, jog ten buvę išlaikomi aštuoni arkliai, o vieno arklio nuoma už varstą kainavusi keturias kapeikas. Atskiras mokestis imtas už bričkos nuomą ar ratų sutepimą. Pasirinkimo keliautojai nelabai turėjo, nes kita stotis laukė tik už 24,5 varsto (26 km).

Kadangi, be laiškų ir siuntinių, paštas užsiėmė ir keleivių vežimu, gyvavo dvi pašto stočių sistemos – vadinamosios normalios, pašto žinybos išlaikomos (prie jų akivaizdžiai priskirta Tauroggeno stotis) ir laisvosios (privačios). 1874 metais „podorožna“ europinėje Rusijos dalyje panaikinta. Mokestį imta skaičiuoti pagal varstų ir arklių skaičių: laisviesiems paštams – keturios, o normaliems – trys kapeikos už varstą ir arklių, jeigu nebuvo numatyta kitokių tarifų. Be to, važiuojantieji pro „normaliąsias“ stotis dar turėjo mokėti išdui po dešimt kapeikų už kiekvieno arklio naudojimą.

Vadovaujantis 1831 metų nurodymu laisvuosius paštus steigti buvo leidžiama visuose keliuose, išskyrus sostines, visų sluoksnių asmenims, galėjusiems išlaikyti nustatytą skaičių arklių ir vežioti pašta bei keliaujančius žmones. 1836 metais buvo pažadėta visaip skatinti gyventojus kuriant privačius paštus. Bet visi tie mėginimai didesnių rezultatų nedavė.

Tais pačiais 1836 metais Kauno–Daugpilio, o 1840 metais Tauroggeno (nuo Tauragės iki Šiaulių) traktų (viešelių, plentų) stotys atiduotos valdyti pagal vadinamąją prūsiškąją sistemą: kiekvienos stoties pelnas buvo nustatomas nuo pravažiavusiųjų skaičiaus, po to išskaičiuojamos išlaidos stočiai išlaikyti. Prie šios sumos papildomai prisidėdavo dvylikos procentų atlygis bei premija administratoriui. Tačiau jeigu bendrosios metinės išlaidos viršydavo stoties pelną, priemoką turėdavo padengti administratorius. Laiškininkų darbu taip pat rūpinosi stoties administratorius. Į šias pareigas leista priimti net dvarininkų atleistus baudžiauninkus valstiečius.

Pašto stoties administratoriaus pajamas sudarė atlygis iš įstatymo nustatyto vykstančiųjų mokesčio (po dvylika kapeikų už dešimt varstų), pelno iš stotyje parduotų maisto bei alkoholinių gėrimų, suteiktą keliautojams nakvynę.

O paslaugos kainos nebuvo pigios. Pavyzdžiui, 1830 metais laiškų siuntimas nuo šimto iki trijų šimtų varstų atstumu kainavo dvidešimt kapeikų, o brangiausiai vieną rublį, siunčiant toliau nei du tūkstančius aštuonis šimtus varstų. Palyginimui, tais pačiais metais Sankt Peterburgo pirmosios kategorijos meistras

uždirbdavo per mėnesį dvidešimt–dvidešimt penkis rublius.

1842 metais pašto stotys perėjo iš vietos gubernijų valdžios pavaldumo tiesiogiai paštų viršininkams. Po penkerių metų įvesta kiekvienos stoties apytikslė išankstinė pajamų ir išlaidų sąmata. Visi pasinaudojusieji pašto stoties paslaugomis bei visa korespondencija registruoti ypatingose knygose.

Tauroggeno pašto stotis, kaip ir visos kitos, turėjo vadinamąją virvelinę knygą, kurioje įrašydavo visus reikalingus važiuoti pašto keliais kelionės dokumentus. 1844 metų pašto taisyklės reikalavo, kad kariatos savininkas pašto stotyse nurodytų savo pavardę, pareigas, laipsnį, kas keliauja drauge, koku keliu paheidaujama toliau važiuoti.

Reguliaros pašto sistemos Rusijoje sukūrimas – vienas iš Petro I Didžiojo istorinių nuopelnų. Bet, kaip daugelį jo sumanymų, taip ir šį įgyvendino Jekaterina II. XVIII amžiaus aštuntajame dešimtmetyje susiformavo pašto ryšio ir kelevių pervežimo sistema, bemaž be pokyčių gyvavusi iki XIX amžiaus vidurio.

1821 metais buvo pasirašyta konvencija tarp Rusijos imperijos ir Prūsijos karaliaus dėl pašto siuntų apmokestinimo. 1843 metų spalio mėnesį ji papildyta tiesiogiai Tauroggeną liečiančiais straipsniais. Kad būtų tinkamai išnaudojamas tarp Sankt Peterburgo ir Tauroggeno jau veikiantis lengvojo ir sunkiojo pašto pervežimas, organizuotas ištisus metus veikiantis sunkiojo pašto, kelevių ir siuntinių pervežimas tarp Tauroggeno ir Tilžės.

Numatyta, jog paštas iš Tauroggeno išvyks antradieniais ir šeštadieniais, dešimtą valandą ryto, gavus sunkųjį ir lengvųjį paštą iš S. Peterburgo. Atvyks į Tilžę tomis pat dienomis, po pietų. Iš Tilžės išvyks šeštadieniais ir antradieniais, dvyliktą valandą dienos. Atvyks į Tauroggeną tomis pat dienomis po pietų ir paims siunčiamą į S. Peterburgą sunkųjį paštą. Pabrėžta, jog paštas bus vežamas iš Tauroggeno į Lauksargius Rusijos, o iš Lauksargių į Tilžę ir iš Tilžės į Tauroggeną – Prūsijos sąskaita.

Sutartyje pabrėžta, jog, taip vykstant judėjimui tarp Tilžės ir Tauragės, Tauragės muitinė turės pakankamai laiko patikrinti iš Tilžės su paštu gaunamus siuntinius iki sunkiojo pašto išsiuntimo į S. Peterburgą. Papildomai Prūsijos pašto vadovybė įsipareigojo rūpintis patogiu ir pigiu Prūsijos keliautojų, panorusių keliauti toliau iš Tauroggeno, siuntimu pašto karieta iš Tilžės į Tauroggeną su miltais arba sunkiuoju paštu, taip pat ekstra paštu, neužtrunkant Tauroggeną

ilgiau nei reikia laiko patikrinti muitinėje jų daiktus.

Prūsijos pašto vadovybė taip pat davė savo tarnyboms atitinkamus nurodymus neužlaikyti keliautojų iš Lauksargių į Tilžę, atvykstančių į Lauksargius su ekstra paštu iš Tauroggeno.

Tauragės paštas įėjo ir į Europos filatelijos istoriją. 2008 metų birželio pirmą dieną Šveicarijos Lugano mieste vykusiame aukcione išparduota filatelistui Paolo Bianci priklausiusi turtinga Rusijos Imperijos pašto ženklų ir vokų kolekcija, kurioje buvo ir keletas iš Lietuvos teritorijos siųstų laiškų. Brangiausias su Tauragės pašto istorija susijusio pradinė kaina nustatyta 150 000 eurų. Iš kur toks brangumas? Pirmojo Rusijos pašto ženklo, kurio buvo atspausdinti trys milijonai egzempliorių, pavyzdys patvirtintas 1857 metų spalio dvidešimtąją. Rusijos pašto departamentas 1857 metų gruodžio dešimtos dienos aplinkraščiu Nr. 3 pranešė visiems paštams, kad išleidžiami pirmieji pašto ženklai ir nurodė – gavas pašto ženklus nedelsiant pradėti jų pardavimą, nuo 1858 metų sausio pirmos dienos priimti persiuntimui paprastus laiškus, apmokėtus priklijuotais pašto ženklais. Ne visi paštai laikėsi šio nurodymo. Ilgai visur buvo skelbiama, jog iki 1858 metų pradžios šis ženklas oficialiai nefunkcionavo. Tačiau būtent Tauroggeno verslininkas John G. Kniep laišką išsiuntė 1857 metų gruodžio trisdešimt pirmą dieną, tai liudija ant voko esantis stačiakampis Tauroggeno pašto datos spaudas „Tauroggen 1857 gruodžio 31“. Uždėtas ir elipsės formos siuntėjo spaudas „Speditions Geschäft/ John G.Kniep/ Tauroggen“. Ženklas nuvertintas jį kryžmai perbraukiant, kaip tuo metu buvo priimta. Kaip liudija apvalus gavimo vietos spaudas, adresatą Sankt Peterburge laiškas pasiekė 1858 metų sausio ketvirtos dienos vakare. Laiškų, apmokėtų pirmuoju Rusijos pašto ženklu, iki mūsų dienų išliko labai nedaug, o siųstų pirmosiomis ženklo išleidimo dienomis žinoma vos keletas. Kitas iš Tauroggeno į Sankt Peterburgą siųstas laiškas greičiausiai buvo sunkesnis nei 1 lotas (14,6 g), todėl apmokėtas dviejų pirmųjų ženklų horizontalia porele. Ant voko siuntėjo spaudas „Gebr. Levi/ Tauroggen“ ir stačiakampis Tauroggeno pašto antspaudas su 1858 metų kovo 28-osios data. Siuntėjo spaudas uždėtas tiesiai ant ženklų, paštas tokius ženklus jau turėjo laikyti nuvertintais, nebegaliojančiais. Bet pašto ženklai tada dar buvo nauji, nedaug kas žinojo, kaip su jais elgtis, todėl Tauroggeno pašto viršininkas priėmė išsiuntimui ir tokį laišką. Kolekcininkai išsaugojo dar vieną įdomų laišką, siųstą 1863 metų liepos

tryliką dieną iš Šiaulių į Londoną per Tauroggeną. Čia laiškas pažymėtas liepos dvidešimtosios spaudu, o adresatą Anglijoje pasiekė rugpjūčio šeštąją.

Iki 1858 metų vasario mėnesio ant vokų priklijuoti pašto ženklai buvo nuvertinami gana originaliai – perbraukiant plunksna. Tačiau tų pat metų vasarą visose pašto įstaigose buvo įvesti šešių tipų nustatytos formos taškiniai spaudai be jokios papildomos informacijos, vien tik su numeriais. Iš pasienio pašto skyriams skirtų devynių ovalių spaudų Tauroggeno paštui teko devintasis numeris. Kad nebūtų painiojamas su Odesos pašto spaudu – šešetuku, jis ilgiu buvo kiek mažesnis už odesietišką – apie 21,5 mm, o skaičius 9 labiau išlenktas.

Dar keletas žodžių apie Lietuvai pažįstamą, bet kartu jau užmirštą, reiškinį – perliustraciją (lot. perlustro – peržiūrinėju). Tai netgi ne oficialioji cenzūra, apie kurią visi esame girdėję. Tai Rusijos imperijoje ypač slaptai, pažeidžiant veikusius įstatymus be autorių žinios vykęs laiškų atplėšinėjimas pašte. Tai daryta ne visur, bet greičiausiai svarbiausiuose tuometės imperijos taškuose. 1668 metų pradžioje pradėjo veikti pašto ryšys tarp Smolensko ir Vilniaus. Ir nuo 1690 metų tame pat Smolenske imta atplėšinėti visus į užsienį keliaujančius laiškus. Nuo 1796-ųjų visą šimtmetį ši slapta tarnyba gyvavo Vilniuje, trumpai (1800–1801) – Palangoje. O Krymo karo laikotarpiu (1854) laikinas perliustracijos punktas veikė ir Tauroggeno pašte. Čia atsirado specialus kambarys korespondencijai peržiūrėti, čia įtartini žmonės bejausmiai veidais domėjosi visai jiems nepažįstamų žmonių mintimis.

Kaip rašo kai kurie Rusijos pašto istorijos tyrinėtojai, pavyzdžiui, Vyborgo muitinės gaunamų dokumentų registracijos žurnale galima buvo užtikti dažnai pasikartojantį įrašą: „1836 (...) m. Balandis. Tauroggeno pašto kontora persiuntė neatidarytą siuntinį iš užsienio, adresuotą į Vyborgą Gakmano vardu. Svoris 2,5 svaro (apie pusantro kilogramo).“ Gerbiamam Vyborgo pirkliui liko tik ateiti į muitinę, kur, jam dalyvaujant, siuntinį turėjo atidaryti ir, neradus nieko draudžiamo, pasiimti. O gal niekada ir neatidarinėdavo... Istorija neišsaugojo, ką gi taip dažnai komersantas Gakmanas gaudavo iš Europos...

Piotras Semionovas–Tianšanskis



Kiekvienam, nors truputį besidominčiam pasaulio geografija, tikrai žinoma ar bent jau girdėta legendinio rusų mokslininko Piotro Semionovo-Tianšanskio pavardė. Daugiau nei 40 metų jis vadovavo Rusijos geografų draugijai, buvo pagrindinis pirmojo Rusijos imperijos gyventojų surašymo ir baudžiosvos panaikinimo reformos iniciatorius. O svarbiausia, jis pirmasis iš europiečių ėmėsi tyrinėti Tian Šanio kalnų masyvą, už ką įgijo pelnytą teisę prie pavardės prisijungti garbingą antrąją dalį – Tianšanskis. Jo vardu pavadinta nemažai Vidurinės bei Centrinės Azijos, Arktikos, Aliaskos ledynų, kalnų viršukalnių, įsteigtas jo vardo auksinis medalis. 1953 m. Berlyno universitete jis studijavo geografiją ir geologiją, artimai susidraugavo su genialiu mokslininku A.Humboltu. Ir štai 1855 m., baigęs mokslus, P.Semionovas-Tianšanskis grįžo namo į Rusiją. Kaip pats vėliau prisiminė, „... iš Berlyno iki Kenigsbergo geležinkeliu, bet, kadangi toliau jo nebuvo, tai samdytu ekipažu turėjau vykti iki pasienio miestelio Tauroggeno.“ Čia, kiek palaukęs, jis persėdo į kitą ekipažą ir tęsė kelionę į Peterburgą.

Iliustracija – **Piotras Semionovas Tianšanskis**. Šaltinis Vikipedija

Fiodoras Tiutčėvas



Legendinis rusų poetas Fiodoras Tiutčėvas turėjo devynis vaikus. Tris dukras jam padovanojo grafienė Botmer. Visos jos buvo rūmų freilinos ir anūkų nepaliko. Su antrąja žmona baroniene fon Pffel poetas susilaukė dukters ir dviejų sūnų. Duktė palikuonimis nenudžiugino, tuo tarpu sūnūs giminės medį papildė šešiomis atšakomis.

Poetą lydėjo dar ir trečia moteris – kilminga bajorė Jelena Denisjeva. 1850 metais, būdamas vedęs, keturiasdešimt septynerių Užsienio reikalų ministerijos tarnautojas ir garsus poetas Fiodoras Tiutčėvas Peterburge sutiko Smolnio instituto, kuriame tada mokėsi dvi jo dukros, inspektorės dvidešimt ketverių metų dukterėčią, ir, kaip pats vėliau sakė, tokio jausmo nepatyrė daugiau niekada. Sostinės aukštuomenė griežtai smerkė labai jau keistą tam metui sąjungą. Tačiau poetas nekreipė į apkalbas dėmesio ir ne tik nenutraukė santykių, bet susilaukė su perpus jaunesne moterimi dukters ir dviejų sūnų. Deja, gyvenimas buvo negailestingas šiai pusanatro dešimtmečio trukusiai meilės istorijai.

Iliustracija – **Fiodoras Tiutčėvas – jaunesnysis**. Šaltinis *Wikipedija*

1864 metų rugpjūčio mėnesį vos trisdešimt aštuonerių Jelena mirė nuo plaučių tuberkuliozės. Po metų keturiolikametė duktė irgi Jelena ir vienerių metų sūnus Nikolajus užgeso tą pačią dieną ir nuo tos pačios, kaip motinos, ligos. Tarsi priekaištas liko vienintelis ketverių metų amžiaus pavainikis sūnus, taip pat Fiodoras, gimęs 1860 metų spalio vienuoliktają Ženevoje, apie kurio gyvenimą bei ryšius su Tauroggenu šis pasakojimas kiek vėliau. Ilgus metus žeminantis „pavainikio“ statusas lydėjo būsimą rašytoją. Ir vis dėlto nelinksma vaikystė nesužalojo jo sielos. O būdamas trylikos berniukas neteko ir savo garsiojo tėvo.

Jaunasis Fiodoras pirmiausia mokėsi licėjuje Maskvoje, vėliau Leipcige ir Prahoje. Atsiradus šeimai, prasidėjo sudėtinga ir ilga karinė, bemaž trisdešimt penkerių metų, tarnyba Atskirajame pasienio sargybos korpuse. 1888 metais gavęs žemiausią kavalerijos karininko korneto laipsnį, per dvidešimt septynerius metus 1915 metais tapo pulkininku. Išsitarnavęs šį laipsnį, F. Tiutčevas sūnus pagal to meto Rusijos įstatymus susigrąžino sau ir savo palikuonims bajorystės paveldėjimo teisę ir tuo pačiu savotiškai išpirko tėvų nuodėmę.

Sėkmingai kildamas karinės karjeros laiptais, Fiodoras nemažai rašė įvairiems Peterburgo leidiniams apie pasieniečių ir muitininkų tarnybos aktualijas, kovą su kontrabandininkais. Dar iki tol, baigęs Kavalerijos junkerių mokyklą, nutarė vis dėlto atsidėti literatūrai ir atsistatydino iš karinės tarnybos. 1886 metais žurnale „Zvezda“ pasirodė pirmieji jo apsakymai „Miškininkas“ ir „Reporteris“. Po poros metų išleistas didelio skaitytojų susidomėjimo sulaukęs pirmasis rinkinys „F. F. Tiutčevo kūriniai“ (karinės buities eilėraščiai, istorinės apsakos ir apsakymai), kuriame buvo trisdešimt eilėraščių, apysaka „Kruvinos dienos“, apsakymas „Adjutantas“, keletas apsakymų esė. Vėliau pasirodė romanai „Kas teišus“, „Pikta jėga“, apsakymai „Viena diena mūšio lauke“, „Draugas“, „Batsiuovys ir muzikantas“, „Į Braziliją“, laiškų apysaka „Gordijaus mazgas“ ir daugybė kitų puikių kūrinių.

1884 metų balandį Tiutčevų šeimoje gimė pirmoji duktė Elena, o po dviejų metų antroji – Nadežda. Beveik penkeri įtempto kūrybinio darbo metai F. Tiutčevui pasitenkinimo neatnešė. Būtent tada, supratęs, jog vien iš žurnalistinės ir rašytojo veiklos neišgyvens, dvidešimt aštuonerių metų literatas vėl nutarė grįžti į karinę tarnybą ir 1889 metais pateko į pasienio sargybą, tikėdamasis išvykti iš Peterburgo, kadangi žmona Marija, kaip ir jo anksti mirusi motina, ir brolis su

seseria, susirgo plaučių tuberkulioze. F. Tiutčevas pradėjo tarnybą pasienyje su Prūsija Čenstakavo brigadoje. Tačiau labai silpnos sveikatos žmona pelkėjoje vietovėje išgyveno vos truputį ilgiau nei metus ir 1890 metais mirė, palikdama dvidešimt devynerių metų našlį su dviem, šešerių ir ketverių metų, dukromis. Jausdamas kaltę dėl žmonos mirties, F. Tiutčevas jos atminimui parašė autobiografinį romaną „Kas teisus?“ Su tėvo giminėmis Fiodoras nebendravo. Tik viena sesuo, buvusi Aleksandro II ir Aleksandro III rūmų freilina, Darja Fiodorovna pasirinko našlaitėmis dukromis, padėjo įstoti joms į institutą. Deja, pulkininkas ir rašytojas Fiodoras Tiutčevas, užauginęs dvi dukras, anūką iš jų taip ir nesulaukė. Dukros mirė praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio pradžioje. Praėjus kuriam laikui po žmonos netekties jis vedė antrą kartą – pirklio dukrą Aną Abrosimovą, kuri jam vaikų taip pat nepagimdė.

1894 metų pradžioje, palikęs dukras giminėms, F. Tiutčevas su antrąja žmona išvyko tarnauti į Kaukazą, prie Turkijos sienos, kur, vadovaudamas nedideliams pasienio būriams, gyveno septynerius metus.

Rusijos-Japonijos kare, per kurį F. Tiutčevas buvo apdovanotas keletu ordinų, sulaukė aukštesnio laipsnio, jis ankstyvą pavasarį vienos žvalgybos operacijos metu ant žirgo perplaukė kalnų upę ir sunkiai susirgo. Bet tik karui pasibaigus išvyko valstybės sąskaita gydytis plaučių tuberkuliozės į Kanus. Savo karo įspūdžius aprašė apysakose „Širdies šauksmas“ ir „Meilės jėga“. Sugrįžęs iš užsienio, jau papulkininkis, vėl atsidūrė prie Prūsijos sienos.

1906 metų pabaigoje vadovybė komandiravo jau papulkininkį F. Tiutčevą į Tauroggeną rašyti 6-osios Tauroggeno pasienio brigados istorijos. Čia jis ketverius metus (1906 metų spalio 11 d.–1911 metų sausis) tarnavo štabo ketvirtojo skyriaus viršininku. Nors ir labai gaila, nepavyko rasti garsiojo publicisto veiklos rezultato. Greičiausiai ši istorija saugoma Rusijos pasienio muziejuje Maskvoje, kuriam prieš daugelį metų toks atsargos generolas Savickis, greta kitų dokumentų, perdavė ir Tauroggeno pasienio brigados albumą. Daug įdomios informacijos galėtų pateikti ir Rusijos valstybinio karo istorijos archyvo fondai, kuriuose saugomi du šimtai šešiasdešimt aštuoni vienetai brigados istorijos dokumentų, apimančių 1827–1915 metus. Užtat gerai žinoma, jog net ir brigados vadovybei prieštaraujant šiuos ketverius metus Fiodoras Tiutčevas Tauroggene paskyrė aktyviam kūrybiniam darbui, užbaigė dvi apysakas, pasakojančias apie praėjusio

karo realijas ir buitį. Kaip žinia, Tauroggene buvo ne vien pasienio brigados štabas, bet ir ginklų remonto dirbtuvė, mokymo komanda, medicinos lazaretas, brigados cerkvė. Todėl rašyti tikrai buvo apie ką. Rusijos sieną su Prūsija (tūkstantį tris šimtus dvidešimt du varstus – apie tūkstantį keturis šimtus kilometrų) XX amžiaus pradžioje saugojo dešimt pasienio brigadų su šešiais šimtais aštuoniais postais. 6-ajai Tauroggeno brigadai teko šimtas vienuolika varstų (apie šimtą aštuoniolika kilometrų). Brigadą sudarė keturi skyriai ir devyniolika būrių. Tarnavo trisdešimt du štabo ir vyresnieji karininkai, tūkstantis du šimtai penkiasdešimt trys žemesniojo rango pasieniečiai. Brigada turėjo keturis šimtus keturiasdešimt vieną arklį. Gerokai vėliau, 1915-ųjų pabaigoje, pasirodė Vyriausiojo kariuomenės vado štabo viršininko įsakymas, kurio pagrindu sukurtas ir 6-asis Tauragės pasienio raitelių pulkas su šešiais šimtais kavaleristų.

1893 metais F. Tiutčevas persikėlė į Peterburgą, kur pasirodė jo romanai „Bėglys“ ir „Dagestano kalnai ir slėniai“. Didvyriškai pasireiškęs Rusijos-Japonijos karo mūšiuose, pagyvenęs Kanuose, jaunasis rašytojas sukaupė unikalios medžiagos savo paskutiniam romanui „Finalas ar uvertiūra“.

Pirmasis pasaulinis karas užklupo penkiasdešimt ketverių metų papulkininkį atostogaujantį pas antrosios žmonos gimines. Vos spėjęs jau Petrograde pasimatyti su žmona ir dukromis, buvo paskirtas bataliono vadu ir jau 1914 metų gruodžio mėnesį vedė savo batalioną į durtuvų atakas. Už ypatingai sunkų 1914 metų gruodžio aštuntosios mūšį papulkininkis F. Tiutčevas apdovanotas Georgijaus garbės ginklu, o 1915-ųjų liepą jam suteiktas pulkininko laipsnis. Viena me laiškų savo draugui jis apie tai rašė: „... prašau negalvoti, kad aš iš tiesų didvyris. Nieko panašaus. Aš toks pat didvyris, kaip ir dešimtys tūkstančių mūsų karininkų. Aš tiesiog atlikau, kaip mokėjau, savo pareigą, ir jeigu kažkas nutarė mane taip dosniai apdovanoti, priskiriu tai išimtinai sėkmei...“

1915 metų gegužės mėnesį mūšio metu sprogęs artilerijos sviedinys kontūzijo Fiodorą, sunkiai sužalojo kairiąją galvos pusę ir kairiąją koją, bet karininkas į ligoninę gultis atsisakė. Šios kontūzijos pasekmės kamavo nuolatos ir, ilgokai sirgęs, jis buvo priverstas grįžti į Peterburgą. Tačiau po trijų savaičių atostogų, nė kiek neatsigavęs, išvyko į frontą. Pakeliui į Berdičevo miestą, kur turėjo gauti naują paskyrimą vadovauti pėstininkų pulkui, Fiodoras pasijuto labai blogai ir pateko į 2-ąją Kaufmano karo lauko ligoninę Berdičevo mieste, kur po atliktos

operacijos, kitą dieną, vasario devintąją, mirė. Gydytojai buvo šokiruoti išvydę, koks susidėvėjęs pulkininko organizmas, ypač širdis, ir kaip jis sugebėjo taip ilgai atlaikyti karinio gyvenimo sunkumus. Visi leidiniai, su kuriais jis bendradarbiavo, išspausdino išsamius nekrologus, o vienas net išleido nekrologą atskira brošiūra. Draugai ir artimieji pervežė palaikus į Petrogradą ir palaidojo Volkovo kapinėse, greta motinos, senelės, sesers ir brolio. 1980 metais, tada Leningrade, ant išlikusio kapo atkurtas paminklinis antkapis.

Aleksandras Tolmačiovas



Pulkininkas Aleksandras Tolmačiovas nuo 1914 metų vasaros buvo 6-osios Tauroggeno pasienio brigados viršininkas, po poros metų gavo generolo majoro laipsnį. Vėliau jis kategoriškai atsisakė pripažinti bolševikų valdžią, Rusijos pilietinio karo metu kovojo generolo Antono Denikino armijoje. Baltagvardiečiams pralaimėjus A. Tolmačiovas emigravo į tuometę Jugoslaviją, po to apsiėjo Bulgarijoje, kur ir mirė.

Iliustracija – Aleksandras Tolmačiovas. Šaltinis ria1914.info

Piotras Tolstojus



1807 metų liepos mėnesį Tauroggene lankėsi grafas Piotras Tolstojus. Tolstojų, ir dar grafų, giminė nuo septynioliktojo amžiaus išplitusi iki neįtikėtinų mastų. Sena, su Taurage artimai susijusi Vasilčikovų giminė savo laiku irgi priklausė Tolstojų giminei, tik vėliau nuo jos atsiskyrė. A. Benkendorfas, lydėjęs per Tauragę ir imperatorių Nikolajų I, prisiminė, kaip po Tilžės taikos pasirašymo 1807 metų liepos mėnesį pas imperatorių buvo iškvieistas grafas Tolstojus: „Nežiūrint mūsų skubos, po išvykimo iš Tilžės pavijome jį tik kitą dieną Tauroggene.“

Po Tilžės taikos grafas pasiūstas ambasadoriumi į Paryžių stebėti, kaip laikomasi sutarties reikalavimų. Tačiau supratęs Napoleono užmačias P. Tolstojus numatė greitą prancūzų kariuomenės žygį į Rusiją, siūlė carui rengti taikos sutartį su Turkija, stiprinti vakarinę sieną ir organizuoti naują antiprancūzišką koaliciją su Prūsija bei Austrija. Tokio pasiuntinio Napoleonas savo rūmuose pakęsti negalėjo ir po susitikimo Erfurte su Aleksandru I P. Tolstojus buvo iš

Iliustracija – **Piotras Tolstojus**. *Šaltinis Vikipedija*

posto atšauktas. Grįžęs Rusijon paskirtas vadovauti rekrutų ėmimui į armiją.

Ši ryški istorinė asmenybė carinėje Rusijoje užėmė daug įvairių atsakingų postų – vyriausiasis Sankt Peterburgo kariuomenės vadas, Valstybės tarybos ir Ministrų komiteto narys, Aukščiausiosiojo baudžiamojo teismo kolegijos narys dekabristų byloje. Už savo karinius nuopelnus apdovanotas visais to meto Rusijos ordinais. Mums gi įdomus dar vienas su Lietuva susijęs šio žmogaus gyvenimo faktas – nuo 1831 metų balandžio devintosios P. Tolstojus Pabaltijo gubernijose suformavo Rezervo armiją ir negailestingai numalšino 1831 metų sukilimą.

Grafas, generolas leitenantas, diplomatas Piotras Tolstojus 1805 metais dalyvavo kariniuose veiksmuose prieš Napoleoną bei Rusijos-Prancūzijos derybose Tilžėje. Sutarties pasirašymą jis sutiko kaip tragediją ir atsisakė Napoleono jam suteikto Garbės legiono ordino. Išliko įdomus pasakojimas, kaip būdamas Tilžėje Aleksandras I norėjo pavaišinti prancūzų gvardiečius, tačiau nepavyko surasti tiek stalo įrankių. Tai sužinojęs, nepatenkintas imperatorius pasakė ober gofmaršalui grafui Tolstojui: „Surink iš kiekvieno žmogaus nors ir po dvidešimt penkis červoncus, bet kad pietūs būtų.“ Grafas Tolstojus, garsėjęs savo atvirumu, atšovė: „Tai negi liepsite kiekvienam kareiviui padėti ant stalo červoncus? Įrankių iš viso tik dvylika. Daugiau Jūs liepėte į žygį neimti...“

Aleksandras Turgenevas



Kaip žinia, 1805–1807 metais susidarius Europos valstybių koalicijoms, kuriose dalyvavo ir Rusija, Tauragės dvaras tapo rusų caro būstine ir carinės Rusijos kariuomenės vyriausiąja tvirtove. Čia dažnai lankydavosi Aleksandras I ir Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III. 1807 metų balandžio keturioliktą dieną Napoleonui nugalėjus rusus ties Fridlandu ir rusų kariuomenei pasitraukus į dešinę Nemuno pusę, caras Aleksandras I tų pačių metų birželio dvidešimt antrą dieną Tauragėje pasirašė su prancūzais sutartį, kuri iš esmės buvo garsiosios 1807 metų birželio dvidešimt penktos dienos Tilžės taikos sutarties prototipas.

Šiuose dideliuose istoriniuose įvykiuose dalyvavo bei Tauragės žeme vaikščiojo rusų literatūros klasiko Ivano Turgenevo bendrapavardis Aleksandras, vienas šviesiausių carinės Rusijos protų. Jo tėvas 1800–1803 metais buvo Maskvos universiteto rektorius, o brolis Nikolajus – aktyvus dekabristų judėjimo dalyvis, nuteistas mirties bausme, bet vėliau amnestuotas.

Iliustracija – Aleksandras Turgenevas. Šaltinis Vikipedija

Tarp jo draugų bei bičiulių buvo daug garsenybių – J. V. Gėtė, F. Šelingas, A. Humboltas, V. Skotas, O. Balzakas, Stendalis, P. Merime ir kitų ne vien rašytojų, bet įvairių sluoksnių ir socialinių grupių atstovų. Dirbo jis Teisingumo ministerijoje, ne kartą lydėjo imperatorių Aleksandrą I į užsienį.

Kaip tik A. Turgenevas po nelemtosios, tragiškai pasibaigusios Aleksandro Puškino ir Žoržo Danteso dvikovos vežė A. Puškino kūną iš Peterburgo į Pskovo gubernijos Sviatogorsko vienuolyno kapines. Literatūros istorikas Vadimas Starkas apie tai rašė:

„Ir štai šis žmogus, kuris pirmasis pasitiko Puškiną Peterburge, Aleksandras Turgenevas, kuris padėjo įstoti jam į licėjų, Nataljos Nikolajevnos prašymu, o tiksliau, Nikolajaus Pirmojo nurodymu, lydės gedulingą kortežą su Puškino kūnu. Natalja norėjo, kad tai padarytų A. Puškino licėjaus draugas, jo dvikovos su Dantesu sekundantas K. Danzasas, bet caras laikė jį kaltu dėl poeto mirties.“

Konstantinas Tverbus–Tviordyj



1824 metais Baltarusijoje, Mistislavske, gimė Fiodoras Tverbusas-Tviordyj, 1865 metais įšventintas diakonu. Jo šeimoje augo penki vaikai. Vieno, gimusio 1857-aisiais, vardas buvo Michailas. Jis baigė Peterburgo universitetą kandidato laipsniu. Pagal 1840 metais priimtas taisykles tokį laipsnį gaudavo studentai, kurių visų ketverių metų studijų vertinimo vidurkis buvo penketas.

Po universiteto Michailas paskirtas į Sankt Peterburgo apygardos teismą, o po trejų metų tapo tituluotu patarėju. Ketverius metus padirbėjęs šiame teisme dėl nesutarimų su vadovybe išsiųstas „savarankiškai dirbti“ į Stavropolio apygardos teismą, tiksliau, į tolimo užkampio miestelio teismą. Gyvenimo sąlygos irgi neatitiko elementarių reikalavimų. Todėl M. Tviordyj žmona su dviem dukromis išvyko pas tėvus į Baltarusiją.

Michailas pradėjo rašyti laiškus Teisingumo ministerijos kanceliarijai, prašydamas pervesti į padoresnę vietą. Kreipimasis sulaukė atgarsio, bet ne tokio, kokio tikėtasi. M. Tviordyj buvo perkėlinėjamas iš vienos vietos į kitą, bet tai

Iliustracija – **Konstantinas Tverbus-Tviordyj**. Šaltinis *ru.openlist.wiki*

buvo Stavropolio ir Jekaterinodaro (Krasnodaro) kraštai, tik ne Baltarusija, kur gyveno Michailo šeima. Tiesa, jis sulaukė paaukštinimo, tapo Valstybės patarėju, bet vėlgi dirbo darbus su labai kukliais atlyginimais. Visa tai atsiliepė vyriško sveikatai. Jis vėl ėmė belstis į aukščiausias teisines institucijas, tikėdamasis gauti solidžias pareigas Stavropolyje, kad galėtų gyventi su šeima.

1893 metais Michailo Tverbuso šeimoje gimė sūnus Aleksandras, o 1895-aisiais – antrasis sūnus Konstantinas. Konstantino biografijoje įrašyta, jog į pasaulį jis atėjo Kauno gubernijos Raseinių apskrities Tauroggeno miestelyje. O baigė gyvenimą, kaip ir tūkstančiai trečiojo–ketvirtojo dešimtmečių Sovietų Sąjungos žmonių, sušaudymu. Už tariamą mėginimą sukurti kontrrevoliucinę-terroristinę organizaciją 1929 metų spalio pirmąją buvo suimtas, 1930 metų kovo tryliktąją paskelbtas nuosprendis, kuris po keturių dienų įvykdytas. Konstantinas palaidotas garbingose Maskvos Vagankovo kapinėse. 1957 metų rugpjūčio dvidešimt devintąją reabilituotas.

O puikus tardytojas Konstantino tėvas ir toliau buvo mėtomas po tolimiausius kraštus, dirbo Kutaisyje, Baku, tik ne Baltarusijoje. Kaip pasityčiojimas, jam įteikti šventos Onos 3 laipsnio ir švento Stanislovo 2 laipsnio ordinaai. Tačiau aukštesnio laipsnio vyras negavo. Žmona su vaikais irgi atvyko į Užkaukazę, tačiau neilgai trukus persikėlė į Sankt Peteburgą. Gyveno ne iš vyro algos, bet iš savo ūkio pajamų. Michailo žmona laikė žirgyną ir išeidamas į Pirmojo pasaulinio karo frontą, Michailas išsivedė žirgą, kuris vėliau išgelbėjo jam gyvybę. Taip ir nesulaukęs valdžios malonės Michailas Tviordyj sunkiai susirgo ir būdamas penkiasdešimt penkerių mirė.

Taigi, kaip matyti, nesama jokių užuominų, leidžiančių nustatyti, kas atvedė, tegu trumpam, šį teismo tardytoją į Tauroggeną. Visą gyvenimą jis sukinėjosi toli nuo Lietuvos. Konstantino Tverbus-Tviordyj sušaudymo byloje apie tai irgi jokių pastebėjimų. Parašyta tik, kad turėjo aukštąjį išsimokslinimą, bet kur mokėsi, neaišku. Pirmojo pasaulinio karo metais Konstantinas tarnavo mičmanu laivyne ir buvo vienintelis karininkas, kurį revoliucingai nusiteikę jūreiviai labai gerbė ir paliko gyvą. Kai Maskvoje buvo nutarta organizuoti prekybos laivyną, Konstantiną pakvietė dirbti Prekybos liaudies komisariato Transporto valdybos vyresniuoju inspektoriumi. Sušaudymo byloje nesama ir jokių duomenų apie šeimą, parašyta, kad nevedęs. 1930 metų Maskvos telefonų knygoje, kuri

buvo rengiama iki K. Tverbuso-Tviordyj sulaikymo, yra vyriškio namų adresas – pačiame Maskvos centre, bendrabutyje, du kambariai. Kažin ar vienam žmogui tuo metu būtų buvę suteikti du kambariai. Jeigu turėjo šeimą, greičiausiai spėjo išsiųsti ją iš Maskvos, taip apsaugodamas nuo lagerių baisumų. Gali būti, jog žmona apskritai pakeitė pavardę ir vaikų tėvavardžius ir vaikai nieko apie savo kilmę nežino.

Tačiau mums vis dėlto daug svarbiau, kokie keliai ir kada atvedė teismo tardytoją Michailą Tverbus-Tviordyj prie Jūros upės. Juk negalėjo kruopštūs carinės Rusijos tarnautojai nei iš šio, nei iš to žmogaus biografijoje nurodyti tokią gimimo vietą – Tauroggenas...

Boriss Vertogradovas



Kaip žinia, tiltas per Jūros upę sprogdintas buvo du kartus. Ir jeigu apie pirmąjį žinoma, jog per Pirmąjį pasaulinį karą (1915 metų kovo penkioliktąją) jį likvidavo besitraukianti iš Tauroggeno Rusijos kariuomenė, tai su antruoju iki dabar vis dar būta nemažai painiavos. Nežiūrint, kad internete galima rasti nuotraukų, kur užfiksuotos 1941 metais nugriauto tilto liekanos, kur puolantys vokiečių kariai įrenginėja laikiną pervažiamą per Jūros upę, visažinė Vikipedija ir toliau teigia, esą, Vytauto Didžiojo tiltas stovėjęs iki 1944 metų, kai atsi-traukdama Trečiojo reicho kariuomenė jį susprogdino atsargumo sumetimais. Rusų kariai greitai pasistatė laikiną medinį tiltą, po karo jis nugriautas ir pasta-tytas kitas medinis tiltas...

Kitą laikraštį perskaitęs sužinai, jog prasidėjus karui sovietų kariai turėję ke-tinimų susprogdinti tiltą, tačiau nacių kariuomenės smūgis buvęs toks spartus, jog sovietai to padaryti nespėję. Tiltu naudotasi per visus vokiečių okupaci-jos metus, tačiau artėjo frontas iš rytų. 1944 metais, frontui judant į vakarus,

Boriss Vertogradovas, 1941 06 22 susprogdinęs tiltą per Jūros upę. *Šaltinis bogatov.info*

atsitraukdama Trečiojo reicho kariuomenė strateginiais sumetimais sunaikinusi tiltą. Puolančiai Raudonajai armijai tiltas buvo svarbus, todėl kariškiai nedelsdami pastatė laikiną ant žemų polių medinį tiltą. Būtų logiška, jeigu ne vienas paprastas klausimas – ką tokiu atveju 1941 metų birželio dvidešimt antrąją atstatinėjo vokiečių kariuomenės inžinieriniai daliniai – negi savo pačių susprogdintą tiltą?

Bene arčiausiai tiesos buvo senieji tauragiškiai, prieš aštuonerius metus vienam rajono leidiniui pareiškę, jog dar meną, kaip pirmąją karo dieną tiltas per Jūros upę buvo susprogdintas. Tačiau jokių išlikusių archyvinių dokumentų ar rašytinių pasakojimų apie šį įvykį nesą.

Dar apie pirmą valandą nakties 106 pasieniečių būrio viršininkas L. Golovkinas gavo informacijos, kad Tilžės–Tauragės plentu prie sienos be šviesų priartėjo didelė sunkiosios technikos grupė. Jis apie tai pranešė 125 šaulių divizijos vadui ir savo pasienio būriui paskelbė kovinę parengtį. Prieš rytą užkardas ir būrio štabą sukrėtė uraganinė artilerijos ugnis. Iš karto nutrūko ryšys su komendantūromis. Vokiečiams Tauragė buvo labai svarbi kaip komunikacijos centras, per ją ėjo ne tik automobilių kelias, bet ir geležinkelis Tilžė–Šiauliai ir toliau į Rygą. Miestą, be pasieniečių, gynė minėtoji 11-jo šaulių korpuso 125 šaulių divizija. Jai priskirtas 51 korpuso artilerijos pulkas, turėjęs trisdešimt šešias 152 milimetrų haubicas, sudarė tolimojo veikimo artilerijos grupę, kuri netiko gintis nuo tankų puolimo. Haubicos labiau buvo skirtos naikinti vokiečių inžinerinius įrenginius prieš pėstininkų ataką. Priešo puolimą atremti mėgino du 125-osios šaulių divizijos pulkai – dešiniajame sparne 466-asis ir kairiajame 657-asis. Taip pat dešiniajame sparne, prie Pagramančio, gynybos pozicijas buvo užėmęs 165-asis, o piečiau, Jūros upės krante, 167-asis atskirieji kulkosvaidžių-artilijos batalionai. Pagaliau tiesiogiai Tauragę gynė ir divizijoje suformuoti trys tokie batalionai.

Pagrindinę vokiečių armijos puolamąją jėgą sudarė 41-asis mechanizuotasis korpusas su dviem tankų ir motorizuotos pėstininkų bei atskirai pėstininkų divizijomis.

Kaip vėliau prisiminė gyvi likę sovietų divizijos kariai, žemė maišėsi su dangumi. 466 pulko vadas Š. Garipovas, pranešęs divizijos vadui apie didžiulius

nuostolius, prašė jo leisti atidengti atsakomąją ugnį, bet aukštesniojo vado atsakymas buvo neigiamas. Vokiečių artilerija daugiau nei pusvalandį nestabdoma daužė pulko dislokacijos vietą. Komanda atsakyti ugnimi buvo gauta tik po to, kai divizijos vadas pasitarė su korpuso štabu.

Dešimtą valandą ryto pagrindinės vokiečių kariuomenės pajėgos atsirado prie Tauragės. Didžiule prieštankine kliūtimi jiems tapo Jūros upė ir tiltų išsaugojimas būtų buvęs didžiulė dovana.

Po karo buvęs 125-osios šaulių divizijos 657-ojo šaulių pulko štabo viršininkas Nikolajus Zemlianskis pasakojo: „Pulko vadas įsakė (nors iš tikrųjų įsakė divizijos inžinerinės tarnybos viršininkas B. Vertogradovas – A.J.) inžinerinės tarnybos viršininkui vyresniajam leitenantui Sergejui Šilovui su pionierių būriu susprogdinti iš vakaro užminuotą Jūros tiltą... Tiltas ir kitos vietovės prieš buvo smarkiai apšaudomos iš kulkosvaidžių. Vykdydamas šią užduotį, S. Šilovas ir beveik visi būrio kovotojai žuvo“.

Tačiau šiuo tragišku epizodu istorija nesibaigė.

Kaip žinia, sovietinėje kariuomenėje karo metais už didvyriškus nuopelnus apdovanojama būdavo pagal aukštesniosios vadovybės pildomus apdovanojimo lapus. Neseniai pavyko rasti vieną tokį lapą, tiesiogiai susijusį su karo pradžia ir su Taurogenu.

Ten rašoma: „Majoras Borisas Vertogradovas Didžiojo Tėvynės karo fronte ėjo 125 šaulių divizijos inžinerinės tarnybos viršininko pareigas. 1941 metų birželio 26 dieną (tai klaida, kadangi tą dieną rusų kariuomenė buvo jau toli nuo Taurogenu, todėl turi būti 22 d.) Taurogenu prieigose (pasienyje su Vokietija), priartėjęs prieš tankų kolonai, vadovybės įsakymu susprogdino tiltą per Jūros upę ir padėjo divizijai įvykdyti užduotį. Prieš tankų kolona buvo sustabdyta šešioms valandoms, o mūsų daliniams atsirado galimybė pasirengti mūšiu. Šiame mūšyje majoras Vertogradovas buvo sunkiai sužeistas – jam nutraukė kairiąją ranką.“

Tokia sausa oficiali dokumento kalba. Iš tikrųjų gi situacija buvo skaudesnė. Nesuveikus sprogmenims ir žuvus beveik visiems minėtojo S. Šilovo pionieriams pirmieji vokiečių tankai spėjo užvažiuoti ant tilto. Gelbėti padėtį ėmėsi pats Borisas Vertogradovas. Kai jis automobiliu per kulkų ir skeveldrų lietu priartėjo prie tilto, keturi tankai jau buvo miesto pusėje. Galingas sprogimas

sukrėtė Taurogeną, tiltas, vadinęsis įspūdingu Vytauto Didžiojo vardu, susmuko. Keletui valandų sustojo ir spartus tankų kolonos šturmas. Tačiau majoras Vertogradovas pas saviškius nesugrįžo, tarnybos draugai vėliau rado jį kraujo klane be nutrauktos kairiosios rankos...

Ir kaip tipiškiausias sovietinės biurokratijos pavyzdys – tik 1945 metų balandžio keturioliktąją pasirodė TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas, kuriuo B. Vertogradovas apdovanotas Tėvynės karo II laipsnio ordinu. Vėliau jam dar įteiktas Raudonosios vėliavos ordinas, tiesa, neaišku, kada ir už kokius nuopelnus. Po karo buvęs majoras vadovavo Rusijos Kirovo miesto sporto komitetui. Mirė sulaukęs vos keturiasdešimt devynerių, 1950 metais.

Kaip vėliau užfiksuota Vermachto 1-osios tankų divizijos kovos veiksmų žurnale, be penkiolikos ketvirtą (garsusis vokiškasis tikslumas), prasiveržusi per Taurogeną, divizija puolė Batakus:

„Pirmąją puolimo dieną divizijai atkakliais ir sunkiais mūšiais pavyko įveikti Jūros upę, paimiti Taurogeną ir pasiekti Ančią. Priešas pasitiko mus tik prie Jūros. Šią poziciją jis stengėsi išlaikyti visomis pajėgomis. Galinga priešų artilerija į rytus nuo Taurogeno trukdė persikelti per Jūros upę ir užimti miestą. 13.30 pavyko palaužti pasipriešinimą rusų, kurie gynėsi atkakliai ir savižudiškai. Jų atsitraukimas sudaro visiško pasimetimo įspūdį.“

Pavienius Tauragės miesto rajonus vis dar mėgino ginti 125 divizijos 657 pulko kariai. Mūšiai vyko iki vėlyvos nakties, kovota dėl kiekvieno namo ir skersgatvio. Vokiečių motorizuoti pėstininkai kelią sau valėsi ugniasvaidžiais ir sprogtamaisiais užtaisais. Raudonarmiečiai buvo išstumti į miesto šiaurės rytinius pakraščius. Supamos iš dviejų pusių, divizijos dalys atsitraukė į Tauragės ir Skaudvilės miškus.

Mošė Zilbergas



1900 metais Skaudvilėje gimė vienas garsiausių Izraelio teisininkų Mošė Zilbergas. Įgijęs išsilavinimą įvairiose Lietuvos ješivose (vidurinėse mokyklose), jis 1920 metais išvyko į Vokietiją, kur seniausiame Vokietijos ir Europos protestantiškajame Marburgo universitete studijavo filosofiją, matematiką ir fiziką, o Frankfurto universitete – teisę. Nuo 1929 metų M. Zilbergas persikėlė į dabartinį Izraelį, Tel Avive skaitė viešas paskaitas apie Talmudą, keturiolika metų vertėsi advokato praktika. 1948 metais M. Zilbergas paskirtas Tel Avivo apygardos teismo teisėju, o nuo 1950-ųjų iki išėjimo į pensiją dvidešimt metų buvo Izraelio Aukščiausiojo teismo teisėjas. Negana to, 1965 metais jis tapo šio teismo pirmo pavaduotoju. Kartu profesoriavo Jeruzalės Hebrajų universitete, dėstė asmens ir šeimos teisę, kaip Aukščiausiojo teismo teisėjas daug prisidėjo prie teisės praktikos formavimo. Beje, per šešiasdešimt devynerius Izraelio Aukščiausiojo Teismo gyvavimo metus jame dirbo ar tebedirba tik šešiasdešimt septyni teisėjai...

Iliustracija – **Moše Zilbergas**. Šaltinis en.wikipedia.org

M. Zilbergas yra keletą darbų Talmudo teisės ir asmens teisinės padėties klausimais autorius, propagavęs žydų ir Europos teisės normų reguliavimą, tyrinėjęs teisės ir etikos santykius žydų įstatymuose. 1958 metais išėivis iš Skandinavilės apdovanotas Bialiko literatūros premija „Žydų minties“ nominacijoje. Šią 1933 metais poetui Chaime Bialike atminti įsteigtą solidžią piniginę premiją skiria Tel Avivo miesto municipalitetas už reikšmingus literatūros kūrinius ivrito kalba. O 1964 metais Mošei Zilbergui suteikta Izraelio valstybinė premija. Mirė išėivis iš Tauragės krašto 1975 metais.

ISBN 978-609-96066-9-9

Alvidas Jancevičius **UŽMIRŠTASIS TAUROGENAS**

352 p. / 2021 m. Tauragė Tiražas 500 egz.

Ilgus dešimtmečius būdama Rusijos imperijos ir Prūsijos, vėliau – Sovietų Sąjungos ir Vokietijos pasienio miestas, Tauragė tiesiogine prasme tapo daugelio ryškiausių Europos istorijos įvykių dalyve ir liudininke. Čia lankėsi asmenybės, kurių pavardes šiandien randame įvairiuose enciklopediniuose leidiniuose, istorijos vadovėliuose. Pastaraisiais metais kraštiečiai Vilniuje gyvenantis žurnalistas Alvidas Jancevičius atrado naujos įdomios, mažai kam žinotos ar netgi visai negirdėtos Tauroggeno, Tavrigo, Tauragės praeities gyvenimo informacijos. Atsivėrusios žinios sudomins platų ne vien Lietuvos smalsuolių ratą ir į daugelį istorijos faktų leis pažvelgti naujai.

Išleido

Tauragės krašto muziejus „Santaka“,
Dariaus ir Girėno g. 5, LT-72215,
www.tauragesmuziejus.lt



Žurnalistas, režisierius, cirko istorijos metraštininkas Alvidas Jancevičius gimė 1953 metų gruodžio 26 dieną Tauragės rajono Vėžalaukio kaime.

Baigė Tauragės 1-ąją vidurinę mokyklą (dabar Martyno Mažvydo progimnazija), 1977 metais Vilniaus universiteto Istorijos fakultete įgijo žurnalisto specialybę.

1977–1983 metais dirbo Vilniaus universiteto Žurnalistikos katedros Periodinės spaudos mokslinio tyrimo laboratorijos moksliniu bendradarbiu, dėstytoju, vadovavo Kiemo teatro studentų estrados miniatiūrų trupei. 1983–1997 metais – Lietuvos televizijos Propagandos vyr. redakcijos redaktorius, 1992–1993 metais – šios

redakcijos vyriausiasis redaktorius. Nuo 1993 metų – Lietuvos televizijos Visuomeninių programų direkcijos Visuomeninių-politinių laidų kūrybinio susivienijimo vyriausiasis redaktorius. Lietuvos televizijoje rengė laidas „Žmogus. Visuomenė. Įstatymas“, „Juridinis kanalas“, „Partijų studija“, pirmąsias Sovietų Sąjungoje televizijos laidas iš pataisos įstaigų, vadovavo rinkimų agitacijos kampanijoms televizijoje. Nuo 1997 metų rudens trylika metų buvo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko padėjėjas ryšiams su visuomene, vyr. specialistas. Kartu keletą metų dėstytojavo dabartiniame Mykolo Riomerio universitete. Dirbo Generalinės miškų urėdijos sistemoje bei Lietuvos Respublikos Seime.

1979 metais išleido knygą „Vilniaus universitetui 400“.

1994 metais apdovanotas K. ir J. Bobelių žurnalistine premija.

Žurnalistika yra tik viena Alvido gyvenimo dalis. Keliasdešimt metų jis vienintelis šalyje tyrinėja Lietuvos cirko istoriją. Per šimtą straipsnių cirko istorijos tema išspausdinta įvairiose Lietuvoje leistose enciklopedijose.

Rinkdamas medžiagą pagrindinei temai, A. Jancevičius vis rasdavo informacijos apie Tauragę ir perkeldavo ją į savo fondus. Taip prasidėjo domėjimasis savo krašto istorija bei ilgametė kūrybinė draugystė su „Tauragės kurjeriu“, besitęsianti jau apie penkiolika metų. Simboliška, kad, pirmąsias žurnalistikos pamokas prieš pusę anžiaus gavęs tuomečiame „Leniniečių balso“ laikraštyje, šiandien Alvidas Jancevičius grįžta į gimtinę su solidžiu enciklopediniu leidiniu.

